

Ба 42.07

5 ~~1921~~ SP

Аддзел V. Сэрыя II. Кніга

АКАДЭМІЧНАЯ БІБЛІОТЭКА
БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕНЬНІКАУ

КНІГА ПЕРШАЯ

КОШТАМ ІНСТЫТУТУ БЕЛАРУСКАЕ КУЛЬТУРЫ
У М Е Н С К У — 1927

524207

Т В О Р Ы
М. БАГДАНОВІЧА

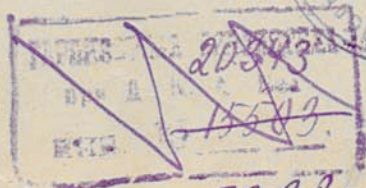
ВЕРШЫ—АПАВЯДАНЬНІ—
ТЭКСТ—ВАРЫЯНТЫ—УВАГІ

НАДРЫХТАВАНА ЛІТАРАТУРНАЮ КАМІСІЯЙ ІНБЕЛКУЛЬТУ

~~Пад рэдакцыяй
Проф. І. І. ЗАМОЎНА~~

Т О М
І

15388

М Е Н С К — 1927

Кінв. 1953 г. 524207

Вел. аддзел
1994 г.

Дзяржаўная бібліятэка БССР
І. В. ЛЕНІНА

ТВОРЫ
М. БАТДАНОВІЧА
ВЕРХІМ-АПАВЯДАННЫ
ТЭКСТ-ВАР'ЯННЫ-УВАТ

Надрукавана згодна з пастановай Прэзыдыуму Інстытуту Беларускае Культуры ад 2 сакавіка 1926 году ў ліку 5.000 паасобнікаў.

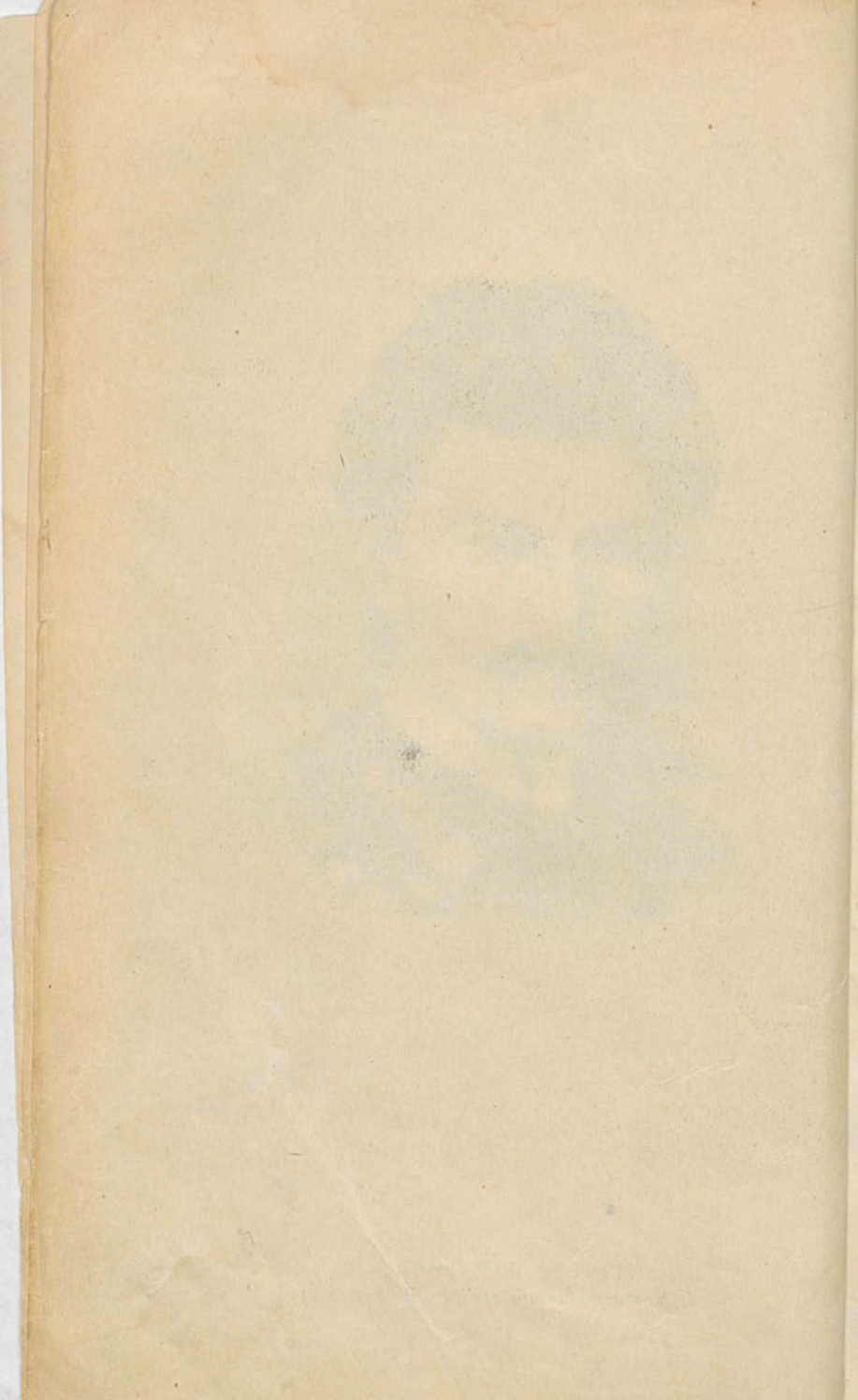
Адказны Рэдактар, Правадзейны Член
Інстытуту Беларускае Культуры ~~Др. С. С. С.~~

25. 01. 2009

Максім Багдановіч.
З фотографічної групи 1915-га году.

I.
ОРИГІНАЛЬНЫЯ ВЕРШЫ
1908—1917

(якія не ўвайшлі ў зборнік „Вянок“).

ОПИСАНІЯ ПИСЬМЕННИХЪ

1808—1817

(всѣхъ книгъ въ собраніи "Библіотекъ")

1.

МАЕ ПЕСЬНІ.

I.

Калі смутак моцна дзьме душу маю,
 І шкада мне дзён загубленых сваіх,—
 Я паціху песьні сумныя пяю,
 Ёсю жуду сваю выкладываю ў іх.
 Ціха песьня разьліваецца, зьвініць,
 Вымаўляе, як я моладасьць згубіў,
 Як дагэтуль не патрапіў палюбіць,
 І саўсім, бадай, праўдзіва 'шчэ ня жыў.

II.

А як родную згадаю старану,
 Як згадаю яе беднасьць і нуду,—
 Сэрца сьцісьнецца, і я пяць пачну,—
 Мо' душу хоць трохі гэтым адвяду.
 Грозна песьня разьліваецца, грыміць,
 Долю горкую, мужыцкую кляне,
 Бо нявідзімы ланцуг на іх вісіць,
 Бо ім цяжка жыць у роднай старане.

1908.

НА ЧУЖЫНЕ.

Вакол мяне кветкі прыгожа красуюць.
Маркотна між іх я хаджу адзінок,
Аж бачу—мне сіняй галоўкай ківае
Наш родны, забыты ў цяні васілёк.
«Здароў будзь, зямляча!» чуць бачны ў даліне
Панура, нявесела шэпча ён мне:
— «Ўспамянем, мой дружа, ў багатай чужыне
Аб беднай, далёкай сваёй старане».

1908.

4.

✓ 3 ЦЫКЛЮ «ЭРОС».

Ў космах схаваліся кветы чырвоныя,
Кветы чырвоныя,
Неапылёныя.

Хцівасьць жаданьня іх томіць таёмная,
Томіць таёмная,
Сіла няскромная.

Але дарэмна ў іх сокі б'юць шпаркія,
Сокі б'юць шпаркія,
Сьвежыя, яркія.

Зьвянуць яны, тыя кветы чырвоныя,
Кветы чырвоныя
Неапылёнымі.

1908—9.

✓ З ЦЫКЛЮ «ЭРОС».

Зірнуў, як між валос, між хмар калматых, цёмных
Чырвоны маладзік

І ўраз згадаў мне рад уздыхаў прыглушонах,
І мук любоўных крык,

І цела гібкага шалёнасьць, ізьвіваньне,
І п'яны, душны пах...

.....
Ў грудзях сьціскаецца гарачае дыханьне,
Кроў хваляй б'е ў нагах.

1908—9.

6.

Я, бальны, бяскрыдлаты поэт,
Помню, раз пазабыў сваё гора,—
Гэта чуда зрабіў Ваш прывет.
Я—бальны, бяскрыдлаты поэт!
Мо' жыцця майго верш ужо сьпет,—
Дык няхай Вам хоць песьня гавора,
Як бальны, бяскрыдлаты поэт
На гадзіну забыў сваё гора.

1909.

✓ «НАШАЙ НІВЕ».

Віншую ад душы, панове,
З трохлецьцем вашае дзіця,—

Газету ў беларускай мове.

Віншую ад душы, панове,

Яе, і ў простым, шчырым слове

Жадаю доўгага жыцця.

Віншую ад душы, панове,

З трохлецьцем вашае дзіця.

1909.

8.

ПРЫДЗЕ ВЯСНА.

Холадна. Вецер на полі гуляе,
Вые, як зьвер,
Сьнег узрывае, нуду наганяе,—
Кепска цяпер!
Але мне сэрца пяе: ня нудзіся!
Прыдзе вясна!
Гукне: «Прачніся, зямля! прабудзіся
З цяжкага сна!»
Сонца прагляне, зазелянее
Траўка ў лугу,
Гукне вясна і, як ветрам, разьвее
Гора-нуду!

1909.

ХРЭСЬБІНЫ ЛЯСУНА.

Бор шумеў, навяваў зводны сон,
А у ім ціхі гул раздаваўся,—
Гэта ў небе лясун калыхаўся
На вяршынах вялізных сасон.
Яму месяц маркотны сьвяціў,
Падымалі крыжы ў неба елі,—
І у сіняй нябеснай купелі
Душу дзікую ён ахрысьціў.

1909.

ЛЯСУН.

Сосны, елі, хвоя, хвошчы,

Цёмны мох.

Чую я—лясун касматы

Тут залёг.

Паваліўся ён на хвою,

На кару,

І усім калышэць, дзвіжэць

У бару.

1909.

11.

ЛЯСУН.

Прывольная, цёмная пушча:
Вялізныя ліпы, дубы,
Асіньніка, ельніка гушча,
Між хвоі апаўшай—грыбы.

Ўсё дзіка, пустынна імшыцца,
Агністая сьпека стаіць.
На моху між сьпелай брушніцы
Лясун адзінокі ляжыць.

Каравая моршчыцца скура,
Аброс цёмным мохам, як пень,
Трасе галавою панура,
Бакі выгравае ўвесь дзень.

Гляджу на яго я уныла,—
На сэрцы і жаль і жуда:
Ўсё зьнікла—і ўдаласьць, і сіла!
Прапала, як дым, як вада!

1909.

СТАРАСЬЦЬ.

Палаюць асіны, каліны,
 Чырвоныя сыплюць лісты,
 І вязкай жаўцеюшчай гліны
 Цяжолыя крыюць пласты.

Брыдзець, пахіліўшысь панура,
 Лясун на раздольлі дарог.
 Абшарпана старая скура,
 Зламаўся аб дзерава рог.

Дарога ўся ў лужах. Размыта
 Дажжом праліўным каляя.
 Гразь чаўкаець жадна капыта,
 Шуршыць, упаўзая, зьмяя.

Касматая шэрсць перамокла,
 Стаміўся ён стары, прадрог;
 Лёд тонкі і востры, як сьцёкла,
 Капыта царапаець ног.

Сьпяшыць ён дайсьці да трасіны:
 Там—мяккія, цёплыя мхі,
 А тут толькі плачуць асіны,
 Ды б'юцца галіны вальхі.

1909

13.

ПУГАЧ.

Загарэлісь кроўю вочы. Вось нясецца
З цёмнай елкі гук нуды і сьмеха,
І далёка голас аддаецца,—
Пракацілася па лесе рэха.
і, лякаючысь, канца чакаеш ночы.
Ўсё здаецца: ўстаў лясун вялікі,—
Чырванеюць, адбіваюць кроўю вочы,
Не змаўкае сьмех глухі і дзікі.

1909.

АСЕНЬНЯЙ НОЧЧУ.

Чарнеецца сажаю вечар.
 Дождж б'ецца аб хвалі ракі;
 Гуляе, гудзе над ёй вецер,
 Заводзіць, што ў полі ваўкі.

Спакойна мне тут пад вадою:
 Залёг я ля млына на дне;
 Апруся на кола рукою,—
 Млын казку старую пачне.

Кругі завіруюцца жорнаў,
 Трасецца хадырна сьцяна;
 А думы—як колас бяз зёрнаў,—
 Усё мяне цягне да сна.

Бяспамятна колы піхаю,
 Хілюся да дна галавой
 І ўжо я драмлю, засыпаю
 Пад шум непагоды глухой.

1909.

ПАДВЕЙ.

Разгулялася вясёлая мяцель,
 Прабудзіўся, ў поле кінуўся Падвей.

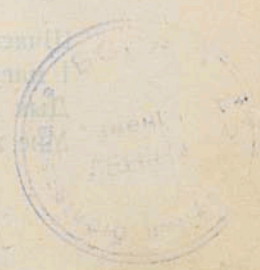
Ў галаву яму ударыў сьнежны хмель,—
 і ня мог ён буйнай радасьці сваёй.

Пляша, скача. Сьнег зрываецца, ляціць,
 Веюць ў полі сьнегавыя рукава,
 А Падвей нясецца, кружыцца, гудзіць,
 Запявае, удалая галава!

Рвецца белы, рвецца, трэплецца насоў,
 Разляцелісь яго кудры-валасы,
 З трэскам падаюць галіны ад кустоў,
 Енчаць, плачуць на раздольлі галасы.

Доўга, доўга будзе цешыцца Падвей!
 Калі-ж зваліць хмель ў пуховую пасьцель,—
 Белы сьнег яго схавае між палей,
 Замяцець, уложыць буйная мяцель.

1909.

З ПЕСЬНЯЎ БЕЛАРУСКАГА МУЖЫКА.

I

Гнусь, працую, пакуль не парвецца
 Мне жыцьцё, як сагніўшая ніць;
 А каб ведаў, што столькі пральлецца
 Майго поту, ня стаў-бы і жыць.

Адтаптаў сотні вёрст пехатом я,
 Будаваў я дарожкі, масты;
 Ліўся пот мой, як рэзаў на ком'я
 Плугам глебы сухія пласты.

Працаваў над пяском, над дрыгвою
 І ня мала там выцерпеў мук,
 І ня прыдзецца мне пад зямлёю
 Гэтых чорных сароміцца рук.

А канаць ужо час: пот і сьлёзы
 Мне жыцьцё, нібы мышы, грызучь;
 Гора гне, як мяцеліца лозы,
 Цэлы век не дае мне дыхнуць.

Шчасьце-ж гляне і ў даль пранясецца,
 І магу я аб ім толькі сьніць...
 Дык няхай-жа, няхай сабе рвецца
 Мне жыцьцё, як сагніўшая ніць.

II

Я хлеба ў багатых прасіў і маліў,—
Яны-ж мне каменьні давалі;
І тыя каменьні між імі і мной
Сьцяною вялізнаю ўсталі.

Яна усё вышай і вышай расьце,
І шмат каго дужа лякае.
Што-ж будзе, як дрогне, як рухне яна?
Каго пад сабой пахавае?

1909.

17.

НАД МАГІЛАЙ.

Каля шляху ў чыстым полі
Магіла стаіць;
Кругом круціць завіруха,
Гуляе, шуміць.
На магіле адзінока
Каліна расьце;
Яе вецер абвявае,
Мяцеліца гне.
І навокала магілы
Сьпявае-гудзіць
Пра таго, хто ў чыстым полі
Пахаваны сьпіць...

1909.

18.

ЦЕМЕНЬ.

Ахвярую М. А. Кіц—най.

Я сяджу без агню. Я стаміўся, прамок.
Над зямлёю—імгла, у душы маёй змрок.
О, як пуста у ёй! О, як холадна жыць!
Але вось цераз цемь маланка блішчыць,
Асьвячае мне вобраз Хрыста... яго крыж...
Ажываеш, здаецца, душою гарыш.
Але толькі чаму-ж так малы гэты час?!
Зноў навокала цемь. Сьвет зірнуў і пагас.
Не глядзіць на мяне ясны вобраз Хрыста.
Над зямлёю імгла, у душы пустата.

1909.

✓ ЛІСТ У РЭДАКЦЫЮ «НАШАЙ НІВЫ».

Вас днём нараджэньня газеты віншую!
 Гарачы прывет вам ад сэрца ўсяго!
 Народ ужо к шчасьцю за вамі прастуе,
 Вядзеце-ж і далей яго.
 І што-б ні нясло вам жыцьцё, гэтым рухам
 Жывеце, ідзеце будзіць вы народ
 І шчыра працуйце ўсім целам і духам,
 Што-ж будзе,—пабачым праз год!

1910.

* *
* *

Скрылась кветамі ў полі магіла,
Зарасла бур'яном і травой,
І ўжо памяць людзкая забыла,
Хто пахованы тут пад зямлёй.

І ўжо, пэўна, ніхто не спазнае,
Што ня просты пяшчаны курган,
А старая магіла сьцяпная
Там ляжыць, дзе красуе бур'ян.

Ці-ж ня гэтак схаваў ад вас, людзі,
Маёй мовы блеск пекны і жар
Тую тугу, што цісьне мне грудзі,
Ад каторай марнее пясняр?

1910.

✓ 21.

В Е Ч А Р.

На небе месяц ўстаў зялёны

і хутка стане сьнегавым.

Над лесам, дзе шапочуць клёны,

У небе месяц ўстаў зялёны...

Ўсё спіць. Ня бачыць свет стамлёны,

Што, сьвецячы праз хмарак дым,

У небе месяц ўстаў зялёны

і хутка стане сьнегавым.

1910.

НАД МОРАМ.

Учора йшчэ буры раскаты гримелі, выў вецер шалёны, насіліся чайкі над морам, як белыя сьнежныя ком'я, і цёмна-зялёныя хвалі у вышу ўзмывалі сьцяною, рассыпаўшы белыя кудры; ўзмывалі, каціліся ў моры, адна за аднэй набягалі на дзікі, абрывісты бераг,—і бурыя скалы трасьліся над вагай іх цяжкіх удараў, сваімі грудзямі на брызгі вады разьбіваючы глыбы. Паветра стагнала, і хвалі пад грохат і гул пагібалі так горда, вясёла і вольна, пакінуўшы думкі аб сьмерці!

І я быў вясёлы і горды. І мне пачуцьця волі хваля, налінуўшы, ўпалыя грудзі высока ў гару падымала, змываючы з сэрца ўсю ціну. І ўсё, што ў ім спала глыбока, тады прабудзілася разам, зрабілася цэльным, магутным. І чуў я, свабодны і моцны, так, чуў, што і я чалавек!

Мінулася грозная бура, а мора дасюль яшчэ б'ецца ў бязьмежным сьвінцовым абшары ўздымаюцца дзе-ні-дзе хвалі, ідуць без надзеі, бяз волі, панура да берагу люнуць, аб скалы удараць бясьсільна і згінуць з глухою нудою.

Шкада мне вас, шэрыя хвалі, шкада ўсёй душой надарванай, ўсім сэрцам, ужо апусьцелым: вы-ж—родныя сёстры мае!

1910.

VVC 23.

ЗЬМЯІНЫ ЦАР.

Цемень. Сосны. Елкі. Мох. Кара:
Сьмерць прышла ужо ка мне...
Разгарысь, вячэрняя зара,
У туманнай вышыне.

Цёмнай ноччу страшна у жальбе
Паміраць.—Шуміць трава,
Глуха дзяцел ў дрэва б'е,
Гучна гукае сава.

А памрэш—прыціснуць грудзь пласты
Гліны. Ўстану-ж на яру,
Падыму галоўку праз кусты,
Гляну ў неба і памру.

Скоціцца карона, пабяжыць
Залатая ў шэры мох.
Чорны крот магілку прыдзе рыць.
Дрогне вецер на кустох.

Месяц брызье хваляй серабра,
Расой блісьне ў нізіне...
Разгарысь, вячэрняя зара,
У туманнай вышыне.

1910.

Л Я С У Н.

«Я спакойна драмлю пад гарой між кустоў,
 Лес прыціхнуў,—ні шуму, ні сокату.
 Але чую ў цішы нада мной звон падкоў,
 Чую гул мяккі конскага топату.

Ці ня гукнуць, каб рэха па лесе пайшло,
 Каб з касьцямі ў кавалкі разьбітымі
 Нехта біўся ў крыві, каб мне можна было
 Усю ноч рагатаць пад ракітамі?!»

1910.

НАД МАГІЛАЙ МУЖЫКА.

Сьпі; бядак! Накпілась доля над табою:
Ты рабіў, а ўвесь здабытак твой—труна;
Ўсё жыцьцё сваё змагаўся ты з зямлёю,
Але ўрэшце ўсё-ж асіліла яна!
Над табой пласт гліны цяжкай наваліла,
Грудзі ўпаўшыя прыціснула пяском...
Дык скажы ты мне, халодная магіла:
Для чаго-ж змагаўся цягам ён з жыцьцём?

1910.

* * *

Дождж у полі і холад... Імгла...
 Дзесь у вёсцы міргаюць агні.
 Там, зьякаўшысь, схавалась, лягла
 Доля горкая ў чорным цяні.

І пад цёмнымі скрыдламі ночы
 Ня убачаць цяпер яе вочы.

Толькі вецер асеньні, начны
 Ў полі сумна гудзіць і пяе
 Аб радзімай старонцы глухой
 Ды аб долі няшчаснай яе.

✓ Цісьне сэрца мне песьня начная...
 Хай-жа голасна вецер сьпявае,

✓ Хай пяе ён у роднай зямлі,
 Каб у сэрцах нам сорам збудзіць,
 Каб змагацца з няпраўдай ішлі,
 Ў чым сэрцы сумленьне ня сьпіць.

Долю чорную ноч не схавае,
 Калі выльлецца песьня жывая!

1910.

* * *

Вось і ноч. Нада мной заліліся сьлязамі нябёсы,
 Смагла цягне расу ўся сухая і пыльная глеба;
 Раскрываюцца краскі начныя, як выпадуць росы,
 Раскрываецца сэрца маё пад сьлязінкамі неба.

І ня высказаць мне, як у час той яно пацяплела,
 Як даверчыва, шчыра гарачыя словы шаптала;
 Але сіняе неба, пачуўшы іх, змрочна цямнела,
 І сьляза пакацілася ў хмарах і ў цемень упала.

1910.

МАЯ ДУША.

Мая душа, як ястраб дзікі,
Што рвецца ў неба на прастор,
Вартуе вольных птушак крыкі,—
Мая душа, як ястраб дзікі.

Учуўшы іх, страсе вялікі
Свой сон, шыбне ды вышай гор,—
Мая душа, як ястраб дзікі,
Што рвецца ў неба на прастор!

1910.

* * *

Ціхія мае ўсе песьні, цёмныя, як вугаль чорны,
Але ўсё-ж яны засьвецяць, калі я ў агні мучэньня
Іх разжару, распалю;
А як згасьне ён—дык бліснуць, быццам дыямэнтаў зёрні
Бо абярнуцца, застыўшы, ў драгацэнныя каменны
Ў час, як я лягу ў зямлю.

1910.

РОМАНС.

Не знайсьці мне спакою ні цёмнаю ноччу, ні днём,
Бо любоў мяне мучыць і паліць пякельным агнём.
Але ведама: каб, апаліўшыся, боль заглушыць,—
Трэба толькі да раны халоднай зямлі прылажыць.
Пэўна прыдзеца мне пахавацца ў сырую зямлю,
Каб уцішыць мучэньні і тую забыць, што люблю.

1910.

Пэўна любіце вы, пане, між страніц старых, пажоўклымі
кнігі, ўжо даўно забытай, адшукаць сухі цвяток. Пабяля-
нелі яго хварбы, ледзь трымаюцца лісточкі... Але колькі ён
прабудзіць ў сэрцы кволым пачуцьця! Чаму вы цвятоў
хавалі, што жадалася, забылася, — ўсё ўсплыве ў душы
збудзіць мілых згадак доўгі рой. Ў думцы зноў вы пражы-
веце, беззваротныя часіны, і для вас каштоўным стане гэты
высахшы цвяток.

Вершы, вершы дарагія! Спарадзіў я вас, маленькіх,
час, калі мне падымала грудзі хваля пачуцьця. І няхай яно
вас зьнікла, хай збляднелі вы, засохлі, ўсё-ж вы будзіце мяне
згадкі, і за гэта дзякуй вам. Не абміне і чытач вас. І ў яго
калісь бывала мысль супольная з маёю, тая-ж хваля па-
чуцьця. Ўсё калісь перажытое пакідала сьлед у сэрцы і для
жала нярухома цёмнай залежку, пластом. Разварушце-ж
мае вершы, гэты пласт: хай згадка згадку кліча, цягне, хай
чытач мой зноў былое пражыве!

1911.

* * *

*
*
*

Разгарайся хутчэй, мой агонь, між імглы,—
 Хай цябе шум вятроў ня пужае:
 Пагашаюць яны аганёчак малы,
 А вялікі—крапчэй раздуваюць.
 Разгарайся хутчэй, зіхаці, аганёк,—
 Каб, калі і замёр ты бяз долі,
 Ёсіх спужаў-бы страшны абступіўшы іх мрок.
 Хай агнёў не гасілі-б ніколі.

1911.

77

СРЭБНЫЯ ЗЬМЕІ.

Срэбнымі рожкамі мглацца
 З цёмных нябёс маладзік;
 Возера плешча, бурліцца,—
 Рушыцца ў ім вадзянік.

Ў хвалях гуляць выпускае
 З віру зьмяю за зьмяёй;
 Вось іх грамада ўспывае,
 Срэбнай ірдзіцца луской.

Будуць яны ўсю ноч віцца,
 Ў хвалях хрыбтамі блішчаць;
 Будуць сьціскацца, круціцца,
 Гэтак да раньня гуляць.

Сьвецячы блескам чырвонца
 Праз парадзеўшую мглу,
 Пусьціць, ўставаючы, сонца
 Ў іх залатую іглу.

Згіне зьмяя за зьмяёю,
 Зьнікне з нябёс маладзік.
 Доўга па іх пад вадою
 Будзе ўздыхаць вадзянік.

1911.

Х А Ў Т У Р Ы.

Белым сьнегам укрылася вуліца,
 А на ім, паміж конскага гноя,
 Мерзьне цёмна-зялёная хвоя,
 І пушысты сьняжок да ёй туліцца.

Тут вязьлі ў катафалку нябожчыка;
 Выступалі дружыя ў задуменьні;
 Крыж нясьлі, йшоў у рызах сьвяшчэньнік,
 І цягнуліся ззаду ізвозчыкі.

І вакруг агаляліся голавы,
 І пасьпешна хрысьціліся людзі;
 Сэрца ныла, таміліся грудзі,
 Думкі ціснулі, быццам як волава.

Чорны крэп, сьпеў царкоўны, пах ладана,
 Труп, ляжачы ў труне нярухома,—
 Так таінственна ўсё, так знаёма,
 Усё так проста і так неразгадана.

1911.

ПЕСЬНЯ ПРА КНЯЗЯ ІЗЯСЛАВА ПОЛАЦКАГА

З „Слова о полку Ігореве“.

Ізяслаў, сын Васількоў,
 Даўнымі часамі
 Аб літоўскія шаломы
 Пазваніў мячамі;
 Адняў славу у сваго
 Дзеда, у Ўсяслава,
 І улёгся нярухома
 На траве крывавай
 Пад чырвонымі сваімі
 Роднымі шчытамі,
 Ўвесь ісьсечаны, ізьбіты
 Ворагаў мячамі.
 Усхапіў ён тую славу
 І прад сьмерцю кажа:
 «Скрыдлы птах тваю дружыну
 Прыадзелі, княжа,
 І зьвяры кроў палізалі...»
 У баі крывавым
 Ня было ні Ўсевалода,
 Ані Брачыслава.

Уранію самотна з цела
Їн душу ўдалую
Цераз пацерку на шы,
Цераз залатую.
Засмуцілася вясёласыць,
Песьні замаўкаюць,
І жалобна, сумна трубы
У Гародні граюць.

1911.

36.

ПЕРШАЯ ЛЮБОЎ.

Ўжо позна. Мрок вясеньняй ночы
На вузкіх вуліцах ляжыць.
А мне—вясёла. Блішчаць вочы,
І кроў ад шчасьця аж кіпіць.

Іду я радасны, харошы,
Зьнікае з сэрца пустата...
А пад разінавай калошай
Ціхутка хлюпае слата.

1911.

37.

* * *

Маркотна я чакаю. Для чаго ты
Ня выйдзеш з хаты ў жаркі поўдзень зноў?
Тады-бы, пэўна, выціснулі боты
Па мяккаму асфальту рад сьлядоў.

І я, нявідны для цябе і бледны,
Ня бачачы нічога ўкруг сябе,
Прыпаў-бы к ім... І вось чакаю бедны:
Ці-ж хутка зьявіцца канец журбе?

1911.

* * *

Пад ценню цёмных ліп, схаваўшых нашу пару,
Мы йдзем праплёванай дарожкай па бульвару;
Акуркі, шалуха, паперкі пад нагамі,—
Ды ці прыкмечу іх, калі іду я з Вамі?
Праз дымчаты крышталь празрыста-цёмнай ночы
Ідушчых міма нас людзей зіяюць вочы;
У цемні к нам плывуць рубіны папіросаў,
Літарні блеск адкрыў на ліпе россып росаў...
Ах, колькі ёсьць красы цудоўнай поруч з намі,
Калі глядзець вакол дзіцячымі вачамі!

1911.

* * *

Як тольки закрыю я вочы, стамлёныя сьветам газьніцы,
 як тольки ўсплывуць перад імі чырвоныя, сінія плямы,—дык
 зараз-жа сэрца згадае апошняя наша спатканьне,—чырвоныя,
 яркія вусны, глыбокія, сінія вочы... Як той матылёк лёгка-
 крылы, што вось-вось із маку ўзьвіецца, на вуснах яе тра-
 пятала і была ня ў сілах сарвацца адно ціхавейнае слова;
 якое—ўжо вы угадалі! Ах вусны, чырвоныя вусны! ах
 словы, чароўныя словы! Ня дзіва-ж, мае дарагія, што
 сьлёзы ў мяне праступаюць з-пад хмўрных павек, і кажу я:
 «паменшыце сьвету ў газьніцы, бо штось яна рэжа мне
 вочы».

1911.

Д. Д. ДЗЯБОЛЬСКАМУ.

Быць можа пуціна жыцьця
 Лягла пярсьцёнкам, друг,
 І я ў краіне забыцьця
 Ня раз раджаўся, як дзіця,
 Прайшоўшы поўны круг.

Быць можа я ня скончу жыць,
 Бо ў ім няма канцоў.
 Зноў шлях знаёмы пабяжыць,
 І ўсё, што мозг здалеў забыць,
 Перажыву я зноў.

Быць мо' ў прасторы беза дна
 Ўвесь час мой круг ляціць,
 І ўся навіна та адна,
 Што ў іншым месцы пуціна
 Інакш мо' заблішчыць.

І ў новым сьвеце пройдзе ўсё
 Былое прэда мной...
 Што-ж: хай канчаецца жыцьцё,
 Хай зноў зварушыцца чуцьцё
 Мінулай пуціной.

1911.

41.

С О Н Э Т.

Замёрзла ноччу шпаркая крыніца;
Твая пара, зімовая нуда!
Цяпер няма ўжо руху ні сьляда,
І нават зверху слоєм сьнег лажыцца.
Ды ўсё дармо, бо там, пад ім, струіцца
Магутная, жывучая вада.
Чакай! Яе йшчэ прыдзе чарада!
Здалека хваляў хор на вольны сьвет прабіцца.

Прыклаў я гэты сімвол да сябе,
Схіліўшыся ў надсільнай барацьбе,
І разгадаў прыроды роднай словы.
Як,—прамаўчу, бо кожны з вас—поэт.
Расьсейце-ж самі лёгкі змрок прамовы,
Сваеі душы туды пральце сьвет!

1912.

* * *

Ўчора шчасьце толькі глянула нясьмела,—
І развевяліся хмары змрочных дум.
Сэрца чулае і млела, і балела,
Радасьць душу мне шчаміла, быццам сум.
Ўсё жыцьцё цяпер, як лёгкая завяя.
Кнігу разгарнуў—а не магу чытаць.
Як зрабілася, што пакахаў цябе я—
Хіба знаю я? Ды і на што мне знаць?

1912.

З ЦЫКЛЮ «ЎСЬМЕШКІ».

І. Пан і мужык.

Дзякуй, пане, бо пазнаў ад вас і я,—
Не на трох кітах трымаецца зямля.
Згода, згода, бо здаецца неяк мне,
Што стаіць яна на нашай-жа сьпіне.

1912.

* * *

II.

Чытаю я журнал сучасны:

Кіпіць у ім прогрэсу ход!

Ён у пісьменнасьці прэкраснай

Назад уйшоў на сотню год...

П—ч санцімэнталізмам

Там нас уздумаў частаваць,

А пан К—а романтызмам

Сімвалістычным дзіваваць:

Прывет ім! Хай налягуць двое,

І мо' зьвярнецца зноў пара,

Калі чыталі «Громобоя»,

«Пастушкі грусть» et cetera.

1912.

* * * IV

III.

Чаму у нас акамянеласьці
«Духоўнай страваю» завуць?
Іх ужываць—ня хопіць сьмеласьці!
Ў музэум іх няхай нясуць!

1912.

IV. Гутарка.

«Ат, ня дурыце галавы!»
«Ды праўду-ж драма ёсьць такая,
Ў каторай прыстаў станавы
Лірычным вершам прамаўляе».

1912.

ЛІСТ ДА ЛАСТОЎСКАГА.

Хоць значыць гэтае несць у Афіны совы,—
Усё-ж такі пішу да Вас, Вацлаве, словы,
Нясьмелага ліста.

Даўно ўжо зьнікнуў дзень,
Ўжо стаўні замкнуты, гарыць агонь, і цень
Ад галавы маёй са сьценкі мне ківае;
У чорных рамках там сувора выглядае
Пісьменьнікаў чарга; з іх кожны—блізкі друг,
Хоць і нябачаны у вочы. Сьветлы круг
Над імі кінула газьніца. Пазіраю
Я часам на яго, а там ізноў да краю
Стала прыходзіцца схіліцца і пачаць
На белым аркушы далей ліста пісаць.
Аб драмах Пушкіна кажу я ў ім. Ня Мэрі,
Ня Фаўст, ня цар-Барыс, а Моцарт і Сальері
Варушаць мозаг мой. Здаецца мне, што тут
Сальері атрымаў несправядлівы суд.

Халодным розумам праняўшыся, натхненне
Ён мусіў тым губіць,—так кажа абвіненне.
Сальері ў творчасці усё хацеў паняць,
Ва ўсім упэўніцца, усё абмеркаваць,
Абдумаць спосабы, і матар'ял, і мэту,
І горача любіў сваю сьведомасьць гэту.
У творчасці яго раптоўнага няма:
Аснова да яе—спакойная дума.

Але, але... Аднак, што шкодзіць тут натхненню?
Прыемнае дае Сальері уражэньне.
Падобны зьнічцы ён: у іскрах над зямлёй
Яна ўзраае змрок лукою залатой,
Гарыць, бліскучая, уся ў агні нясецца,
А ў глыбіні сваёй халоднай астаецца.
Уменьне да ігры Сальері здабываў
Праз мерны, нудны труд; ці опраўды забіваў
Ён гэтым талент свой, як бачна з думак драмы?
Адкажа йскрыпка нам. Стокато, фугі, гамы
Шмат год калісь на ёй Сальері вывадзіў
І моцна йграньнем тым іскрыпкі зык змяніў.
Ямчэй яна гудзіць. Пявучых згукаў сіла
Праз доўгія гады яе перарабіла,
І, тымі сьпевамі уся напаяна,
Навекі чулаю зрабілася яна.
Няўжо-ж душы жывой маглі-бы зыкі сьпева
Ў Сальері не змяніць, калі змянілі дрэва?
Не! Працай гэтаю сябе ён разьвіваў.
Сальері—верны раб, каторы не схаваў
Свой талент у зямлю. Хай судны час настане,—
Спакойна Музе ён і проста ў вочы гляне,
І будзе за любоў да здольнасьці сваёй
Апраўдан Музаю і ўласнаю душой.
Таксама робіш ты, дума, і у поэта
Красьнейшым кожным твор. Прывет табе за гэта!
Прывет мой і табе, штодзённы рупны труд,—
Гатуеш радасьць ты ад творчаскіх мінут.

Табе прывет нясу, ласкавая Камэна,—
Натхнёнем упаіў нас ключ твой Гіппокрэна.
Прывет да здольнасьці пяе душа мая,
і, вершы, вам прывет складаю ўрэшце я.
Александрыйскі верш! Ты ціхі, як Эрэбус,
Хаваючы агонь пад сьнегам. Хто in rebus
Musarum знаецца, ня можа ня любіць
Тваёй паважнасьці. Таму-то аднавіць
Хацелася табой мне звычай пазабыты
Эпістолы пісаць. Ну, а цяпер спачні ты.

1913.

С. ПОЛУЯНУ.

(Трыолет).

Ты быў, як месяц, адзінокі:
Самотна жыў, самотна ўмёр.
Хоць сьвет і людны, і шырокі,—
Ты быў, як месяц, адзінокі.
Красу, і сьветласьць, і прастор
Шукаў—і, ад усіх далёкі,
Ты быў, як месяц, адзінокі:
Самотна жыў, самотна ўмёр.

1913.

ПРОСЬЦЕНЬКІ ВЕРШЫК.

Няяркая, маленькая вясёлка
 Ёкруг месяца ледзь бачна зіхаціць;
 Яе ня кожны нават і прыкмеціць,
 Хто ў гэты час на неба паглядзіць.
 Няяркая, маленькая вясёлка!—
 Праз гэта ты і да спадобы мне,
 Бо я адну з табою долю маю—
 Зіяць ледзь бачна ў сіняй вышыне.

1913.

* * *

Народ, Беларускі Народ!
Ты—цёмны, сьляпы, быццам крот.
Табою ўсягды пагарджалі,
Цябе ня пушчалі з ярма
і душу тваю абакралі,—
У ёй нават мовы няма.
Збудзіўшысь ад грознай бяды,
Ўвесь поўны сьмяротнай жуды,
Ты крыкнуць ня вольны: «Ратуйце!»
і мусіш ты «Дзякуй» крычаць.
Пачуйце-жа гэта, пачуйце,
Хто ўмее з вас сэрцам чуваць!

1913.

ВАРАЖБА.

Ёсё зынікла—шум дажджу, і ветру вой сярдзіты,
 Блеск сіні пяруноў, за ўдарам гулкі ўдар.
 Клубяцца шызыя астаткі грозных хмар,
 Як у вадзе воск пчол-пры варажбе наліты.
 Што-ж гэта варажба прароча нам і глебе?
 Пабач-жа,—зіхаціць блеск ясны сонца ўраз
 Сярод разрыву хмар, і сямібарвны пас
 Лукой прыгожаю лёг у бэзовым небе.

1913.

* * *

Ізноў пабачыў я сялібы,
 Дзе леты першыя прайшлі:
 Там сьцены мохам парасьлі,
 Вясёлкай адлівалі шыбы.
 Усё ў пылу. І стала мне
 Так сумна, сумна ў цішыне.
 Я ў сад пайшоў. Усё глуха, дзіка,
 Усё траваю зарасло.
 Няма таго, што раньш было,
 І толькі надпіс «Вэроніка»,
 На ліпе ўрэзаны ў кары,
 Казаў вачам аб тэй пары.
 Расьці, ўзмацовывайся, дрэва,
 Як монумэнт жывы, ўставай
 І к небу надпіс падымай.
 Хай нярухомы словы сьпева:
 Чым болі сходзіць дзён, начэй,
 Тым імя мілае вышэй.

1913.

СПОЎНЕНАЕ АБЯЦАНЬНЕ.

Праз радасны заліты сьветам бор
 Праходзіць насып жоўтая чыгункі.
 Як роўна рэйкі, быццам на малюнку,
 Ляглі удоўж! Як ярка семафор
 Удалі зялёным шклом гарыць ад сонца!
 Як тэлеграфныя слупы гудзяць!
 Пабач—дразды на дроце іх сядзяць,
 А дрот зіе лепей ад чырвонца!

І вось, махнатай лапаю ледзь-ледзь
 Ламаючы апалыя галіны,
 Сюды марудна з-за кустоў маліны
 Выходзіць буры малады мядзьведзь.
 Паветра нюхае; нядбала паглядае
 Лянівымі вачамі, быццам сьпіць,
 У даль, пачуўшы нейкі гул, глядзіць
 І ўраз, у край здзіўлёны, замірае...
 Ледзь чутна рэйкі тонкія дрыжаць;
 З вясёлым шумам у бары зялёным
 Нясуцца за вагонамі вагоны;
 Шыпіць машына, іскры зіхацяць,
 Дым белы цягнецца ў гары струёю;
 Ад сьветла сонца зьяе сталь і медзь;
 З вакон сьмяюцца людзі... А мядзьведзь
 Стаіць і чуе крык мой: «Верш за мною!»

1913.

Д З Е Д.

Так цёпла цэлы дзень было,
Што дзед—і той сьцягнуўся з печы,
Ля рэчкі сеў, дзе больш пякло,
І грэў пад старай сьвіткай плечы.

Сінеўся бор, цякла вада,
Скрозь пахла мёдам і травою...
А дзеду на'т і не шкада,
Што хутка будзе ён зямлёю.

1913.

КУПІДОН.

Ад спомінаў дзіцячых лет
 Ё маёй душы астаўся сьлед.
 Я помню, як бывала рада
 Мне сэрца плітцы шакалада,
 Абгорненай з усіх старон
 Паперкай яркай з візэрункам:
 Там па «загадчым малюнкам»
 Пытаньне йшло: «Дзе Купідон?»
 Я не забыў, як доўга з ёй
 Сядзеў я ў комнатцы маёй,
 Страх зацікаўлены загадкай,
 Хоць закусіўшы шакаладкай.
 Бо тут-жа, тут хаваўся ты!
 Бо можа з сетак малявідла,
 Што ўжо даўно вачам абрыдла,
 Твае праглянуць мне чэрты,
 І ўстанеш ты перада мной
 З крылатай, гостраю стралой,
 Мне ў сэрца мецячай, і з лукам,
 Пяць гатовым поўным згукам!
 Ды ўсё-жа быў ня бачан ён,
 Хоць я і сьлёзы ліць прымаўся.
 Што-ж ты вачам не паказаўся,
 Ўладар каханья, Купідон?

З часоў тых многа лет прайшло,
Прайшло—і зельлем парасло,
І зноў забытае пытаньне
Ўстае ў сувораму чаканьні.

Я Купідона зноў шукаць
Бяруся сквапна і рухава,
Ды так няскладна гэта справа,
Што лепш аб ёй маўчаць.

1913.

НА МОГІЛКАХ.

(Рондэль).

Амур і сумны і прыгожы
 Стаіць з павязкай на вачах
 Лежыць у склепу. Часам лёгкі пах
 Сюды даносіцца ад рожы.
 Паўсюль крыжы, вянкi... Чаго-жа
 Тут, дзе магілы, сьцень і прах,
 Амур і сумны і прыгожы
 Стаіць з павязкай на вачах?
 І ціха думаў я: быць можа,
 Любоў, палёгшы у трунах,
 Перамагла і сьмерці жах!
 Спачнеце-ж! Вечна на старожы
 Амур і сумны і прыгожы.

1913.

У СТАРЫМ САДЗЕ.

Прыгожы сад, які любіў Ватто:
 Між дрэў зялёных статуі паўсталі,
 Вось грот, гадзіньнік соўнечны, а далі
 Фонтан... Напэўна саду год са сто.

Стаю я, сьню пра зьнікнуўшыя дні
 І кніжку новага пісьменьніка трымаю.
 У забыцьці я разгарнуў... і закрываю,
 Зьдзіўлёны ў край, што гэта не Парні.

1913.

55.

Т Р Ы О Л Е Т.

Мне доўгае расстаньне з Вамі
Чарней ад Вашых чорных кос.
Чаму-ж нядобры час прынёс
Мне доўгае расстаньне з Вамі?
Я пабляднеў ад горкіх сьлёз
і трыолет пачаў славамі:
Мне доўгае расстаньне з Вамі
Чарней ад Вашых чорных кос.

1913.

У С П А М І Н.

«Дзень гэты—так пісаў Катул—
Я белым каменем адзначу».
Дасюль я рад, калі пабачу
Алею, дзе пад ліпаў гул
Мне парасонкам на пяску
Штось ручкі мілыя пісалі.
Што—не скажу. Вы адгадалі,
І словы ўжо на языку.

1913.

ПАНУ АНТОНУ НАВІНЕ НА СПАМІН АД
АЎТАРА *).

Дзень добры, Пане! Вось Вам проты надпіс:
 Ёсць гэткая японская забаўка,—
 Кідаюць дробныя аскёпкі дрэва
 У ваду—і робяцца яны цв'ятамі.
 Усё гэта мне згадалась мімаволі,
 Калі чытаў я Вашу стацьцю
 Аб вершыках «Вянка». І шлю падзяку
 І цісну руку. Ваш М. Багдановіч

1914.

*) Прысьвячэньне на паасобніку „Вянка“.

ЭМІГРАЦКАЯ ПЕСЬНЯ.

Ёсьць на сьвеце такія бадзягі,
Што ня вераць ні ў бога, ні ў чорта.
Ім прыемны стракатыя сьцягі
Караблёў акіянскага порта.

І няма ім каго тут пакінуць,
Бо нікога на сьвеце ня маюць.
Ўсё ім роўна: ці жыць, ці загінуць,—
Аднаго яны моцна жадаюць:

Пабываць у краёх незнаёмых,
Ды зазнаць там і шчасьця і гора,
І загінуць у хвалях салёных
Белапеннага сіняга мора.

Але мы—не таго мы шукаем,
Не таго на чужыне нам трэба.
Не рассталіся-б мы з нашым краем,
Каб было дзеля нас у ім хлеба.

І на вулцы пад грукат, пад гоман,
Дзе натоўп закруціўся рухавы,
Нам маячыцца вёсачка, Нёман
І агні партавыя Лібавы.

1914.

М Я Ж Ы.

Кінь вокам на увесь абшар зямлі:
 Вось хату шчыльна абышлі
 Парканы з гострымі цвякамі,
 Пасыпанья бітым шклом.
 Глядзі— ў прасторах за сялом
 Мяжамі
 Падзелены на нівах каласы,
 Ідуць канаўкі праз лясы,
 І стопудовыя гранічныя каменні
 Сярод лугоў бяскрайных заляглі.
 Шнуры штыкоў па ўсёй зямлі
 Гараць, як дзікае хаценьне,
 На гасударстваў рубяжы.
 Глядзі: паўсюль мяжы.
 Нязьмерны вольныя прасторы
 Сьвятой зямлі,—а чалавек
 Мяжы, ірвы, тыны рабіў за векам век,
 Хаваўся ў іх, як ліс у норы,
 І жыў пужліва сам—адзін,
 Дрыжачы, як лісьцё асін,
 Зласьлівы, бессардэчны, хцівы,
 Такі здрадлівы,
 Для ўсіх чужы, зусім чужы.
 Вакол яго—платы, мяжы.
 Пабач, што робіцца за гэтымі платамі!
 У надмернай працы гіне тут
 Галодны і абдзёрты люд,

Каторы моцнымі рукамі
Стварыў усе багацтвы на зямлі:
Правёў ён скібы на ральлі,
Ён рэйкі пралажыў чыгунак,
Заводаў коміны падняў у выш нябёс,
А сам даўно сьляпы ад сьлёз
І ўжо забыўся аб ратунак.
Глядзі: па ўсёй зямлі сьвятой
Шырокай хваляй залатой
Бяз краю блішча збожжа мора,
Цьвітуць лагі, шумяць лясы...
Так многа ёсьць паўсюль багацтва і красы,
А людзі нішчацца у голадзе, у змору
Ад беднаты, ад цемнаты,
Бо скрозь—мяжы, бо скрозь—платы.

1914.

ЗА ГАЗЭТАЙ.

Ты доўга сядзела за сталом
 Нярухомая, скамянелая.
 І чутна у цішы было,
 Як стукае гадзіннік мерна,
 Як дробны дождж сячэ халодныя шыбы,
 І як у капяжы бяжыць струя вады.

А ты ўсё сядзела,
 Хацела—і ня мела сіл
 Адвясці свае вочы
 Ад чорнай рамкі ў газэце,—
 Бяздоннай студні,
 Ушчэрць поўнай гора і сьлёз.

1914.

С О Н Э Т.

Прынадна вочы зьяюць да мяне;
 Чароўна усьмяхаючыся, губы
 Адкрылі буйныя бялючыя зубы...
 Ласкавы шэпт... Гарачай хваляй мкне
 Кроў к сэрцу маяму. Мана ўсё або не?
 Ці верыць мілым абяцанкам любы?
 Мо' гэта жар, пылаючы для згубы,
 Хавае сьцюжу пад сабой на дне?

Так, іншы раз, над соннаю зямлёю
 Агністаю дугою залатою
 Прарэжа цемень яркі мэтэор.

Гарыць ён, іскры сыпе і нясецца,
 Бліскаючы мацней ад ясных зор,—
 А ў глыбіні халодным астаецца.

1914.

МУШКА-ЗЕЛЯНУШКА І КАМАРЫК-НАСАТЫ ТВАРЫК.

*Вельмі жаласная гісторыя, выкладзеная згодна з праўдай
беларускім вершам.*

Блізка рэчкі Самацечкі камары таўкуцца,
і «таўкачыкі» сьпяваюць і у скокі тнуцца:

«Гэй, гоп, таўкачыкі,

Гэй, гоп, асінавы,

Ды работы Максімавы...»

А Максім ляжыць на траўцы, сонна пазірае,
Камарок за камарочкам да яго шыбае,
І пясняр з усіх найлепшы ўжо звяніць ля вуха
Як камарыка няўмысьне загубіла муха.

I.

Захісталася сасонка баравая,
Затужыла дзяўчынанька маладая,
Жартаўлівая пяюшка-сакатушка,
А па імені—мушка-зелянушка:
— «Ой, чаму-ж ды ня судзілася мне долі.
Што мяне і ня сваталі ніколі.
А пасагу прабагатага я маю:
Куст шыпшыны ад краю і да краю,
Шчэлка ў яблыні—пры ветры каб хавацца,
Лісьць альховы—на ночку пакрывацца,
Ды да краю поўны мёдам кацялішча.
З жалудзёвай вялізнай скарлупішчы.
Калі гэты мёд у місачку кладзецца,

Ажна сьліна ў роце набярэцца».

Як пачуў тыя жаласьці камарык—

Паскрабаў і насочак ён і тварык:

— «А чаму-бы мне ды з ёй не пажаніцца?

Пэўна, пойдзе, каб болей ня журыцца.

Хоць насаценькі я, шэры, хударлявы,

Дык у скоках за тое-жа рухавы...»

І схапіўся камарочак прыбірацца,

Каб ля мушкі-пяюшкі увіхацца,

II.

Прыляцела мушка да хаты,—

Аж у яе камарык насаты.

Свагоўя-хрушчы усьсядаюць,

З бацькам-маткай штось размаўляюць:

«Мы—стральцы, шукаем куніцу,

Ня куніцу, але дзявіцу».

Гаманілі болей гадзіны

Ды гавораць так да дзяўчыны:

— «Ці да смаку наш госьць багаты?»

— «Запытайце ў мамы і таты».

Тут гарэлкай усё змацавалі,

А пасья і заручын даждалі.

Браў жаніх ад мушкі-дзяўчыны

Дарагі ручнік з навучыны,

Што яна на траўцы сьцяліла

І на ясным сонцы бяліла.

У нядзелю будзе вясельле,

Захадзіў камар, як з пахмельля,—

І пяе, і скача паціху,

Ды як сыпне ураз «шырсьцяніху»:
«Шырсьцяніха, шырсьцяніха мая,
Пакахала камара гультая.
А камар не зважае на яе,
Толькі лётае ды песьні пяе».

III.

Загудзела, расшумелася дубрава:
Аб вясельлі у дубраве стала слава.
Як вянок на муху свацейкі надзелі,
Ўсе навокала аж вочы праглядзелі.
А калі бацьком журылася дзяўчына,
Аж заплакала жаночкая радзіна:
«Ускланяюся татачцы і матачцы,
Калі ўжо апрыкрыла ім ў хатачцы.
І чаму-ж вы мяне гадавалі
Ды ў чужую сямейку аддалі?»
Ў каравайніцы вулітак запрасілі,
І яны-дзяжу на продзіў замясілі.
Авадзень быў камаровым старшым дружкай
І рассыпаўся дробным макам перад мушкай.
Матылькі—баяры, пчолачкі—баяркі—
Спрытны, шпаркі, асабліва як да чаркі.
А найстаршая баярачка-чмяліха
Так сьпявала, аж баяр пабрала ліха:
«Ой, багаты баяры, багаты,
Ды забыліся ўзяць грашаняты.
Хоць ня шмат грашанят яны маюць,
Дык за тое свой гонар трымаюць:
Хто капейку дае—грыўняй ліча яе,
А хто грыўню паклаў—што рубля дараваў».

А як сыпнулі-урэзалі музыкі,
Дык узняўся разам гоман там вялікі.
Чмель пузаты на басолі гучна грае,
А на йскрыпцы ёмка пчолка падсякае.
І знайшоўся мушанёнак нейкі малы,
Што званіў такі ня кепска у цымбалы.
Лоўка конікі у скоках выціналі,
У гару стрыбалі, звонка падпявалі:

«Камары скакаць

Выракаюцца:

Ногі доўгія—

Паламаюцца».

Гэтак скачуць—хто п'ятроху, хто памногу.
Нейкі конік адтаптаў чмялісе ногу.
Госьці спорна п'юць-ядуць ды размаўляюць.
А музыкі граюць, дыхту заўдаваюць.
Ўмела муха на вясельле запрашаці,
Ды над тое лепей ўмела частаваці.
Усяго стаяла досыць для гасьціны:
Нават мёд быў і чмяліны і пчаліны.
Хрушч вялізны так гарэлкі насмактаўся,
Што зваліўся ды ў куточку высыпаўся.
Восы ў шатах чорных з жоўтымі стракамі
Проста елі мушку злоснымі вачамі.
А яна ля мужа скромненька сядзела
І зялёненькай спаднічкай зіхацела.
Мураўёўна нізка зьвесіла галоўку,
Бо занадта зацягнулася ў шнуроўку.
Ды як скрыкнула, як ахнула раптоўна:
Ў кроплі дожджыка танула мураўёўна.

Ўсё сьцямнела, кроплі шпарка застукалі,
У дупло, дзе мушка жыла, пападалі.
Пахаваліся ўсе госьці у куточкі:
Так спынілася вясельле сярод ночкі.
А назаўтра ўсе, як толькі ўсталі зрання,
Дык пайшлі да камара на баляваньне.
І былі яшчэ нарэшце перазовы,
Каб ня стала аб радзіне кепскай мовы.

IV.

Абляцела кветачкі
Не ў пару.
Невясёла шэраму
Камару.
Як пачаў ён параю
З мушкай жыць—
Давялося беднаму
Патужыць.
Ня умее мушачка
Працаваць,
Толькі ўмее з хлопцамі
Жартаваць;
Ані выткаць кросенкі,
Ані шыць,
Ані стравы хораша
Наварыць.
Паштурхаў камарычак
Галаву:
«Як я з гэтай жонкаю
Пражыву?»

Дзе я вочы, брацікі,
Меў свае,
Як сабе за жоначку
Браў яе?»
Паляцеў ён плакацца
У лясок,
Сеў на дуб зялёненькі
Пад лісток.
Пахіліў галовачку,
Уздыхнуў,
Песьню сумна, жудасна
Зацягнуў:

«Выйду ў поле ды разважу тое гора,
Гэй, гаротнае, маркотнае!
Ты шырока, маё полеяка,
Ад кусточка да кусточка разьлягаешся,
Ты глыбока, сэрца, краешся.
Дзе цяпер я сьмерць сваю спаткаю:
Ці у моры, ці у рэчцы, ці ў ставочку,
Што капытам пры дарозе быў прабіты
І да краю буйным дожджыкам наліты?»

V.

— Што за шум у бары учыніўся?
— А камарык там з дуба зваліўся.
Грымнуў ён на зямлю з высакосьці
І пабіў-паламаў сабе косьці.
Цесьлі дошкі з дубоў пілавалі,
Габлявалі, труну змайстравалі,
Ўсю чырвонай кітайкай аббілі,
Ўстужкай чорнай з краёў адтачылі.

Гэй, кладуць камара ў дамавіну,
Сазываюць сяброў і радзіну.
Камары над труной затрубілі,
Сьветлячкі лепей зорак сьвяцілі.
— «Вы паціху, музыкі, зайграйце,
Маё сэрца у край не ўражайце!»
Горка мушка-ўдава галасіла,
Скорай сьмерці у бога прасіла:
«Мой мужочак, мой камарочак,
Ты падай мне з труны галасочак.
Ах, ніхто над табой не заплача,
Толькі хмарачка дробнымі дажджамі,
Толькі мушачка горкімі сьлязамі».
Палажылі дамоўку на мары,
Панясьлі праз лугі ды папары.
Ля дарогі магілу капалі,
І у ёй камара пахавалі,
У сырую зямельку зарылі,
Зьверху насып вялікі зрабілі.
Людзі добрыя шляхамі мінаюць,
Шапкі нізка здымаюць, пытаюць:
— «Ня іначай, вяльможны вандроўнік,
Генэрал, ці маёр, ці палкоўнік?»
— «Не, ляжыць тут камар-камарочак,
У каторага з локаць насочак».

1915.

МАКСІМ І МАГДАЛЕНА.

Гэй пайдуж я па вуліцы
 Ў тое поле за аколіцу.
 Ля аколіцы і плот і гарод,
 Завіваецца хмялінушка.
 Ды чамуж цябе, зялёную,
 Градам-дожджыкам ня выбіла?
 Ты, хмялінушка вясёлая,
 Раскудравая хмялінушка,
 Загубіла буйну голаву,
 Буйну голаву Максімаву.
 Максім у карчомцы гуляе,
 Ён гуляе—крыж прапівае,
 Да таварышаў сваіх выгукіае:
 «Піва-мёд у карцы налівай,
 Каб лілося аж за край, аж за край,
 Песьню гучную яшчэ завадзі
 Ды цымбаламі падыгрывай!»
 Гэй, як скрыпнуць, як утнуць гапака—
 Толькі сыцены захадзілі у шынка.
 Струны звонка вымаўляюць з-пад рукі,
 Ёмкім дробам выбіваюць хадакі.
 Іх сталёвыя падкоўкі зьвіняць;
 Ля парога людзі добрыя стаяць,
 Падпяваюць, прыгаварываюць
 Ды Максіма ўсё пахваліваюць.
 Ён сядзіць—не памалу п'е,
 Пад цымбалы у далоні б'е,

І хмяльна-жа яго галава,
Мова дзіўная так-такава:
«Магда, Магдачка,
Мая кветачка-пралесачка!
Не кахацца мне, хлопу, з табою,
Ваяводы старога дачкою.
Сёньня з войтам цябе заручаюць,
Рушнікі вынімаюць,
Русу косу тваю прапіваюць.
То ня траўка-павіліка расплятаецца,—
Наша вернае каханьніца канчаецца.
Ўжо ня будзеш гуляць, як бывала,
Цалаваць, як раней цалавала,
Выхадзіць у сад апаўночы,
Глядзець ненагляднаму ў вочы.
Ты марцовага сьнегу бялей,
Броўкі—долі сіроцкай чарней;
Не забыць іх сэрцу ніколі,
Ня бачыць да веку патолі.
Ліся, піва, цячы, як вада,
Бо пала на сэрца нуда!»
У хмялю Максім гавора, ня чакае гора,
Ды пачула тыя словы шынкароўна Сора.
Ўзяла Сора да палацу шпарка пабяжала,
Ваяводзе а прыгодзе ўсё пераказала.
Гэй, як грымне ваявода у памост нагою:
«Налажы-ж ты, ледацюга, буйнай галавою!»
Толькі ўчулі тое слугі—зараз пасьпяшалі,

Ланцугамі хлопу ногі закавалі,
Павялі на пляц кірмашовы,
На памост высокі сасновы.
Людзі добрыя ўкруг стаяць.
Ён ідзе-ня йдзе, супыняецца;
Белы ручанькі па бакох вісяць,
Ногі борздыя вагаюцца.
Ды ня жаліцца да людзей Максім,
Толькі кажа ён аб цымбалы ім,
Хоча зноў пачуць тое граньніца
У астатні раз,
У сьмяротны час,
На апошняе са сьветам разьвітаньніца.
Вокам кінуць—цымбалы дасталі,
На памост на высокі паклалі.
Устрахнуў Максім кудрамі—годзе плакаць, годзе.
Цяжка-важка, сумнёсенька ён заводзе:
«Не вятрыска са поўначы павявае—
Ціха сон у камору ўступае,
Вочы мне стуляе, ацьмянжае.
То ня птушка ў гнязьдзечку ўстрапянулася—
Маё сэрца улякнулася.
Сьнілась мне—я ўзьмежкам іду,
Поруч збожжа калыхаецца,
Поруч збожжа калыхаецца,
Буйнай срэбнай расой асыпаецца.
Сёньня споўніўся той нядобры сон,
Сёньня споўніўся цераз дзевяць дзён:

Праз цябе, дзявоцкая краса,
Сьлёзы коцяцца, як буйная раса».
Ціха ўсё—толькі струны зьвіняць,
Толькі песня разьліваецца.
Людзі добрыя навакол стаяць,—
З болю сэрца разрываецца.
Гэй, было-б табе, Максім, не кахацца,
На вяльможную дачку не заляцацца.
Устрахнуў Максім кудрамі—годзе плакаць, годзе.
Цяжка-важка, сумнёсенька ён заводзе:
«Магда, Магдачка,
Мая зоранька ясная,
Маё сонейка прэкраснае!
Ой, ад сонейка
Па зямлі цвьяты расьцьвитаюць,
Ад яго-ж яны й пасыхаюць.
А ты, сонца, сьвеціш,
Залатое, сьвятое,
І ня ведаеш тое».
Ціха ўсё—толькі струны зьвіняць,
Толькі песня разьліваецца.
Людзі добрыя навакол стаяць,—
З болю сэрца разрываецца.
Гэй, было-б табе, Максім, не кахацца,
На вяльможную дачку не заляцацца.
Устрахнуў Максім кудрамі—годзе плакаць, годзе.
Цяжка-важка, сумнёсенька ён заводзе:
«Мае дзетачкі, мае дробныя,

Вы наплачацесь, нагалосіцесь,
Бо ня стане ў вас татачкі!
Хто вас будзе гадаваці, адзяваці
І ад цёмнай ночы укрываці?
Станеце вы, дзеткі, жабракамі,
Пойдзецце барамі-лугамі,
Ды гасьцінцамі-дарогамі.
А дарогі тыя бяз конца ляжаць,—
Без канца вам, дзеткі, гора горкае цярпець».
Ціха ўсё—толькі струны звяняць,
Толькі песня разьліваецца.
Людзі добрыя навакол стаяць,—
З болю сэрца разрываецца.

А як сьмерцю Максіма скаралі,—
Рукі белыя да брамы прыбівалі,
Рукі белыя да брамы мястовай,
Галаву—да вежы вартовай,
Каб дажджы яму кудры мачылі,
А вятры-бы сушылі,
Каб крукі прыляталі—вочы дзюбалі,
Ўсе-бы людзі пазіралі—ды не забывалі.

1915.

* * *

Ой лясы-бары ды лугі-разлогі!
Цераз вас ідуць пуцінкі-дарогі.
Калі хлопца я шчыра любіла,—
Да яго сьцяжынку пралажыла.
Йшла сьцяжынка—дайшла да расстанья:
Тут і скончылася нашае каханьне.
Я вазьму—ізноў па ёй пахаджу,
Я ізноў на сьцяжынку пагляджу.
А на ёй ужо трава-мурава;
Ўсьцяж крушыньнік разрастаецца,
Над дарогай гальлём навісаецца:
Ні праходу, ні праезду няма.
З-пад крушыньніку крынічка цячэ,
І гнязьдзечка зыбаецца ў ім.
Ад таго і зыбаецца,
Што там птушка-пяюшка заліваецца:
«Ты ня будзеш, крынічанька,
Ад разводзьдзя свайго ўвясну паўней;
І палюбіш, дзяўчынанька,
Ды ня так, як любіла ты даўней!»

1915.

65.

* * *

Сярод вуліцы у нас карагод,
Ды ня йду я ў таночку гуляць,
Як той мак на градзе, красаваць,
Праз красу сваю таварышак злаваць.
Здрадзіць тварык белы бедную мяне:
Толькі міленькае імя назавуць—
Белы тварык разгараецца,
А дзяўчаты усьмяхаюцца.

1915.

* * *

У мясьцечку Церасьцечку не званы гудзяць,
Не званы гудзяць—навіну чуваць,
Што знайшлі сёньня Янку стральца
У зялёненькім ельнічку,
Каля белага каменю,
На цёмным імху, меж брусьніцаю.
Галава яго прабітая,
Ўся крывёю залітая.
Гэй, сасонка над ім шуміць,
Прамаўляе, выгаварывае:
«Не ўдаваўся-бы ты, Яне, за куніцамі,
Яшчэ болей—за тымі маладзіцамі».

1915.

* * *

Цёмнай ноччу лучына дагарала,
Я Арцёму кашулю вышывала:
Пасярэдзіне—сонейка,
Навокал зоры дробныя.
Толькі ўсходзіць у хату сястрычанька,—
Белы-чысты ліст у руках,
Белы тварык увесь ў слязах:
«Ой, забілі Арцёма, забілі,
У нязнанай старонцы зарылі;
Ой, забілі Арцёма шрапнэляй,
Завіруха яго крые белаі беляй».
Як пачула я тое ды ўцяміла,
Мае ніткі неяк памяшаліся,
Сонца яркае скацілася,—
У вачох памуцілася.
Чаму я на сьвет урадзілася?

1915.

* * *

Як Базыль у паходзе канаў,
 Ёсё старонку сваю спамінаў.
 — Вы прашчайце, прашчайце, шнуры,
 Вы прашчайце, негаранья!
 Мне вас болі ужо не гараць,
 Буйным збожжам на зары не засяваць.
 — Не пабачу я цябе, цёмны луг,
 Поле чыстае, раздольнае!
 Мне па вас ўжо ніколі не хадзіць,
 Мне зялёнай травы не касіць.
 — Расстаюся я з табой, шчыры бор,
 Пушча цёмная, драмучая!
 Мне твой шум ужо болі ня чуваць,
 Мне высокіх сасон ня рубаць.
 — Ах, прашчай ты, сямейка мая,
 Вы прашчайце, таварышы!
 Ёжо ня прыдзецца да сэрца туліць,
 Пасядзець, пажартаваць, пагаманіць.
 — Гэй, чалом табе, чалом, Беларусь,
 Ёся староначка бяздольная!
 Не забыў твой сын сваёй маці,
 За цябе у зямлі яму ляжаці.
 Як Базыль у паходзе канаў,
 Ёсё старонку сваю спамінаў.

1915.

* * *

Я хацеў-бы спаткацца з Вамі на вуліцы
У ціхую сінюю ноч
І сказаць:
«Бачыце гэтыя буйныя зоркі,
Ясныя зоркі Гэркулеса?
Да іх ляціць наша сонца,
І нясецца за сонцам зямля.
Хто мы такія?
Толькі падарожныя,—папутнікі сярод нябёс.
На што-ж на зямлі
Сваркі і звадкі, боль і гора,
Калі ўсе мы разам ляцім
Да зор?»

1915.

ВАРОНА І ЧЫЖ

(Байка).

Прыгода гэтая ня так даўно была.

К чыжу (а сілы ён, як ведама, ня мае)

Варона прыступае:

«Скажы, ці я падобна да арла?»

І бачыць чыж—з варонаю ня жарты,

А ўласны хахалок чаго-нябудзь ды варты.

— Зусім арл,—адказывае чыж

Вароне клятай з клёна.

«Ну, то-ж бо то! Глядзі-ж!»

З ласкаваю гразьбой пракаркала варона

І паляцела стуль далей.

Усё тое бачачы, здзівіўся верабей:

«Браток! Ці-жа вачэй ня маеш—

Арлом варону называеш?»

Засараміўшыся, чыж так пачаў казаць:

— Я гэтым не зрабіў благога.

Дай бог арла варонай не назваць;

Варону-жа арлом—нічога.

1915.

Л Я В О Н І Х А.

Ах, Лявоніха, Лявоніха мая!
 Спамяну цябе ласкавым словам я,—
 Чорны пух тваіх загнутых брывянят,
 Вочы яркія, вясёлы іх пагляд;
 Спамяну тваю рухавую пастаць,
 Спамяну, як ты умела цалаваць.

Ой, Лявоніха, Лявоніха мая!
 Ты паяла галасьней ад салаўя,
 Ты была заўсёды першай у танку—
 і ў «Мяцеліцы», і ў «Юрцы» і ў «Бычку»;
 А калі ты жаці станеш свой загон,
 Аж дзівуецца нядбайліца Лявон.

Ой, Лявоніха, Лявоніха мая!
 У цябе палова вёскі—кумаўя.
 Знала ты, як запрасіць, пачаставаць,
 і да рэчы слова добрае сказаць,
 і разважыць, і у смутку зьвесяліць,
 А часамі—і да сэрца прытуліць.

Ой, Лявоніха, Лявоніха мая!
 Дай-жа бог табе даўжэйшага жыцця,
 Дай на сьвеце сумным радасна пражыць,
 Ёсіх вакол, як весяліла, весяліць.
 Хай ніколі не забуду цябе я.
 Ой, Лявоніха, Лявоніха мая!

1915-16.

* * *

На Лявонавай кашулі вышыты галубкі;
Я за тое вышывала, што цалуе губкі.

На Сямёнавай кашулі вышыты лісточкі;
Я за тое вышывала, што цалуе вочкі.

На Сапронавай кашулі вышыты падкоўкі;
Я за тое вышывала, што цалуе броўкі.

1915-16.

С К І Р П У С Я.

Ой, пайшла сабе Скірпуся на кірмаш,
 Паглядзець, ці селязенькаў нямаш,—
 Мо' варона, мо' сава,
 Мо' Скірпусенька ўдава.
 Прадала яна каня,
 Ўтаргавала селязья,
 Селязенька чубаценькага,
 Маладога, зухаваценькага.
 Пакупіўшы селязья,
 Мела клопату штодня:
 Селязенька умываецца,
 Сам на вулку узіраецца;
 Узіраецца на вулічку,
 Ці ня ўбачыць тую вутачку.
 Селязенька—Івашачка,
 Ён цалуецца з Наташачкай.

1915-16.

А Г А Т А.

Помню—йшла я да ратушы хутка
 Паглядзець, як гараць ведзьмакі.
 Толькі чую—гукае Марутка:
 «Бач, Агата, красунчык які!»

Ў задуменьні, маруднай хадою,
 Увабраны ў шалом залаты,
 Ехаў ён на кані саматою,
 А прыгожы,—як Юры сьвяты.

Шмат адгэтуль мінулася часу...
 Ах, калі-бы ізноў павідаць
 І каня, і убранства пакарасу,
 І знаёмую сэрцу пастаць!

Я сяджу дзень за днём у ваконца
 Ды праду апрыкрылы кужаль,
 І гудзіць, ўсё гудзіць верацёнца,
 Як у полі далёкім мяцель.

Ах, чаму я, на што змарнавала
 Так свае маладыя гады,—
 Ах, чаму я, на што ня спытала,
 Хто ён, гэткі, і едзе куды!

Толькі-б зьведаць—і з воску хвігуру
 Я найменьнем яго ахрышчу,
 Выйду ноччу на поле у буру
 І закляцьце сваё нашапчу.

І праз сьвіст, праз гудзеньне вятрыска,
Цераз шум прыдарожных ракіт
Я пачую так блізка, так блізка
Гук знаёмы ад конскіх капыт.

Не забыць мне, што спасеньне трачу,
Што душу варажбою гублю,
Але знаю—яго я пабачу
І нарэшце скажу, як люблю.

1915-16.

* * *

Калі паласу агнявую
 На захадзе сонца праводзе,—
 Пакінуўшы вежу старую,
 У сад каралеўна выходзе.

Вось чмель прагудзеў аксамітны,
 Вось ярка-зялёная мушка...
 І ўрэшце з краіны блакітнай
 Ўлятае маленькая птушка.

Як чутна яна запявае,
 Што ёсьць і вясна, і каханьне,
 І шчасьце бяз меры, бяз краю,
 І першая горач расстаньня.

Маркотна глядзіць каралеўна,—
 Так сэрца жадае любові!
 І хмурыць сувора і гнеўна
 Кароль пасівеўшыя брові.

1915-16.

* * *

Маладыя гады,
Маладыя жаданья!
Ні жуды, ні нуды,
Толькі шчасьце каханья.

Помніш толькі красу,
Мілы тварык дзявочы,
Залатую касу,
Сіняватыя вочы.

Цёмны сад—вінаград,
Цьвет бяленькі вішнёвы,—
І агністы пагляд,
І гарачыя словы.

Будзь-жа, век малады,
Поўны сьветлымі днямі!
Пралятайце, гады,
Залатымі агнямі!

1915—16.

Маладыя гады.

Маладыя наданьня.

Ўд жуды, ні жуды,

Полькі шматце каханьня.

Полішч полькі краю,

Мілы тварныя ўзвонкі,

Заматую казу,

Сіневатныя вочкі.

Целіны сад-вінаград,

Ўвет бліжнікі вышчэвы,—

У агністы погляд,

У кароныя словы.

Будзьце жэ, век малады,

Кружыце советніцкімі дзяньмі!

Пражэтайце, гады,

Заматнымі агнямі!

77.

* * *

Вышаў з хаты. Ціха сьпіць надворак.
Наплывае радасьць, з ёю—сум.
Ня зьлічыць у небе ясных зорак,
Ня зьлічыць у сэрцы сьветлых дум.

Шмат зазнаў я горачы з нудою,
Што шчаміла, мучыла, пякла...
Ўсё ужо прайшло, сплыло вадою,—
Моладасьць ня зьнікла, не прайшла!

1915-16.

78.

* * *

Сьцюжа, мрок... Я ізноў хвараваты.
Ў сэрцы—думак дакучных цяжар.
Заварыць-бы гарачай гарбаты,
Разагрэць-бы хутчэй самавар.

Запяе ён і тонка, і ціха,
Зазіе на спод аганьком,—
І развеецца цёмнае ліха
Над маім абагрэтым кутком.

1915-16.

* * *

Прыдзецца, бачу, пазайздрыць бяздольнаму Марку.
 Моладасьць плыне, а сьледу няма ніякога.
 Эт, і чаму-ж нагадала суворую Парку
 Нітку мне прасьці гатунку такога благога.

Ціха гудзіць і пяе у яе верацёнца,
 Цягнецца, цягнецца доўгая, шэрая нітка;
 Цягнуцца шэрыя дні без прасьвету, бяз сонца,
 і не пабачыш, здаецца, ні шчасьця, ні ўжытку.

Хоць-бы ты чорную, толькі-б ня шэрую прала,
 Гора жадаў-бы, ды толькі каб поўную чарку;
 Але і гора такога пазнаў я замала.
 Прыдзецца, бачу, пазайздрыць бяздольнаму Марку.

1915-16.

Горький

* * *

Непагодны вечар. Сумна, дружа, мусі?
Каб разважыць смутак, ціха запяваю:
— Ой, ляцелі гусі ды з-пад Белай Русі,
Скалацілі воду ціхага Дунаю.

Ёсьць любоў на сьвеце, здрада і расстаньне;
Шмат яшчэ чаго нам прыдзецца зазнаці...
Ўсё мацней пяю я аб чымсь каханьні,
І тугі у сьпеве болей не схаваці.

1915-16.

* * *

Мы гаворым удвох пры агні ў цішыне.
Рупна фарбай пісанку малюеш ты мне.

Як маркотны твае маладыя гады!
Ты ня знаеш сама, колькі мела нуды.

Што яна парабіла, ліхая, з табой,
Што зрабіла з душою тваёй маладой.

Бач, які у пісанкі пануры калёр,—
І пануры калёр, і няяркі вузор.

Ці то мнішка старая зрабіла яе?
Пашкадуй ты гады маладыя свае.

Маладое жыцьцё праляціць, прабяжыць,—
Не забудзься вясёлых калёраў зажыць.

1915-16.

* * *

Ўжо пара мне да дому зьбірацца,—
Вечар позны, а час не стаіць.
Ах, калі-б ты магла здагадацца,
Як ня хочацца мне ухадзіць.

Там, на вулцы, ні сівер, ні бура,
Там адно толькі—мрок, самата.
Але як я маркотна, панура
Да свайго пацягнуся кута.

Думкі нудныя зноў закружацца,
Сэрца чулае зноў забаліць...
Ах, калі-б ты магла здагадацца,
Як ня хочацца мне ухадзіць.

1915-16.

* * *

Ўсё праходзе—і радасьць, і мукі.
Але будзеш мне помніцца ты,—
Броўкі пёмныя, вузкія рукі
І галоўкі радок залаты.

1915-16.

ПАГОНЯ.

Толькі ў сэрцы трывожным пачую
 За краіну радзімую жах,—
 Ўспомню Вострую Брану сьвятую.
 І ваякаў на грозных канях.

Ў белай пене праносяцца коні,—
 Рвуцца, мкнуцца і цяжка хрыпяць...
 Старадаўнай Літоўскай Пагоні
 Не разьбіць, ня спыніць, ня стрымаць.

У бязьмерную даль вы ляціце,
 А за вамі, прад вамі—гады.
 Вы за кім у пагоню сьпяшыце?
 Дзе шляхі вашы йдуць і куды?

Мо' яны, Беларусь, панясьліся
 За тваімі дзяцьмі у здагон,
 Што забылі цябе, адракліся,
 Прадалі і аддалі ў палон?

Бійце ў сэрцы іх—бійце мячамі,
 Не давайце чужынцамі быць!
 Хай пачуюць, як сэрца начамі
 Аб радзімай старонцы баліць...

Маці родная, Маці-Краіна!
 Ня усьцішыцца гэтакі боль...
 Ты прабач, Ты прымі свайго сына,
 За Цябе яму ўмерці дазволь!..

Усе лятуць і лятуць твая коні,
Срэбнай збруяй далёка грываць...
Старадаўнай Літоўскай Пагоні
Не разьбіць, ня спыніць, ня стрываць.

1916.

СТРАЦІМ—ЛЕБЕДЗЬ.

Не анёл у трубу уструбіў—
 З хмары бог старому Ною гаварыў:
 «Поўна з краем чаша гневу майго
 На людзкія грахі ды бясчыннасці.
 Вось надойдзе часіна суворая,
 Лінуць з неба залівы бязмерныя
 І абмыюць ад бруду смуроднага
 Ўсю зямлю яны, белы-вольны сьвет».

Пачынаў тут Ной будаваць каўчэг
 З таго дзерава ліванскага.
 Ўшыркі гэтаму каўчэгу—сто лакцёў,
 А ўдаўжкі—болей тысячы.
 Ды узяў туды Ной і птах і зьвяроў,
 Каб ня зьвёўся іх род з зямлі.
 Ды ня плыў к яму з мора сіняга
 Страцім-лебедзь—горды, моцны птах.
 Яго звычайі—арліныя,
 Яго ўцехі—сакаліныя;
 Пер'і-пер'ечкі бялеюцца
 Ды на золку агнявеюцца.
 У яго ў крыле—трыста тры пяры:
 Узмахне крылом—быццам бор шуміць,
 Узмахне другім—што мяцель гудзіць.
 Як учнуць дажджы—пацякля вада,
 Разьлілася горш ад павадкі,
 Затапіла ўсе лугі-лагі,

Ўсе лугі-лагі, ўсе лясы-бары;
Уздымаецца вышэй ад гор.
Птахі ў небе стаей лётаюць,
Енчаць жаласна, ад нуды крычаць,
Выглядаюць стуль прытулачку.
А па ўсёй зямлі толькі хвалі б'юць,
Толькі хвалі б'юць белай пенаю.
Ды па ім дужы, сьмелы плавае
Страцім-лебедзь—горды, моцны птах.
Узмахне крылом—быццам бор шуміць,
Узмахне другім—як мяцель гудзіць.
І населі тут на лебедзя
Птахі дробныя усёй стаю.
Лебедзь з сілы выбіваецца,
Птушкі ажна усьцяшаюцца.
Дзень ён плавае, другі-трэці дзень,
На чацьверты стаў прасіць-маліць:
«Вы ўзьляціце хоць на час які,
Выбіваюся з астатніх сіл.
Дайце вы грудзям, гэі, вальней ўздыхнуць!
Дайце вы крылам, гэі, шырэй ўзмахнуць!»
Не паслухалі птахі лебедзя.
Пацямнела у яго ў вачах,
Крыльлі ўрэшце падламаліся,
Галава ў ваду апусьцілася.
І пайшоў на дно мора сіняга
Страцім-лебедзь—моцны, горды птах.
Ад усіх цяпер патомкі ёсьць,
Ды няма адных—Страцімавых.

1916.

ВЕРШЫ БЕЛАРУСКАГА СКЛАДУ.

і. Бяседная.

А чалом, чалом, мае госьцейкі,
 Сабірайцеся на бяседачку,
 На бяседачку ў хату новую,
 Ў хату новую—сасновую,
 Ды за столікі кляновыя,
 За абрусікі бялёвыя,—
 Ой, бялёвыя-саматканыя,
 У вузоры вышываныя.
 Вышывала я у сем шаўкоў,
 Вышывала каршуновы суд.
 Ён суды дае—перасуд бярэ;
 З большых птушак—хоць па пёрынку,
 А з драбнейшых—дык і цэлы хвост.
 Прыхадзіў тут мужык-верабей,
 Каршуну ў ногі кланяўся,
 На сініцу-цешчу жаліўся.
 Не дамовіў ён скаргі свае,
 Як пачаўся і трэск і грук.
 Успырхнулі ўсе, зьялкаўшыся,
 Раззьляцелісь, хто куды здалеў.
 Каўка неяк затрымалася,
 Ды і тая пахавалася,—
 І вузораў не асталася.
 Ды красна бяседа ня вузорамі,
 А ласкавымі прыгаворамі;
 Не ядwabнымі абрусамі,
 А ласкавымі прымусамі.

1916.

II

* * *

Як прышла я на ток малаціць—
Ў задуменьні застаялася
Ды зьнянацку расьсьмяялася.
Нават сорам на хатніх зірнуць:
Ці ня ўцямілі, хвароба на іх,
Ад чаго мой тварык сьмяецца,
Ад чаго маё сэрцайка б'ецца.

1916.

III

* * *

Хоць і зорачка—ды не вячэрняя,
І каханачка—ды няверная.
Пакахала—як яхант даравала:
Яхант-камень—сэрцу ён на гараванейка.
Прападаю праз каханейка.

1916.

87.

* * *

Набягае яно
Вечарамі, начамі,
Адчыняе вакно
І шамрэе кустамі.

І гавора адну
Старадаўнюю казку—
Аб любоў і вясну
І жаночую ласку.

Сэрца сьніць аб красу—
Аб сьлядочак дзявочы,
Залатую касу,
Сіняватыя вочы.

Як забудуся сном
Ў сіняватыя ночы,—
Прылятаеш ты ў дом,
Пазіраеш у вочы...

1917.

* * *

Пралятайце вы, дні,
Залатымі агнямі.
Скончу век малады,—
Аблятайце цьвятамі...

1917.

89.

* * *

Ў краіне сьветлай, дзе я ўміраю,
У белым доме ля сінняй бухты,
Я не самотны, я кнігу маю
З друкарні пана Марціна Кухты.

1917.

II

В Я Н О К

1909—1912

КАХАНЬНЕ І СЬМЕРЦЬ

1912

В
К О Н Ц

1903—1912

КАХАНИЕ I СМЕРИИ

1912

90.

* * *

Вы, хто любіце натрапіць
Між страіц старых, пажоўклых
Кнігі, ўжо даўно забытай,
Блёллы, высахшы лісток,—
Праглядзеце гэты томік:
Засушыў я на паперы
Краскі, сьвежыя калісьці,
Думак шчырых і чуцьця.

O voi, ch'avete gl'intelletti sani
Mirate la dottrina, che s'asconde
Sott'il velame degli versi strani.

Dante. Inf. IX.

91.

* * *

Чуеш гул?—Гэта сумны, маркотны лясун
Пачынае няголосна граць:
Пад рукамі яго, навяваючы сум,
Быццам тысячы крэпка нацягнутых струн,
Тонкаствольныя сосны зьвіняць.

Ці казаць, ад чаго пацямнела рака,
Зашамрэлі мацней каласы,
І аб чым шэпча ім галасок вецярка,
Што зіе-дрыжыць на лісьцёх лазьняка:
Кроплі сьлёз ці халоднай расы?

В О З Е Р А.

Стаяў калісь тут бор стары,
І жыў лясун у тым бары.
Зрубалі бор,—лясун загінуў.
Во сьлед яго ад тэй пары:
Сваё люстэрка ён пакінуў.

Як у нязнаны сьвет вакно,
Ляжыць, халоднае, яно,
Жыцьцё сабою адбівае
І ўсё, што згінула даўно,
У цёмнай глыбіні хавае.

НАД ВОЗЕРАМ.

Сонца ціха скацілася з горкі;
Месяц белы заплаканы сьвецць,
Аглядае бахматыя зоркі,
Цягне з возера срэбныя сеці.

Ў іх русалкі заблуталі косы,—
Рвуць бліскучыя, яркія ніці;
Ноч плыве над зямлёй, сее росы,
Ноч шапоча русалкам: «Засьніце»..

ВАДЗЯНІК.

Сівавусы, згорблены, я залёг між цінай
 І гадамі грэюся—сплю на дне ракі.
 Твар травой аблутаны, быццам павуцінай,
 Засыпаюць грудзі мне жоўтыя пяскі.

Над вадой ля берага ціха сьпіць асока,
 Ды лаза зялёная жаліцца-шуміць,
 Хвалі ціха коцяцца і бягуць далёка,—
 І усё навокала сном адвечным сьпіць.

ЗЬМЯІНЫ ЦАР.

Ў цёмным небе—харагоды
 Сіняватых зорак,
 Ў цёмным небе сьвеціць месяц
 Залатым сярпом...
 Мы выходзім з цесных, душных
 Падзямельных норак,
 На зімовы цёплы вырай
 Цягнемся-паўзём.

Ў полі, ў лесе нам усюды
 Праляглі дарожкі!
 Ёстужкай рушымся між пушчы,
 На сам' перад—я.
 Зіхацяць маёй кароны
 Залатыя рожкі,
 Цёмным блескам адлівае
 Ўся луска мая.

Нам ня трэба ні ад чога
 Ноччу абароны:
 Ўбачыць знахар—пуць усьцэле
 Белым палатном;
 Залаты ражок яму
 Я ўраню з кароны,
 І па белай палатніне
 Дальш мы папаўзём.

Б У Р А.

Панурая, вялізная жывёла
Па шыры неба ў даль марудна праплывае.
Ўсё сьціхла. Але вось паветра расьсякае
Агністы меч і зіхаціць вясёла.

Ударыў ён—і грукат пракаціўся;
Мігае грозны меч, удары ня сьціхаюць,
І ўніз халодныя бічы крыві сьцякаюць,
А людзі кажуць: гэта дождж праліўся.

* * *

У небе—ля хмары грымотнай—празрыстая, лёгкая хмара
 Шпарка плыла, і абедзьве чагось чырванелі ад жару.
 Зьліцца жадалі яны, зрабіліся-б хмарай магутнай,
 Але далёка іх вецер разьнёс, наляцеўшы нячутна.

Дробным дажджом над зямлёй, як сьлязамі, адна пралілася;
 Гулкім раскатам грымотаў другая ў адказ азвалася.
 І паасобку загінулі хмары бяздольныя тыя,
 Чуючы ў небе, як вецер над сьмерцю іх радасна вые.

ВОЗЕРА.

Ў чарцы цёмнай і глыбокай
Плешча, пеніцца віно;
Хмелем сьветлым і халодным
Калыхаецца яно.

І хістаецца асока,
І шуміць высокі бор,
А ў душы не замаўкае
Струн вясёлых перабор.

* * *

Оглянись—и мир всеневный
 Многоцветен и чудесен.

А Фет.

Прывет табе, жыцьцё на волі!
 Над галавой—дубоў павець,
 Віднеюць неба, горы, поле
 Праз лісьцяў сець.

Лахмоцьці ценяў на палянах,
 Схаваўшы золата, ляжаць;
 Яго слаі з-пад дзір парваных
 Аж зіхацяць.

А к ночы свой чырвоны веер
 У небе сонца разьвярне,
 І разварушаны ім вецер
 У даль памкне.

Калі-жа пабляднее золак,
 І цёмнай зробіцца вада,
 Зазье серабром іголак
 Зор грамада.

І роўна мільмі зрабіцца
 Здалеюць яркі блеск і цень,
 Той дзень, што мае нарадзіцца,
 І знікшы дзень.

100.

* * *

Блішчыць у небе зор пасеў;
У полі—рунь і ў небе—рунь.
Да рэчкі лецячы, ўзьляцеў
Між імі марай белы дунь.

Кажан пранёсся на крылах,
Стракочуць конікі ў траве,
Снуюцца мышы па палях,
Здаецца—ўсё вакол живе.

Жыцьцё чуваць з усіх старон,
Жыцьцём напоўнены ўвесь мрок.
Ці-ж загубіў пływучы сон
З чырвоных макаў свой вянок?

* * *

Цёплы вечар, ціхі вецер, сьвежы стог,
 Улажылі спаць мяне вы на зямлі.
 Ня курыцца сьветлы пыл усьцяж дарог,
 Ў небе месяца праглянуў блэдны рог,
 Ў небе ціха зоркі расьцьвілі.

Зьнічка коціцца агністаю слязой,
 Прашумела мякка скрыдламі сава;
 Бачу я, з прыродай зьліўшыся душой,
 Як дрыжаць ад ветру зоркі нада мной,
 Чую ў цішы, як расьце трава.

Добрай ночы, зара-зараніца!
Ўжо імгла над зямлёю лажыцца,
Чорнай рызаю ўсё пакрывае,
Пылам зор небасхіл абсявае.
Цішына агартае мне душу.
Вецярок прыдарожную грушу
Ледзьве чутна варуша-калыша,
Міла бомы смяюцца у цішы,
Ціха срэбрам грукае крыніца.
Добрай ночы, зара-зараніца!

Ціха па мяккай траве
 Сінявокая ноч прахадзіла;
 Ціха з заснуўшых палян
 Плыў у гару і знікаў,
 Быццам дым сіняваты з кадзіла,
 Рэдкі, правідны туман;
 Неба ўсю глыб ажывіўшы,
 Патроху праз цемнь выглядалі
 Зорак дрыжачых вянкi;
 Конікі суха зьвінелі;
 Шырэй разьліваліся хвалі
 Цёмнай, люстранай ракі;
 Пала раса; у палёх
 Загарэліся пацеркі мілых
 Жоўта-чырвоных агнёў...
 Час, калі трэба журыцца
 Душою на сьвежых магілах
 Пуста пранёсшыхся днёў.

* * *

Вечар на захадзе ў попеле тушыць
Кучу чырвоных кавалкаў вугля;
Ціха ўсё; вецер лістка не зварушыць,
Не скалыхнуцца ні траўкай паля;
Цёмныя цені даўжэй у лагчыне,
Птушкі прыстаўшай марудней палёт;
Сумна плыве маладзік бледна-сіні
Ў небе вячэрнім, зялёным, як лёд;
Іскрацца зорак сьняжынкі маркотна,
Збожжа пакрылася шызаі расой...
Кіньма-жа думкі аб долі гаротнай,
Хоць-бы на момант спачынем душой!

СОМНАМБУЛ.

Месяц выплыў над змрочнай, заснуўшай зямлёй
 І павёў яго ў цёмную даль за сабой
 І прывабіў да мглістай халоднай вады,—
 Сэрца білася рыбкай у сечі тады.
 Але месяц правёў праз раку сьветлы шлях.
 І разьвеяўся з сэрца дрыжачага жак.
 Зіхацела яна—з серабра пуціна,
 Увадзіла ў той край, дзе пануе вясна.
 Доўга, доўга цябе ён чакаў і шукаў,
 Але вось час жаданы нарэшце настаў...
 І пайшоў ён па шляху, пайшоў аж да дна:
 Агарнула яго цішына, глыбіна.

Цветы последние милей
Роскошных первенцев полей.

А. Пушкин.

Плакала лета, зямлю пакідаючы;
Ціха ліліся сьлязінкі на поле.
Але прыгожаю восенню яснаю
Там, дзе упалі яны, вырасталі
Кветкі асеньнія, кветкі, ўспаёныя
Тугаю, горам, сьлязінкамі лета.
Кветкі асеньнія, родныя, бледныя!
Вырасьлі вы, каб ураз-жа і згінуць.
Можа таму-то душа надарваная
Гэтак любоўна вянок з вас сплятае.

Дзесь у хмарах живуць павукі,
Што снуюць павучыну дажджа.
Кожны тлусты і мяккі такі;
Скура сьлізкая, як у вужа;
Ў целе стыгне халодная кроў,
Злосьць бяцэльная ў круглых вачах...
Чу! Чуваць шорах ног павукоў,
Аплятаючых сьцены і дах.

РАЗРЫТАЯ МАГІЛА.

Polataj nad groby,
Piosenka žaloby. —
Žygliński.

Дробны дождж сячэ, ліецца;
Вецер злосна ў хату рвецца,
Ў полі стогнам аддаецца,
Стукне ў дзьверы і вакно;
Сэрца беднае заб'ецца,
І адразу ў ім прачкецца,
І адразу скалыхнецца
Ўсё, што згінула даўно.

Ўспомніць сэрца, што любіла,
Ўспомніць моладасьць і сілу,
Ўсё, што зьнікла і уплыла,
Ўсё успомніць, як у сьне.
Бачу: сэрца не забыла,
Што жыцьцё ў ім загубіла...
І разрытаю магілай
Вее сумна на мяне.

Ноч. Газьніца гарыць чырванее,
 І гарбата, астыўшы, стаіць.
 За сьцяной запявае завея,
 Сумна бомамі ў полі зьвініць.
 З краю ў край яе гул аддаецца,
 І чагось усё думаю я,
 Што з няволі зімовай там рвецца
 Крэпка скутая сьнегам зямля:
 Грудзі моцныя цяжка ўздывае,
 Ветрам вее, як дыхаць пачне,
 Сьнег халодны ў палёх калыхае,
 І вось-вось свае путы страхне.

ЗІМОВАЯ ДАРОГА.

Шпарка коні імчацца у полі,
 Сумна бомы гудзяць пад дугой,
 Запяваюць аб долі і волі,
 Навяваюць у сэрцы спакой.

Ўюцца зьмейкай срабрыстай дарожкі,
 Брызгі золата ў небе блішчаць,
 І маркотныя месяца рожкі
 Праз марозную мглу зіхацяць.

Поле нікне у срэбным тумане,
 Сьнег блішчыць, як халодная сталь,
 І лятуць мае лёгкія сані,
 Унашуся я ў сінюю даль.

ЗІМОЙ.

Здароў, марозны, звонкі вечар!
 Здароў, скрыпучы, мяккі сьнег!
 Мяцель ня веє, сьціхнуў вецер,
 І волен лёгкіх санак бег.

Як мары, белыя бярозы
 Пад сінявой начной стаяць,
 У небе зоркі ад марозу
 Пахаладзеўшыя дрыжаць.

Вільготны месяц стуль на поле
 Празрысты, сьветлы стоўп спусьціў
 І рызай срэбнаю раздольле
 Сьнягоў сінеючых пакрыў.

Ўзрываўце-ж іх санямі, коні!
 Зьвіні, вясёлых бомаў медзь!
 Вакол лятуць бары і гоні,
 Ў грудзях пачала кроў кіпець.

ПЕРАД ПАВОДКАЙ.

Праясьняецца пагода,
 Бо вярнулася вясна.
 Ёсё чакаеш, што прырода
 Ёстрапянецца ада сна.

І пад птушы крык і гоман,
 Даўшы хвалям вольны ход,
 Прыпадыме бацька Нёман
 На хрыбце магутным лёд.

Зазвіняць жалобна крыгі,
 І бурлівая вада
 Сьнег, размоклы ў час адлігі,
 Змые з луга без сьляда.

Дык разьлійся-жа раздольна
 Ё чыстым полі і гаю
 І красой паводкі вольнай
 Душу выпрастай маю!

ПАКЕТИ * * * ПЕРАДА
 Падымі у гару сваё вока,
 І ты будзеш ізноў, як дзіця,
 І адыдуць-адлынуць далёка
 Усе трывогі зямнога жыцця.

Ціха хмару блакіт закалыша,
 У душы адрасьце пара крыл,—
 Узьяціць яна ў сінюю вышу
 І ў струях яе змые свой пыл.

Там ня трэба ні шчасьця, ні ласкі,
 Там няма ні нуды, ні клопот.
 Ты—царэвіч цудоўнае казкі,
 Гэта хмара—дыван-самалёт!

* * *

De la musique avant toute chose.
P. Verlaine.

Па-над белым пухам вішняў,
Быццам сіні аганёк,
Б'ецца, ўецца шпаркі, лёгкі
Сінякрылы матылёк.

Навакол усё паветра
Ў струнах сонца залатых,—
Ён дрыжачымі крыламі
Звоніць ледзьве чутна ў іх.

І ліецца хваляй песьня,—
Ціхі, ясны гімн вясьне.

Ці ня сэрца напявае,
Навявае яго мне?

Ці ня вецер гэта звонкі
Ў тонкіх зёлках шапаціць?

Або мо' сухі, высокі
Ля ракі чарот шуміць?

Не паняць таго ніколі,
Не разьведаць, не спазнаць:
Не даюць мне думаць зыкі,
Што ляцяць, дрыжаць, зьвіняць.

Песьня рвецца і ліецца
На раздольны, вольны сьвет.

Але хто яе пачуе?

Можа, толькі сам поэт.

РОМАНС.

Quand luira cette étoile, un jour.
La plus belle et la plus lointaine,
Dites-lui qu'elle eut mon amour,
O derniers de la race humaine.

Sully Prudhomme.

Зорка Вэнэра ўзышла над зямлёю,
Сьветлыя згадкі з сабой прывяла...
Помніш, калі я спаткаўся з табою,
Зорка Вэнэра ўзышла.
З гэтай пары я пачаў углядацца
Ў неба начное і зорку шукаў.
Ціхім каханьнем к табе разгарацца
З гэтай пары я пачаў.
Але расстацца нам час наступае;
Пэўна, ўжо доля такая у нас.
Моцна кахаў я цябе, дарагая,
Але расстацца нам час.
Буду ў далёкім краю я нудзіцца,
Ў сэрцы любоў затаіўшы сваю;
Кожную ночку на зорку дзівіцца
Буду ў далёкім краю.
Глянь іншы раз на яе,—у расстаньні
Там з ёй зьліём мы пагляды свае...
Каб хоць на міг уваскрэсла каханьне,
Глянь іншы раз на яе...

116.

ДОСІ ЁЖО ПРАЦЫ.

Гэй, варушэцесья, коні панурья,
Досі ёжо працы, бо сонца зайшло!
Ярка-чырвоныя, жоўтыя, бурья
Боразны ў небе яно правяло.
Хутка ёжо зоркі зірнуць сіняватыя,
Месяц пакрые палі палатном...
Досі ёжо! З вамі вярнуся да хаты я
і пазабудуся сном.

117.

* * *

Ўся ў сьлязах, дзяўчына
Хіліцца да тына.
Поруч з ёю, пад расою
Зіхаціць шывшына.

Вецер павявае
І расу страхае.
Ой, напэўна і дзяўчына
Лек на сьлёзы мае.

Адгадайце-ж, людзі,
Хто страхаць іх будзе?
І чаму ён, жоўтадзюбы,
Аж дасюль марудзе?

* * *

Сумна мне, а ў сэрцы смутак ціха запявае:
«Сьцежка ў полі пралягае, траўкай зарастае.
Каля сьцежкі пахіліўся явар да каліны,—
Там кахаліся калісь-то хлопец і дзяўчына.
Ой, ішла дарога долам, ды ішла і горкай,—
Не схавалася дзяўчына ад тэй долі горкай:
Бо ляжыць яе дарожка, траўкай зарастае;
Сумна глянуць, цяжка бачыць, жаль душу праймае».

* * *

Ня кувай ты, шэрая зязюля,
Сумным гукам у бары;
Мо' і скажаш, што я жыці буду,
Але лепш не гавары.
Бо ня тое сьведчыць маё сэрца,
Грудзі хворыя мае;
Боль у іх мне душу агартае,
Думцы голас падае.
Кажа, што нядоўга пажыву я,
Што загіну без пары...
Прыляці-ж тады ты на магілу,
Закувай, як у бары.

ЯН І МАЦІ.

Ты стамілася, змарнела, сьлёз праліла рэчку.
 Што-ж, пастаў прад абразамі, запаліўшы, сьвечку:
 Мо' паможа Яну гэты сьвет і пацер словы...
 Асьвяціла сьвечка з воску хлопца твар васковы.
 Тае воск, і ўніз ціхутка капелькі сьцякаюць,
 А ў вачох збалелых Яна сьлёзы праступаюць.
 Сьвечка сьвеціць, сьвечка зьяе, сьвечка дагарае,
 І ў панурай, цеснай хаце хлопец памірае.
 Ой, ня век-жа сьвечцы тонкай зіхаець, гарэці,—
 Дагарыць яна і зьнікне, як і ўсё на сьвеце...

* * *

Сэрца ные, сэрца кроіцца ад болю,—
Ой, пайду я з цеснай хаты ў тое поле.
Ў чыстым полі вецер вее, павявае,—
Ты пакінь мяне, нуда мая нямая!
Я тады-б у песьні звонкай, салаўінай
Выліў тугу і на вецер буйны кінуў,
І разьвеяў-бы яе ён на раздольлі,
Каб ня ўбачыць мне ніколі ўжо нядолі.

ВЕЧАР.

Месяц круглы ўстаў на небе,
Блішчыць нявысока,
Ўвесь чырвона-жоўты, быццам
Пугачова вока.

З мілым, задушэўным зыкам
Важкі хрушч лятае;
Пра няшчаснае каханьне
Нехта запявае.

Голас полем пракаціўся,
У бары аддаўся:
«А дзе-ж тая крынічанька,
«Што голуб купаўся?»
І снуюцца сумна ў сэрцы,
Ўюцца адгалоскі
Роднай песьні, простаі песьні
Беларускай вёскі...

Усё прайшло, мінула,
Як і ня было,
У кашох паснула,
Зельлем зарасло.

Я. Купала.

123.

Л Е Т А П І С Е Ц.

Душой стаміўшыся ў жыцьцёвых цяжкіх бурах,
Свой век канчае ён у манастырскіх мурах.
Тут ціша, тут спакой—ні шуму, ні клапот.
Ён пільна летапіс чацьверты піша год
І сьпісвае усё ад слова і да слова
З даўнейшых граматак пра долю Магілёва.
І добрыя яго і кепскія дзяла
Апавядае тут. Так рупная пчала
Умее ў соты мёд сабраць і з горкіх кветак.
І бацькаму ім—ён годны веры сьведак.
Што тут чынілася у даўнія гады,
Што думалі, аб чым спрачаліся тады,
За што змагаліся, як баранілі веру,—
Узнаюць гэта ўсё патомкі праз паперу!
Яно забудзецца, умрэ, з вадой сплыве,—
І вось у спомінах устане, ажыве,
Калі знайдуць яго няхітрае пісаньне
Пра гэтае жыцьцё, надзеі, справаваньне.
Так мора сіняе прымчыць да нас вадой
Бутэльку к берагу, аблітую смалой,
Ўсю ў дробных ракаўках і ў ціне. Не замала
Яна была ў вадзе і шмат чаго спаткала.
Рыбалкі вылавіць бутэльку, разаб'юць,

І, як трапляецца, быць можа, ў ёй знайдучь
Ліста. Па звычай марскому гэтак весьці
Нам, утапаючы, шлюць людзі. Ў моры дзесьці
Загінулі яны, і, можа, соткі год
З часоў тых працяклі, і згінуў іх народ,
І ўсё змянілася і ўжо пра іх забылі.
Вы, літары, цяпер нанова ўсё збудзілі!
І людзі зьведаюць аб прадзедах сваіх,—
Аб горы, радасьцях і аб прыгодах іх,
Каму маліліся, чаго яны шукалі,
Дзе на глыбокім дне іх крыюць мора хвалі.

ПЕРАПІШЧЫК.

На чыстым аркушы, прад вузенькім вакном,
 Прыгожа літары выводзіць ён пяром,
 Устаўляючы паміж іх чорнымі радамі
 Чырвоную страку; усякімі цвятамі,
 Рознакалённымі галоўкамі зьвяроў
 І птах нявіданых, спляценьнем завіткоў
 Ён пакрашае скрозь—даволі ёсьць знароўкі—
 Свае шматфарбныя застаўкі і канцоўкі,
 І загатоўкі ўсе,—няма куды сыпяшыць!
 Парой ён спыніцца, каб лепей завастрыць
 Пяро гусінае; і гляне: сьветла сонца
 Стаўпамі падае праз вузкае ваконца,
 І круціцца у іх прыгожы, лёгкі пыл;
 Як сіняваты дым нявідзімых кадзіл,
 Рой хмарачак плыве; шырокімі кругамі
 У небе ластаўкі шыбаюць над крыжамі,
 Як жар гарашчымі, а тут, каля вакна,
 Малінаўка пяе, і стукае жаўна.
 І зноў ён схіліцца, застаўку зноў выводзіць
 Няяркім серабром; нячутна дзень праходзіць;
 Ужо хутка будзе ноч, і першая гвезда
 Благаславіць канец прыгожага труда.

К Н І Г А.

Псалтыр, пакрытую няжорсткай, бурай кожай,
 Я ўзяў і срэбныя засьцёжкі адамкнуў,
 Перачытаў радкі кірыліцы прыгожай
 І воску з ладанам прыемны пах пачуў.

Вось псальма сьлічная: «Як той алень шукае
 Крыніцы чыстай, так шукаю бога я».
 Як вее сьвежасьцю яе краса жывая!
 Як радасна далей сьпяшыць душа мая!

І бачу я ў канцы няхітрую прыпіску,
 Што «кнігу гэтую раб божы, дзяк Гапон,
 Дзеля душы сьпісаў у месьце Воўкавыску
 У рок сем тысяч сто васьмы з пачатку дзён».

СЛУЦКІЯ ТКАЧЫХІ.

(Рэдакцыя зборніка „Вянок“).

Ад родных ніў, ад роднай хаты
 У панскі двор дзеля красы
 Яны, бяздольныя, узяты
 Ткаць залатыя паясы.
 І цягам доўгія часіны,
 Дзявочыя забыўшы сны,
 Свае шырокія тканіны
 На лад пэрсydзкі ткуць яны.
 А за сьцяной сьмяецца поле,
 Зіе неба з-за вакна,—
 І думкі мкнуща мімаволі
 Туды, дзе расьцьвіла вясна;
 Дзе блішча збожжа ў яснай далі,
 Сінеюць міла васількі;
 Халодным срэбрам зьяюць хвалі
 Між гор ліючайся ракі;
 Цямнее край зубчаты бору...

І тчэ, забыўшыся, рука,
 Заміж пэрсydзкага узору,
 Цьвяток радзімы васілька.

1266.

СЛУЦКІЯ ТКАЧЫХІ.

(Апошняя аўтарская рэдакцыя).

Ім не пабачыць роднай хаты,
Ня ўчуць ім дзетак галасы.
Яны у панскі двор узяты
Ткаць залатыя паясы.
І цягам доўгія часіны,
Аб шчасьці ўжо забыўшы сны,
Свае шырокія тканіны
На лад пэрсыздкі ткуць яны.
А за сьцяной шляхі у поле,
Шуміць чарэмха ля вакна,—
І думкі мкнуцца мімаволі
Туды, дзе расьцьвіла вясна.
Там так вясёла і прыгожа:
Зіяюць срэбрам ручайкі,
І у зялёных хвалях збожжа
Закрасавалі васількі.
Там шчыры бор шуміць сувора...
Ты тчэш, бязвольная рука,
Заміж пэрсыздкага узора,
Цьвяток радзімы васілька.

БЕЗНАДЗЕЙНАСЫЦЬ.

Скарына, доктар лекарскіх навук,
 У доўгай вопратцы на вежы сочыць зоры.
 Яны спрыяюць! Час! З рухавых рук
 Скарыны п'е адвар пан земскі пісар хворы.
 І ўраз пабачыў ён, што ізумруд
 Ў пярсцёнку залатым на пальцы штось імгліца,
 Што блеску ў ім няма... І з болем тут
 Ён зразумеў, што ўжо к жыццю не вараціца.

* * *

Ціхі вечар; зьнікнула сьпякота,
 Весялей струіцца між чарота
 Рэчка, што ўцякае у ставок;
 Ўкруг яго ідзе вярбін вянок
 Ёшчэ зялёных, сьвежых, хоць каравых;
 Плесня каля берагоў іржавых
 Саматканым поясам ідзе,
 І лілеі расьцьвілі ў вадзе.
 Часам з візгам ластаўка малая
 Пранясецца нізка і чыркае
 Крылечкам з разгону гладзь стаўка,
 Налякаўшы гэтым матылька.
 Часам лінь ці окунь успляснуцца,
 І кругі шырока разыдуцца.
 Часам выпаўзаюць паляжаць
 Тут вужакі шэрыя на гаць,
 У канцы каторай млын схіліўся;
 Спарахнеў ён, ледзь не разваліўся,
 Пачарнела кола і даўно
 Мохам цёмным абрасло яно.
 Але сёньня ходзіць кола млына,
 Бо прышла да млынара дзяўчына,
 Кабы мог сукруху з сэрца збыць.
 Ў белай вопратцы яна стаіць,
 Нахіліла смуглую галоўку,
 І чуваць, як сэрца праз шнуроўку
 Часта б'ецца. А стары млынар

Тройчы брызнуў ёй вадой на твар
і, уставіўшы на хвалі вочы,
Прыглушоным голасам шапоча:
«Пакланюся я табе, царыца,
Чыстая, сьцюдзёная вадзіца.
Ты цячэш балотамі, імхамі,
Жоўтымі, сыпучымі пяскамі,
Берагі крутыя падрываеш,
Дрэвы ды каменьні падрываеш
і нясеш іх к мору-акіяну,
К выклятаму востраву Буяну.
Там і вецер буйны ня гуляе,
Там і сонца краснае ня зьяе,
Там ня блішча ясная зарніца.
і прыносіш ты туды, вадзіца,
Важкі сум ад сэрца Кацярыны.
Я навокал абваджу тры тыны,
На замок іх моцна замыкаю,
Ключ у мора-акіян кідаю.
Як са дна ключу ўжо не падняцца,
Так і гэтым словам ня мінацца».
і падносіць млынару дзяўчына
Яйкі ў рэшаце і палатніну.

129.

* * *

Па ляду, у глухім бары,
 Дзе ля ральлі стаяць тры хаты,
 Мужык ідзе,—на сьвітцы латы,
 А сам няхібкі, хоць стары,

З чупрынай белаю, як лунь,
 І з барадою сьнегаваю,
 Зямлёй прапахшы і сасною,
 Ён пільна ўсё глядзіць на рунь.

«А каб ты здох! Бач, па расе
 Хтось трапіў к збожжу ад крыніцы;
 Ды вось і вузкі сьлед капытца:
 Алені тут былі ў аўсе.

Ўсё зьнішчаць, падлы, хоць ня сей,—
 Не дачакаеш умалота!
 А тут яшчэ цераз балота
 Не прабярэшся да людзей».

Снуюцца хмарай камары;
 Кішмя-кішаць у зёлках гады;
 Падшывам абрастаюць ляды...
 Зьвядуць, зьвядуць людзей бары

Даўно пачаў «хадзяін» дбаць,
 Каб пушча тут была нанова,
 Ды толькі ведае дзед «слова»,
 А то дабра-бы не зазнаць.

Ты—чарователь неустанный,
Ты—неслабеющий магнит.
В. Брюсов.

130.

У С Т У П.

Звьярнуў калісь Пэгас на вулкі
З прывольных палявых дарог,—
І пракаціўся топат гулкі,
І іскры сыпнулі з-пад ног.

У грудзі кволья запала,
Дачка каменьняў, места мне.
Пачую я тэй іскры жала,—
І верш аб месьце з сэрца мкне.

* * *

Рулікі Вільні зіяюць і гулка грымяць!
 Вір людзкі скрозь заліў паясы тротуараў,
 Блішчаць вокны, ліхтарні ў гары зіхацяць,
 І гараць аганьком вочы змучаных твараў!

А завернеш ў завулак—ён цесны, крывы;
 Цёмны шыбы глухіх, старасьвецкіх будынкаў;
 Між каменямі—мох і сьцяблінкі травы,
 І на вежы, як круглае вока савы,
 Цыфэрблят—пільны сьведка мінулых учынкаў.

Ціша тут. Маўчаліва усталі—і сьняць
 ў небе купалы, брамы, байніцы і шпіцы;
 Грук хады адзінокай здалёку чуваць,
 Часам мерныя ўдары звана задрыжаць
 І замоўкнуць, памкнуўшы ад старай званіцы.

Ўспамяні, маё сэрца, даўнейшыя дні!
 Па загаду бурмістра усе, як належа,
 Зачынілі ўжо вокны; загасьлі агні...
 Варта вулкай прайшла... І ня сьпім мы адны—
 Я ды чорны кажан, што шнуруе ля вежы.

132.

У В І Л Ь Н І.

(Сонэт).

Ліхтарняў сьвет у сіняй вышыне...
Вітрыны... мора вывесак... як плямы,
Анонсы і плякаты на сьцяне.
Кіпіць натоўп на жорсткім вулак дне!
Снуюць хлапцы, суюшчыя рэклямы...
Разношчыкі крычаць ля кожнай брамы...
Грук, гоман, гул,—усё ракой імкне.
А дальш—за радам кас, лёмбардаў, банкаў—
Агні вакзала... павадка фурманкаў...
Віры людзей... сіпяшчы паравоз...
Зялёны сэмафор... пакгауз... склады...
Заводаў коміны пад цьмой нябёс...
О, горада чароўныя прынады!

* * *

За дахамі места памеркла нябёс пазалота;
 Паветра напоена ціха гусьцеючым мрокам;
 Ёжо відна, як іскры злятаюць з трамвайнага дрота,
 Як зоркі гараць і зрываюцца ў небе далёкам.

Музыкі стагнаньне ліецца па вулках з бульвара;
 Гараць і агнём машкару к сабе вабяць ліхтарні;
 Ёкруг тоўстага шкла яна ўецца, як лёгкая хмара,
 А к сьветлу прабіцца ня можа... і томіцца марна.

І ўспомніў я час: сродзь асеньнай нахмуранай ночы
 Музыка зайграла, агні ў вышыне запылалі,
 І дыхалі грудзі шырока, сьвяціліся вочы...
 Мы к сьветлу ўзьляцелі... і шкло ёкруг яго напаткалі.

* * *

На глухіх вулках—ноч глухая.
 Ня менш глухі людзкі натоўп
 Дык хто-ж пачуе, як сьпявае,
 Як стогне тэлеграфны стоўп?

І места, дзе няма прастора
 Дзеля прыроды буйных сіл,
 Прабіла сьцежку мору гора
 Палёў, лясоў, капцоў, магіл.

Палёў, дзе круціць завіруха,
 Ўзрываючы халодны сьнег,
 Палёў, дзе ўсё бушуе глуха,
 Дзе чутны разам стогн і сьмех!

І вось той гул мне ў душу ўліўся.
 Гудзі, гудзі, дрыжачы дрот!
 Ўвесь бледны, млосны прыхіліўся
 Я ля ліхтарні да варот.

ЗАВІРУХА.

У бубны дахаў вецер б'е,
Грыміць па ім, зьвініць, п'яе,
І сьпеў ліецца ўсё мацней,—
Гулянку справіў пан Падвей.
У бубны дахаў вецер б'е,
Грыміць па ім, зьвініць, п'яе.
Ўскіпела сьнежнае віно,
І белай пенай мкне яно.
У бубны дахаў вецер б'е,
Грыміць па ім, зьвініць, п'яе.
Па вулках вее дзікі хмель,
Гудзіць сп'яная мяцель.
У бубны дахаў вецер б'е,
Грыміць па ім, зьвініць, п'яе.

* * *

Сеў хлопчык з шклянчакай ля вулічнага ганку
І выдувае з мыла пузыры.

Вясёлкаю гараць яны ў зіяньні ранку,
Ўзьлятаючы ў паветра да гары.

І, заварожаны шматфарбнаю красою,
Са спрытнасьцю і хцівасьцю ката
Хапае хлопчык іх няжорсткаю рукою,
А застаецца ў ёй—адна слата.

* *
* *
* *

Ад сьпекі пышучь дахі і асфальт,
На вулцы ўецца пыл, і грукаціць фурманка;
«Каробушку» п'яе дзіцячы альт,
і надрываецца абрыдлая шарманка.

Мо' на бульвар пайсьці, сесьць на далёкай лаўцы,
Хаця-бы крышку часу адпачыць!
Здрамнуць, газэту сьвежую купіць
і прачытаць усё да імені выдаўцы?

ДЗЬВЕ СЪМЕРЦІ.

Учора на Мяшчанскай вул.
д. № 17 атруцілася сінільным
квасам І. Іванова. Прычыны са-
магубства невядомы.

Калі патрыцый сьмерць з прыветам спатыкаў,
Прабіўшы жылы на руках,
Дрыжэлі сьпевы флейт, дзень ясны дагараў,
А праз вакно струёю вецер павяваў
І... мігдаловы горкі пах.

Ты, грозны жэрабі, учора ўзяты зноў;
На срога сьціснутых губах
Ня мгліцца люстры гладзь; застыгла ў жылах кроў;
Скрозь вее цяжкі дым ад спаленых лістоў
І... мігдаловы горкі пах.

С Израилем певцу один закон;
Да не творит себе кумиров он.

Е. Баратынский.

139.

С. Е. ПАЛУЯНУ.

Глянь, як зорка у цемні ляціць,
Ўсіх чаруючы сьветлам сваім;
Быццам зьмей залаты зіхаціць;
І стухае у небе глухім.

Але ўспомніць яшчэ зорку сьвет,
Бо у сэрцах гарыць яе сьлед.
Так свабодна, так ярка пражыць—
Лепшай долі няма на зямлі:

Ўсё кругом на мамэнт асьвяціць
І пагаснуць у цёмнай імглі.
Ўсё зьнікае, праходзіць, як дым,
Сьветлы-ж сьлед будзе вечна жывым.

140.

КАГАНЦУ.

Змоўк пясняр, затаіў свае песьні,
Ён іх болей ужо не пяе.
Але рвуцца яны, і калісь на прадвесні
Лёд халодны ў душы пад напорам іх трэсьне,
І струёй лынуць вершы з яе.

Гэтак часам уходзіць у землю крыніца,
Дзесь у нетрах таемна бяжыць,
Але мусіць урэшце на волю прабіцца,
Шмат яшчэ па зямлі будзе ліцца-каціцца
І радзімаму краю служыць.

УПАЛІ З ГРУДЗЕЙ ПАНА БОГА...

Упалі з грудзей пана бога,
 Парваўшыся, пацеркі зор.
 Яны раскаціліся ў небе,
 Усыпалі сіні прастор

І гэтак маркотна і пільна
 На край наш нядольны глядзяць...
 Што-ж чуюць яны там, што бачаць?
 Чаго ўсё дрыжаць і дрыжаць?..

КРАЮ МОЙ РОДНЫ! ЯК ВЫКЛЯТЫ БОГАМ...

Краю мой родны! Як выкляты богам—
 Столькі ты зносіш нядолі.

Хмары, балоты... Над збожжам убогім
 Вецер гуляе на волі.

Поруч раскідалісь родныя вёскі.

Жалем сьціскаюцца грудзі!—

Бедныя хаткі, таполі, бярозкі,

Ўсюды панурья людзі...

Шмат што зрабілі іх чорныя рукі,

Вынесьлі моцныя сьпіны;

Шмат іх прымусілі выцерпець мукі

Пушчы, разлогі, нізіны.

Кінь толькі вокам да гэтага люду—

Сьцісьнецца сэрца ад болю:

Столькі пабачыш ты гора усюды,

Столькі нуды без патолі.

Песьня пяе, як удовіна сына,

Янку, каханьне загубіла;

Там, дзе панура схілілась каліна,

Беднага хлопца магіла.

Ў гутарках-казках аб шчасьці, аб згодзе

Сэрца навін не пачуе.

Сьціснула гора дыханьне ў народзе,

Гора усюды пануе.

Хваляй шырокай разьлілась, як мора,
Родны наш край затапіла...
Брацьця! Ці зможам грамадзкае гора?!
Брацьця! Ці хваце нам сілы?!

* * *

Халоднай ноччу я ў шырокім, цёмным полі
 Каля агнішча лёг і сьціхнуў у паўсьне.
 Агонь усё слабеў... урэшце зьнік паволі...
 І ўраз зрабілася вясёла неяк мне!..

Хай, шэры попел, ты агнішча ўсё сабою
 Ў нядоўгі час здалеў, як рызаю, пакрыць,—
 Я ведаю, што там агонь дрыжыць пад ёю,
 Я ведаю, што там чырвоны жар гарыць...

Хай чарада гадзін панурых, нудных, шэрых,
 Як попел, на душу мне клалася ўвесь час,
 Хаваючы сабой агонь гарачы веры,—
 Хай ня відаць яго... а ўсё-ж ткі ён ня згас!

* * *

Кінь вечны плач свой аб старонцы!
Няўжо-жа цёмнай ноччу ты
Ня бачыш, што глядзіцца сонца
Ў люстэрка—месяц залаты?

Ня згасла сонца! Сонца гляне,
Усіх падыме ада сна.
Ён, гэты дзень, яшчэ настане,—
І ачуняе старана!

Я пад яе зімовай маскай—
Пад сьнегам—бачу твар вясны,
І вее верш мой дзіўнай казкай,
І ясны ён, як зорак сны.

* * *

Зрааюць галіны толькі адна за адной...
Бяз скаргі яны на зямлю чарадою лажацца,
Бо сьмерць іх патрэбна, каб дзерава новай вясной
Магло-бы хутчэй разьвівацца.

Таварышы-брацьця! Калі наша родзіна-маць
Ў змаганьні з нядоляй патраціць апошнія сілы,—
Ці хваце нам духу ў час гэты жыцьцё ёй аддаць,
Бяз скаргі лягчы у магілы?!

* * *

Рушымся, брацьця, хутчэй
Ў бой з жыцьцём, пакідаючы жах;
Крыкі пужлівых людзей
Ня стрымаюць хай бітвы размах...

Проці цячэньня вады
Зможа толькі жывое паплыць,
Хвалі-ж ракі заўсягды
Тое цягнуць, што скончыла жыць.

* * *

Нашых дзедаў душылі абшары лясоў,
Не давалі ім жыці праўдзівым жыцьцём,
І яны тыя пушчы звадзілі агнём,
Іх кругом падпаліўшы з далёкіх канцоў.

І пылалі па нашаму краю лясы,
Покуль сонца здалела ўсё ў ім асьвяціць;
І сьвятлей і прасторней тады стала жыць,
А на попеле буйна ўзрасьлі каласы.

З гэтых дзедаў суворых прыклад нам-бы ўзяць,—
Ня хіліцца з бяды, ня пужацца агня,
Бо мы толькі тады дачакаемся дня,
Калі нас не здалее змаганьне зьякаць.

* * *

Ўстань, навальніца, мкні нанова,

Ўзвый, вецер, з ёю заадно!

У віхры уляціць палова,

Пакіне чыстае зярно.

Удар, цыклон, удар на мора,

Цалуй яго ў глухое дно,

Ўсьпялясьні ваду—і пэрлаў горы

На бераг выкіне яно.

* * *

Ня блішчыць у час зьмярканья і ў глыбокай цемні ночы
Дыямэнт каштоўны,
Але белым днём красою нам чаруе, вабіць вочы
Блеск яго цудоўны.
Бо калі на гэты камень упадзець праменьне сонца,
Ўраз ён блісьне дзіўна
І вясёлкавыя іскры рассыпаць пачне бяз конца
Ярка, пераліўна.
Так здаецца ў змроку ночы цёмным і народ мой родны,
Бедны і няшчасны;
Але, як устане сонца, ўраз працнеца дух народны
І засьвеціць ясна!

* * *

Напілося сонца са крыніц сьцюдзёных,
Усьцягнула ў вышу з іх ваду, як пар;
І, ўзьляцеўшы шпарка па праменьнях тонкіх,
Пар зрабіўся сьлічнай чарадою хмар.

Ў даль яны памкнулі і лятуць пад імі
Нівы ды балоты, поле, бор, луга.
Але што там блішча? Ці ня ты, сястрыца,
Ці ня ты ліешся, срэбная рака?

Загрэмелі ў хмарах гулка прывітаньні,
І далёка буйны вецер іх разьнёс.
Рынуліся хмары да ракі радзімай
І зьліліся з ёю ліўнем кропель-сьлёз.

151.

* * *

Ой, чаму я стаў поэтам
Ў нашай беднай старане?
Грудзі ньюць, цела вяне,
А спачыць ня можна мне:
Думкі з розуму ліюцца,
Пачуцьцё з душы бяжыць...
Мо' за імі кроў палыне,
І тады ўжо досі жыць!

М. Багданович.
З фотографічної картки 1911-го г.
На картці—аутограф вершу
№ 281 (роз'язел V-й).

1911. 26

* * *

Даўно ўжо цела я хварэю,
— І хвор душой,—
І толькі на цябе надзея,
Край родны мой!
У родным краю ёсьць крыніца
Жывой вады.
Там толькі я змагу пазбыцца
Сваёй нуды.
Калі-ж у ім умру-загіну,—
Ня жалось я!
Ня будзеш цяжкая ты сыну
Свайму, зямля.
Там хоць у гліне, хоць у брудзе,
Там пад зямлёй,
Найдуць мае слабыя грудзі
Сабе спакой.

* * *

Калі зваліў дужы Гэракл у пыл Антэя,
 Як вецер валіць поўны колас да ральлі,—
 Ўдыхнула моц у грудзі сына мацер Гэя,
 І вось, цьварды, як дуб, яшчэ, чым перш, сільнее,
 Ён, напружыўшыся, падняўся ўраз з зямлі.

Паломаны жыцьцём, чакаючы магілы,
 Радзімая зямля, прынікнуў я к табе,
 І бодрасьці ты ўліла ў слабеючыя жылы,
 Зварушыла маёй душы драмаўшай сілы,
 І месца ў ёй з тых пор няма ўжо больш жальбе.

* * *

Бледны, хілы ўсё-ж люблю я
Твой і мудры і кіпучы верш, Анакрэон!
Ён у жылах кроў хвалюе,
Ў ім жыцьцё струёю плешча, вее хмелем ён.

Верш такі—як дар прыроды,
Вінаграднае, густое, цёмнае віно:
Дні ідуць, праходзяць годы,—
Але ўсё крапчэй, хмяльнее робіцца яно.

...passe sans laisser même
Son ombre sur le mur.

V. Hugo.

155.

* * *

Жывеш ня вечна, чалавек,—
Перажыві-ж у момант век!

Каб хвалявалася жыцьцё,
Каб больш разгону ў ім было,
Каб цераз край душы чуцьцё
Ня раз, ня два пайшло.

Жыві і цэльнасьці шукай,
Аб шыраце духоўнай дбай.

І ў напружэньні паўнаты
Свайго шырокага жыцьця
Бяз болю, ціха зойдзеш ты
Ў краіну забыцьця.

* * *

Мудрай прамовы
Мёд залацісты,
Поўныя соты
Мне да спадобы;

Але ня меней
Сэрцу панадны
Мёд сваім хмелем
Сьветлым і тонкім.

* * *

Дзе вы, лясоў, палёў цвьяты?
Вас холад загубіў!
Чаму-ж ён срэбныя цвьяты
На гэтым шкле ўзрасьціў?

Ім, бледным, мёртвым, ня збудзіць
Былога пачуцця,
Як не змагу яго збудзіць
Халодным вершам я.

* * *

Калі ў ракавіну цёмную жамчужніцы
Упадзе пясчынка хоць адна,—
Жомчугам патроху робіцца яна!
Калі ў дух мой западзе і заварушыцца
Там кавалак грубага жыцця,—
Ў жомчуг зьвернецца ён сілай пачуцця!

* * *

Свяча бліскучая зіе,
Каб расступілася імгла;
Ў яе агню—краса жывая,
Яна прыгожа і святла.

Ўблізі матыль дрыжыць ад болю,
Прываблены з імглы агнём,
Ён рынуўся туды бяз волі
І сьмерць сваю спаткаў у ём.

Свяча гарыць. З яе ліецца
За кропляй кропля, як раса,
А матылёк ужо ня б'ецца:
Табе ахвяра ён, краса!

160.

ПЕСНЯРУ.

Ведай, брат малады, што ў прудзях у людзей
Сэрцы цвёрдыя, быццам з каменя.
Разаб'ецца аб іх слабы верш заўсягды,
Ня збудзіўшы сьвятога сумленьня.

Трэба з сталі кавачь, гартаваць гібкі верш,
Абрабіць яго трэба з цяргеньнем.
Як ударыш ты ім,—ён, як звон, зазвініць,
Брызнуць іскры з халодных каменяў.

Meine Bitterkeit kommt nur aus
den Galläpfeln meiner Tinte, und
wenn Gift in mir ist, so ist es doch nur
Gegengift.

Heine.

161.

У С Т У П.

Я думы, путамі ня скутыя,
Тут перад вамі вываджу,
А проці ганеньня кажу:
Хваробы лечаць і атрутамі.

ГУТАРКА З ПАНЕНКАМІ.

«Пабачце! Ластаўка малая
Для птушанят гняздо зрабіла
І клапатліва ўкруг лятае,—
Аж паглядзець прыемна-міла!»

«Вельмі шаноўныя паненкі!
Тут ёсьць напэўна трохі цуду:
Ў гнязьдзечку міленькім і сыценкі
І дно яна зьяпіла з броду».

* * *

Вы кажаце мне, што душа у поэта,
Калі спараджае ён дзіўныя вершы,
Нябесным агнём абагрэта,
І ў час той між людзю ён—першы...
Ах, дзякуй Вам, дзякуй на гэтай прамове;
Душа мая, пэўна, шчаслівай была-бы,
Калі-б я ня ведаў, панове,
Што пекна сьпяваюць і жабы.

* * *

Вы, панове, пазіраеце далёка,
 Ё блеску сонца з вялізарных плеч народных,
 Але сьвятло крые шмат чаго ад вока:
 Днём ня бачыце Вы зорак пуцяводных.

Заглянеце-жа, будзь ласка, Вы у студню:
 Ёжо даўно яна счарнела і згнівае,
 Але дно яе і ё ночы і ё палудню
 У вадзе люстранай зоры адбівае.

К тым, каго жыцьцё заціснула глыбока
 Ёніз, у норы падзямельныя пад Вамі,
 Вы, панове, хоць і бачыце далёка,
 Заглянеце ё душы—студні са сьлязамі.

* * *

Мы доўга плылі ў бурным моры,
І ўраз—жаданая зямля!
Вы пэўны пучь казалі, зоры,
Зарука ў тым,—трэск карабля,
Што сеў на скалы ў змрочным моры.
Прывет, жаданая зямля!
І бястрывожна бачаць зоры,
Як тонуць людзі з карабля.

*
*
*

Была калісь пара: гучэла завіруха
 І замяла маёй мінуўшчыны сляды.

Усьціхла ўжо яна... Плывуць у даль гады,
 А ўсё ня б'юцца скрыдлы духа:

Куды цяпер ісьці? Куды?

У душы гарыць агонь нуды,—пануры, чорны.

Ці мне крыніцай сьлёз сваіх яго заліць
 І плугам цяжкага мучэньня сэрца ўзрыць?—

Мо' ўзойдуць там надзеі зэрны!..

Куды-ж ісьці і што рабіць?

МНЕ СЪНІЛАСЯ.

Ўсё вышэй і вышэй на гару я ўзьбіраўся,
Падымаўся да сонца, што дае нам цяпло:
Але толькі чым болей да яго набліжаўся,
Тым усё халадней мне й маркотней было.

Заскрыпеў сьнег сылучы пад маімі нагамі,
І марозам калючым твар пякло ўсё крапчэй.
І, пануры, стамлёны, ўніз пайшоў я сьнягамі,
Сонца там хоць і далей, але грэе цяплей!

168.

* * *

Шмат у нашым жыцці ёсць дарог,
А вядуць яны ўсе да магілы.
І бяз ясных надзей, бяз трывог,
Загубіўшы апошнія сілы,
Мы сайдзёмся, спаткаемся там
І спытаем сябе: для чаго мы
Па далёкіх і розных пуцях
Адзінока йшлі ў край невядомы?
І чаму пасьпяшаліся так,
Напружаючы ўсе свае сілы,
Калі ціха паўзушчы чарвяк
Усё-ж дагнаў нас ля самай магілы?

169.

ПЭНТАМЭТРЫ.

Мы зерна дrevнiе лелеем.
Мы урожай столетий жнем.
В. Брюсов.

Чыстыя сьлёзы з вачэй пакаціліся нізкай парванай,
Але, упаўшы у пыл, брудам зрабіліся там.

* * *

Хіліцца к вечару дзень, і даўжэйшымі робяцца цені;
З бодем пад захад жыцця ўспомніш пра гэтае ты.

* * *

З нізкага берагу дно акіяну вачам недаступна,—
Глуха укрыла яго сіняя цемень вады.
Але ўзьбярыся ў гару на вяршыну прыбрэжнай страмніны,—
Кожны каменьчык на дне, пэўна, пабачыш ты стуль.

НЕПАГОДАЮ МАЄВАЙ.

Падаюць вішняў цвяты, і разносіць іх вецер халодны;
 Сьнегам у чорную грязь падаюць вішняў цвяты.
 Плачце, галіны, лісты! Загубілі вятры цвет ваш родны,—
 Не к чаму болей вам жыць. Плачце, галіны, лісты!

С О Н Е Т.

Афярую А. Погодзину.

Un sonnet sans defect vaut
seul un long poëme.

Boileau.

Паміж пяскоў Егіпецкай зямлі,
Над хвалямі сінеючага Ніла,
Ўжо колькі тысяч год стаіць магіла:
Ў гаршчку насеньня жменю там знайшлі.
Хоць зернейкі засохшымі былі,
Усё-ж такі жыцьцёвая іх сіла
Збудзілася і буйна ўскаласіла
Парой вяsenьяй збожжа на ральлі.

Вось сымвол твой, забыты краю родны!
Зварушаны нарэшце дух народны,
Я верую, бясплодна не засьне,
А ўперад рынецца, маўляў крыніца,
Каторая магутна, гучна мкне,
Здалеўшы з глебы на прастор прабшца.

С О Н Э Т.

Ne ris point du sonnet, o
critique moqueur.

S.-Beuve.

На цёмнай гладзі сонных луж балота,
 За сьнег нябёснай вышыні бялей,
 Закрасавалі чашачкі лілей
 Між пачарнеўшых каранёў чарота.
 Ўкруг плесьня, бруд,—разводзіць гніль сьпякота,
 А краскі ўсё-ж ня робяцца гразьней,
 Хоць там плыве часамі сьлізкі зьмей,
 І ржаўчына ляжыць, як пазалота.
 Цяпер нават здаволена багно:
 Гніль сотні год зьбіраючы, яно
 Смуроднай жыжкаю узгадала
 Цьвятоў расістых чыстую красу.
 Маліся-ж, каб з літоўнасьці стрымала
 Тут сьмерць сваю нязвонкую касу.

ТРЬОЛЕТ

Красавец юный, Триолет.
К. Фофанов.

Як птушка ў гібкіх трасьніках,
Стралою думка мільганула
і ўраз-жа зьнікла, патанула,
Як птушка ў гібкіх трасьніках.
Ды ўсё-ж душа яе пачула
і ўжо пяе ў такіх славах:
«Як птушка ў гібкіх трасьніках,
Стралою думка мільганула».

ТРЬЮЛЕТ.

Калісь глядзеў на сонца я,
Мне сонца асьляпіла вочы.
Ды што мне цемень вечнай ночы,
Калісь глядзеў на сонца я.
Няхай усе з мяне рагочуць,
Адповедзь вось для іх мая:
Калісь глядзеў на сонца я,
Мне сонца асьляпіла вочы.

РОНДО.

Узор прыгожы пекных зор
 Гарыць у цемні небасхіла;
 Вада балот, стаўкоў, азёр
 Яго ў глыбі сваёй адбіла.
 І гімн сьпявае жабаў хор
 Красе, каторую зьявіла
 Гразь луж; напоўніць мгла прастор,
 І ўстане з іх гарашчы міла
 Узор.

І сонца дальш клянучь, што скрыла
 Луж зоры днём. І чуе бор,
 І чуе поле крэхат хілы
 Ды жаб ня ўчуць вышэй ад гор
 Там, дзе чыясь рука зрабіла
 Узор.

ОКТАВА.

Як моцны рэактыў, каторы выклікае
Між строк ліста, маўляў нябожчыкаў з магіл,
Рад раньш нявідных слоў,—так цемень залівае
Зялёны, быццам лёд, халодны небасхіл,
І праз імглу яго патроху праступае
Маленькіх, мілых зор дрыжачы, срэбны пыл.
Здароў, радзімыя! Мацней, ясьней гарэце
І сэрцу аб красе прыроды гаварэце!

ТЭРЦІНЫ.

Ёсьць чары у забытым, старадаўным;
Прыемна нам сталаеццяў пыл страхнуць
І жыць мінулым — гэткім мудрым, слаўным,—
Мы любім час далёкі ўспамянуць.
Мы сквапна цягнемся к старым поэтам,
Каб хоць душой у прошлым патануць.
Таму вярнуўся я к фондо, сонэтам,
І бліснуў ярка верш пануры мой:
Як месяц зіхаціць адбітым сьветам,—
Так вершы зьяюць даўняю красой!

ГРАМАДА ЗОРАК «КАРОНА».

(„Metamorphoses“ Овідзія, кніжка 8-ая, вершы 178—182).

Бог Аполён з галавы зняў карону і кінуў у неба.
 ў сьветлым паветры яна пралятае; агнямі малымі
 Робацца ў ёй на ляту ўсе каменьні каштоўныя. У небе
 Быццам карона-жа між на каленях стаячага Нікса
 і паміж Цмока яна, затрымаўшыся, блешча на месцы.

З КРЫМСКАГА.

(Пераклад з украінскай мовы).

Кажуць людзі, быццам, творачы мужчыну,
 Бог зрасіў вадою высахшую гліну,
 Але чорт падкраўся: выціснуўшы воду,
 Падмяшаў ён сьлёзы ў нашу прыроду.

Нудзяць нас праз тое цягам смуткі, жалі,
 І адзін ратунак, каб яны маўчалі:
 Выплакаць іх шчыра, голасна ці ціха,
 Каб з сьлязамі разам вылілася ліха.

Ох, мне з гэтым лекам ачуняці трудна,
 Сьлёзаў я ня маю, а ў душы так нудна.
 Ўжо яна згарэла, а ня плачуць вочы,
 Ўжо самлела сэрца, сьлёзы-ж ліць ня хоча.

З ЧАРНЯЎСКАГА.

(Пераклад з украінскай мовы).

Ўжо зноў не спаткаюцца тыя шляхі,
Якімі ў жыццё мы выходзілі зранья,
Мы ўсе пакляліся, маўляў жаніхі,
Да сьмерці ядынае меці каханьне;
А як разышліся—пакінулі нас
Заходы і думкі высокія ўраз:
На іншыя сьцежкі жыццё нас зьвяртае,
Пасвоему кожны свой век пражывае,
У кожнага неба і сонца свае,
Супольная-ж праўды крыніца ня б'е.

З ОЛЕСЯ.

(З української).

Пекла было тут у тую часіну:
 Гром звар'яцеўшы стагнаў і равеў,
 Білі вакол пярэны бяз упыну,
 Ўвесь небасхіл то пылаў, то чарнеў.
 Бура прайшла, і людзей я пытаю,
 Што-жа зрабілася з роднага краю?
 Пэўна, руіны ў ім бура зрабіла...
 Кажуць—разьбітую ліпу дабіла.
 Думка! Калі я цябе выліваю
 Ў слова халоднае, ў песьню сваю,
 Гэткае-ж пекла ў душы сваёй маю,
 Паліць яна мне душу ўсю маю.
 Што-ж, асьцюжоная словам людзкім,
 Ты нарабіла ў краю дарагім?
 Можа, разьбіла маркотную ліпу,
 Сьмерці прасіўшую ў нуднаму рыпу.

182.

АСТРЫ.

У поўначы астры ў саду расьцьвілі,
Убраліся ў росы, вянкi заплялі
І сталі ружовага ранку чакаць
Ў вясёлку калёраў жыцьцё убіраць.
І марылі астры ў цудоўнаму сыне
Аб зёлках шаўковых, аб сонечным дне.
І казачны край падымаўся з іх сна,
Дзе кветкі ня вянуць, дзе вечно вясна...
Так марылі ў шэрую восень яны,
Так марылі астры і ждалі вясны.
А ранак спаткаў іх халодным дажджом,
І вецер стагнаў у саду за кустом.
І ўбачылі астры, што ўкруг іх—турма,
І ўбачылі астры, што жыць ім—дарма,
І ўмерлі яны. Але тут, як на сьмех,
Паднялася сонца, цалуючы ўсіх.

183.

У ВЁСЦЫ.

Lumen coeli, sancta rosa!

А. Пушкін.

Хвалююць сэрца нам дзявочыя пастаці
 І душы мацярэй нас могуць чараваці;
 Вышэйшая краса—ў іх зьлітнасьці жывой!
 Артысты-маляры схіляліся прад ёй,
 Жадаючы зьявіць цераз свае халсьціны
 Пачуцьці мацеры у вобліку дзяўчыны.
 Красы тэй сымвалам, маць-дзева, стала ты,—
 І глянулі твае з-пад пэндззяў чэрты.
 З таёмным трэпетам на іх я пазіраю,
 А сэрца ўсё імкне да бацькаўскага краю.
 Мінулае сваё прыпамінаю я!
 Між цёмных абразкоў прайшоўшага жыцьця
 Шукаю сквапна штось трывожнаю душою,
 І здараньне адно ўстае перада мною.

* * *

Калісьці летняю рабочаю парой
 Праз вёску я ішоў. Панураю чаргой
 З абох бакоў крывой і вузкай вулкі хаты
 Стаялі—шэрыя, струхлеўшыя; як латы,
 Віднеліся ў сыянах сьляпыя вокны іх,
 І аж чарнелася саломатраў гнілых.
 Усё руйнавалася, старэла, адмірала,
 І мала што вакол хоць трохі аздабляла

Вясковую нуду; мак яркія цвѣткі
Рожнакалёрныя, як тыя матылькі,
У градах высыпаў і цешыў імі душу,
Ды можна йшчэ было там-сям пабачыць грушу
Кривую, старую... вось толькі і ўсяго.
І да таго-ж з людзей ня відна нікаго,—
Яны на полі ўсе; не мельканець спадніца,
Ня пройдзе з вёдрамі па воду маладзіца,
Ня ўгледзіш белую магерку мужыка,
Ў паветры не памкне іржаньне жарабка,
І песьня сумная не паліецца звонка...
Што-ж дзіўнага, калі, раптоўна крык дзяцёнка
Пачуўшы, дрогнуў я і аглядзеўся. Ах!
Я спудзіў хлопчыка; на руках і нагах
Ён, бедненькі, папоўз па траўцы ля сьцяжынкі,
Да нянькі траплячы—так год васьмі дзяўчынкі.
І вось, дабраўшыся, ў падолак разам к ёй
З трывожным голасам уткнуўся ён хутчэй;
І, як схіляецца ад ветру верх бярозкі,
Дзяўчынка к хлопчыку нагнулася і, сьлёзкі
Сьціраючы яму, штось пачала казаць,
Каб заспакоіць плач—зусім, як быццам маць,
І саліваліся ў жывы абраз ядыны
Той выгляд мацеры ды з воблікам дзяўчыны
Дзіцячым, цененькім; і ў гэты час яна,
Здавалася, была аж да краёў паўна
Якойсь шырокаю, радзімаю красою,
І, помню, я на міг пахарашэў душ ю.
А можа не краса была ў дзяўчынцы той,—
Дзяўчынцы ўпэцканай і хілай, і худой,—

А штось вышэйшае, што Рафаэль вялікі
Стараўся выявіць праз маці божай лікі.

* * *

Страніца лепшая ў штодзёньніку жыцьця!
Зноў з ціхай радасьцю цябе чытаю я,
Хай шмат чаго [ўжо] з тых гадоў крыніца змыла
У памяці маёй, хай тэй дзяўчынкі мілай
Ўжо воблік губіцца у цёмнай глыбіне,
Я веру, ў цяжкі час ён гляне на мяне.

ВЭРОНІКА.

(Вершаванае апавяданьне).

„È un pensier del mio caro“
 (Яна—выдумка маёй галавы).

Giovanni.

Я на душы васковай маю
 Жыцьця мінулага пячаць:
 Схачу свой вольны верш пачаць,—
 І ўраз пра прошлае згадаю;
 У даль вядуць мяне сьляды
 Да вас, дзіцячыя гады.

Ўстае перад маім паглядам
 І вулка, веючая сном,
 І ціхі, старасьвецкі дом
 З цяністым, адзічэлым садам;
 Над ім шпакоўніца ў гары,
 А ўкруг схіліўся тын стары.

Дом гэты да паноў Забелаў,
 Суседзяў нашых, наляжаў;
 Я змалку там штодзень гуляў,
 З дзяцьмі іх лез на дахі сьмела,
 Рваў яблыкі, рабіў садом
 І крыкам поўніў цэлы дом.

Вясёла йшлі гулянкi нашы:
 Пад шум і гук размах рукі
 Зьбіваў здалёку гарадкі,

Быў чутны сьмех пры відзе «кашы»,
І кожны стрымываў свой плач,
Калі ўразаўся ў плечы мяч.

А вечарком мы выпускалі
Ў паветра белых галубоў:
Зрабіўшы некалькі кругоў,
У вышыню яны шыбалі,
Як чысты сьнег, кружылі там
І падалі на дахі к нам.

Калі-ж сачыўся бледнаваты
Зор сініх сьвет праз небасхіл,
І уплятаўся вулак пыл,—
Мы ўсе паялі каля хаты,
І напаўняў нягучны хор
Маркотнай песняй сыціхшы двор.

Так у гулянках пралятала
Маё дзіцячае жыцьцё,
А поруч ціхае дзіцё,
Дачка Забелаў, узрастала.
Яе я мала знаў: яна
Ўсягды была сама, адна.

Жылося цяжка Вэроніцы
(Хай так дзяўчыну будзем зваць):
Яе памёрла рана маць,
І ня было саўсім сястрыцы,
А бацька сэрца хоць і меў,
Ды прытуліць яе ня ўмеў.

Таму з маленства палюбіла
Хавацца ў сад стары яна,
Дзе веяла дыханьне сна
І цішына ў паветры плыла,
І нярухомы быў спакой,
Маўляў у глыбіне марскоў.

Не калыхнуцца лісьцяў хвалі,
Ўспляснуўшы пенаю цьвятоў
Паверх чарэшнявых кустоў;
Кіпіць шум места дзесь там далі,
А тут і глуха і цямно,—
Не зварухне марское дно.

І забывала Вэроніка
Між зэлак з кніжкай аба ўсём,
А ўзгляне,—сад кіпіць жыцьцём:
Над ёю куст шыршыны дзікай,
Бруяе блізка сонны чмель,
І горка пахне тонкі хмель.

Ізноў старніца за старніцай
Раскрытай кнігі шалясьціць;
Нячутна час кудысь бяжыць,
Раяцца думкі Вэронікі,—
Усё расьце душа яе
І ў паўнаце красы ўстае.

Калі-ж асеньнія навіны
Зьмянялі сад, калі з бяроз
Рваў лісьця вецер, а мароз,

Наліўшы ягады рабіны,
Траву губіў, і мы нагой
Ўзрывалі прэлых лісьцяў слой;

Калі патроху чырванелі
Чаромха, ліпа, стройны клён,
А гнёзды змрочныя варон
Між голага гальля чарнелі,
І грозны вечара пажар
Пылаў між бура-шызых хмар;

Калі асеньні вецер дзіка
Стагнаў і глуха па начах
Грымеў у наш жалезны дах,—
Тады да лета Вэроніка
Ад нас зынікала ў інстытут
І ня будзіла згадак тут.

А час усё каціўся далі,
Хаваючы на дне гадоў
І гарадкі і галубоў;
Мы няпрыкметна падрасталі,
А іншы ўжо шчыпаў вусы
І лічыў іх гарой красы.

І толькі ўжо тады я ўгледзеў,
Што поруч, як цвьяток лясны,
Ўзрасла ў красе сваёй вясны
Дачка самотная суседзяў.
І—помню я—тады-жа ўперш
З маёй душы паліўся верш.

Ён там кіпеў струёй живою,
Праз холад мысьлі працякаў
І ў цвёрдых формах застываў,
Як воск гарачы пад вадою,
Каторым трэба вам гадаць,
Аб чым той вершык меў казаць.

Я-ж сам скажу йшчэ тое толькі,
Што к Вэроніцы твор паслаў
І млеў і ўсё адказ чакаў.
Аж вось прайшло маруды колькі
Трывожных дзён, а ўсё няма
Ні Вэронікі, ні пісьма.

Калі-ж я неяк з ёй спаткаўся,
Загаварыўшы, як у сьне,—
Яна зірнула на мяне,
І раптам з вусн яе сарваўся
Такі бязьвінны, чысты сьмех,
Што на яго злавацца—грэх.

Сьмех гэтка маюць толькі дзеці
Ды людзі з яснаю душой;
І ён, як жаваранак той,
Зьвінеў і ўжо каханья сеці
Нячутна нішчыў, як ураз
Сарваўся, дрогнуў і пагас.

Накрыла ясны твар дзявочы
Задумы сумная імгла,
На плечы ручка мне лягла,

Спагадліва зірнулі вочы
І даляцеў к маім вушам
Ласкавы шэпт: «Мо' больна вам?»

Не, зорка, мне было ня больна,
Бо бачыла адно душа,
Як ты сьвяза і хараша,
Як рада ты жыцьцю нявольна,
Уся пад срэбнаю расой
Са йстужкай скромнай між касой.

І мела дзеўча выгляд маці,
Калі тады ка мне яна,
Трывожнай ласкаю паўна,
Схілілася, як да дзіцяці,
Зіяючы перада мной
У новай пекнасьці жывой,

У тэй, што з постацьцю дзяўчыны
Зьлівала мацеры чэрты.
О, як прыгожы-дзіўны ты,
Двайной красы аблік ядыны!
Ажыў у ім твой вечны цэль,
Мадонн тварыцель, Рафаэль!

І прад высокаю красою,
Увесь зачараваны ёй,
Скланіўся я душой маёй,
Натхненнай, радаснай такою,
А ў сэрцы хораша было,
Там запалілася цяпло.

Дасюль яшчэ яно пылае;
Здаецца—ўмёрла, але ўраз
Праб'ецца зноў, і прашлы час
Прад ім у згадках праступае,
Як пры агні ці цепаце.

І конь крылаты да Парнаса
Мой дух імчыць тады, каб я
Былое апяваў пасья.
Ды як знайсьці сьляды Пэгаса
На бруку места? Цяжка ўперш!
Спачынь-жа трохі, верны верш!

185.

* * *

Хоць мы былі адны ў той час—
Я і зірнуць ня сьмеў на Вас,
І тое, што тады зрабілася,
Зьнянацку вышла, але ўраз.

Ня помню, як—я ручку ўзяў,
Ня помню, як—пацалаваў,
Ціхутка пальчыкі цалуючы,
Як да дзіцёнка, ўлад казаў:

«Сарока-варона кашку варыла,
Дзетак карміла;
Гэтаму дала, гэтаму дала,
А гэтаму не дала:

Ты мал, глуп, табе кашка на палічцы
Ў чарапіццы.

Шух, шух, паляцелі
На другую ручку селі».

✓ ПАЧУЦЬЦЮ ЦЁМНАМУ ПАДЛЕГЛАЯ.

Ты ўжо рассталася з уборам
 І ў ложка шлюбнае лягла,
 Свой сорам, свой жаночкі сорам,
 Дрыжачая, перамагла.

І ведаеш,—табе мучэньні
 І нават мо' канец жыцця
 Сабой накліча пры раджэньні
 Ірвучыся на сьвет дзіця.

Ды абясьсіленай душою
 Ты можаш аднаго жадаць,—
 Каб семя бурнае муское
 У нетрах цела пахаваць.

Таксама без надзей да спыну
 У пропасць чалавек ляціць
 І сквапна ўніз, на дно страмніны,
 З салодкай жудасьцю глядзіць.

* * *

Цёмна неба начное,—
 Ноч даўно пераважыла дзень.
 Ад сьвячы у пакоі
 Ёжо бяшумна хістаецца плямамі цень.

Ты дасюль не заснула,—
 Напружона у ложку ляжыш,
 Быццам сквапна і чула
 Узіраешся ў гэтую цёмную ціш.

Вось няпэўна і глуха,
 Ледзь раскрыўшы румяны свой рот,
 Мне шапнула: «Паслухай»,—
 І кінула, зардзеўшыся, ўніз на жывот.

О, як дрогнула сэрца!
 Я паняў. Я каленямі стаў
 Прад табой на каберцы
 І да гібкага чэрава шчыльна прыпаў.

А яно ўжо дрыжала
 У глыбі затаёным жыццём,—
 І душа празіяла
 Незгасімым ніколі сьвяшчэнным агнём.

ДА ВАГІТНАЙ.

Ціха ідзеш ты, у нетрах дзіцёнка хадою калышаш,
Цёмнай і цёплай яму служыш калыскай цяпер.

Дзіцё, што ў коласе зярно,
Пад сэрцам у цябе ўсё сылее,
І сэрца цёмнае святлее,
І шчырым робіцца яно.

Ужо нічога ў ім няма,
Адно ёсьць—рушнае каханьне,
Салодка-соннае бажаньне,
Салодка-сонная дума.

ТРЫОЛЕТ.

Дзераўлянае яечка

Ты ўдаеш сабой зусім.

Адчыні яго,—а ў ім

Дзераўлянае яечка.

Гэтак сама чалавечка

Затаіўшы ў нетрах, тым

Дзераўлянае яечка

Ты ўдаеш сабой зусім.

* * *

Як хораша, калі дзіцё
Пад сэрцам ціха зварухнецца,
І ўраз па целу разьліецца
Яшчэ нязвычайнае чуцьцё.
Душа—ў салодкім палусьне,
І кажуць знакі чалавечка:
«Я—пценчык, ты—маё гнязьдзечка,
Ня руш, ня руш, ня руш мяне!»

ПРАКЛЯЦЬЦЕ ВАГІТНАЙ.

К твайму ваконцу каля ганка
Падходзіць варажыць цыганка
Ў лахмане зрэбным і нячыстым
Са срэбрам зьяючым маністам.
І, чуючы твае адмовы,
Шыпіць пракляцця злыя словы
З паглядам у пагляд упёртым:
«Каб ты дзіцё радзіла мёртвым!»
І, засьмяяўшыся нясьмела,
Ты задрыжэла і збляднела.

* * *

З ёнкам дзіцё ты раджаеш,
Болю ня змогшы сьцярпець,
Стогнамі сэрца ўражаеш...
Што я магу зразумець?

Шчыра мяне ты любіла,
Шчыра цябе я кахаў,
Але давёў да магілы,
Сам на мучэньні аддаў.

* * *

Бяз сіл, уся ў пату, як белы сьнег, блядна,
 На зьлітаю крывёй і змятай караваці
 Ляжыць шчаслівая і жалкая яна,
 І аб адным у ёй цяпер дума: «Я—маці».

Яна збалела ўся. Ёй, можа, ўжо ня жыць.
 І ўсё-ж ткі радасьцю бязьмежнай зьяюць вочы,
 А на яе тугіх грудзях ужо ляжыць
 Чырвоны, цёпленькі і неяк сьмешна смокча.

* * *

Пасьля радзін ты ўсё штодня марнееш:
Асунулася цела, зблякла твар,
Засьмяглі і растрэскаліся губы;
На іх парой няпэўна прабяжыць
Пасьмех—і зьнікне, жалкі і пужлівы;
Як сьцені, сіняватыя кругі
Навокала вачэй ляглі, а вочы
Як быццам просяць зьлітавацца ўсіх.
Так крохкая, пушыстая багатка
Пад ветрам аблятае, каб магло
Яе насеньне узрасьці і кветнуць,
І толькі кволае сьцябло пасья
Гаворыць аб жыцьці, дзіцям адданым.

* * *

«Смертію смерть поправ»,
Ты ад жыцця адпачыла;
Ў муках памёрла сама,
Але дзіцё спарадзіла.
Хутка у землю навек
Цела стамлёнае ляжа;
Хай-жа, як сымвол над ім,
Крыж пра мучэньні нам скажа.

* * *

Тым вянкi суворай славы,
Што за край свой у баю
Жрэбi вынулi крываваы,
Напаткалi сьмерць сваю.

Ды слаўней вагiтнай доля,—
Ў сэрцы маючы любоў,
За дзiцё зазнацi болi,
За дзiцё пралiцi кроў.

Слава тым, хто сілу мае
Сьмерць, ня дрогнуўшы, спаткаць,
Хто ў мучэньнях памірае,
Каб жыцьцё дзiцёнку даць!

✓ 198.

* * *

Белы крыж, пліта, пад ёй—магіла;
Мілым кветам рожа зацьвіла.
Тут калісьці ты, мой друг, спачыла,—
Спарадзіла ў муках і лягла.

Усё мінулася—і боль, і гора—
Усё кудысь далёка адышло;
Але срогі надпіс: «Disce mori»
Нагадае, што з табой было.

ПАМ'ЯТКА

(Прочитати в Першому окладі книги «Справа») .

III
ПЕРАКЛАДИ І НАСЬЛЕДАВАНЬНІ

* 1909 — 1915

Ін галоу чаї...
Не сарсім я...
Не дізнає культур...
Моя патріотка...
Земля в десь...
Аби мне гварити...
Дас шумляны...
Дас дзвоні...
Бі да сланы...
Першы стаў...
У дзвоні...
Дас дзвоні...
І дзвоні...

199.

ПАМЯТНІК.

(Пераклад з Горацыя асклепіадаўскім вершам).

Лепшы медзі сабе памятнік справіў я,
 Болей ўсіх пірамід царскіх падняўся ён;
 Ня зруйнае яго сівер, ні едкі дождж,
 Ні гадоў чарада, вечнага часу рух.
 Не саўсім я памру, лепшая часьць мяне
 Не зазнае хаўтур; слава мая ўвесь час
 Між патомкаў расьці будзе, пакуль ўсхадзіць
 Зможа з дзевай удвох на Капітольлі жрэц.
 Аба мне гаварыць будуць: «Раджоны там,
 Дзе шумлівы Аўфід шпарка ў палёх імкне,
 Дзе царыць над людзьмі бедны вадой Танай,—
 Ён да славы дайшоў, хоць і ня панам быў».
 Першы стаў я складаць на эоійскі лад
 Ў нашым родным краю песьні пад лірны звон.
 Усе заслугі мае, Муза, з пашанай зьліч
 І лаўровым вянкком мне валасы пакрый.

ІКАР І ДЗЕДАЛ.

(„Metamorphoses“ Овідзія, кн. 8-ая, вершы 189—220).

Дзедал пачаў чарадой прыладжываць пер'я. На сам' перш
 Дробныя, дальш падаўжэй, і думаць-бы можна, што быццам
 Пер'я на кочцы растуць. Складалася так-жа патроху
 З розных няроўных кускоў чароту жалейка пастуш'я.
 Далей ён ніткай звязаў сярэднія пер'я, а рэшту
 Воскам зляпіў на канцох. Скрапіўшы такой працай крыдлы,
 Дзедал іх трохі сагнуў, каб да птушачых сталі падобны.
 Ікар, сын адны яго, ня ведаўшы, што ён бярэцца
 Ё час той за згубу сваю,—ад ветру лятаўшыя пер'я
 Спрытна лавіў, жоўты воск мяў рукамі сваімі і шкодзіў
 Дзіўнай рабоце айца гульнёй... Калі майстар закончыў
 Працу сваю, дык тады прывязаў сам к плячом сваім крыдлы
 І, размахнуўшыся, ўраз падняўся ў паветра. «О, Ікар!»
 Дзедал прамовіў сынку, каб яго навучыць: «Умаляю,
 Каб пасярэдзіне ты паляцеў; калі ніжай, чым трэба,
 Будзеш імкнуць, дык вада твае крыдлы памочыць. Калі-жа
 Вышай у неба ўзьляціш,—іх сонца пякучае спаліць.
 Лепей ляці між вадой і між сонцам. Прашу цябе далей,
 Кінь на Геліку глядзець, на Орыона меч, на Боота.
 Але за мной памандруй». Тут-жа сына лятаць навучыў ён
 І прывязаў да плячоў яго крыдлы, нязвычайныя людзям...
 Ё час, калі Ікара так навучаў клапаціўшыся бацька,
 Сьлёзы ў старога цяклі і дрыжалі айцоўскія рукі.
 Цмокнуў ён сына свайго, ў апошні раз цмокнуў і ў неба
 Ёзьвіўся на крыдлах сваіх, у паветры паперадзе мчыцца.
 Страшыцца ён за дзіця, як з гнязда паляцеўшая птушка

201.

П А В О.

(Верш фінскага песьняра Рунэбэрга).

Блізка горнай рэчкі Сарыарві
 Жыў сабе да гаспадарыў Паво.
 Меў ён жонку і дзяцей з асьміну,
 Разам з імі і гараў і сеяў,
 А пасья еў хлеб запрацаваны.
 Толькі-ж раз вясной дажджы як люнуць,
 Скрозь руччы, узяўся сьнег вадою—
 І палову руні з поля змыла;
 Ўлетку каласы пабіла градам,
 Рэшту—ўвосень маразы згубілі.
 Аж галосіць гаспадыня Паво:
 «Прыдзецца нам з торбай пацягацца,
 Пад ваконьнем сораму набрацца,
 Паміраці або жабраваці».
 І тады прамовіў жонцы Паво:
 «Памяшай муку з карой таўчонай;
 Загару глыбей я нашу ніву,—
 Перабудзем так да ураджаю».
 І яна муку з карой змяшала,
 Загараў глыбей сваю ён ніву,
 Пакупіў сям'ян, прадаўшы оўцы.
 Вось растануў сьнег вясной на полі,
 Але руні болей не пашкодзіў.
 Ўлетку бура з градам праняслася,
 Але не пабіла збожжа Паво.

Маразы ізноў былі пад восень,
Толькі-ж ніва Паво ўжо насьпела.
І сказала, жыта зжаўшы, жонка:
«Вось калі мы пажывем выгодне.
Годзі нам мяшаць муку з карою,—
Можна чыстага пад'есьці хлеба».
І тады прамовіў жонцы Паво:
«Зноў змяшай муку з карой таўчонай,
Бо памёрзла ніва у суседа».

202.

* * *

Хочаш сябе ты пазнаць,—
паглядзі на людзей, на іх справы;
Хочаш людзей зразумець,—
ў сэрца сваё загляні!

203.

* * *

У паўночным краю на кургане
Сасна адзінока стаіць;
Абкутаўшысь лёдам і сьнегам,
Як белай адзежынай, сьпіць.
І бачыць у сьне яна пальму,
Што ў дальняй паўдзённай зямле
Самотна стаіць і нудзьгуе
На спаленай сонцам скале.

204.

А З Р А.

Кожны вечар ля крыніцы,
Дзе вада дзюрчыць, плюскоча,
Упярод і ўзад хадзіла
Доч прыгожая султана.
Кожны вечар ля крыніцы,
Дзе вада дзюрчыць, плюскоча,
Малады стаяў нявольнік
І марнеў штодня ўсё болей.
Раз яна ў яго паціху,
Затрымаўшыся, спытала:
«Як завуць цябе, дзе край твой
Ды з якога ты народу?»
Адказаў нявольнік: «Клічуць
Магамэтам з Іемэна,
А народ мой—тыя Азры,
Што канаюць ад каханья».

* * *

Дзяцюк шчыра любіць дзяўчыну,
Ёй іншы да сэрца прыпаў,
А іншы той іншую любіць
І мужам яе хутка стаў.
За першага, хто ні спаткаўся,
Дзяўчына са злосьці ідзе.
Дзяцюк-жа марнее і губіць
Жыцьцё маладое ў нудзе.
Старая ўжо гэта гістор'я,
Хоць новаю будзе ўсягды.
Як з кім яна здарыцца,—пэўне
Пакрыша ім сэрцы тады.

* *
* *

Калі любоў ізмучыць
Два сэрцы маладыя,—
Сьмяюцца ў небе зоркі,
Гавораць, залатыя:

«Хай людзі-небаракі
Душою шчырай любяць,—
Любоў іх гнібіць тугай,
Жыцьцё ім нават губіць.

А мы—бясьсьмертны; вечна
Блішчым на небе сінім,
Бо мы любві ня маем
І з мук яе ня гінем».

* * *

Калі маеш шмат чаго,
 Дык яшчэ табе прыбавяць;
 А як трохі,—ўсё вазьмуць,
 Ні скарынкі не аставяць.

Галяка-ж адна труна
 Ў белым сьвеце прывітае,
 Бо ў нас права на жыцьцё
 Мае той, хто нешта мае.

ГЭНРЫХ.

У Каносьсе, перад замкам,
 Ноччу цёмнай і дажджлівай,
 На дварэ стаіць цар Гэнрых,
 Босы, у аднэй кашулі.
 На яго ў вакно хтось двое
 Пазіраюць... Месяц глянуў,
 Асьвяціў Рыгора папы
 Брыты чэрап і Мацільду.
 Пабялеўшымі губамі
 Гэнрых «ойча наш» шапоча,
 Але злуе яго сэрца,
 Нешта іншае гаворыць:
 «Там далёка, ў краю родным,
 Горы цьвёрдыя паднялісь;
 У глыбі тых гор жалеза
 Пахавана на сякеру.
 Там далёка, ў краю родным
 Ёсьць лясы з дубоў вялізных:
 З самага старога дуба
 Для сякеры выйдзе ручка.
 Край мой родны! Край мой верны!
 Зродзіш, край ты, чалавека,
 Што зьмяю майго мучэньня
 Ўраз заб'е сякерай вострай».

209.

СОНЭТ.

Я тайну ў глыбіне души хаваю,
Ў жыцці мінутным—вечную любоў.
Няма ў ёй надзей, няма і слоў.
Аб ёй ня чула тая, што кахаю;
Уваг яе к сабе я не зьвяртаю;
Я ўсыяж адзін, хаця-б і з ёй ішоў;
І я нічога да канца гадоў,
Ня сьмеючы прасіць, не атрымаю.
І хоць ласкавасьць бог надаў да ёй,
Яна прастуе пуціной сваёй.
І шэпт маёй любові не пачувае.
Калі-ж, душою срагая, спаткне
Ёй поўны гэты верш—яна шапне:
«Хто-ж тая жаншчына?»—і не ўгадае.

210.

* * *

Рыцар Няшчасье, што скрозь ездзіць пад маскай маўчком,
Сэрца старое прабіў мне зіхацяшчым кап'ём.

З сэрца старога струёй люнула яркая кроў;
Зьнікла пад сонцам яна, ў землю ушла між цвятоў.

З губ маіх вырваўся крык, бліск маіх зрэнак пагас;
Дрогнуўшы, ўмёрла маё сэрца старое ураз.

Рыцар пад'ехаў бліжэй, ціха каня затрымаў,
Спрыгнуў з яго і рукой рану маю намацаў.

Цяжка у рану маю палец акуты ўхадзіў;
Сэрцу-жа голас цвьярды срога прыказ гаварыў.

Таркнуў халодны, як лёд, палец у сэрца маё,
І уваскрэсла у ім, чыстым і гордым, жыццё.

Сэрца бяз кропелькі зла, сэрца бяз кропелькі шкод,
Ўсё аднаўлёнае ўраз, білася ўзад і ўпярод.

Бледны, дрыжачы, я ўсё-ж веры даць шчасццю ня мог,
Як і усякі, каму робіцца відзімым бог.

Рыцар-жа зноў на каня сеў, галавою кіўнуў,
І, ад'яжджаючы прэч, некалькі слоў мне гукнуў.

Вось што я чуў ад яго, вось што я чую ўвесь час:
«Будзь асьцярожным цяпер! Гэтае добра ліш раз!»

* * *

Трэ' нам, бачыш, усё між сабой дараваць,—
 Так хоць шчасье нарэшце спаткае абох,
 А і прыдзецца гора ў жыцці нам зазнаць,
 Дык прынамсі... ці-ж не?... будзем плакаць удвох.

Мы—дзье родных душы; о, калі-б мы маглі
 Сны бажаньяў з дзіцячаю радасцю зьліць,
 Што йдземо ад мужчын і кабет у далі,
 Аб выгнанні патрапіўшы ў шчасці забыць!
 Зьвернямось-жа ў дзяцей, у дзяўчатак малых,—
 Ні любві, ні здзіўленьня ня маюць яны;
 У лес, збляднеўшы, ідуць ад паглядаў людзкіх
 І ня ведаюць нават, што ўжо прашчаны.

* * *

Ціхі і сіні блішча над хатай
Неба прастор.

Ціхі гайдае ліпа над хатай
Лісьцяў узор.

Ў небе рахманы, срэбраны голас
Звона гудзіць.

Птушкі маркотнай з дзерава голас
Сумна звяніць.

Божа мой, божа! Мірна ліецца
Вокал жыцьцё.

Ў горад ад гэтай цішы ліецца
Шумнае ўсё.

Што гэта? Сьлёзы? Што-жа зрабіў ты,
Бледны ад іх,—

Горка паведай, што-жа зрабіў ты
З дзён маладых?

* * *

О, сум, засьні ў душы маёй,
Сум па кабеціне адной.

Я ня усьцішыў горкіх сьлёз,
Хоць сэрца ў даль ад ёй панёс;

Хоць сэрца, хоць душу сваю
Ў далі ад ёй даўно таю.

Я ня усьцішыў горкіх сьлёз,
Хоць сэрца ў даль ад ёй панёс.

І сэрца, сэрца так стучыць
Душы маёй: «Ці можа быць,

«Ці будзе зноў расстаньня сум,
«Расстаньня гордасьць, долі глум?»»

Душа яму дае адказ:
«Як ведаць, мо' сіло на нас,

«Каб скуты мы і з ёй былі
На'т у расстаньні і ў далі».

* * *

Сон цёмны ўсё мацнее,
Мне дзьме жыцця рушэньне.
Усьніце, ўсе надзеі!
Усьніце, ўсе хаценьні!

Ўжо памяць я губляю
Пра добрае і злое,
Ня ведаю, ня знаю...
О, здараньне благое!
Я—нібы ў склепе зыбка,
Каторую калыша
Чыясь рука няшыбка...
О, дайце цішы... цішы...

АСЕНЬНЯЯ ПЕСЬНЯ.

Як раньш, п'я
І ў сэрцы б'е
Сумны тон.
То, восень, іх,
Бальных тваіх
Скрыпак стогн.
Чу! Часу ўдар!
Б'ялее твар,
Рвецца ўздых:
Ўстаў карагод
Мінулых год,
Дзён былых.
А віхр ліхі,
Што ў лісьць сухі,
Дзьме ў мяне.
Нясе туды,
Нясе сюды,
У даль імкне.

* * *
Плач сэрца майго,
Як над горадам дождж.
Скуль расьце, для чаго
Смутак сэрца майго?
Шум ціхі дажджа
Над будоўляй, зямлёй...
Ты скучала, душа,
Раньш па песьні дажджа.
Шчыміць бяз прычын
Ў бедным сэрцы маім.
Ўжо няма злых часін,—
Гэты плач—бяз прычын.
Няма горш бяды,
Як рыдаць ні з чаго,
Без надзей і нуды,
У мяне шмат бяды.

ЗАХАД.

Слабне золак, згарае—
 І нячутна, паволі
 Смутак свой разьлівае
 Захад сонца у полі.
 Смутак свой разьлівае
 Сьпеў ласкавы аб долі,
 Душу цеша, сьцішае
 Захад сонца у полі.
 Сны у ёй вынікаюць,
 Як на сінім абшары,
 Устаюць і спльваюць
 Ў блеску захаду мары.
 Устаюць і зьнікаюць
 Сноў цудоўныя чары,
 Быццам тонуць і зьяюць
 Ў блеску захаду мары.

Д * * * Е

Глянь: месяц бледны
 Ў лясу гарыць,
 І сьпеў пабедны
 З галін ляціць,
 Ўвесь поўны сілы.

О, друг мой мілы!

Сьвет спачывае.

Як шкло—ставок;

Ён адбівае

Калін гурток

І явар стары.

Снуй, сэрца, мары!

Спакой глыбокі

Зьлятае к нам

З нябёс далёкіх,

І зьяе там

Блеск золку ясны.

О, момант красны!

* * *

Покуль, зорка, ўраньні твой
Бледны блеск яшчэ зіе,

(— Між травой
Перапёлак цьма сьпявае.)

Абярніся, глянь ка мне
Ў вочы, поўныя каханьня,

(— К небу мкне
Стая жаваранкаў зраньня.)

Кінь пагляд, што ледзь відаць,
Бо нябёсы зьяюць сіне,

(— Шум чуваць,
Гул вясёлы у даліне!)

І каханьня думкі ў даль
Панясі на сьветле шпарка,

— Быццам сталь,
Траў раса бліскае ярка.

К мілай, што салодка сьніць,
Іх прымчы цераз ваконца...

— Трэ' сьпяшыць,
Бо вось-вось зазьяе сонца!

* * *

Рояль цалуе тонкая рука
 У час вячэрні шэра-ружаваты;
 І на крылах, цішэй ад вецярка,
 Ё паветры мяккім, пекным паплыла ты
 Пужліва, песня, і срдзь комнат хаты
 Шчэ доўга веяў пах, як ад цвьятка.

Што за калыска ціха так гайдае
 Стамлёнага, бяздольнага мяне?
 Чаго, як жэўжык, песня вымагае?
 І што ў канцы яе прыпеў жадае,
 Каторы гэтак хутка у вакне,
 Адчыненым на садзік, замірае?

*раманс
 музика*

* * *

У полі мрок,
Нуда бяз краю;
Сьнег чуць блішчае,
Як той пясок.

Без прамянёў
Нябёсы з медзі.
Ах, каб угледзеў
Я месяц зноў!

Як стая хмар,
Дубняк шарэе
І ледзянее
Там, дзе папар.

Без прамянёў
Нябёсы з медзі.
Ах, каб угледзеў
Я месяц зноў!

Гурткі худых
Ваўкоў з крукамі!
Што будзе з вамі
Ад віхраў злых?

У полі мрок,
Нуда бяз краю;
Сьнег чуць блішчае,
Як той пясок.

МАЛЮНАК МОРА.

Акіян дрыжыць
 Пад паглядам сумным
 Месяца, і ў шумным
 Гуле шчэ бурліць

Ў час, калі агнём
 Ўраз нябёсы крае
 І у цьме зіе
 Бліскаўкі ізлом,

І на міг відаць,
 Як у бурнай далі
 Б'юць аб скалы хвалі,
 Зіхацяць, грымяць

І да неба мкнуць,
 Дзе вятры бушуюць,
 Дзе грымоты зтуюць,
 Грукацяць і б'юць.

САНТЫМЭНТАЛЬНАЯ БЯСЕДА.

У полі дзікім і апусьцелым
Праходзяць ноччу дзьве мары ў белым.

Мяртвы іх вочы, блядны іх чолы
Іх словы з вуснаў зьяляюць кволы.

У полі дзікім і апусьцелым
Аб прошлым шэпчуць дзьве мары ў белым.

—«Ты наша шчасьце ці ўспамінаеш?»—

—«К чаму-ж ты гэта цяпер жадаеш?»—

—«Ці б'еца сэрца, хоць проці волі,

Пачуўшы імя маё?»—«Ніколі».—

—«Вясёла, моцна і так прыгожа

Кіпела наша любоў».—«Быць можа».—

—«Сінела неба, расла надзея...»

—«Надзей няма ўжо, і сьвет цямнее».

Так шэпчуць мары, ўкруг—дол аўсовы,
І чуе толькі ноч твая словы.

ЗІЯНЬНЕ МЕСЯЦА.

Душа твая—малюнак артыстычны;
 Пад лютняў звон прыгожы масак рой
 Танцуе там, адзеўшыся нязвычайна,
 Ў надзеі скрыць праз гэта смутак свой.

На ціхі лад усе яны сьпяваюць
 Пра мір жыцьця і сьветлую любоў,
 Ды веры ў шчасьце сьпевы іх ня маюць,
 І з ясным сьветлам зьліты зыкі слоў; —

Са сьветлам месяца прыгожа-смутным,
 Ад чар чых на дрэвах птушкі сьняць,
 І лёгкія струі у плачы чутным
 Між мармураў натхнённа зіхацяць.

* * *

Рака срэдь вулкі! Як мана,
За мурам футаў з пяць, яна
Нязвычайнай явай уставае
І ціхай, цёмнаю сваёй,
Хоць і нямутнаю, вадой
Ля краю места працякае.

З бакоў ідзе шырокі пуць
І не дае, каб што-нябудзь,
Апроч туману, адбівала
Смяротна-жоўтая вада,
Хаця-б ад золку чарада
Котэджаў чорнажоўтых зьяла.

Ш Ы Н О К.

Ўжо кроўю ногі пыл шасы гарачай росяць,
 і ўраз—чырвоны дах, мур белы між цянька.
 і вывеска «Спакой»—вясёлы знак шынка...
 Ёсьць мяккі хлеб, віно і паспарту ня спросяць.

Тут сьпяць, пяюць і п'юць, тут кураць і галосяць.
 Шынкар—стары салдат; шынкарка-ж даць шляпка
 Ці вымыць твар хлапцом сьпяшыць,—іх больш пятка,
 Вясёла кажучы, бо збыткаў мае досыць.

Ў каморы чорны столь з бярвеньняў; па сьцянам
 Малюнкаў страшных рад: «Кароль чараўнікам»,
 «Малек Адэль»... Баршчу пах добры павявае...

Вы слышыце? Саган, здаецца, ўжо чуваць;
 Як ён гадзіньніку вясёла падпявае!
 Даль поля праз вакно адкрытае відаць.

* * *

Гул вуличных шынкоў; панельны бруд; каштаны
Старыя; з іх ляціць праз дымныя туманы
Рой лісьцяў; омнібус, каторы грукаціць
Жалезам і між кол рыпяшчых ледзь сядзіць,
Зялёны аганёк з чырвоным, быццам вочы,
Варочаючы ўкруг; і з люлькаю рабочы,
Дымяшчы, ідучы, гарадавому ў нос;
Капэж з дамоў на брук, што бачыў шмат калёс;
Асфальт істоптаны, з канаўкамі па краю
Дзеля памый... Такі мой шлях, ідушчы к раю.

* * *

Трѣск дроў; газыніцы блеск няяркі; за сталом
Задумчыва сяджу з рукою пад віском;
Ў вачох каханай зьнік пагляд мой; ціша хаты;
Пара закрытых кніг, дымяшчайся гарбаты!
Прыемна думаць мне, што дню ізноў канец;
Салодка стомлены, чакаю я вянец,
Гарачы шлюбны мрок, шалёнасьць першай ночы...
І гэта ўсё ісьці з душы маёй ня хоча,
Хоць час жаданы ў даль нясе чарга прыгод
Праз лютых месяцаў і скучных тыдняў ход.

М. Багдановіч сярод таварышоў-студэнтаў (за сталом, сёмы справа).
З фотографічнай групы 1914-га году.

ВІСНУК

Ноч. Дождж. Нябёс імгла. Абрисам цёмным рэжа
 Готычны горад іх. Стаяць скразныя вежы
 І дахі гострыя, знікаючы ў далі.
 Пляц. Шыбеніц вярхоўкі, ад зямлі
 Падняўшы мерцьвякоў, пад ветрам іх гайдаюць,
 Як у танку. Крукі ўжо хціва разьдзіраюць
 Цела ім. Ногі іх—здабыча для ваўкоў.
 Кусты цярноўніка ды некалькі дубкоў
 Ўздымаюць там і сям іссохшыя галіны
 К лясам, чарнеюшчым у глыбіне карціны.
 І арыштантаў трох, сьсінеўшых і басых,
 З бакоў вядзе чарга здаровых вартавых,
 Трымаючы мячы, бліскучыя, прамыя,
 І проці іх з нябёс б'юць стрэлы дажджавыя.

МЛОСНАСЬЦЬ.

Я—падупаўшы Рым, каторы пазірае
 На белых барбараў, на бушаваньне іх,
 І стылем залатым ляніва акросьціх,
 У блеску сонечным, стаміўшыся, складае.

Ў самотным сэрцы—зло, ў душы—нуда густая.
 І бітвы чуючы, каторых шум ня сыціх,
 Ня можа, кволы, ён дайсьці жадань сваіх,
 Ня хоча рушыцца, жыцьця не аздабляе!

Ня можа, кволы, ён, ня хоча на'т сканаць!
 Ўсё зьведана! Бахіль, ты скончыш сьмех? Даволі!
 Ўсё зьведана! Няма чаго прамовіць болі!

Адно ёсьць,—вершыкі, што ўжо ў вагні гараць,
 Адно ёсьць,—п'яны раб, што вас не лаважае,
 Адно ёсьць,—пусткі сум, што сэрца уражае.

ПАЎСТАНЬНЕ*).

Вуліца—ў руху кракоў,
 Целаў і плеч, і працягнутых рук,
 Рвушчыхся дзіка ў гару, як галіны кустоў.
 Так і здаецца, што тут самой вуліцы рух,
 Мкнущчай, лятучай, дрыжашчай ад сьлёз
 Злобы, надзей і пагроз;
 Вечара чырвань і золата крыноць яе.
 Ў гуле трывожным званоў
 Сьмерць устае.
 Сьмерць усплывае са сноў
 З вамі, агні і штыкі;
 Колькі галоў
 Ўздзеты у іх, як сарванья груба цьвяткі!
 Кашаль глыбокі гарматаў глухіх
 Лічыць стагнаньні цякушчых гадзін,
 Лічыць самотна, адзін:
 Ўсе цыфэрбляты на пляцах крывых,
 Быццам як вочы ў павеках бальшых,
 Выбіў каменяў ударыўшы град.
 Часу звычайнага болей няма.
 Душам адважным, ня маючым спыну ума,
 У церазьмернасьці гэтых грамад.
 На вуліц шэрыя каменяні
 Шалёнасьць люнула ў гарэньні
 Агнёў, у крыках, поўных сілы,

*) Першыя 5 строф вершу Вэрхарна.

✓
Са сьвежай кроўю кожнай жылы,
Зьбялеўшы страх
Ад напруджэньня:
Нядоўгі сіл яе размах
Варт нават века цегаценьня
К сталетняму свайму чаканьню
У марах, снах.
І ўсё, аб чым калісь мы сьнілі,
Аб чым вачамі мы малілі,
То, што мы словам раскачалі,
Што нават сьмелыя адклалі
На будучы далёкі век,
Што быццам сокі, чалавек
Ў глыбі сваёй маўчком хавае,—
Яно цяпер шмат рук з аружжам налівае,
Зьмяшаўшы ў грамадзе заўзятасьць, злобу, зьздэк.

ДЗЬВЕ ПЕСЬНІ.

Я палямі іду на чужой старане;
Сьветла зоркі глядзяць у глухой вышыне,
Ды у цёмных садох каля самай ракі
Загарэлісь адзін за адным аганькі.
Нехта рэчкай плыве—плюск ідзе над вадой,—
Звонка песню пяе нейкай мовай чужой.

Я палямі іду, і нявесела мне,
І гаруе душа у чужой старане.
Але гляну навокала: тая-ж зямля,
Як і ў родным краі, разьлягліся паля,
Тыя-ж зоркі гараць у глухой вышыне
На чужой старане.

А як песню пачуў, што над рэчкай зьвініць,
Хваляй вольнай, жывой з-за курганаў бяжыць,—
Я пазнаў чагось свойскага многа у ёй:
Калісь чуў гэта ў песнях старонкі сваёй...
Гэтак льюцца яны, гэтак ціха дрыжаць
І, паўніоткі нуды, горка плачуць, зьвіняць...
І, збудзіўшысь душой, чую ўжо з-над ракі,
Хоць і ў мове чужой, сэрцу гук дарагі.

Ціха полем іду я і думаю ў мгле:
Людзі тыя-ж і тут, што ў маёй старане;
Іх здалёку агні мяне квапяць, завуць,—
Так-жа любяць яны, так-жа песні пяюць.
Людзям гэтым чужым у далёкім краю
Я радзімую песню сьпяю.

Я палямi iду на раку к аганьку,
 Хутка песьню у родным пяю языку.
 Льецца, льецца яна, жаласьліва зьвініць,
 Поўна скаргi, трывог над палямi ляціць...
 I нiхто на рацэ ня шуміць, ня плыве,
 I маркотную песьню нiхто не пяе,—
 Бо, збудзіўшысь душой, чуюць там з-за ракі,
 Хоць i ў мове чужой, сэрцу гук дарагі!..

233. 182

* * *

Сяджу я ў турме за рашоткай гады.
Узросшы на волі арол малады,
Друг сумны мой, машучы моцным крылом
Крываваю страву клюе пад вакном.

Клюе і кідае, глядзіць ён ў вакно,
І нібы задумаў са мною адно.
Завёць мяне крыкам, паглядам сваім
І хоча прамовіць: «Давай уляцім!

Мы—вольныя пціцы! Пара, брат, пара!
Туды, дзе за хмарай бялее гара,
Туды, дзе сінеюць марскія края,
Туды, дзе гуляем... сам вецер ды я».

234.

* * *

«Золата, золата падае з неба!»
Дзеці крычаць і бягуць за дажджом...
Досі вам, дзеці, яго мы зьбяром,
Толькі зьбяром залацістым зярном
Ў сьвіранах, поўных пахучага хлеба.

235.

* * *

Цяжкая дарога,

Камень ды пясок...

Ну, цяпер нямнога,

Пуць ўжо недалёк.

Нелягко мне была;

Што-та ўперадзі?

Ўперадзі?—Магіла.

Што-жа стаў? Ідзі!

236.

* * *

- Была Інгеборг, як сасонка, страйна,
 — Так вецер суворы пяе—
 І горкую долю спаткала яна.
 — Шкада нам, шкада нам яе.
- Ня слухала маткі, ня чула айца,
 — Так вецер суворы пяе—
 Кахала Оскара, марскога байца.
 — Шкада нам, шкада нам яе.
- Ў чужую паехаў Оскар старану,
 — Так вецер суворы пяе—
 Надоўга нявесту пакінуў адну.
 — Шкада нам, шкада нам яе.
- Шмат дзён праняслася, шмат доўгіх начэй,
 — Так вецер суворы пяе—
 Шмат сьлёз пралілося з дзявоцкіх вачэй.
 — Шкада нам, шкада нам яе.
- І весткі праз рок да Оскара дайшлі
 — Так вецер суворы пяе—
 Сыпіць моцна твая Інгеборг у зямлі.
 — Шкада нам, шкада нам яе.
- І цяжка Оскару зрабілася жыць,
 — Так вецер суворы пяе—
 Ён кінуўся ў бой, каб дзяўчыну забыць.
 — Шкада нам, шкада нам яе.

І вось напаткаў ён сьмяротны удар,

— Так вецер суворы пяе—

І ўмёр праз нявесту адважны Оскар.

— Шкада нам, шкада нам яе.

Таміцца па ім Інгеборг без канца,

— Так вецер суворы пяе—

Няма ўсё Оскара, марскога байца.

— Шкада нам, шкада нам яе.

Над морам навісла скала, як сьцяна,

— Так вецер суворы пяе—

Штодня Інгеборг там чакае адна.

— Шкада нам, шкада нам яе.

І бачыць нарэшце: з далёкіх зямель

— Так вецер суворы пяе—

Ўвесь чорны Оскараў плыве карабель...

— Шкада нам, шкада нам яе.

І кінулась, скрыкнуўшы, ў мора яна

— Так вецер суворы пяе—

І ўжо не паднялася з цёмнага дна.

— Шкада нам, шкада нам яе.

237.

* * *

Яснавокая Аніта
Разгарнула веер чорны
і схавала срога тварык
ў кружаўных яго вузорах.
У айцоў базыліянаў
Ночы я сядзеў бяссонны,
Ўсё вучыўся зьвездачоцтву.
Вось яно, прыцьменьне сонца!

* * *

Донна Кляра твар закрыла
Чорным веерам сувора,
і сказаў адзін гідальго:
«Цяжка ў час прыцьменьня сонца».

* * *

«Найясьнейшая сіньора,
Правялебнейшая донна,
Донна Кляра, донна Кляра,
Загубілі вы мяне!
Ах, бяз вас і дзень, як поўнач,
З вамі—поўнач, быццам дзень.
Донна, донна! Вы узялі
Ад маіх сьлядоў зямлі
і зрабілі нагаворы
З чарадзейных чорных кніг».—

—«Паважаны кабальеро,
 Дон Фернандо, дон Фернандо,
 Я усе свае гады
 Жыла добрай хрысьціянкай
 І ня ўмею варажыць.
 У мяне другія чары:
 Косы чучь не да кален,
 Вочы, быццам тыя зоры,
 Твар, бялейшая за сьнег».

СЬМЕРЦЬ ШЭРШНЯ.

Хто там едзе па Касову полю?
 Едзе ў полі дэлібаш адважны—
 Слаўны шэршань на жуку рагатым.
 Дзень ён едзе і другі, і трэці,
 На чацьверты к мору пад'яжджае,
 Што калюжай у людзей завецца.
 Затрымаўся, глянуў слаўны шэршань
 І такія словы прамаўляе:
 «Гой ты, коню, той ты, жук рагаты!
 Ускарміў я, жук, цябе мятліцай,
 Успаіў я, жук, цябе расою.
 Саслужы-жа верную мне службу—
 Пераскоч ты цераз гэта мора».
 І прамовіў шэршню жук рагаты:
 «Гаспадару, дэлібаш адважны!
 Не скакаць-бы мне з табой праз мора,
 Ня шукаць-бы сьмерці перадчаснай.
 Як мы з хаты ранкам выяжджалі,
 Гаварыла маці-шаршаніха,
 Што нядобры сон ёй ноччу сьніўся,
 Быццам пэрлы ўсё яна нізала.
 Ня іначай—будуць ліцца сьлёзы».
 Засьмяяўся шэршань, гэтак кажа:
 —«Стаў ты, коню, бабай шумадзійскай!
 Я з маленства сьмерці не лякаўся,
 Не збаюся і цяпер напэўна».

І паслухаў шэршня жук рагаты.
Разагнаўся, напружыўся моцна,
Скакануў ён—і сягнуў праз мора.
На высокі яр якраз патрапіў!
І сарваўся заднімі нагамі
Жук рагаты з яру—аж у мора,
З-пад капытаў паляцела гліна;
Ды скакнуў ён—і адратаваўся.
Вось які быў гэты слаўны шэршань,
Ды і конь той—чорны жук рагаты!
Але шэршню ўсё яшчэ замала.
— «Гой ты, коню,—кажа,—верны коню!
Мы скакнулі перадам праз мора,
Дык скакнём-жа праз яго і задам».
І паслухаў шэршня жук рагаты:
Разагнаўся, напружыўся моцна,
Скакануў ён—ды у час нядобры!
Грымнуў з вышы, небарака, ў мора,
Ў сіне мора разам з гаспадарам.
Так прадчасна сьмерць сваю натрапіў
Слаўны шэршань, дэлібаш адважны.
Не, нямашка ўжо такіх юнакаў.

239.

* * *

У каго ты, дзяўчынанька, тварай удалася?
Ці то ў бацьку, ці то ў матку, ці ў суседа Яся?

* * *

Стаў хлапчына ля дзяўчыны, коломыйку грае,
На дзяўчыніны істужкі нешта пазірае.
Да ня так ён на істужкі, як на твая вочы,
Як на твая, браце, вочы, што цямней ад ночы.

* * *

Сьлічна Галя Васілёва, сьлічна ды прыгожа:
Вочкі ясны, сама красна, як поўная рожа...

* * *

А чаго-ж там на вуліцы так сабакі брэшучь?
Йдзе Мікіта, а падкоўкі ажно іскры крэшучь...

240.

* * *

Сёньня дзень у нас сьветлы, радасны—
Ўваскрасеньніца самага Хрыста.
Я, дзяўчынушка, ў карагод пайшла
Ды са ўсімі там павіталася.
Ах, са ўсімі там павіталася,
Я са ўсімі цалавалася,
Толькі з мілым пастыдалася.
А ня мала раньш у нас было
Разам ночак перасіджана,
Слоў салодкіх перамоўлена,
Ў вусны горача цало...
Да эх, цалована.

ЖАКЭВІСА

241.

* * *

Я ўсё забыў на сьвеце і ведаю адно:
Зюлейка маладая, што старае віно.
Я ўжо упіўся ёю,—цяпер віном уп'юся...
Паглядзім, хто хмяльнейшы: Зюлейка, ці яно?

* * *

Празрыстым пакрывалам ты агарнула твар.
Яна—як поўны месяц сярод правідных хмар.
Праглянь, мой месяц мілы, зірні мне ясна ў вочы,
Каб не ляжаў на сэрцы маркотных дум цяжар.

242.

* * *

Ах, як сьпявае
Сінявокая птушка
Ў муках каханья.
Сьціхні, птушачка, сьціхні,
Каб не тамілася я.

* * *

Мілая, згадай:
Веяла цёплай вясной,
І вішні цьвілі.
Калыхнуў я галіну,—
Белы цвет асыпаў нас.

* * *

Дзіўна кволяя,
Ірдзяныя, жоўтыя,
Сіняватыя
Лісточкі васеньнія
Крыюць едвабам шляхі.

* * *

Ўсё зьнікае
І сьледу на'т ня кіне,
Як шэры попел
Ад чорнага вагнішча,
Разьвеяны вятрыскам.

255

Всё же в том, что касается
 административных вопросов
 и в том, что касается
 административных вопросов
 и в том, что касается

Всё же в том, что касается
 административных вопросов
 и в том, что касается
 административных вопросов
 и в том, что касается

Всё же в том, что касается
 административных вопросов
 и в том, что касается
 административных вопросов
 и в том, что касается

Всё же в том, что касается
 административных вопросов
 и в том, что касается
 административных вопросов
 и в том, что касается

IV

З ЧАРНАВЫХ НАКІДАЎ

*1909—1915

IV

Э ПАРНАВЬСЬК ХИЖИНА

1903—1915

243.

* * *

Бывае, вада перапоўніць
Ставок і праз бераг памкнецца;
Калі-ж з яго [вышаў] лішак,
[Дык] далей вада не бяжыць.

Бывае і так, што руйнуе
Плаціну вада; ў гэту пору
Струяцца апошнія хвалі,
І сохне няшчасны ставок.
З паэтамі так-жа бывае:

Адзін дае людзям ізьлішкі,
Другі [ўсё, што мае]. Я гэткі:
Пяю я з надтрэснутым сэрцам,
Апошні свой скарб аддаю.

ДВАЙНЯТКІ.

Нясьмела я цяпер стаўлю
 Пад апавяданьнямі, вершамі і стацьцямі
 Свой подпіс—Максім Багдановіч.

Хачу—і саромлюся і баюся,
 І не магу паставіць Ваша імя.
 А мне была-б радасна да болі
 Бачыць яго поруч са сваім.

Яшчэ дзіцёнкам я чуў,
 Што ёсьць на небе дваіняткі-зоры,
 Каторыя так блізкі [паміж сабой]
 І так суцэльна зьліваюць сваё сьвятло,
 Што нам здаюцца аднёю зоркаю.

Доля іх—гэта-ж наша доля.
 Вы, і самі тое не прыкмячаючы,
 Так многа далі мне,
 Так напоўнілі сабой маё жыцьцё,
 Што [ці-ж] магу я адказаць,
 Заглянуўшы ў сваю душу:
 Што там Ваша і што маё?
 Вось чаму я пачуваю сябе вінаватым,
 Калі я стаўлю пад рожнымі творамі
 Толькі свой подпіс—М. Багдановіч.

Але няхай-жа ведаюць людзі,
 Чытаючы іх,
 Што гэта ім зоркі-дваіняткі
 Сьвяцілі аднэй зарой.

245.

* * *

Я—няпрыкметны, шэры чалавек.
Але Вамі, толькі Вамі паўна мая душа.
І люцца з яе [вершы] аб Вас,
Як ліецца вясной праз кару чысты сок
З перапоўненага ім шэрага клёна.

* * *

Ёсьць гэткая японская забаўка:
 Кідаюць дробныя аскёпкі дрэва
 Ў ваду—і робяцца яны цвьятамі.
 Баюся я, што Ваша спачуваньне
 Прымушу тое-ж з вершамі зрабіць.

* * *

Тут пахаваны мае пачуваньні,—калісьці жывыя.
 Можа, палюбіце Вы могількі іх навяшчаць.

* * *

Сьпеў залунаў—і сама адгукнулася чула на ліры
 Звонам ціхуткім струна...

Ці адзавецеся Вы?

✓ 247.

* * *

Усё ў жыцьці мне даўно ўжо абрыдла,
З сэрца зьнікла і злоба і жаль,
Не падымуцца больш мае скрыдла,
Ня умчусь я ў [сінюю] даль.
Нудна [льюцца], марудны і серы,
Каламутнымі хвалямі дні...
| Ой, чаму-жа надзеі і веры
Пагасіў у душы я агні?..

248.

* * *

Тая крыніца, што раньш к акіяну нясла свае хвалі,
Высахла, зьнікла з зямлі; не ласкаюць дрыжачыя
струйкі
Мощнае цела яго, бо ўзьляцелі ў гару на праменьнях
Парам празрыстым і там парабіліся стаею хмарак.
Але ня могуць яны пазабыць акіян многашумны—
На'т у нябёсах і стуль адбіваюцца ў гладзі люстранай.

249.

* * *

Ты ня згасьнеш, ясная зарана[чка],
Ты яшчэ асьвеціш родны край.
Беларусь мая! Краіна—брана[чка]!
Ўстань, свабодны шлях сабе [шукай].

250.

* * *

Беларусь, твой народ дачакаецца
Залацістага, яснага дня.
Паглядзі, як усход разгара[ецца],
Сколькі [ў хмарках залётных] агня...

ДОЛЯ МУЖЫКА.

Ты скажи мне, мужык,
Як да долі ты звык?
Цёмна ў хатцы тваёй,
Плесьня з мохам на ёй,
І адрынка твая
Збудавана з гнілья...

✓ 252.

* * *

Досі ўжо, браты, чужынцам мы служылі,
Досі ўжо пашаны ім прыдбалі;
Не сваю—чужую долю баранілі,
Пад чужымі сьцягамі ўміралі.

* * *

Ой, грымі, грымі, труба, ўранку рана,
 У паход каб збірацца.
 Сабіраліся таварышы Яна—
 А яму не падацца.
 Сабіраліся таварышы Яна—
 У полі яму капаюць.
 У тэй яме пры дарозе
 Хлопца пахаваюць.
 [Ой, ня плач, ня плач, жонка, з дзеткамі малымі],
 Ня плач, ня нудзіся,—
 Ды за Янку-небарачка
 Богу памаліся.
 Ён знайшоў другую жонку,
 Чужую старонку,—
 У чыстым полі з ёй пабраўся,
 Кулей заручаўся.

* * *

Ой, скацілася зорачка, скацілася,
Ты ушла ад нас—і не прасьцілася,
Не прасьцілася, не разьвіталася,
І куды ушла—не сказалася.
Я-ж цябе лячыла, даглядала,
[На сынег нагаворны клала],
Праз хамут прадзявала,
Ліпавым цьветам паіла.
Чаму-ж ты мне гэтак зрабіла?..

* * * * *

Аня, Анечка,
Мая ёлачка зялёная!
Ці віхуры цябе падламалі,
Ці грымоты ўразілі?
Ты ляжыш і не кранешся,—
Вочкі ясныя закрыліся,
Вусны бледныя стуліліся.
Але што-ж мы, мае людзейкі,
Засмуціліся?
Ўжо табе не баліць,
Ўжо табе давялося спачыць.

* * *

Ўстужку сінюю ўплятаю
 У цябе, мая каса!
 У таго, каго кахаю,
 Сіні колер паяса.
 Можа мілы здагадаецца,
 [Ад чаго яна ўплятаецца],
 Што ён сэрцу спадабаецца.

—
 Ўстужку сінюю ўплятаю,
 Як у мілага паяс.
 Мо' аб тым, што я кахаю,
 Зразумее мілы ўраз.

—
 Запляла-б я ўстужку сіною,
 Як у мілага паяс,
 Ды баюся, [што паведаюць]
 [Людзі розныя] аб нас.
 Таварышкі здагадаюцца,
 Для каго яна ўплятаецца.

257.

* * *

Залілось, сьлязамі быццам, зоркамі
Неба [сіняе], безьбярэжнае
Над лагчынкамі, над узгоркамі,
Над табой, маё поле сьнежнае.

Без канца кругом шыр халодная...
Шмат я йшоў па ёй, істаміўшыся;
Але вось пачуў сэрца роднае,
Ўраз пачуў, душой з неба зьліўшыся.

Грудзі ўпалыя распраміліся,—
Ты ня страшна мне, поле чыстае!
Нада мной сьляза пакацілася
Ўніз, гарачая і агністая!

258.

* * *

Ноч імглою сізай землю аблівае,
 На траве раса, як жэмчуг, зіхаціць;
 Ў сізым небе зорак россып залатая
 Ціха іскрыцца—дрыжыць.

* * *

Ліецца па бары шырокі, поўны шум,
 Гудзіць паміж галья старых сасон сувора,—
 І ціхне на душы змаганьне хворых дум
 Пад гук спакойны, роўны бора.

Там, пэўна, ціха калыхае лясунка,
 Сьпяваючы над ім, старая лясуніха.
 Пад сьпеў суворы вольна ўзросшага сынка
 [Абміне] дум разьбітых ліха!

Ён ўсё ў бары мага паняць і перажыць,—
 І кожны трэск, і стон, і звонкі птушы сокат;
 Душы яго знаёмым, родным мусе быць
 І гук грымот і траўкі шэпат.

Няхай яго дні ў даль бязьмежную сплывуць,—
 Ня спудзіць сьмерць таго, хто жыў так [цэльна], вольна!

...
 Ў душы [ўспляснуў] агонь! Яго заліла муць...
 І сэрцу беднаму так больна!

* * *

Сягонья ноччу я ў царстве казкі:
Звычайны сьвет растануў, зьнік,
У сінім небе з-пад палумаскі
Глядзіць прыгожа маладзік.

Вось ён схаваўся у вуалецьце—
Празрыстай хмаркі серабры,—
Бо налякаўся [відаць], конфэцыі
Шматфарбных зорак у гары.

[Там сынегавою хтось сыпле лудрай],
Каб цешыць свой вясёлы шал.
А я у песьні ня надта мудрай
[Апеў нябёс] каранавал.

261.

* * *

Ўспывае грамада сыфонофора—
Жывых асоб живушчая труна!
Зраслася з іх, скалечаных, яна,
Як з членаў, не жадаючых прастора.
Дзе хто яе кіруе паміж мора,
Хто—хапае здабычу ў цемні дна?
Аб роўнавазе рупіцца адна,
І ўсе живуць бяз шчасьця і бяз гора...

262.

* * *

Вы так часта пазіралі ў люстру
І ніколі—да мяне у вочы,
Дзе вы таксама адбіваецца
У чорных бліскучых зрэнках—
Гэтых дробненькіх, круглых люстэрках.
Але згіне з люстры Ваш вобраз
І сьледу ня кіне;
А ў маёй душы
Яму ўжо ня згінуць.

✓ 263.

* * *

Халодная, ясная ноч...

Звонка хрумчыць сьняжком,

Ідучы мне насустрэч, дзяўчына.

«Як Вас завуць?»

Пытаюся я.

[Сягонья-ж усе гадаюць].

І яна няголасна кажа:

«Аня».

264.

* * *

Толькі чаму-ж гэта ў ночы глыбокія,
Даўшы спачынак стамлёным вачам,
Я шэпачу цераз сны адзінокія:
«Аня... мая... нікаму не аддам».

* * *

Вашай цётцы, здаецца, вельмі прыемна
Рабіць обыск у маім сэрцы.
Яшчэ ўчора яна мне казала:
«Прызнайцеся, што Вы палюбілі Аню!»

* * *

Мая гаспадыня,
Тацяна Р—на!
У адным музэі я бачыў
Над японскаю вазаю надпіс:
«Прсяць рукамі не датыркацца».
Тое-ж скажу і аб каханьні,
Бо гэта—задушэўная справа,
А чалавецкай душы таксама
Няхораша мацаць рукамі.
Далікатныя людзі самі ведаюць гэта,
А недалікатным аб гэтым напамінаюць.

* * *

Ўсё адна цяпер думка сэрца [сушыць],
 Як пабачыцца з табой, к табе [прысьці],
 А палын-трава няхай сабе заглушыць
 Пазабытыя даўнейшыя пучі.

* * *

Я хацеў-бы спаткацца з Вамі на вуліцы
 У ціхую, сінюю ноч
 І сказаць:
 «Бачыце гэтыя буйныя зоркі,
 Ясныя зоркі Геркулеса?
 Да іх ляціць наша сонца,
 І нясецца за сонцам зямля»..
 [Так казаў-бы я,
 І тонкая жала жальбы
 Укалола-бы душу.
 Уцішай гэты боль, мая мілая думка,
 Што нам з Вамі адна дарога,
 Ня толькі дарога Дваранскай і Стралецкай,
 Але і да тых прэкрасных зор]

* * *

Больш за ўсё на сьвеце жадаю я,
Каб у мяне быў свой дзіцёнак—
Маленькая дачушка—немаўляшка,
Аня Максімаўна,
Такая прыгожанькая,
Цёпленькая, мокранькая,
З чорнымі валосікамі і броўкамі,
З цёмна-карымі вочкамі,
А ручкі, як перацягнутыя ніткамі.
Зусім такая, як Вы,
Калі Вы былі маленькай дзяўчынкай.

* * *

Буду сьніць і днямі і начамі.
І прыду. Што ўздумаеш, [рабі].
Хочаш—душу растапчы нагамі,
Хочаш—мучай, хочаш—загубі.

* * *

Муар

Двума колерамі

Пераліваецца.

І бачна ўсім,

Дзе пачынаецца і дзе канчаецца каторы;

А ўсё-ж такі мяжу між імі

Чэртою цвёрддай

Не правесьці.

У сэрцы—боль:

Ніколі

З душою Вашай так не сальлецца

Мая душа.

Канец.

✓ 272а.

* * *

Ці ведаеце Вы, цёмнавокая пані,
Што бываюць ня толькі цёмныя вочы,
Але і цёмныя зоры,
[Што калі-не-калі схапляюцца] ясным сьветам.

У гэты міг
Яны, быць можа, ня менш прэчасны
Ад Вашых [высечаных] з цёмнага каменю вачэй,
[Ў каторых раптоўна засьвячаецца] аганёк.

Не паляціць на яго мая душа,
Не апаліць свае кволыя скрыдэльцы.
Шмат ёсьць на сьвеце [рожных] агнёў,
І кожным з іх [заважаны] я—Ваш пясняр.

✠ 2726.

* * *

Цёмнавокая пані, канец!
Ёсьць, нахшталт Вашых цёмных вачэй,
Зоры цёмныя, што [неўнарок]
Загараюцца ў змроку начэй.

Цёмнавокая пані, яны
Так прыгожы у дзіўны той міг,
І ня горш, мо', ад Вашых вачэй,
[Калі вотнік зіяе] у іх.

Цёмнавокая пані, сябе
Я на гэтым агні не спалю:
Шмат на сьвеце ёсьць рожных агнёў,
Ўсе яны вабяць душу маю.

✓ 273.

* * *

Апусьціўшы густыя расьніцы... [сказала] яна:
«Я—ўжо маці». І твар зарумяніў ёй сорам.
А душа мне [гаворыць]: на сьмерць, на мучэньні
ты мной аддана.
І ўстае гэты шэпт мне дакорам...

* * *

Шчасьцем яна аж да краю,
Стаўшы вапітнай, паўна.
Бедная! Хутка зазнае
Мукі каханьня яна...

✓ 275.

* * *

Прычасьціўся целу мацеры,
Малаком яе грудзей,
І заснуў, заснуў пад пацеры
[Між прыціхнуўшых] людзей.

Толькі ўсё за сьценкай блізкаю
[Тне] гадзіньнік: та-та-та...
Толькі песня над калыскаю:
«Вышла кошка за ката».

276.

ЛАСУН.

Гэты мілы, белы пальчык,
Тоненькі, кароткі,
Ўсё у рот бярэ мой мальчык,—
Надта ўжо салодкі!..

НУСАП.

Проста жидовина шибомимъ мѣтѣ
 Тоненькі, кароткія се вѣтви
 Все убого въ крѣпкой калыскѣ
 Нѣтъ же какаго-либо жидовина

Тѣмъ же все въ спящей бабкѣ
 Тѣмъ же какаго-либо жидовина
 Тѣмъ же какаго-либо жидовина
 Нѣтъ же какаго-либо жидовина

V

ВЕРШЫ НА РАСІЙСКОЙ МОВЕ

*1909—1915

* * *

Хорошо прозрачной теплой ночью мая
В травах светляков зеленый свет горит.
Хорошо на небе россыпь золотая
Звезд блестящих переливчато дрожит.
В этот час душа широко раскрывает
Крылья белые, помятые житьем,
И, взмахнувши вольно ими, улетает
В царство сказки, все овеванное сном.

ЖНИВО.

Созревших хлебов золотые посева
За селами, там, где лесов рубежи,
Склонили колосья до самой межи
С призывным шептаньем: мои жнеи, где вы?

И жнеи сошлись. Направо, налево,
Срезая колосья налившейся ржи,
Задвигались быстро серпы, как ножи,
Под жнивные, старые вечно напевы.

Тоскливая, древняя песня плывет
В колосьях склонившихся шепчущей нивы
И в пуще теряет свои переливы.

Плывет эта песня ко мне и зовет,
И в сердце, как звонкие косы, поет:
«Ты так же, брат, сеешь... а где твое жниво?»

ЗЕЛЕНАЯ ЛЮБОВЬ.

По улице, смеясь, шая,
 Проходят бойко гимназисточки.
 Их шляпок зыблются поля,
 И машут нотных папок кисточки.
 Болтают, шутят, не боясь,
 Что их сочтут еще зелеными.
 Но чья б душа не увлеклась
 Коричневыми papillon'ами.

Вон, словно цапля, за одной
 Кокетливой вертиголовкою
 Кадет высокий и прямой
 Идет походкою неловкою.

Близка уж стужа зимних дней;
 Покрыта вся панель порошею.
 Царица дум его по ней
 Чеканит мелкий след калошею.
 Волнуясь, кадет идет,
 В ее следы попасть старается,
 А сердце в грудь все громче бьет
 И тихим счастьем озаряется.

КОСТЕЛ СВ. АННЫ В ВИЛЬНЕ.

Чтоб заживить на сердце раны,
Чтоб освежить усталый ум,
Придите в Вильну к храму Анны,—
Там исчезает горечь дум.
Изломом строгим, в небе ясном
Встает, как вырезной, колосс.
О, как легко в порыве страстном
Он башенки свои вознес.
А острия их так высоко,
Так тонко в глубь небес идут,
Что миг один, и—видит око—
Они средь сини ввысь плывут.
Как будто с грубою землею
Простясь, чтоб в небе потонуть,
Храм стройный легкою стопою
В лазури пролагает путь.
Глядишь—и тихнут сердца раны,
Нисходит мир в усталый ум.
Придите в Вильну к храму Анны!
Там исчезает горечь дум.

✓ 281.

* * *

Я вспоминаю дом старинный,
На тихой улице фасад
И небольшой уютный сад,
И двор просторный и пустынный.

* * *

Забудется многое, Клава,
 Но буду я помнить всегда,
 Как в сердце шипела отрава
 Любви и тоски, и стыда,—
 Тебя в темно-синем платочке
 И песню, что пела мне ты:
 Прошли золотые денечки,
 Остались только мечты.

* * *

Я вспоминаю Вас такой прекрасной, стройной,
 И тайно мне милы и голос Ваш, и смех,
 И теплота руки, и взор очей спокойный,
 И легкой шапочки морозный, темный мех.

Три года протекли, как нам пришлось расстаться.
 Не посещай меня, воспоминаний час!
 От них проснется боль, и мысли омрачатся,
 И горечь все зальет... Я вспоминаю Вас.

* * *

Зачем грустна она была
Тогда, в минуты упоенья,
Когда прекрасного чела
Еще не тронули мученья?
Зачем грустна она была?

 Душа ее, влюбленная
 Под чарами весны,
 Увидела, смущенная,
 Пугающие сны.

Зачем смеялася она
Тогда, в минуты расставанья,
Когда душа была больна
И пело в ней мольбы рыданье?
Зачем смеялася она?

 Душа, что наполнялася
 Страданьем через край,
 С отчаянья смеялася,
 Припомнив прежний рай.

ЧЕТВЕРНОЙ АКРОСТИХ.

Ах, как умеете Вы, Анна,
 Не замечать, что я влюблен.
 Но все же шлю я Вам не стон,
 А возглас радостный: осанна!

Уймись, волнения страсти,
Усни, безнадежное сердце.
Угрюмо, тоскливо
Несись года за годами,
Угрюмо, тоскливо.
Одну лишь таю я надежду,—
У Ани родится ребенок,
Похожий на маму,
С глазами, как темные звезды:
Похожий на маму.
Отдам свою жизнь ему в руки,—
Пускай тогда будет, что будет:
Иль пусть он в рученках
Сломает ее, как игрушку,
Иль пусть он в рученках
Согреет мне сирое сердце.

О С Е Н Ь Ю.

Ветер гонит желтых листьев стаю.
 Коля смотрит и сосет свой пальчик.
 Я сижу в мечтах за чашкой чаю,
 По чайкам тоненьким гадаю:
 Девочка родится или мальчик.
 Не узнать—и бог с ним, не досада.
 Все равно, как ни гадай—ребенок.
 Для меня и то уже отрада,
 Что, пожалуй, нынче будет надо
 Загодя порывься меж пеленок.

* * *

(Посвящаю В. Д. Золотаревой).

Слушай, Рона, эту сказочку про «гагу»:
Мама просит, чтоб в кровать она легла;
«Гага» маме говорит: «Не лягу»,—
Мама «гагу» «амке» отдала.

Если, Роночка, ты встанешь спозаранку
Или если спать не будешь по ночам,—
Позову я к нам большую «амку»,
Этой «амке» Роночку отдам.

И К Р А.

(Якобы басня).

На маслянице слышал я от друга:
 «Не говорите никогда мне про икру,
 А особливо—ввечеру.
 Есть у меня к ней отвращенье, род недуга.
 Черна, жирна,
 Противна мне она,—
 Её я ненавижу.
 Тот день, когда ее законом воспретят,
 Всегда мне будет свят.
 Лишь только я икру завижу,
 Как в душу водворяется тоска,
 И кажется, что жизнь пуста и нелегка,
 Что скоро превращусь я в идиота,
 И что бесцельна вся моя работа.
 Ах, не глядели б на икру мои глаза!
 Но все же иногда случайно взгляд наткнется,—
 И тотчас же невольно навернется
 Горячая слеза.
 Ведь даже, верьте, так бывает,
 Что сердце с болью замирает,
 И я, печальный взор вперя в потолок,
 Мечтательно гляжу на ламповый крючек.
 Да, так и знайте!
 Коль я безвременно умру,—
 Причиной смерти называйте:
 Икру».

«Что ж, ваш приятель,
Конечно, идиосинক্রазией страдал»,
Быть может, так бы мне сказал
Догадливый читатель.

Но кстати-ль?

Сомнительно. «Так он, должно быть, лицемер!
О, гнусной лжи разительный пример!

Как это скверно!»

Опять неверно.

«Но неужели он аскет?»

О, нет.

Вот ключ к разгадке излиятий странных:

Приятель, что передо мной скорбел,

Ведет в большом издании отдел

Известий иностранных.

Теперь, наверно, моего знакомя

Поймет душа сатириконца.

Для прочих же могу добавить лишь одно:

Густое, черное пятно,

На место вредное газеты заграничной

Наложенное к щедрости привычной

Решительною цензорской рукой,

Зовется образно «икрой».

Н. И. КОСТОМАРОВУ.

Лучи веселые играли
В веселых тучках золотых.
Гостей безвыходных своих
В тюрьме уж чаем оделяли
И часовых переменяли,—
Синемундирных часовых.
Но я к дверям, всегда закрытым,
К решетке прочной на окне
Привык немного,—и уж мне
Не было жаль давно пролитых,
Давно сокрытых и забытых
Моих кровавых тяжких слез.
А их немало пролилось
В пески полей, сохой не взрытых.
Хоть рута, хоть бы что взошло!
И вспомнил я свое село,—
Кого-то в нем я там покинул?
В могиле мать, отец загинул...
И горе в сердце низошло:
Кто вспомнит, в ком найду я брата?
Смотрю,—к тебе, чтоб повидать,
Земли черней, мой друже, мать
Идет, с креста как будто снята.
Господь, тебя я восхваляю!
За то спою свой гимн суровый,
Что я ни с кем не разделю
Мою тюрьму, мои оковы.

В НЕВОЛЕ.

В Украине ли, в Сибири ль будут
Томить,—не все равно ли мне?
И не забудут иль забудут
Меня в далекой стороне,—
Мне одинаково вдвойне.

В неволе взросши, меж чужими,
Я, неоплаканный своими,
В неволе плача и умру
И все в могилу заберу;
И сгинет след мой, как в пустыне,
На нашей славной Украине,
На нашей—не своей земле.
И не промолвит мать сыну,
Не скажет горестно: «Молись,
Молись, сынок: за Украину
Его замучить собрались».

И что мне,—будет иль не будет
Он так молиться в тишине?
Одно не безразлично мне:
Что Украину злые люди
Приспят, ограбят,—и в огне
Ее, убогую, разбудят...
Ох, как не безразлично мне!

* * *

В неволе тяжко... хоть и воли
Узнать, пожалуй, не пришлось;
Но все таки кой-как жилось,—
Хоть на чужом, да все-ж на поле...
Теперь же тяжелой этой доли,
Как бога, ждать мне довелось.
И жду ее и поджидаю,
Свой глупый разум проклинаю,
Что дал себя он затемнить
И в луже волю утопить.
И стынет сердце, если вспомнит,
Что не в Украине похоронят,
Что не в Украине буду жить,
Людей и господ любить.

А. О. КОЗАЧКОВСКОМУ.

Давно все это было. В школе
 Я у дьячка—учил дьячек—
 Стащу удачно пятак
 (Ведь был я чуть совсем не голый,
 Такой оборвыш) да куплю
 Листок бумаги и сошью
 Красиво книжечку; крестами,
 Узором завитков с цветами
 Кругом листочки обведу
 И списываю «Сковороду»
 Иль там «Три царие с дарами»
 Сам для себя... и в бурьяне,
 Чтоб не увидел кто, запрячу
 И петь и плакать в бурьяне,—

И довелось снова мне
 Под старость с книжками скрываться,
 Писать украдкой да стараться
 И петь и плакать в бурьяне,—
 И тяжело плакать! Кто же знает,
 За что господь меня карает?
 В ученьи, мучаясь, я рос,
 В ученьи поседеть пришлось,
 И на ученьи ж в гроб положат;
 И это из-за пятака,
 Что своровал я у дьячка...
 Так вот как бог карать нас может.

* * *

И серое небо, и сонные воды...
Вдали над берегом поник
Без ветра гнущийся тростник,
Как пьяный... боже, гибнут годы!
Что ж, долго ли придется мне
В моей незамкнутой тюрьме,
Над этим бесполезным морем,
Томиться тяжкой жизни горем?
Молчит иссохшая трава
И гнется, словно и жива;
Не хочет правды говорить.
А больше некого спросить.

Готово! Парус распустили
И двинули не без усилий,
По синим волнам в Сыр-Дарью,
С баржей баркас неторопливый.
Прощай же, Кос-Арал тоскливый!
Все-ж грусть проклятую мою
Ты разгонял два года целых.
Спасибо! Сам себя хвали,
Что люди и тебя нашли
И знали, что с тобою сделать.
Прощай, товарищ! ни хвалы
И ни упрека не слагаю
Твоей пустыне; в новом крае,
Быть может, вспомяну, как знаю,
О прошлых днях тоски и мглы.

* * *

Те, что в холодных сердцах любви ни к кому не имеют,
Нам говорят, что они мир весь хотят полюбить.
Вот где сердце широта! В них каждому место найдется!
Только я в сердце таком места не стал бы искать.
Скажут они, что работают сразу для целого мира,
Где же народ на земле, пользу имевший от них?
Пусть только каждый распашет свое неширокое поле,
И зацветет вся земля цветом прекрасным везде.
Каждый трудится пускай только хоть для родного народа,—
И все народы земли счастливы будут тогда.

✓ 297. V кн

НА РЕКЕ ВАВИЛОНСКОЙ.

На реках вавилонских тамо седохом...

На реке вавилонской—и я там сидел,
 На разбитую арфу угрюмо глядел.
 Вавилоняне вокруг издевались толпой:
 «Что-нибудь про Сион, про Фавор нам запой!»
 —Про Сион? Про Фавор? Их уж слава в былом:
 На Фаворе—пустыня, в Сионе—разгром!
 Нет, иную я песню для вас изберу:
 Я родился рабом и рабом я умру.
 Появился на свет я под свист батогов,
 Вырос в рабской семье, средь отчизны врагов.
 С детства я приучился бояться господ,
 И с улыбкой смотреть, как томят мой народ.
 Мой учитель был пес, что на лапки встает
 И что лижет ту руку, которая бьет.
 Пусть возрос я, как кедр, что венчает Ливан,
 Но душа моя—словно ползучий бурьян.
 Пусть я пут не носил на руках, на ногах,
 Но ношу в своих нервах невольничий страх.
 Пусть мечтой о свободе душа пожила-б,
 Но ведь кровью я—раб! Но ведь мозгом я—раб!
 Вавилонские жены! Лицо наклоня,
 Проходите скорей, не взглянув на меня,
 Чтоб не пало проклятье мое на ваш плод,
 Не пришлось бы рабом наделить нам народ.
 Вавилонские девы! Держитесь вдали,
 Чтобы тронуться ваши сердца не могли,
 И чтоб тяжкая вам не судилась судьба
 Повторять про себя: «Полюбила раба».

✓ 298.

* * *

Пальмы гордые и лавры,
Кипарисы до небес,
Океан цветов роскошных,
Померанцев дивный лес.
Я шатаюсь, опьяненный
Ароматною весной.
Вдруг смотрю—в тени под пальмой
Колосок простой ржаной.
—«Гэй, земляче!»—шепчет колос,
Наклоняясь тяжело:
«Раю этому мы чужды.
Что-ж сюда нас занесло?»

VI

З Е Л Е Н Я

1909—1913

Аўтарскі пераклад уласных вершаў на расійскую мову

С О Н Е Т.

Суровый Дант не презирал сонета.

А. Пушкин.

Что с того, что стих в душе кипит?
Он через холод мысли протекает
И тут лишь твердость формы обретает,
Как воск, что при гаданьи в воду влит.
Поэт всегда обдуманно творит.
В тот миг, когда вал чувства грудь вздымает,
С мерилом ум холодный выступает:
Он взвесит все, проверит, расчленит.
Таков и ты, чертящий над землёю
Ночное небо яркою дугою,
Блестящий, золотистый метеор.
Горишь ты, оплавляешься, несешься
Весь в искрах огневых за кругозор,
А в глубине холодным остаешься.

Т Р И О Л Е Т.

Красавец юный, Триолет...

К. Фофанов.

На солнце загляделся я,
И солнце очи ослепило.
Затем, что сердце свет любило,
На солнце загляделся я.
Наощупь я пошел, но была
Не в стыд мне слепота моя:
На солнце загляделся я,
И солнце очи ослепило.

✓ ТРИОЛЕТ XVIII ВЕКА.

Мне долгое забвенье Вами
Чернее Ваших черных кос.
Пронзает душу острями
Мне долгое забвенье Вами.
Я побледнел от томных слез
И начал триолет словами:
«Мне долгое забвенье Вами
Чернее Ваших черных кос».

✓ В СТАРОМ САДУ.

Изящный сад—такой, как у Ватто:
Белеют статуи в листве зеленой;
Вдали—прохладный грот, фонтан бессонный,
Беседка... Верно саду лет уж сто.

Весь погружен душой в былые дни,
Смотрю мечтательно, рассеянно листаю
Поэта нового... и закрываю,
Смущенный тем, что это не Парни.

С К Е Р Ц О.

От впечатлений детских лет
В моей душе остался след.
Я не забыл, как была рада
Душа от плитки шоколада,
Обернутой со всех сторон
Бумажкой пестрой, как ширинкой:
Там под «загадочной картинкой»
Стоял вопрос: где Купидон?

Я не забыл, как долго с ней
Сидел я в комнатке моей,
Бесплодно мучась над загадкой,
Хоть и покончив с шоколадкой.
Ведь здесь же, здесь таишься ты!
Ведь может быть через мгновенье
Средь чуждого изображенья
Твои проглянут вдруг черты,
И встанешь ты передо мною
С крылатой острою стрелою,
Мне в сердце метящей, и с луком,
Запеть готовым грозным звуком...
Но нет тебя—и, огорчен,
Я даже плакать принимался.
Что-ж ты очам не показался,
Любви властитель, Купидон?

С тех пор прошло не мало дней,
И снова пред душой моей
Вопрос забытый с силой новой
Встает тревожный и суровый.
Я Купидона вновь искать
Теперь пытаюсь несмело,
Но так печально это дело,
Что лучше про него молчать.

* * *

Смех и говор. В пестрой юбке обезьянка
Корчит уж «как баба ходит по воду»,
И гудит «Тоску по родине» шарманка;
Я же к птичке в клетке «счастье» брать иду.
Но с таким стараньем клювом вынимает
Птичка серая мне голубой билет,
Что душа невольно верить ей желает:
«Не обманешь?»— «Нет!»
«Серьезно, птичка, нет?»

* * *

Подыми к небесам свои взоры—
И ты станешь опять, как дитя,
И затихнут больные укоры,
Пропадут, от души отлетя.

Ей не нужно ни счастья, ни ласки,
В сердце нет ни тоски, ни забот.
Ты—царевич мечтательной сказки,
Эта тучка—ковер-самолет.

* * *

Уж синее небо темнеет.
День кончился, ночь впереди.
Блистательных звезд ожерелья
Порвались на божьей груди.

Рассыпались звезды и чутко
На землю, на край наш глядят.
Что ж видят они там, что слышат?
Зачем всё дрожат и дрожат?

* * *

Прочтите с участием правдивую эту,
Печальную быль.
Упали горячие, чистые слезы
На серую пыль.

Сверкали дрожащие чистые слезы,
Срываясь, катясь.
Но в душной и серой пыли обратились
В холодную грязь.

* * *

✓ Слышишь гул? Это дико-печальный лесун
Заиграл на лесной, позабытый уж лад.
Под руками его, как на море бурун,
Словно тысячи туго натянутых струн,
Тонкоствольные сосны гудят.

Отгадай, отчего взволновалась река,
Шепот тихий идет к полосе с полосы,
И о чем им звенит говорок ветерка,
Что дрожит и блестит на листах дубняка,—
Капли слез иль холодной росы?

О З Е Р О.

Тут рос густой, суровый бор,
И леший жил; когда ж топор
В бору раздался—леший сгинул
И, уж невиданный с тех пор,
Нам зеркальце свое покинул.

Как будто в мир иной окно,
Лежит, спокойное, оно,
Течение жизни отражает
И все, что сгнуло давно,
В холодной глубине скрывает.

* * *

Скоро вечер в прошедшее канет.
Блещут звезды пушистые, светит
Месяц бледный, холодный и тянет
Из реки серебристые сети.

В них русалки запутали косы,—
Рвут и путают влажные нити.
Ночь плывет над землей, сеет росы,
Тихо шепчет русалкам: «Усните».

* * *

На нас томительно, угрюмо наплывает
В выси чудовище, окутанное мглою.
Все стихнуло. Но вот блестящей полосой
Меч огневой ее внезапно рассекает.

Ударил метко он—и грохот прокатился!
Блится грозный меч, удары не смолкают,
И кровь холодная уж бурно вниз спадает,
А люди говорят, что это дождь пролился.

* * *

Белым цветом одета калина,
Но блее калины Марина.

— «Отчего ты, как месяц, ясна?»

— «Я не знаю»—сказала она.

Раз вернулась поздно Марина,
В волосах же белеет калина.

— «Отчего ты, как месяц, странна?»

— «Я не знаю»—сказала она.

Но не век расцветает калина,—
Не вплетает цветов уж Марина.

— «Отчего ты, как месяц, грустна?»

— «Я не знаю»—сказала она.

А когда облетела калина,
Отравилась зельем Марина,
И, как месяц далёкий, бледна
В белом гробе лежала она.

* * *

Ты вечером крещенским ворожила,
Прозрачный воск струею в воду лила,
Желая угадать мою судьбу,—
И видишь—холмик... крестик... Да, могила!
Год не пройдет, как буду я в гробу.

Нахмутив бровки, воск со дна ты взяла,
Его тревожно сплющивала, мяла
И улыбнулась: «Где судеб закон?
Знай, чем бы мощь его нас ни встречала,
В моих руках, как воск, погнется он».

✓ Д Е Д.

Сегодня было так тепло,
Что дед—и тот спустился с печи,
Сел там, где горячей пекло,
И грел в тулупе старом плечи.

Виднелся бор, синела даль,
Вкруг пахло медом и травою...
А деду даже и не жаль,
Что скоро будет он землею.

* * *

✓ Теплый вечер, тихий ветер, мяккий стог
Уложили спать меня на грудь земли.
Не курится пыль столбами вдоль дорог,
В небе месяца сияет бледный рог,
В небе тихо звезды расцвели.

Убаюканный вечерней тишиной,
Позабыл я, где рука, где голова.
Вижу я, с природой слившись душой,
Как дрожат от ветра звезды надо мной,
Слышу, как растет в тиши трава.

✓ ПЕРЕПИСЧИК.

На кожаном листе пред узеньким окном
 Строй ровных, четких букв выводит он пером
 И красную строку меж черными рядами
 Вставляет изредка; заморскими зверями,
 Людьми, птицами, венками из цветов
 И многокрасочным сплетеньем завитков
 Он украшает сплошь—довольно есть сноровки—
 Свои пригожие заставки, и концовки,
 И заголовки все,—ведь некуда спешить!
 Порой привстанет он, чтоб лучше заострить
 Перо гусиное и глянет: кротко солнце
 Столбом прозрачным шлет свой свет через оконце,
 И золотая пыль струится меж лучей;
 Вдали над белыми громадами церквей
 Блистают купола; проворно над крестами,
 Как жар горящими, проносятся кругами
 Стрижи веселые; а тут, вблизи окна,
 Малиновка поет и стучает желна.
 И вновь он склонится, заставку вновь выводит
 Неярким серебром; неслышно день проходит,
 Настанет скоро ночь, и первая звезда
 Благословит конец пригожего труда.

~ К Н И Г А.

Псалтырь, покрытую нежесткой бурой кожей,
Я взял, чеканные застёжки отомкнул,
Пересмотрел ряды кириллицы пригожей
И воска с ладонем приятный дух вдохнул.

Прочел псалом: «Как лань к источнику стремится,
Так рвется, господи, к тебе душа моя».
Пахнула свежестью старинная страница,
И с тихой радостью читаю книгу я.

В конце ее стоит нехитрая приписка:
«Для искупления грехов души своей
Списал псалтырь Иван из града Волковыска
В году семь тысяч сто восьмом с начала дней».

✓ МНЕ СНИЛОСЬ...

Я все выше и выше на гору подымался
К солнцу, ясному солнцу, что дарит нас теплом.
Но чем больше к нему по скалам приближался,
Тем суровее холод становился кругом.

Захрустел снег сыпучий под моими ногами,
Обжигало морозом мне лицо все сильней...
И угрюмый, усталый, вниз пошел я снегами:
Там хоть солнце и дальше, но сияет теплей.

* * *

Бледный, хилый все ж люблю я
Твой и мудрый и кипучий стих, Анакреон!
Ум он будит, кровь волнуя,
Радость бодрая в нем дышет, веет жизнью он.

Стих такой—как дар природы,
Виноградное густое, светлое вино:
Дни идут, проходят годы,
Но становится с годами все хмельней оно.

320.

* * *

Давно завянули цветы,—
Мороз их погубил;
Зачем же мертвые цветы
Он по стеклу взрастил?

Им, бледным, сердца не увлечь
Красою черт своих,
Как не сумел его увлечь
Холодный этот стих.

VII

А П А В Я Д А Н Ь Н І

1907—1916

ИВ

А. П. А. В. Д. Ч. Р. Н. I

1807—1816

1.

МУЗЫКА.

Жыў на сьвеце музыка. Многа хадзіў ён па зямлі ды ўсё граў на скрыпцы. І плакала ў яго руках скрыпка, і такая была ў яго граньні нуда, што аж за сэрца хапала...

Плача скрыпка, льюць людзі сьлёзы, а музыка стаіць і выводзіць яшчэ жаласьней, яшчэ нудней. І балела сэрца, і падступалі к вачам сьлёзы: так і ўдарыўся-б грудзьмі аб зямлю ды ўсё слухаў-бы музыку, усё плакаў-бы па сваёй долі...

А бывала яшчэ й так, што музыка быццам вырастаў у вачох людзей, і тады граў моцна, гучна: гудзяць струны, звоніць рымка, бас, як гром, гудзіць і прозна будзіць ад сну і завець ён народ. І людзі падымалі апушчаныя голавы, і гневам вялікім блішчалі іх вочы.

Тады бляднелі і трасьліся, як у ліхаманцы, і хаваліся ад страху, як тыя гадзюкі, усе крыўдзіцелі народу. Многа іх хацела купіць у музыкі скрыпку яго, але ён не прадаў яе нікому. І хадзіў ён далей між бедным людям і граньнем сваім будзіў ад цяжкага сну.

Але прышоў час, і музыкі ня стала: злыя і сільныя людзі кінулі яго ў турму, і там скончылася жыцьцё яго... І тыя, што загубілі музыку, узялі яго скрыпку і пачалі самі граць на ёй народу.

Толькі іхняе граньне нічога людзям не сказала.—«Добра граеце», гаварылі ім, «дык усё ня тое!» І ніхто ня мог растлумачыць, чаму ад граньня музыкі так моцна білася сэрца бедакоў. Ніхто ня ведаў, што музыка ўсю душу сваю клаў у ігру. Душа яго знала ўсё тое гора, што бачыў ён па лю-

дзёх; гэта гора грала на скрыпцы, гэта яно вадзіла смыкам па струнах; і ніводзін сыты ня мог так граць, як грала на-роднае гора.

Прайшло шмат гадоў з таго часу. Скрыпка разьбілася. Але памяць аб музыку ня згінула з ім разам. І з-паміж таго народу, катораму ён калісь граў, выйдуць дзсяткі новых му-зыкаў і граньнем сваім будуць будзіць людзей к сьвету, праўдзе, брацтву і свабодзе...

М У З Ъ К А

2.

✓
А П О К Р Ы Ф.

1. Ад Максіма Кніжніка пачатак
2. Калі скончылася сем тысяч год ад сатварэння сьвету, хрыстос зноў зышоў на зямлю і хадзіў па ёй, каб споўнілася тое, аб чым казалі прарокі.
3. І хадзіў ён па ўсяму нашаму краю: і па Міншчыне, і па Віленшчыне, і па Магілёўшчыне, і па Задзьвінскай зямлі.
4. І разам з ім былі сьвяты Пётра і сьвяты Юры. Але ніхто з людзей не пазнаваў яго.
5. Бо ішлі яны босымі нагамі, з непакрытымі галавамі, і былі адзеты ў белы кужаль. А не таго спадзяваліся людзі.
6. Таму ніхто не звярнуў увагі на іх, калі ў час жніва праходзілі яны між працуючых людзей.
7. Толькі музыка, катораму цяпер ня было што рабіць, падышоў да іх і сказаў: сорамна мне, бо сягонья дзень працы і ўсе клапоцяцца каля яе; адзін я нікчэмны чалавек.
8. І адказаў яму Ісус: ня смуціся ў сэрцы сваім. Ці-ж не твае песьні сьпяваюць яны цяпер у часе жніва? Таму ня схіляй нізка галавы тваёй і не хавай твар свой ад вачэй людзкіх.
9. Бо няма праўды ў тым, каторы кажа, што ты—лішні на зямлі. Запраўды кажу я табе: вось надойдзе да яго гадзіна горачы—і чым ён разважыць смутак свой, апроч песьні тваёй? Таксама і ў дзень радасьці ён прызавець цябе.
10. І, паўчаючы яго, казаў: пад песьні кладуць чалавека ў калыску і са сьпевамі-ж апускаюць у мапілу яго.

11. Штодзённымі хлопатамі поўна людзкое жыццё. Але калі зварухнецца душа чалавека, толькі песьня здолее спа-толць яе. Шануйце-ж песьні свае.

12. Бо сыпяваюць нават жабы ў багне. А ці-ж ня лепшымі будзеце вы ад іх?

13. Так вучыў Хрыстос. Але Пётра, пачуўшы яго словы, сказаў: Вучыцелю, у гэтай старонцы ёсьць людзі, каторым няма чаго есьці. Ці-ж ня сыцісьнецца ад сораму сэрца гэтага чалавека, калі ён да іх, шукаючы скарынкі хлеба, прыдзе з песьняй сваёй?

14. І, адказываючы яму, сказаў Хрыстос: так, жыццё гэтых людзей цяжкое, беднае і прыгнечанае. Чаму-ж ты хочаш яшчэ і красу адабраць у іх? Мала дадзена ім—няўжо-ж трэба, каб было яшчэ менш?

15. І, звярнуўшыся да музыкі, спытаў яго: калі пяюць песьні ў вас?

16. Музыка-ж адказаў: пяюць ня коляды, на запусы, на Вялікдзень, на тройцу, на Яна Купалу, у пятроўку, на зажынках і дажынках.

17. Пяюць на радзінах і хрэсьбінах, пяюць, дзіце калыхаючы, і самі дзеці пяюць, гуляючы; пяюць на ігрышчах і вечарынах, і на вясельях і на хаўтурах, і ў бяседзе, і ў працы, і ў маскалі йдучы і ўва ўсякай іншай прыгодзе. Так скрозь увесь год пяюць.

18. І прамовіў Хрыстос Пятру: ты, шкадуючы долі галодных людзей, асудзіў песьню, але галодныя людзі не асудзілі яе. Жыва яшчэ душа ў народзе гэтым.

19. Тады ізноў сказаў Пётра: але няхай-жа ў песьнях будуць думкі добрыя і паўчаючыя, каб, апроч красы, меўся ў іх і спажытак чалавеку.

20. І адказаў яму Хрыстос: няма красы без спажытку, бо сама краса і ёсьць той спажытак дзеля душы.

21. І, паўчаючы іх, прамовіў: аглянецеся навокал! Ці-ж ня ніва калыхаецца каля нас?

22. Цяжка працаваў ля яе гаспадар і вось бачыць: паміж збожжа ўзраслі васількі.

23. І сказаў ён у сэрцы сваім: хлеб адбіраюць у мяне гэтыя сінія кветкі; бо поўныя вагі каласы маглі-бы ўзрасьці на месцы васількоў.

24. Але яшчэ з маленства краса іх прышлася мне да душы. Таму я ня вырву з каранём іх, як усякае благое зельле. Няхай растуць і радуюць, як у маленстве, сэрца маё.

25. Так казаў гаспадар у сэрцы сваім і думках сваіх. І не падняў ён рукі на васількі.

26. Я-ж гавару вам: добра быць коласам; але шчасліў той, каму давялося быць васільком. Бо нашто каласы, калі няма васількоў?

27. І, кажучы так, пачуў ён песьню жнеек і прамовіў: слухайце, што кажучь словы гэтай песьні. Яе складалі людзі, каторыя ведаюць, чаго варты хлеб.

28. Яны-ж пачулі, што словы тэй песьні кажучь: няма лепш цвяточка над васілёчка. І далей ужо моўчкі ішлі яны.

29. І босыя ногі Хрыста пакідалі на цёплым і мяккім пылу дарогі сьляды.

30. Але гора вам, людзі, бо даўно ўжо затапталі вы іх. Амін.

Рукапіс гэты адшукаў Максім Багдановіч.

АПАВЯДАНЬНЕ АБ ІКОНЬНІКУ І ЗАЛАТАРУ,
 ЛЮДЗЯХ МУДРЫХ І КРАСАМОЎНЫХ, КНІГАЛЮБЦАМ НЕЙКІМ ДЗЕЛЯ
 СЛАВЫ БОЖАЙ ДЫ РАЗМНАЖЭННЯ ДАБРА ПАСПАЛІТАГА ВЫДА-
 ДЗЕНАЕ.

Дасюль яшчэ людзі дасьведчаныя і сталыя, а памяцьцю цвёрдыя, тыя часы ў існаваньні слаўнага места Віленскага, зайздруючы, згадываюць, калі мыта саянічае на соль простую і ледаватую ў двакроць паменшана было. Тады-ж мяшчане віленскія з ласкі яго каралеўскай міласьці і прывілей атрымалі, каб тры дні штогод перад сьвятам нараджэньня Ісуса хрыста мёд варыць вольна, ні кашчызны, ані васковага да скарбу ня плоцячы.

Водлуг гэтага ў Вільні за звычай стала гадзіну-другую ў бяседзе за келіхам мёду хатняга сьцерці. Таксама і залатар Антон Корж, майстар скрозь паважаны, да крамы сваёй, на Нямецкай вуліцы збудаванай, часам таго або іншага са знаёмых запрашаў, каб вечар зімовы прыстойна ўдвух скаратаць. Гэткім чынам і ў дзень сьвятой Харыціны, каралевы літоўскай, на покуцьці крамы залатарскай госьць, Раман Якубовіч, чалавек добры і рахмань, за карцом поўным ушчэрць сядзеў.

Яшчэ ў моладасьці ўзяўся ён постаці пана бога, яго прачыстае маткі і рожных сьвятых вучыцца маляваць, фарбы кволя на дашчэчках кляновых, гладка выструганых і крэйдаю загрунтаваных, з малітвай у сэрцы накладваючы. Пяць год яму вучнем давялося быць ды два гады—падмайстрам; а як тэрмін гэты скончыўся, тады Якубовіч, звычай спаўняючы, са старшай дачкой гаспадара свайго, Агатай, жаніўся і, званьня майстра такім парадкам справядліва дайшоўшы,

усягды цяпер заробатак меў. Уважаючы на гэта, нават і пан Корж яго да сябе запрашаў, хоць, вядома, іконьнік залатару раўней быць ня можа і таксама ад яго рожніцца, як, прымерама кажучы, фарба трохграшовая ад золата ўгорскага, у агні пяць разоў ачышчанага. Але Корж, крамар заможны і паважаны, на сьвеце незамала пажыўшы і шмат чаго зьведаўшы, людзям ніколі не пагарджаў, гонару свайго, аднак, ні ў чым не зьмяншаючы. Так і цяпер ён, мёд цёмнабурштынавы смакуючы, словы госьця свайго ўважліва слухаў.

— Чуткі да мяне дайшлі,—гэтак прамаўляў іконьнік Раман Якубовіч,—быццам Сальватор Роза, майстар умелы, а ў працы рупны і здольны, да нашага краю з зямлі Італійскай прыехаўшы, абразы на мурах цэркваў полацкіх з вучнямі сваімі малюе, старыну ў маляваньні гэтым рухаючы, а навіны ўводзячы. Дзеля таго абразы тыя ад даўнейшых шмат чым рожніцца, і гэтае людзям, у старыне цвёрдым, а да цэрквы божай прыхільным, сталася вельмі не да спадабы. Ды яшчэ кажуць, быццам італіец той, аб красе толькі дбаючы, а на збаўленьне душы сваёй забыўшыся, паганскіх багоў і шмат чаго іншага малюе, аб чым іконьніку добраму лепш нават і ня думаць. Нічога гэтага ў жоднага з майстроў часу старага, а нам у прыклад стаўшага, пабачыць няможна. Найгорш-жа тое, што іконьнікі полацкія звычайо рускага, а ў працы здольныя і дасьведчаныя, навіны гэтыя пераймаюць ды да таго-ж і людзей усякіх, нават роду паспалітага, а таксама і рэкі, бары і лугі і шмат чаго іншага малююць, і час і працу сваю праз усё гэта марне трацячы. Бо, здаецца, кожны зразумець можа, што сьвятая ікона пана бога, хаця-б і зусім няўдала зробленая, бязьмерна больш варты, чым са псяжюга-небудзь малюнак наилепшы. Але майстры тыя на гэта не ўважаюць, а таму іконапісь прыстойная і да старасьвецкіх звычайоў прыхільная у Полацку падупала, праклятым недаверкам на радасьць, а ўсім людзям добрым на жаль і гора вялікае.

Тады, бачыўшы, што іконьнік гутарку сваю ўжо скончыў, пан Корж карэц з мёдам на бок пасунуў і, не сыляшачыся, пачаў гаварыць:

— Можна стацца, лепей-бы мне аб гэтым не размаўляць,

бо ня столькі я фарбы і пэнзлі, сколькі рэчы свае залатыя і срэбныя ведаю, аздабнейшых ад каторых і ў Вільні, ані ўва ўсім Вялікім Княстве Літоўскім ня знойдзеш. Але ня варт, усягды мне здавалася, рэч якую-небудзь толькі таму ганіць, што яна для нас за навіну прызнацца павінна. Бо ўсё тое, што цяпер навіною завецца, праз час які старыною мае быць, для людзей усіх станаў звыклай, а ўшанаваньня і абароны годнай. Я, дзеля працы сваёй незамала паездзіўшы, і ў чэхах і ў нямцох пабываўшы, шмат чаго навяку сваім па краінах далёкіх бачыў. Малюнкi тыя, што Сальватор Роза з іконьнікамі полацкімі робіць, там скрозь звыклы, і нікога ўжо яны ня дзівуюць, людзям усім, дзеля красы сваёй, у спадобе стаўшы, а майстрам здольным славы і гонару прыдаючы. Тое-ж і ў нас, напэўна, мае стацца, калі навіна старыною зробіцца, так што, мабыць, тады людзі полацкія Сальватора Розу шанаваць будуць, хоць нам цяпер гэта і непадобным да праўды здаецца.

— Гэтак сама і думку, быццам ікона ўсягды вялікую вартасьць ад іншага маляваньня мае, я за несправядлівую мушу ўважаць. Бо ня тое, каго майстар малюе, а толькі тое, як ён гэта робіць, толькі здольнасьць і ўлежнасьць яго могуць малюнку хвалу і каштоўнасьць надаваць. Ікону з Острабрамскай маткі боскай, майстрам рупным і добрым намалюваную, за восем або за дзесяць грашоў літоўскіх купляюць, а за тую-ж ікону працы вучня няўмелага нічога не даюць. Вось-жа вартасьць малюнка толькі ад хараства ў выкананьні яго залежыць, што, звычайна, кожны іконьнік лепш ад мяне ведаць павінен.

Так гавораць, залатар скрыню дубовую, жалезам акую, адамкнуў і, дзьве ліхтарні срэбныя адтуль дастаўшы, на стол іх з каганцом поруч паставіў і тады сказаў:

— Чалавек разумны да прыкладаў рожных ахвотна зьвяртаецца, думку сваю выкладаючы; іх-жа і цар Саламон ужываў, як аб тым пісьмо сьвятое нам кажа. Таксама і Цыцэро і Арыстотэль, людзі мудрыя і ў філёзофіі дасьведчаныя, хоць верай праўдзівай і не асьвечаныя, да прыкладаў вельмі склад маючы, заўша з іх карысталіся.

— Дзеля таго і я, думкі свае, як сьлед, растлумачыць жадаючы, ліхтарні гэтыя за прыклад узяць хачу. Роўную яны вагу маюць і з таго-ж самага срэбра адліты былі, але ўсё-ж ткі адна з іх у семкроць болей другой каштуе, бо аздоблена з умеласьцю надзвычайнай. Водлуг-жа таго, што ўмеласьць і здольнасьць твая толькі ў выглядзе рэчы, або, як іншыя цяпер кажуць, у форме яе зьявіць можна, прызнаць мы мусім, што каштоўнасьць вырабаў прыгожых адно толькі праз красу іх форм узрастае, і толькі красою форм каштоўнасьць тую мераць можна.

— Ува ўсім праз працу залатарскую як найлепей павінны мы праканацца. Бо чым болей ад работы майстра формы рэчы прыгожасьць набіраюць, тым каштоўнейшай рэч гэтая пачынае рабіцца. Таксама і здольнасьць майстра тым большай трэба ўважыць, чым лепшую форму кавалку срэбра або золата прыдаць ён здолен. Вось чаму я, хрысьціянін ня згоршы ад іншых, рэчы свае вырабляючы, адно толькі красу формы пільную ды ня думаю аб тым, нашто нанізкі залатыя мае пойдуць: ці то на здабленьне фігуры маткі боскай, або пяка і распусьнік які на пакарасу сваю ўжываць іх будзе.

Так казаў Антон Корж, чалавек мудры і красамоўны. Але ўжо ноч настала, і варта па вулках ішла, усім загадываючы, з наказу пана войта, агні гасіць і дзьверы зачыняць. Таму іконьнік і залатар, вечар прыстойна ў бяседзе правёўшы, краму замком нямецкім моцна замкнулі і разьвіталіся між сабой, у думках жадаючы, каб дзеля спажытку сэрцу і розуму таксама і далей удвох схадзіцца.

Рукапіс гэты, пісаны гаворкай нашай старажытнай, адшукаў і словамі сучаснымі перапісаў Максім Багдановіч.

Ш А М А Н.

«Баян»—вялікі, нядаўна адбудаваны параход амэрыканскага кшталту—рэжа носам ціхую, цёмную ваду, а ад абодвух яго бартоў бягуць ускіпаючыя пенай нявысокія палосы хваль. Даўно ўжо зышла на зямлю напоўправідная цёплая летняя ноч, і залацісты стоўп ад поўнага месяца ўжо лёг на люстраную гладзь шырокай Волгі. Ён увесь дрыжыць, зыбаецца, пераліваецца агнямі і, папаўшы раптам пад хвалі, узнятыя параходам, шырыцца, драбіцца і доўга цягнецца сьветлым сьледам за нашай кармой. Тады здаецца, быццам на вадзе зіе залатая кальчуга калісьці ўтопшага тут велікалюда, або быццам залаты невад кальшацца на цёмнай гладзі ракі, а ў ім кішма кішыць залатой-жа рыбы. Але па-троху рассыплюцца зьвеньні кальчугі, распадзецца залаты невад на безьліч паблутаных, узьвіваючыхся сьветлых ніцей, ды зьліюцца паміж сабой пераліўчатыя ніткі—і ізноў будзе дрыжаць на рацэ ясны, бліскучы стоўп, быццам залаты шлях да блізкага шчасьця. І так цэлымі гадзінамі ўсё тое-ж: дрыжыць і робіцца залатая пуціна; ледзь-ледзь маячыць лугавы бераг Волгі; цёмным зломам рысуецца на небе гарысты бераг, там-сям гараць аганькі бакенаў, у цемні нябачных. Калі-некалі праплывае міма доўгі чорны плит з вогнішчам, адбіваючыся чырвонай плямай у цёмна-люстранай вадзе. На міг з мроку выгляне колькі стаячых на плыту чалавецкіх фігур, міргане ярка-асьвятлёная сіняя або рожавая кашуля, пачуецца нягучны голас,—пачуецца і сьціхне, і зьнікне у цемні постаці плыткаў, і сам плит згіне з вачэй. Бывае яшчэ—у ціхім паветры загудзіць труба сустрэчнага парахода,

наш яму адгукнецца, замахваюць сыгнальнымі ліхтарнямі,— і праз трохі часу ён прабяжыць каля нас, бліскаючы зялёным бартавым агнём і сьветлымі роўнымі прарэзамі вокнаў, ідучых яркай паласой уздоўж усяго параходу. З капітанскага мосьціка пачуецца кароткая каманда. Каля борту зашуміць і ўсьпеніцца вада, ажывуць размовы, і зноў пад спакойны гул машыны і шум параходных колаў агорнуць душу няясныя, але ціхія і мілыя думы. Мяне яны ўжо даўно ўзялі ў лалон. Праўда, поруч са мной на палубнай лаўцы сядзіць, без перастанку гаворачы, папутчык, каторы гадзіны дзьева назад запытаўся аб якойсь драбніцы мяне, завёў гутарку і аж дасюль ня можа стрымацца. Але я нядбала слухаю яго мовы, а яшчэ горш бачу ў цемні яго твар. Толькі, калі ён падносіць запаленую сярнічку да папіросы, укрываючы яе ад цёплага вецярка рукамі,— агністае сьвятло залівае яго далоні і твар, пальцы па краёх робяцца празрыста-чырвонымі, і з нягустога мроку выступае чорная бародка, вусы, храсчаваты нос і карыя хваравіта-бліскучыя вочы. Гаворыць ён ёмка, шпарка, як чалавек, каторы нагаладаўся па гутарцы. Я ня спыняю яго,— мне зусім ня хочацца размаўляць, бо Волга закалыхала мяне, і такімі далёкімі, ня торкаючымі сэрца зрабіліся самыя гарачыя словы.

«Хораша ў нас на Волзе!—вымаўляе падарожны грудным, трохі сіпаватым голасам.—Шырыня-то, шырыня-то якая! Добра сказаў аб гэтым Горкі, Аляксей Максімавіч. Глядзіш, кажа, на Волгу, і не разумееш: ці яна табе ў грудзі плыве, ці сама з тваіх грудзей цячэ. Ды і краса-ж тут! Здаецца, відзе такой красы няма. Глядзецце, як сьветла,—быццам чырвонае золата зыбаецца на рацэ. А калі мы цёмнай ноччу пад'едзем да Ніжняга, дык там і ня тое яшчэ пабачым. Вельмі ўжо прыгожы агонь у гэтай цемнаце. Кірмаш за Акой тады і гарыць, і зіе, музыка ў Глаўным ДOME грывіць. З другога боку на самым юру заезд «Восточный Базар» уздымаецца, увесь круглымі электрычнымі малочна-белымі ліхтарамі ўнізаны. Па гарэ, на каторай горад стаіць, уздоўж кожнай дарожкі цягнуцца ланцугі ліхтарных агнёў, а тутака, на самай Волзе, многімі соткамі параходы і баркі стаяць, а мачтаў аганькі глядзяць, параходы ўнутры асьветлены, усе

вокны зіяюць, аж здаецца, быццам параход да краёў сьвятлом наліт. А вада-то ў Волзе густа-цёмная, і ад усяго гэтага сьвятла па ёй залатыя кругі разьбягаюцца, драбяцца, блутаюцца; днішчы параходаў нібы агнявымі водарасьлямі абрастаюць... Эх, ды што гаварыць: бачыць гэтае трэба, бачыць...

Але і ў дзень Ніжні ня менш красны. Пад'яжджаем да яго на параходзе, а ён-то ўвесь па гарэ паўзе, а гара ўся ў зелені. Праз зелень тую белы, а дзе і чырвоны крэмль выглядае. Гмахі ўсіх калёраў лепяцца, царкоўныя купалы ўздымаюцца, крыжы іх ад сонца аж зіхацяць... Краса!

А добра, што чалавек навучыўся скрозь бачыць красу,—памаўчаўшы, ізноў зьвярнуўся ён да мяне.—Аб гэтым я многа думаў, жывучы ў Нарымскім краю, бо і там я пабываў. Які-такі наш Нарымскі край,—казаць ня буду, бо і самі, пэўна, добра ведаеце. Адно толькі скажу: ночы там доўгія, цёмныя, бязьмесячныя. Цягнуцца яны, цягнуцца, і, здаецца, канца ім няма. Але і ў дзень прыемнага мала: сьнег, адзін сьнег навакол, куды ні глянь,—усё сьнег ляжыць ды яшчэ да таго-ж з неба валіцца. З расьлін адны толькі скарлючанья бярозкі спатыкаюцца; праўда, летам яшчэ мох ёсьць, а к вясені журавіна пасьпявае, але гэтулькі тады рожнай машкары зьявіцца, што і лету ня будзеш рад; ледзь-ледзь не зьядае яна чалавека. Цяжкае і прыкрае там жыцьцё. А іншы раз нават страшна зробіцца,—так ясна бачыш усю сваю бяспачнасьць перад суровай зямлёй. І розныя думы спакою не даюць: усё маяцацца тыя часы, калі калматы чалавек хадзіў па беднай і няпрыветнай зямлі і патроху, на працягу доўгіх тысяч лет, рабіўся з чатырохногага двуногім. Перарабляўся ён, падвышаў свой розум,—а разам з тым павінна была расьці ў яго душы бяскрайная, трывожная нуда, бо зямля наша сувора, жорстка, невясёла, і так няцьвёрда на ёй існаваньне чалавека. Няглыбока ўвайшлі ў зямлю яго карэні. І калі чалавек спатыкаўся з якой-небудзь нястрыманай і грознай сілай зямлі, каторая вось-вось прыдушыць яго, зламае, растопча,—тады чуцьцё гэта з цёмнай глыбіні душы прасачывалася ў гару, залівала мазгі, ахапляла ўсяго чалавека, і ён... Ну, што ён мог зрабіць? Хіба толькі, згадаўшы

свой даўны звычайны звычай, становіўся на ўсе чатыры лапы і пачынаў выць... вось як ваўкі выноць. Але гэтка здарэнні на кожным кроку яму спатыкаліся, а ня мог-жа ён жыць у вечным спуду, у вечнай нудзе. Павінен-жа ён быў даць сабе якую-небудзь раду? А калі так, дык што-ж гэта за рада была? Адказ знайсці дужа цікава, бо і сучасны чалавек тое-ж самае пачуванне павінен мець. Няхай сабе ў самым падполлі душы, а ўсё-ж такі жыве яно ў нас. Гэта, як той казаў, спадчына, пакінутая нам ад прадзедаў. Ды ня так ужо стала трымаемса мы на зямлі, а яна ўсё тая-ж: важная, жорсткая, цёмная.

Вось якія думы снаваліся ў мяне ў Нарыме. Там-жа я і адказ да іх знайшоў.

Здарылася гэта зімою. Прыехаў да нас шаман, каб у гаспадара юрты дачку ад хваробы адратаваць,—памірала ўжо яна. Дзеля гэтага прыезду ўсе выпілі,—і гаспадар, і гаспадыня, і хворая... Нават малыя дзеці сербанулі, а шаман гэты, вядома, найбольш ад усіх. Аднак, ня гледзячы на выпіае, нуда ўсіх брала... Дзень выдаўся ветраны, мяцельны. Стаяць тры нашыя юрты ў сьнегавой пустэлі, а навакол усё бушуе; ні праходу, ні праезду няма; замяце нас завірухаю, замёрзнем мы, ці што,—ратунку ня будзе ніадкуль. Кепска! Ня тое, каб страшна было,—не, ужо да ўсяго звыклі мы,—а так нешта ўнутры пачынала пасасываць. А тут яшчэ гэта хворая стогне... Толькі гляджу я,—устаў шаман, узяў свой бубен (бяз бубна ён кроку ня ступіць), ударыў у яго і запяў. Доўтую такую, дзіўную песьню зацягнуў. Ні складу ў ёй, ні ладу ня было, але затое сэнс яе дужа цікавы. Казалася ў гэтай песьні, прымерам гаворачы, аб тым, што зямлі, лепшай ад Нарыманскага краю, ува ўсім сьвеце нідзе не спаткаць. Чаго толькі тут ні ёсьць: мох сьцелецца, журавіны—аж не абабраць, нават бярозка—і тая расьце; у раках рыба водзіцца; штогод два разы птушкі вялікімі стадамі праносяцца; самае-ж галоўнае—вазацкія сабакі і алені. Ёх шаман асабліва старанна расмакаваў. Ну, тут шмат яшчэ чаго ў гэтай песьні было; нават і на тое шаман не забыўся, што вось незадоўга Іван Матвеіч—скупшчык тутэйшы—прыедзе, гарэлка і тытуну прывязе. Коротка кажучы, з якога боку ні

падхадзі,—усё Нарымскі край неспадзявана добры. Гляджу я,—шаман ад песьні больш, чым ад гарэлкі, сп'янеў; усе па-весеелі; гаспадар нават з нейкай пагардай на мяне ўзіраецца: бач, значыцца, якая наша старонка.

І здалося мне тады, што я на адзін з найвялікшых каранёў красы натрапіў. Здалося мне, што пачуцьцё красы вытварылі сабе людзі таму, што былі змучаны і запуджаны суровай зямлёй; вытварылі, каб пазабыцца няснага, але бяспрайнага, усю душу запаўняючага смутку. І тады лягчэй стала ім жыці, бо зямлю яны бачылі прыгожай, а не такой, якою яна запраўды ёсць: ня жорсткай і грознай і бязмерна моцнай, гатовай кожную мінуту прыціснуць бяспомачнага, жалкага чалавека, сказіць яго, расплюшчыць, растаптаць, ад каторай ня ўкрыешся, не схавашся, не абаронішся. І ня беднай, важкай і цёмнай бачылі яны яе, ня тэй злой мачыхай, што прысудзіла ім цяжкае, невясёлае жыццё... Не, бачылі яны яе ў пералівах барвоў і згукаў, цешыліся гэтым, самыя грозныя зьявішчы прывучыліся бачыць самымі пекнымі,—і знікаў у іх душах жах і ўхадзіў кудысь у падзямельныя норы души, каб толькі зрэдку, гады ў рады, выхадзіць адтуль і наганяць смутак на чалавека. Звычайна, не адзін толькі важкі сум прымушаў людзей вырабляць пачуцьцё красы, і не адразу вырабілася яно. Але я ўпэўнены ў тым, што тут крыецца адзін з самых тлустых і цікавых каранёў гэтага пачуцьця. А вы як думаеце?»

— Не, гэта ня зусім так,—адклікнуўся я.—Прыгледзьцеся, напрыклад, да поэзіі, і вы праканаецеся, што народы някультурныя і нават напоўкультурныя ня бачылі ў прыродзе ніякай красы. Перагарнеце хаця-б вялізарнейшую Іліяду або Одысею; там вы знойдзеце шмат вершаў аб красе розных людзей, учынкаў, рэчаў,—а аб красе зямлі бадай што ні слова няма. Амаль тое-ж самае і ў рымскай поэзіі. Толькі ў часы так званага «адраджэньня» людзі навучыліся бачыць у зямлі красу. Значыцца, соткі і тысячы год жылі людзі, не закрываючы ад сябе красой усю беднасьць і суворасьць зямлі; а калі вам паверыць, дык яны павінны-б былі ўсе звар'яецца або перадушыцца. Што-ж вы скажаце аб гэтым?

— «Ат,—адмахнуўся ён рукой.—Я-ж і кажу вам, што не адразу вырабілася ў чалавека ўменьне бачыць у прыродзе красу. Вось вы і час паказалі, калі яно развілося досыць поўна,—пару «Адраджэньня». А што да грэкаў, каторыя ня ўмелі ўкрыць ад сваіх вачэй красою жах зямлі, дык затое-ж паміж іх узрасла вера ў нястрыманую моц сьляпога, адвечнага Кона: усе грэцкія трагэдыі,—найвялікшыя трагэдыі, лепш ад каторых ня было ні ранш, ні пазьней,—усе яны кажуць аб адным: як гэты Кон нішчыць волю і сілы чалавека, як ламае іх, быццам тонкія пружкі. Цяпер мы ня бачым зямлю страшнай, а бачым яе прыгожай, і таму ў нашай трагэдыі няма Кона. Ува ўсіх нашых драмах, романах, апавяданьнях трагізм таіцца не за чалавекам, а ўнутры яго, у тых цёмных, дзікіх сілах, каторыя ён калісьці скарыў, заціснуў у падзямельле душы, забыўся на іх і з жахам загадывае толькі тады, калі яны раптоўна прарвуцца, заліюць сабою мазгі, затуманяць розум, зніштожаць адпор волі, кінуць чалавека ў брудныя і шалёныя ўчынкі».

Кажучы гэтае, мой сусед ужо не сядзеў: як чорная мара, стаяў ён перада мною, а чырвоны кончык папіроскі ў яго рuce рабіў сярэдзь цёмнага паветра шырокія агнявыя кругі. Але гутарка наша, ужо зацікавіўшая мяне, так і не дайшла да канца. Гулка загудзеў параход, забегалі матросы, ажывілася публіка. Мы аглянуліся: на высокім, змрочным берагу чорным зломам падымалася званіца, сьвяціліся аганькі, віднеліся дзьве-тры чырвоныя плямы—бартовыя ліхтары параходаў, стаяўшых тут у прыстанях. Гэта быў Яр . . . , горад, у каторым майму падарожнаму трэба было сыйсьці. Мы развіталіся. А ў тую-ж ноч, яшчэ недалёка адышоўшы ад прыстані і даўшы поўны ход, наш «Баян» натрапіў у змроку на лодку, і я мог зразумець, чаго варта краса гэтай цёмнай ночы і аксамітна-чорнай вады: пачуліся крыкі, нехта кінуў ратунковы круг, але ў цемні ня было бачна, хто тоне, дзе тоне і ці туды было трэба кідаць. Параход зьменшыў свой ход, завярнуўся, напаткаў мінут праз дзесяць перавернутую ўверх дном лодку, але каля яе ня было бачна жаднага чалавека. Раздаўся гудок, і параход ізноў пайшоў уперод.

МАРЫНА.

Пасьля сквернага, задушнага дня няпрыкметна надышоў вечар, павяеў ціхі вецярок, і вуліцы Вільні пачалі ажыўляцца. Па шырокім тротуарам Георгіеўскага проспекту ліўся жвавы, але яшчэ ня густы натоўп, кіруючыся да Бэрнардынскага саду, куды разам з усімі прынёс і мяне.

Незаятых лавак ня было, і прышлося апусьціцца на тую, дзе ўжо сядзеў нейкі дзядок з маленькай дзяўчынкай. Недалёка віднеліся зеленаватыя струі Вілейкі, каторая зрабіла тут шырокую луку, падмываючы гарысты бераг. Крута ўздымаўся ён, высокі і абрывісты, а па яго верхняму краю разрасьліся кучаравыя дрэвы і кусты; ніжэй зелянела трава, пад ёй-жа да самай вады ішлі жоўтыя, гліністыя скаты. І пекна было бачыць, як ірдзяны круг сонца, апусьціўшыся насупроць амаль не да зямлі, заліваў іх чырвоным сьвятлом, і яны браліся ў такі кволы агністы колер, каторы можна спаткаць толькі на скрыдэльцах матылькоў.

Але нядоўгавечна на сьвеце краса. Ніжэй і ніжэй спускалася сонца, зьнікаючы за шырокім кругам зямлі; усё бляднейшым рабілася агністае афарбаваньне высокіх гор, і ўсё мацней праступала з-пад яго жаўцізна берагавой гліны. Нарэшце яно згасла ўканец... І неяк адразу ўсё вакол зрабілася дакучным і прубейшым; я пачуў, што паветра даўно ўжо напаўняецца халоднай вільгацьцю, а ў галаве вынікла думка, што хутка трэба йсьці дамоў, дзе прыдзецца размаўляць аб адной няпрыемнай справе. Не хацелася бачыць ні той бераг, ні горы, і я перавёў погляд на сваіх суседзяў па лаўцы.

Сухонькі, нізенькі, але досыць яшчэ жвавы старычок, трымаючы на каленях маленькую дзяўчынку з быстрымі вочкамі і сьветлымі ільнянымі валасёнкамі, наставіцельна кажаў ёй:

— Німаш такога слова «апа», гэта-ж ты сама выдумала яго, а ўсе людзі кажуць «ма-ла-ко». Чуеш, Марыначка, ма-ла-ко?

— Апа.

— Ат якая ты! Ну, будзем тады гаварыць па кавалачках. Скажы, Марыначка, «ма».

— Ма.

— Скажы «ла».

— Ла.

— Скажы-ж яшчэ «ко».

— Ко.

— Вось як добра, разумніца ты мая. Ну, а цяпер усё разам: «Ма-ла-ко».

— Апа!

Я мімаволі расьсьмяяўся; засьмяяліся і дзяўчынка і старычок; мы пазнаёміліся.

* * *

Ад тых часоў прайшло каля двух гадоў. Я падружыўся з Марынай,—мілай дзяўчынкай, каторай цяпер ужо быў чацьверты год,—пазнаёміўся з яе бацькамі і таварышкамі. Яна вучыла мяне гуляць у рожныя дзіцячыя забаўкі, я ёй апавядаў казкі, і мы абое вельмі цешыліся з нашага знаёмства. Асабліва-ж хораша было ісьці з ёй куды-небудзь на шпацыр, хаця-бы ў той-жа Бэрнардынскі сад. Тады ўсе сустрэчныя лічылі яе за майго дзіцёнка, і мне рабілася ад гэтага вельмі прыемна.

Таксама, калі ў верасьні выдаўся першы зазімак, і чысты, пушысты сьнег усыцілаў вулкі Вільні, мы ня ўседзелі ў хаце. Шпарка апрануўшыся, вылецелі мы стуль, каб паглядзець, што робіцца на Вілейцы,—так казалі мы хатнім,—а сапраўды толькі дзеля таго, каб адзначыць на белым сьняжку як мага болей сьлядоў, папраламываць хрушчашчыя скарынькі лёду сяродзь калюжын, перадражніць азябшую, хрыпкую варону на паркане. Разам з намі высыпаў ужо гурток рожнай моладзі, і ўсе мы з гоманам памкнулі ў Бэрнардынскі сад. Невясёла па-

зіраў ён: вільготны, грязны пясок выглядаў з-пад сьнегу на дарожках, мокрымі былі зялёныя лаўкі, дрыжэлі і хісталіся голая галіны дрэваў. Мы падайшлі да Вілейкі. Холадам веяла ад яе пацямнеўшай вады, няпрыветна глядзеў круты бераг. Тут-жа адзінока стаяў апусьцелы гмах даўно ўжо зачыненага і закалочанага летняга тэатру, а на яго сьцяне вецер трапаў і прабаваў сарваць старую сьлізкую, напалову адляпіўшуюся, афішу. Нудна была глядзець на ўсё гэтае,—і мы, патаптаўшыся, павярнулі назад. Але тут нас аклікнулі; з баковай дарожкі набліжалася панна, каторая, павітаўшыся, заглянула да аднаго з нас,—да Базыля,—у вочы і сказала з вясёлым сьмехам: «Вы чулі, Ганна Рафаілаўна выходзіць замуж за Яна? Шлюб прызначаны на заўтра».

Пасьля гэтых слоў сталася нешта зусім неспадзяванае. Базыль нязграбна ўзмахнуў рукамі, нямаведама чаму пачаў папраўляць сабе белы каўнерык ды, скончыўшы, апусьціўся на лаўку і закрыў далонямі твар, схіліўшы галаву амаль не да кален. Напружыліся жылы на яго шыі, і, як затрасьліся, так і не пераставалі трасьціся вузкія плечы. Мы стаялі вакол, ня ведаючы, што сказаць, што зрабіць. Першай загаварыла Марына. Падышоўшы бліжэй да Базыля, яна трохі паглядзела на яго і жалобна сказала самой сабе:

«Плача... і невядома з чаго».

Пасьля падышла да яго і пачала прыгаварваць, як дзіцёнку, тыя самыя словы, каторыя, пэўна, ня раз казалі ёй самой:

— «Ня плач... ну, ня плач... Як табе ня сорамна: такі вялікі, а плачаш... Ня плач... Глядзі-ж, ня плач, а то і я заплачу».

І, бачачы, што Базыль не адбірае рук ад твару, трохі супынілася, але тут-жа нешта згадала і пачала шпарка шукаць у кішэні. Праз поўмінуты ў яе кулачку ляжала стракатая цукерка, каторую яна прабавала пакласьці ў далонь Базылю, прыгаварваючы разам з гэтым:

— «Вазьмі цукерку, толькі ня плач. Ах, які ты дурань... Чаго-ж ты плачаш? Я-ж табе цукерку даю».

А ў Базыля ад гэтай неспадзяванай ласкі і спачуцьця маленькай дзяўчынкi яшчэ мацней уздымаліся грудзі і прарываліся кароткія ўскліпваньні.

ГАРАДОК.

Над крутым берагам ціхай, сьветлай рэчкі, на ўзгорку, стаіць гарадок. Ён увесь—драўляны, саламяны. Са ўсіх бакоў агаражывае яго моцны дубовы тын. Таму і завецца гэтае месца «горад». Пасярэдзіне гораду—пляц. Тамака сабіраецца агульная нарада мястоўцаў—«вечэ».

Там робіцца суд, адбываюцца кірмашы.

На відавочным месцы пляцу стаяць княжацкія харомы. Яны дубовыя, выгодныя, зробленыя на два паверхі. Блішчаць іх шыбы з чырвонага, сіняга, жоўтага шкла. Стаўні, дзьверы, балясіны аздоблены пекнай разьбой, памалёваны ў вясёлыя фарбы. Мястоўцы звыклі да княжацкіх харомаў і нават ня дзівяцца на іх. Але сяляне, калі бываюць у гарадку, цікава пазіраюць на гэтыя будынкі.

Проці княжацкіх харомаў—драўляная церкаўка і высокая званіца. А вакол—хаткі і хаткі, прасьцюсенькія, з саламянымі стрэхамі; на шырокіх надворках—сьвірны, клуні, пуні, віднеюцца высокія жураўлі студняў. Па-за хаткамі—гарады. Паміж хатак разьбяжаліся крывыя, вузкія вулачкі, заросшыя траўкай-мураўкай.

Вось Кавальская вуліца. На ёй нікога ня відаць. Толькі дзеці сабраліся ў гурточак і водзяць карагод вакол аднаго хлапца, пляючы:

«Сядзіць, сядзіць яшчур

Ў арэхамым кусьце»...

Але з надворкаў па ўсёй вуліцы нясецца моцны грук. Там стаяць кузьні, і ўжо зраньня працуюць кавалі, вырабляючы гострыя сякеры, нажы, калёныя галоўкі да стрэлаў і коп-

яў, мячы, а таксама «шэломы» (жалезныя шапкі), «кольчугі» (шырокія кашулі, зробленыя ўсе чыста з дробных жалезных калечак), шчыты ды іншыя рэчы, патрэбныя ў часе вайны. Калі выпадае, кавалі аздабляюць гэтыя рэчы рознымі вузонамі, асабліва шчыты ды ручкі мячоў і нажоў. Ваякі і стральцы вельмі кахаюцца па сваёй зброі і хочуць, каб яна была ня толькі добрая, але і прыгожая.

Апроч зброі, кавалі ўмеюць вырабляць яшчэ шмат пекных прысцёнкаў, кольчыкі ў вушы, блішчастыя запоны і гузікі, і ня толькі з жалеза ці сыпіжу, а нават з золата і срэбра. Гэтыя рэчы купляюць амаль таксама ахвотна, як і зброю.

На другім канцы гораду, каля гліністага яру, стаіць слабодка Ганчароўка. Гаспадары з яе займаюцца тым, што вырабляюць з гліны добрыя паліваныя гаршкі ды місы, адмалёваныя фарбамі ў краскі і візэрункі. Ад Ганчароўкі ідзе Кажамяцкі завулак. Гаспадары з яго ня толькі абрабляюць скураты, але і не ад таго, каб пайсьці часам на паляваньне ды прынесці якую-колечы някупленую скуру. Ходзяць на паляваньне і другія мястоўцы. Іншыя патроху гаруць поле, займаюцца жывёлай, і гэтак жывуць.

У гарадку ёсць і хаты з цясовымі дахамі. Там жывуць болей грашавітыя людзі: баяры, княжацкія ваякі-дружыньнікі, багатыры-гандляры. Тамака жыве і сьвяшчэньнік з цэрквы, о. Ісідор,—грэк, што над'ехаў з Візантыі. Гаворыць ён па грэцку, і яго ніхто ў гарадку не разумее.

Гарадок не памясьціўся ўвесь за тынам. Хаткі рассыпаліся і па-за ім, зьбягаючы ўніз, да ракі. Там стаяць рыбацкія чоўны, расьцягнуты і сушацца на сонцы сеці. Часам з аднаго берагу на другі плыве паром. А вакол, куды толькі сьцягне вока, лясы і бары, глухія, драмучыя.

Ціхі гарадок...

* * *

Сярод глухой пушчы стаіць невялікая вёсачка. Сярод вяскоўцаў дасюль яшчэ памятаюць, як прышоў некалі ў гэтую пушчу, нікім яшчэ не займаную, мужык Каліна разам з пяцьцю сваімі дарослымі сынамі. Перш за ўсё ён зрабіў нажом на карэ дрэваў зарубкі, каб адзначыць граніцы сваёй гаспадаркі, і выразаў сабе вельмі ладны кавалак пушчы. Пасьля пачаў кратацца каля ральлі. Вырубіць глухі сталетні бор ня было змогі, але Каліна даў сабе рады: запаліў яго. Амаль не на вярсту ляглі высокія сасонкі шэрым попелам на зямлю. Зьявілася так званае «лядо». Тады Каліна паставіў сабе на ўзгорку сялібу і пачаў карчаваць лядо. Шмат цяжкай працы паклаў ён на тое, каб вырабіць абгарэлыя пні, вырваць моцныя корні. Але што за буйнае жыта ўзрасло, калі ўзараў тое поле да засеяў яго. Ведама,—на цаліне, да яшчэ ўтучненай попелам. На некалькі год хваціла хлеба Каліне.

Сынаўя Каліны ажаніліся, пабудаваліся. Так вырасла тут цэлая вёсачка. Звалася яна Калінавічы.

Зямлёю яны ўладзелі супольна, працавалі на ёй усёй грамадой, а ўраджай дзялілі па хатах, сколькі ў кожную было патрэбна. (Дзяліў наперад і загадываў гаспадаркай сам Каліна, а калі ён памёр, дык яго старшы сын. Так рабілі і іх дзеці, і ўнукі). Апрача ральлі, займаліся яны і рыбалоўствам, хадзілі біць стрэламі цецярукоў...

Калі памёр Каліна, зрабілі дзеці па ім памінкі—трызну і пахавалі яго ў зямлі, паклаўшы туды яго лепшыя і найпа-

ВЯСНОЙ.

Ачунайшы ад смяротнай хваробы, з бледна-васковым, як-бысь правідным, тварам у першы раз вышаў ён са сваёй каморы і замёр, глянуўшы ў даль.

Чаруючы сінімі аганькамі вачэй, стаяла там русакосая малярка Вясна, і пад тонкімі, вузкімі рукамі дзяўчыны вырастаў бяскрайны сьветла-калёравы малюнак. А поруч з ёй стаяў «наш вельмі шанюўны крытык №№» і, бліскаючы акуллярамі, цэдзіў праз зубы: «... Аднакалёрна... зялёнай фарбы занадта... і да таго-ж бяз'ідэйна... суздальскі малюнак...»

Спраўдзі, нічога асабліва новага ў твары вясны ня было: пад блакіцьцю небасхілу на дне балкаў гразна-сьнега-выя плямы, у далі сіняватая йстужка туману, з боку бурая ад конскага гною пуцявіна,—а ўсё іншае заліта бледнавата-зялёнай фарбай. Кожны з нас у дзіцячыя гады шмат бачыў такіх мілых, бяскітрасных малюнкаў.

Ці-ж ня мінулае маленства, згадаўшыся, і ўсхвалявала Янышу грудзі, выціснула сьлёзы з вачэй? Можна і яно. А мо' тое чыстае, мяккае паветра, што ціха шчакатала хілыя лёгкія, забіраючыся ў самыя далёкія, ужо адвыкшыя дыхаць, куткі; тая ўсёнапаўняючая сьветласць, каторая п'яніла вочы; тая бяскрайная хваля ясных калёраў і зыкаў, што лілася праз яго істэрычную душу, уздымала яе і з салодкім болем пракранывалася да чуткіх пасья хваробы нэрваў? Хто скажа? Невядома, з чаго, але перапоўнілася душа яго, і чуюцьцё, успляснуўшы за край, вылілася праз сьлёзы. І калі з мучанічаскі-прасьвятлеўшым тварам ішоў Яныш назад, сэрца яго сагравала ўсёблагаслаўляючая любоў: роўна бліз-

кім і мілым здаваўся і выпаўзаўшы з гразна-рыжага гною такі сьмешны чырвоны чарвяк і жавараначак, рассыпаўшыся пэрламі ў звонкім небе. І ня менш залітага сонцам вольнага абшару радаваў залаты, пыльны сонечны прамень, прабіўшыся праз ваконца невяліччай каморы, у каторую вярнуўся Яныш.

Вясёла шагаў акрэпшы Яныш па вясеньняй зямлі, успаёнай растануўшым сьнегам, поўнай жыцьцёвых сокаў, каторыя так і выпіралі з яе, наліваючы кожную гібкую галіну, кожны ярка-зялёны сьцебель. Нязлічанымі, нявідзімымі воку дзірачкамі дыхалі маладыя, 'шчэ незапылёныя лісьцікі дзярэўяў, а пад імі на зямлі былі кінуты лахмоўці ценяў, хаваўшых чыстае золата, каторае ясна блішчэла праз кожную іх дзіру. І ня стрымаўся Яныш,—распластаўся ён на траве, і палілася яму ў душу салодкая ціхая лень, што тонкім хмелем плыла ў сьветлым, расплаўленым сонцам паветры, адбівалася ў вачох, у мяккай бяспрычыннай усмешцы,—і заваражыў яго і дрымотай агарнуў непрарыўны ласкаючы вуха шум сьвежых лісьцяў і невядома дзе пачынаўшыся і знікаўшы чысты звон; ціха дрыжэў ён у паветры і нямаведама было: ці то гладкія, белыя каменчыкі грукацелі пад дзюрчашчай вадой; ці то пчолкі бруялі, і ўторвалі ім конікі трэскам; ці далятаў з далёкага гасьцінцу невялічкі перазвон боатаў; ці то проста ў вухах зьвінела? Але і не хацелася Янышу паняць гэтае, не хацелася ні думаць, ні варушыцца. Вакол схіліліся сьцебялькі зэлак. Сіненькі цьвяток над самай галавою павіс і вабіў спусціцца тоўстага, махнатага, чорнага чмеля з чырвоным задком. Вышэй круціліся рознакалёравыя мухі, хісталіся галіны клянку, і праз выразныя цёмныя лісты дубоў сінела далёкае неба; пад ім маруда прапывалі бледныя хмаркі, гледзячы на каторыя, можна было забыць аб руху часу...

9.

МАДОННА.

(Э т ю д).

Не позволите ли вы мне, голубь мой, подсесть к вам на скамейку? Хорошо тут у вас: и тенечек есть, и публики мимо по аллее ходит немного, и Волгу верст на пять видно... да и вы-то, как я погляжу, юноша симпатичный. Ежели судить по околышу фуражки, то студент какой-либо, надо полагать. Ну, а я... «проходимец»—всего охотнее называю себя; любимейшее это словечко мое.

Не подумайте только, что я из некоторой житейской умеренности сие названьице выискал. Есть, есть, знаете-ли, в душе человека этакое чувство, что так и подталкивает тебя вперед забежать, в глаза заглянуть и хвостом повилять: «Что, мол, я значу? Я—птица низкого полета». И для чего, сказать к слову, предельвается это? Из боязни одной, чтобы кто со стороны к нему с теми же словами не адресовался. Ну, а коли сам себя этак аттестовал,—обиды, кажись, и быть не может; хуже ведь не назовут. Еще даже можно проголодавшееся самолюбьице подкормить. Ибо, милый мой юноша, иной ближний, по доброте душевной, тут же вам скажет: «Это вы уж, Иван Иванович, того... зря себя хааете»... Дело бывалое.

Теперь загляните-ка на минутку в область филологии. Проходимцем я себя называю, держа в памяти исконное славянское значение этого слова—уж очень хорошо оно сердцевину моего существа нащупывает. Грунта твердого под ногами не имею я в жизни сей, вот что. Впрочем, ежели кто из нашей братии хочет выразиться покудрявее, то «взыскующим град» себя называет. Помните, у Михайловского

в «Карьере Оладушкина», в последней главе,—«Сказки Тололгина» называется? Высоко-художественное место дал покойный. Ну, да это в сторону!

Что есть проходимец? Человек недвижимым имуществом не обладающий, да и движимость у него в соответствии с этим находится. Но главное—недвижимость: оседлости, стало быть, нет. Теперь спрошу я вас—что, опричь обиды, могли вложить в это слово люди, обладающие, на худой конец, одноэтажным или двух-этажным там? Само собой, ничего. Вздумает, скажем, Настенька или Катенька за кого-либо из нашего брата замуж выйти, а мамаша сейчас же к ней: «Опомнись, за кого ты идешь? За проходимца!» Та и сама видит, что немножко ошиблась; опрометчивость-то, конечно, исправит, ну а к слову тем временем брезгливость все липнет да липнет, так что под конец коренной сути его и совсем стали не видеть. А само по себе это слово отнюдь не зазорно.

Впрочем, знаете ли, к чему я разговор этот завел? Рассказцем мне хочется попотчевать вас. Давеча пристал наш пароход, на пароходе я еду, и сейчас, например, лишь гудка его жду,—так пристали мы, говорю, у Бабаек,—пристань такая пониже Ярославля есть. Народу собралось довольно густо, и, между прочим, была девченка одна... самая обыкновенная босоногая девченка, лет восьми или девяти там,—землянику пришла продавать. Сама—ребенок, в куклы бы ей еще играть, но, однако, уже младенца держит в руках. Вы, я чаю, таких няnek сотни на своем веку перевидали. Так вот, эта самая девочка один случай из прошлой жизни напомнила мне собой,—хороший был случай, даром, что я его совсем, почитай, забыл. Лет десять, может быть, никогда не вспоминал, а тут вдруг зашевелилось все в памяти, встало, словно перед глазами, и, знаете, весь день хотелось мне об этом случае кому-нибудь рассказать. Может быть, назойливо это малость... да ведь у вас, как я погляжу, все равно дела никакого нет... так вы уж простите старика.

* * *

Случилось это лет двенадцать тому назад. Россию я в ту пору должен был покинуть, очутился в Дрездене, обосно-

вался в нем и, само собой, начал в тамошнюю картинную галерею похаживать. Много хорошего и даже просветляющего довелось мне увидеть, но всего лучше были Мадонны. Это, впрочем, и во всяком мало-мальски полном собрании старинного европейского искусства так бывает. Вы и сами знаете, надо полагать, что Мадонны эти—соль всей живописи тогдашней, а потому, стало быть, и всяческой; ибо вряд ли можно сказать, что с тех пор живопись далеко вперед ушла. Ну там в мелочах техники, может статься, и есть что-нибудь новое,—правду молвить, мало я смыслю в этих делах. Но чтобы по глубине вложенных в картины идей мы средневековые превзошли,—в этом, скажу я вам, можно сильно сомневаться. Во всяком случае, не видать что-то этого... обмеление какое-то пошло. Ну, а там—омута, до дна не достанешь. Взять хотя бы тех же Мадонн: такая, юноша мой, в иных из них широченная мысль таится,—в три обхвата прямо! Дубы такой величины сотни лет стоят—не валятся, тем паче—идеи. Эта, во всяком случае, выстояла, и до наших дней во всей своей красе дожила. Только высказать суть ее—дело не совсем легкое.

Начну я хоть с того, что напрасно было бы считать средневековую живопись религиозной преимущественно, как ни кажется это на первый взгляд.

Религиозность сия не в содержании, а в форме больше была, или, вернее сказать, чуть ли только не в сюжетах одних. Традиция этакая существовала, что, мол, художнику картины из библейской жизни всего более пристало писать. Они, художники-то тогдашние, так и делали; а ежели их души не тем были полны, так что ж? Ведь все равно эти посторонние элементы к картинам так или иначе пристегивались, на манер этаких чужеродных растений процветали. Хочет, скажем, художник портрет своего заказчика нарисовать,—помещает его на картине в виде апостола, что ли. Возлюбленную свою какую-нибудь Юдифью представит или там в числе жен мироносиц изобразит. Пожелает свой итальянский или фламандский пейзаж дать или даже бытовую обстановку свою,—что-ж, и этому нет помехи, лишь бы у картины название по-церковнее было. Ну, а отвлечен-

ные идеи тем же способом пробовали воплощать. Про одну из этих-то идей у нас речь и пойдет.

Дело в том, голубь мой, что преклонение перед женщиной, которое чуть ли не всегда крупнейшим двигателем было, в те времена, можно сказать, до особенного обострения дошло. Трубадуры эти, суды любви... ну, и иное прочее... много всяческого было... Или хоть вот Петрарку с Дантом возьмите. Впрочем, это вы и сами, чай, не хуже меня знаете. Одно только я отмечу: ежели вы преклоняетесь перед женщиной, то, стало быть, или девственности ее, или материнству челом бьете. Да оно и понятно,—ведь лишь в этих двух видах женщина выступает, третьего же, очевидно, и быть не может.

А не очевидно ли, государь мой,—перебью я на минутку себя,—не очевидно ли, что, скажем, солнце вокруг земли ходит? Именно, что очевидно. Потому я так говорю, что художники, о которых речь идет, перед очевидностью не остановились. Напротив, цельности, что-ли, жажда, или образ высшей красоты создать стремясь, попробовали они в одном лице слить между собой черты и девственной и материнской красоты. Слить, понимаете, и образом этим завершить все здание искусства, выросшее из преклонения перед женственностью и ее красотой.

Головокружительное намерение было. Тут-то традиция писать Мадонн и пригодилась, ибо давала она готовые формы для воплощения мысли этой. Изображаячи ее, сию Деву-Мать, они всего легче могли передать эту идею свою. И передали, скажу я вам. А так как Мадонны эти—недостижимые вершины искусства, Монбланы его, что-ли, то, стало быть, как я и говорил, слияние обеих сторон женственности в некоторый монолит—это и есть венец всяческой красоты.

Конечно, не все Мадонны эту идею в себе таят. Отнюдь нет. Напротив, большинство из них изображает просто, девушек, у которых, бог весть почему, на руках ребенок сидит. Да и те мастера, у Мадонн которых сквозь девичье лицо материнское выражение выступает,—и они, говорю я, быть может, к воплощению этого совершенно бессознательно стремились. Признаться сказать, плохо я в истории или

теории там живописи разбираюсь, так что ни об чем тут с уверенностью говорить не могу. Может статься и то, что я сызнова всем известную Америку открываю, по нашей русской привычке «до всего своим умом дойти». Впрочем, и дошел-то до этого я не сразу, не тогда, когда был в галерее, а уж спустя несколько времени после того. Пока-же я на Мадонн смотрел, так разве только еще нащупывал это и все что-то забытое вспоминал... и вспомнить не мог.

По этому поводу сделаемте-ка несколько шагов по боковой тропинке. Не кажется-ли вам, что все искусства— живопись и музыка особливо—тем на нас действуют, что заставляют прошлое вспомнить? И не потому ли мы их любим, что они этому потоку воспоминаний столь широкое русло пролагают?

Впрочем, как бы оно там ни было, а я стоял перед Мадоннами, вспоминал, и, наконец, вспомнил.

* * *

Происшествие, которое всплыло в моей памяти, случилось в ту пору, когда был я еще только студентом... не таким, впрочем, как вы, а студентом семинарии. Из колониальных дворян я происхожу. Жил я в деревне у отца и там, между прочим, от нечего делать, с ружьишком похаживал, летние дни коротаючи. Собака у меня, само собой, была, «Неро» прозывалась,—полукровок; помещик местный Иван Васильич еще щенком подарил. Чуть свет, я, стало быть, это ружьецо свое за плечи, собаку свисну, и махну за дупелями там или за бекасами. На болоте и кряковые утки водились. Ну, да это, впрочем, к делу не идет.

Вышел я так один раз из дому, до полудня пробродил, подстрелил, помнится, что-то и обратно домой повернул. Итти пришлось через деревню Старый Майдан. Пора была рабочая, а потому на улице—ни души. Разве только малые дети да уж самые обомшелые старики дома остались,—ну, и тех что-то не видать. Иду я—и вдруг слышу детский плач. Глядь,—какой-то сопливый карапуз, лет двух, побежал было, напугавшись моего «Неро», да споткнулся, упал и на четверенках к своей няньке с ревом ползет. Подполз—и в подол

к ней лицом уткнулся. А нянька сия,—ну, просто, девченка, лет восьми, наклонилась к нему этак заботливо, рожицу рукавом утерла и, знаете, разными там женскими словами уговаривать начала. Дело житейское, сколько раз уж виденное. Но тут, помню, шибко поразило меня чисто материнское выражение, которое в эту минуту проступило на ее лице.

Собственно, ведь, ласковость материнская, хоть и хорошая, правда, вещь, только уж слишком привычная нам, ставшая чем-то должным,—от матери, конечно, должным. У нее это нечто, само собой разумеющееся, и потому, может быть, ничьих сердец и не трогает, даже внимания к себе мало привлекает. Что, в самом деле, удивительного, если у матери и чувства материнские? А вот когда я их в чертах девушки,—да и не девушки, а недоростка-девченки,—увидел, тут-то, в этом-то именно сочетании, они и поразили меня, показались мне... трудно выразить, чем показались... и дивным чем-то, и несказанно-милым. А девченка эта—оборванная, знаете, худенькая, замурзанная. Не красотой лица она брала, а, так сказать... Не люблю я громких слов, но тут, пожалуй, других и не подберешь. Высшая красота у нее была; только уж потом, стоя перед дрезденскими Мадоннами и вспоминая этот случай, понял я, что видел именно ту красоту, которую художники старались запечатлеть в этих картинах.

Я отнюдь не восхищаюсь деревенским обычаем оставлять чуть-ли не грудных ребятишек на догляд малолетков. И тем, и другим от этого плохо бывает. Девченке бы поиграть, побегать,—а ее вместо того с ребенком нянчиться заставляют. А уж какая она там нянька? За самой еще присмотр надобен. А все ж таки, что бы ни говорили, должна в таких няньках задушевная внимательность к детям развиться, готовность всегда уберечь, защитить, ответ за них на себя взять. Сильно душа от этого похорошеть может. Русский народ давно это заметил и наблюдения свои в сказках закрепил.

Хорошо бы, государь мой, было, коли бы явился критик какой-нибудь с широкой душою, который бы к сказ-

кам, как к некоторому чисто-литературному материалу, подошел, который бы попробовал основные сказочные типы наметить и опять таки с чисто-литературной точки зрения разобрать. Есть, например, прекрасный тип,—шибко я его люблю,—тип хорошей русской девушки. Во многих сказках пробовал народ этот тип обрисовать, в столкновении со всевозможными обстоятельствами разные стороны его изобразить. Но всего примечательнее сказка о братце Иванушке и сестрице Аленушке. Как вы думаете, кто такая Аленушка? Это и есть та самая девочка, об которой я вам сейчас рассказал. Да, именно такая восьмилетняя деревенская нянька. Вы хотя бы на то самое внимание обратите, кто кого обороняет, кто о ком заботится,—брат о сестре или сестра о брате? А возьмите-ка вы какую-либо сочиненную сказку, выдуманную писателем, т.-е. человеком, девочку которого нянчатся с куклами, но отнюдь не с младшими братьями и сестрицами. Ведь в ней, в сказке этой, при таких же обстоятельствах все, наверное, было бы наоборот, и не сестра за брата, а брат за сестру грудью бы встал. Нет, это, что вы там ни говорите, черта не случайная, зря она появиться не могла. Тут народ свои наблюдения над жизнью выражал, и, на этих вот нянек-недолетков внимательным взглядом взглянувши, создал образ девочки с материнскими чувствами,—образ, как видите, в серию все тех же Мадонн входящий.

Твердо говорю, что тип этот должно выше даже шекспировских типов поставить. Есть у Шекспира Офелия, например, и, спора нет, хороша она, но насколько мельче ее образ по сравнению с Аленушкой нашей. Конечно, и смешным и неуместным покажется вам это сравнение мое, но подумайте немного, и, быть может, вы почувствуете, что у этих слов есть своя правда.

* * *

Вот, голубь мой, о чем мне хотелось вам рассказать, т.-е. не вам собственно, а всякому человеку, перед которым можно было бы малость душу распахнуть. Как ни обидно это, а вижу я, что не мог передать всего, что хотелось...

так что вы, пожалуй, и не поймете, почему меня так на разговор потянуло. Главное же, не удалось мне всю суть дела в должном тоне изобразить. Впрочем, и не пробовал этого я,—где уж мне там рассказчиком быть. Да и то сказать—даже у самого речистого человека разговор, словно вон Волга эта: порой мелеет, порой в сторону сворачивает с надлежащего русла, ну, а порой и чистой, и глубокой струею течет.

СОН-ТРАВА.

(Как повелись сказочники на Руси).

Лег раз один белоголовый мальчик-подпасок в степи у ручья, поглядывая за стадом, сорвал попавшуюся под руки былинку, попробовал ее понюхать да тут же и заснул: это сон-трава ему попалась. Печет жаркое солнце ему голову, синяя муха, жужжа, опустилась на его лицо; но ничего не чувствует мальчик, крепко спит, и снятся ему незабываемые сны.

Видит мальчик, как Иван-царевич скачет темным лесом на сером волке. Стар уж волк; тяжело, с хрипом дышет он, пена падает с его поседевшей морды, взмокли и темными сделались от пота худые бока, и слышно Иван-царевичу, как глухо бьется верное волчье сердце. Но хочет волк сослужить ему в последний раз свою службу. Три дня и три ночи бежал он жесткими лапами по пустынным тропам, поблескивая своими зелеными глазами, а на четвертый день принес Иван-царевича к садам царя Далмата, где на золотом дереве висела дивная клетка с Жар-птицей. Подкрался царевич, схватил осторожно клетку—и грянул в воздухе милый звон серебряных колокольчиков, созывая стражу. А говорил ведь серый волк Ивану-царевичу: «Не тронь клетки, возьми одну только Жар-птицу, а не то беда будет».

Или видит мальчик, как призадумался в чистом полюшке Саур-богатырь; перед ним бел-горюч камень, от того ли камня идут три дороженьки, и надпись на камне высечена: поедешь направо—коня потеряешь, поедешь на-

лево—останешься без золотой казны, поедешь прямо—сам жив не будешь. И едет богатырь прямо. Почасту он сходит с коня, припадает к сырой земле, чутко слушает: уж не гудит ли мать сыра-земля, уж не движется ли откуда рать несметная. Но не слышно ничего, и хоть гибель ждет богатыря, но не в бою она ему суждена.

И видит во сне Аленушку—маленькую девочку из тех, что по деревням меньших братишек нянчат. Жала их мать спелую рожь, и пошла Аленушка с братцем Иванушкой к матери, да заблудились они в высокой ржи и в чужую сторону зашли. Стал Иванушка барашком, а Аленушка с камнем на шее лежит в синем омуте реки. И жалобно просит-молит барашек на речном берегу: «Аленушка, сестрица Аленушка! Выйди, выплыви ко мне на бережечек. Огни палят горючие, ножи точат булатные, хотят меня зарезати». Ах, как ответила сестрица Аленушка: «Не подняться мне на вольный свет. Камень тяжкий меня тянет ко дну, по плечам легли рассыпные пески, косы русые с травой перевились».

А то видит мальчик коренастый дуб; смурый орел сидел на сыром дубу, а в когтях держал злого ворона. Он не бил его—все выпрашивал: что творится на святой Руси. Отвечал ему ворон таковы слова: «Как под кустиком, под ракитовым, там лежит убит добрый молодец. В головах его стоит матушка, по бокам сестра с молодой женой. Мать заплакала—как погоды бьют, а сестра его—как ручьи текут, молодая жена—как роса падет. Взойдет солнце—росу высушит».

Кончился этот сон—и уж видит мальчик дивную Феникс-птицу. Качается Феникс-птица на ветвях цветущего дерева, глаза закрывает, перья распускает, песни распевает. Кто ее заслышит—забудет тот отца и мать, все покинет, и ничего ему уже в жизни не нужно, кроме того, чтобы, не отрываясь, слушать дивные песни. А и жалобно же поет Феникс-птица,—все о прошлом, невозвратно загубленном и потерянном томится:

«Не светить солнцу ярче вешнего,
Не любить душе жарче прежнего».

А вот и голый, занесенный снегом лес. Иней повис на черных сучьях, каркают голодные вороны, а сверху холодным блеском переливаются звезды. Пусто, безлюдно в лесу; только под одною елочкой притулилась бедная девушка Машенька. Завез ее сюда отец по наговорам злой мачехи да и бросил одну-одинешеньку в лесу. А ведь никогда никому Машенька не согрубила, ни в чем не попрекнула—тихая она, безответная девушка была. Сидит она под елочкой пригорюнившись, а седой Мороз землю студит, девицу знобит, в деревьях потрескивает, Машеньку с издевкой выспрашивает: «Тепло ли тебе, девица? Тепло ли тебе, красная?»— «Тепло, тепло, Морозушка».

Видит мальчик, как мать сына в дальний путь снаряжала, зарок клала, таково его наставляла: «А придет час твой смертный, обернись на родину славную, ударь ей челом седмижды семь, распростиись с родными и кровными, припади грудью к сырой земле и усни сном крепким, непробудным».

А еще снилось, как привязалось к девице горе злосчастное. Ее мать в колыбели качала, а горе над нею стояло. Девица от горя замуж пошла, а горе за нею с детками. Девица от горя в темный лес, а горе бежит и дорогу показывает. Девица от горя в могилу пошла, а горе ее сырою землею засыпало.

Так сон за сном идет, друг дружку догоняют, и не проснуться бы мальчику-подпаску во век, если бы только не пастух. Заприметил он, что подпасок спит, а скотина тем временем разбредается, подошел и порядком таки его в сердцах тряхнул. Выпала из рук у паренька сон-трава, и пробудился он. Но не идут виденные сны у него из головы. Стал он людям их говорить, а люди над ним смеются: «Полно тебе небылицы сказывать! Ты бы лучше за стадом присмотрел».

Но не послушал их мальчик. Бросил он дом свой, все оставил и всю жизнь свою ходил по земле, сны свои дивные рассказывал. И иной человек усмехнется да рукой махнет, а другой рад послушать, сам его зовет и подарки дарит. А случалось и так, что послушает—послушает его человек и начнет томиться бог-весть о чем. Все чувствует он, как где-то

далеко, за синими морями, за дремучими лесами, бежит, задыхаясь, серый волк; видит, как разворачивается скатерть-самобранка; слышит, как поют гусли-самогуды, струны тихо выговаривают:

«Подуй, подуй, погодушка немаленькая,
Раздуй, развей рябинушку кудрявенькую»...

Не найдет себе покоя такой человек, будет он всю жизнь свою томиться, обо всем этом людям рассказывать; и не с одним человеком, не с двумя случилось так, а многие тысячи их бродили и бродят по русской земле, дивные сказки сказываючи.

Так и повелись сказочники на Руси.

СТРАШНОЕ.

(Миниатюра).

Только когда небо совершенно просветлело, и побледнел багрянец утренней зари, Семенов выполз из окопа. Ночной бой кончился, гул пальбы смолк, враг отступил. Вокруг лежали убитые, исковерканные раскаленным металлом снарядов, с оторванными, переломанными членами, вырванными внутренностями. Но глядеть на это было не страшно. На то и война. Ко всему привыкает человек.

И совсем уже не страшно было смотреть на живых людей, которые начинали суетиться вокруг, прося огонька для папироски, заваривая чай. Один даже просто лежал на земле в удобной позе и смотрел прямо в небо, синевшее над его головой. А по небу тихо плыли облака, и, вероятно, также тихо проплывали мысли в голове этого мечтательно лежащего человека.

Но Семенов вдруг вздрогнул.

Крупный рыжий муравей вынырнул из волос мечтателя, пробежал по его виску и пополз через глаз. И веко лежащего не дрогнуло, и попрежнему широко были раскрыты его глаза.

Это было страшно.

КАТЫШ.

(Из детской жизни).

Нынешнею пасхальною ночью Вася пришел из церкви домой взволнованным, растроганным и счастливым. Правда, также чувствовали себя и все домашние—и мама, и братишка Сережа, и няня Ульяна, но Вася имел на это особые причины. Началось с того, что встретившийся с ним у Кирилла и Мефодия (так называлась гимназическая церковь) «математик» Юрий Степанович пообещал перевести его во второй класс без экзамена, взяв с него обещание заниматься. Значит, Вася уже почти второклассник. Потом, когда он вышел из алтаря с тарелочкой, Соня положила ему серебряную монету, попросила сдачи и очень мило покраснела, получив ее заранее припасенными новенькими копеечками; это ведь считалось намеком на нежные чувства. Наконец, христосуясь в церкви с Васей, тетя Таня достала из корзиночки и преподнесла ему яйцо «катыш»—почти совершенно круглое, похожее на мячик. Это был прекрасный катыш! Такого Вася, пожалуй, и не видал. Вот будет удача, когда он завтра выйдет с ним катать яйца.

И теперь, когда Вася, лежа в постели и засыпая, сквозь дрему вспоминал ласковую темень пасхальной ночи, могучее, но мягкое гуденье большого колокола, веселый перезвон других, радостное пенье, ракеты, с треском взлетающие и, проблестав разноцветными огнями, рассыпавшиеся в вышине, фантастическое полыханье красного бенгальского огня вокруг белой церкви, унизанной сияющими лампами.

онами,—ему все вспомнилось, и никак ясно припомниться не могло еще что-то радостное и приятное. «Ах, да, катыш!»—мелькнуло, наконец, у него в голове,—и с этой мыслью он заснул.

А утром Вася был уже на соседнем дворе, правый край которого, подходя к саду, полого спускался скатом на обе стороны, отчего сюда чуть не со всей улицы собирались ребятишки катать яйца. День выдался солнечный, погожий, и по двору на припеке уже бродило несколько кучек детворы,—кто в легеньком пальтеце на распашку, а кто и просто в форменном мундирчике или цветной рубашке,—ведя пока что разговоры о необыкновенных качествах [предназначенных для катанья] яиц.

— Вот у меня яичко, так яичко. Прямо битка! Тупоносое.

— Сам ты, брат, тупоносый. Ты погляди, что у него за скорлупа? Как стукнется об яйцо,—тут твоей битке и конец. Наверняка разобьется. А вот у моего скорлупа—как у кскосового ореха! Ты пощупай, какое шероховатое.

— А я в прошлом году, помню, как начал катать мячиком по полному кону—шесть яиц сряду выкатывал. Вот Андрюшка видал, не даст соврать. Ведь правда?

Но Андрюшка, верткий, чернявый мальчуган, не отвечая, поворачивается и кричит:

— Начинать, что ли?

— Начинать! Считаться! Считаться!

Ребята становятся в круг. Считает все тот же Андрюшка, гроза окрестных садов и признанный ватажок (как говорится «закоперщик») во всяческих играх. Тыкая поочередно каждому в грудь пальцем, он отрывисто бормочет:

Катилося яблочко вдоль огорода;

Кто его поднял, тот воевода.

Шисел вышел,

Пошел вон.

Те, кому достается катить в числе первых, досадуют; было бы выгоднее бить позже, когда на кону соберется больше яиц. Поэтому все внимательно следят, чтобы

Андрюшка не сплутовал. Наконец, ему надоедает произносить одни и те же слова, и он начинает на новый лад:

Между нами, молодцами,

Есть один большой дурак.

Раз, два, три...

Но тут Андрюшка осекается: он видит, что последнее слово должно упасть на него. И под общий смех, Вася заканчивает счет:

Это верно ты.

Дальше какой то гимназистик считает словами из латинского правила, уложенного в двестише:

Puer, socer, vesper, gener,

Liber, miser, asper, tener.

Наконец, все «пересчитались», длинной чертой по земле отмечен «кон», и игра началась. Тихо покатилося с пригорочка первое яйцо, начало описывать пяткой крутую дугу, заколыхалось на одном месте и стало. Следующий игрок выбрал подходящее по весу и форме яйцо, наметился и выпустил его из пальцев под чей-то выкрик:

— Бей, да мимо!

— А ты не говори под руку.

Раздается смех: оказалось, что игрок второпях пустил яйцо пяткой не в ту сторону, и оно теперь поворотило от своей цели в другой конец двора. Катится еще яйцо, и еще, и еще—и вскоре они яркими пятнами пестреют по всему скату двора, чистенькие, глянцовитые, всяких цветов: красные, синие, желтые, зеленые...

Васин катыш возбуждает у всех и зависть и восхищение. Тихо колыхаясь с боку на бок, плавно идет он, не описывая, как другие яйца, пяткой дугу, но все время катясь по прямой линии, и ударяет в намеченное желтое яйцо. Вася с торжествующим видом—еще бы, какова ведь битка!—забирает его и пускает катыш снова: по правилам игры бьют до первого промаха. Опять плавно катится верно нацеленный катыш, поблескивая на солнце своей синей скорлупой—и внезапно застревает в небольшой незамеченной Васей ямке. Раздается крик:

— Чур, яйца не переменять.

Да, таково признанное правило. Васе становится не по себе. Ах, какой промах он сделал! И как он не заметил этой проклятой ямки? А теперь, того и гляди, выбьет кто-нибудь его редкостный катыш! Конечно, кто упустит случай выиграть такое яйцо?

Вася с тоской смотрит, как игроки, один за другим, тщательно выбирают битки, прицеливаются, пробуют счастья то с того, то с другого места. Все остальные яйца забыты, бьют исключительно по Васиному [катышу], волнуются, входят в азарт, бегут вслед за катящейся биткой, как бы стараясь помочь ей. Андрюшка поет над самым Васиным ухом: «Ах, попалась, птичка, стой!» Выбьют, непременно выбьют его катыш! Вот этот Андрюшка и выбьет, коли другие промахнутся. И зачем было только рисковать таким яйцом.

Васин катыш шел не тем путем, как другие яйца, и потому попасть в него нелегко. Но с каждым разом все вернее становится прицел игроков, все ближе к катышу ложатся битки—и вскоре уже с полдюжины их лежит вокруг него, подбодряя бить сюда: не попадешь в катыш, так почти наверное выбьешь какое-нибудь другое яйцо... Но судьба сжалилась над Васей: никто его катыша не выбил. Он поспешно хватает его, с облегчением чувствуя себя избавившимся от опасности, и говорит:

— Ишь, как тут яйца легли! Куча-кучей. Пожалуй, простой биткой лучше попадешь, чем катышем.

Вася хитрит: после всего, что он сейчас пережил, ожидая с затаенным волнением каждое новое яйцо, выпущенное против его катыша, он боится вновь подвергнуть его опасности. Но дело у Васи не клеится, ему становится скучно, и, проиграв несколько яиц, он бросает игру и вяло отходит к сторонке. Вот на двор выбегает с двумя яйцами в руке, взрослая барышня Верочка и кричит:

— Примите и меня играть.

Ее принимают. Она быстро проигрывает и убегает домой. Вступает в игру и Антон Никифорович, портной с того же двора. Он, наоборот, то и дело попадает, но выбитые

яйца делит между ребяташками, которые совсем «проставились» и должны выходить из игры.

— Берите! Чего там...

Но смотреть надоедает еще скорей, чем надоело играть без катыша. Вася плетется домой.

Дома никого нет, кроме няни Ульяны: Сережа катает яйца, а старшие ушли в гости. Вася бродит по комнатам, не зная, за что приняться; наконец, подходит к окну. С соседнего двора доносятся веселые крики играющих. Что же он то? Ведь у него—катыш, и какой еще катыш. А пройдет неделя, перестанут катать яйца—к чему тогда будет Васе он. И зачем было радоваться, хвалиться им, если не играть. Ведь что вышло: все играют, все рады, а он уныло бродит и не находит себе места. Нет, надо не терять времени, не робеть, не дрожать за судьбу своего катыша, не побояться рискнуть им, чтобы не упрекать потом себя, не думать с тоской, что был у него катыш, да ничего он не сумел с ним сделать.

Вася окончательно решается и идет играть. На дворе народу еще больше, тут же стоит и Соня. Вася подходит к ней и заводит разговор:

— Посмотрите, это катыш. У него носка от пятки не отличишь, он и катится прямо, никуда не свернет; а всякое другое яйцо сворачивает, куда пятка тянет. Вон то красное яйцо—видите, вон? Его таким катышом можно выбить, но простым яйцом—никогда. На трудном месте лежит.

— Выбью и простым—бурчит стоящий тут же Андрюшка.

Вася меряет его взглядом с ног до головы и говорит выразительно:

— Подзадаривать не люблю, а не выбить.

— Давай спорить, что выбью?

— Давай! А об чем?

— Ставь катыш, а я поставлю перочинный ножик, ведь видел, еще новенький. Что, небось, сдал?

Отказаться нельзя—ножик стоит катыша, да и Сонечка тут. Какой-то мальчуган фазнимает им руки, приговаривая: «Чур, с раз'емщика не брать». Андрюшка роется в своих [битках], выбирает, переходит с места на место, высматривая, откуда бы удобнее бить, и наконец, пускает битку; все за-

Молкают и, не отрываясь, смотрят, как она катится вниз, делает поворот и ударяется в назначенное яйцо. Раздаются восклицания:

— Вот это так ловко!

— Ай да Андрюшка! Доказал себя! Молодца!

— Не форси другой раз,—кричит кто-то в лицо Васе.

— Подавай яйцо,—слышится над ухом голос Андрюшки. Вася, не глядя, сует ему катыш и понуро, словно побитый, отходит к сторонке.

Нет катыша!

Пропало все, чего он ждал, на что надеялся, чему радовался! Пропало в один миг, бесцельно и бесполезно—«ни за сизо перышко», как крикнул кто-то из толпы. Было в руках у него счастье, но Вася упустил его, и оно уже не вернется. Ах, как метко идет катыш, пущенный Андрюшкой!

Нет катыша!

Вася, ни с кем не прощаясь, поворачивается и, жмясь к стене, идет домой.

Магіла М. Багдановіча ў Ялце.
З фотграфічнае карткі 1924-га году.

V B A L I

Агульны змест уваг і прынятыя скарачэнні.

Увагі змяшчаюць у сабе наступныя весткі, звязаныя з гісторыяю тэксту і моваю твораў М. Багдановіча.

1. Называецца арыгінал, з якога друкуецца верш; калі верш друкуецца не з часопісу, а з аўтографу, дыкзначаецца папка рукапісаў М. Багдановіча, яе разьдзел і нумар аўтографу ў разьдзеле*).

2. Паказваецца дата, калі напісаны верш і калі першы раз друкаваўся твор.

3. Прыводзяцца варыянты (рукапісныя і друкаваныя) вершу поўнасьцю ці паасобных яго частак, параўнальна з тым арыгіналам, з якога ён перадрукоўваецца ў даным выданні.

4. Дзе можна было, даюцца фактычныя даведкі аб зьмесце і мастацкім стылі данага вершу.

5. Зазначаюцца тыя правапісныя асаблівасьці ў вершах Багдановіча, якія засталіся неперакладзенымі на сучасны правапіс па вымаганьнях версыфікацыі, а таксама некаторыя яўныя адступаньні ад беларускае лексыкі (русіцызмы і полёнізмы), для замены якіх беларускімі словамі не знайшлося адпаведных слоў і зваротаў у варыянтах да данага вершу.

Прыклады русіцызмаў і полёнізмаў, якія іншы раз даюцца ніжэй, ня трэба разглядаць, як нешта бясспрэчнае; яны даюцца толькі для характарыстыкі лексыкі поэты, якая ня ў поўнай меры ўстанавілася. Больш дакладнае выдзяленьне неўласцівых беларускай літаратурнай мове лексычных элемэнтаў у творах Багдановіча можа быць зроблена толькі шляхам навуковага вывучэньня яго мовы.

6. У звязку з гэтай схэмай уваг, пры ўкладаньні іх часам ужываюцца наступныя скарачэнні:

п—папка. Пры гэтым скарачэнні даюцца два ці тры нумары: 1-шы—папкі, 2-гі—разьдзелу і 3-ці—месца аўтографу ў разьдзеле (пры двух нумарох: першы—папкі, другі—месца аўтографу ў папцы).

в—верш.

газ.—газета.

час.—часопіс.

„Н. Н.“—„Наша Ніва“, газета, якая выходзіла ў Вільні з 10/23 лістапада 1906 году да восені 1915 г.

зам.—замест.

бел.—беларуская (мова).

рас.—расійская.

літ.—літаратурная.

*) Гукалісы зьхоўваюцца ў Інстытуце Беларускае Культуры.

I.

Орыгінальныя вершы

1908—1917

У першы раздзел увайшлі ўсе сабраныя Камісіяй орыгінальныя вершы поэты, якія былі напісаны ім з першых дзён яго літаратурнай дзейнасці, за выключэннем „Вянка“, які захаваны ў ранейшым выглядзе і выдрукаваны ў 2-ім раздзеле 1-га тому, і 2-х вершаў з папкі № VI—„Хмурныя, цёмныя гудзяць і шэпчаць елі“ і „Русалка“. Гэтыя абодва вершы, як узоры ранніх, неапрацаваных у мове (русіцызмы) і ў мастацкім стылі (рытмыцы, ладбору вобразаў), зьмешчаны ў канцы ўваг да 1-га раздзелу. Вершы 1908-1917 г. г. узяты часткаю з рукапісаў поэты і часткаю з пэрыодычных выданняў (у тым ліку і з беларускіх календароў), дзе яны былі выдрукаваны.

Датуюцца гэтыя вершы ці на падставе аўтарскай паметкі ў аўтографе, ці, калі аўтографу няма, тым годам, калі яны былі ўпярышню выдрукаваны. У паасобных выпадках даты ўстаноўлены гадана на падставе некаторых допытаў, аб чым ніжэй даюцца адпаведныя даведкі.

Пры датаваньні вершаў Камісіяй выкарыстаны сьпісы, якія былі ўкладзены поэтам для зборнікаў сваіх вершаў „Красавік“ і „Шыпшына“. Зборнікі гэтыя поэта выдаць не паспелі, але плян да іх склаўся ім і ў чарным выглядзе захаваўся ў папках IV (№№ 8, 39) і XI (№№ 11, 1). (Больш падрабязна аб гэтым гл. ўвагу да раздзелу II).

1. *Мае песьні*. Верш друкуецца з аўтографу (папка IV, № 12). Напісаны, як зазначана аўтарам у аўтографе, у 1908 годзе.

1 р. „Смутах дзьме душу“ напісаны поэтам, мабыць, замест „дзьме ў душу“.

У слове „нявідзімы“ (15 р.) пісьменьнікам ужыта форма, утвораная на ўзор расійскае літаратурнае мовы.

2. *Ноч*. Верш друкуецца з аўтографу (папка VI, № 22). Напісаны ў 1908 г., як зазначана рукой аўтара ў аўтографе. Падпісаны „Максім Крыніца“. В. Ластоўскі ў лісьце да Літкамісіі ад 12-ІІ-26 г. піша, што псеўдонім „Максім Крыніца“ быў даны Багдановічу Ядвігіным Ш.

Багдановіч ужываў форму дзеяпрыслоўя цяперашняга часу: „аблівая“ (5 р.), „качаюць“ (7 р.).

3. *На чужыне*. Верш першы раз друкаваўся ў „Нашай Ніве“ 1909 г. Захаваўся ён і ў аўтографе (папка VI, № 23).

Наогул, у I раздзеле ёсьць вершы, якія друкаваліся ў „Нашай Ніве“ і захаваліся ў рукапісах поэты. Усе гэтыя вершы („На чужыне“, „Лясун“, „Прывольная цёмная пушча“) — № 11, „Пугач“ — № 13, „Асенняя

ноччу" — № 14, „Зьмяіны цар“ — № 23) друкуюцца ў выданні з тэксту „Нашае Нівы“ з тае прычыны, што тэкст вершаў у „Н. Н.“ больш апрацаваны. Кім рабіліся папраўкі ў вершах паэты, што друкаваліся ў „Нашай Ніве“, Літаратурнай Камісіі невядома. В. Ластоўскі ў сваім лісьце ад 12-ІІ-26 г. гаворыць, што папраўкі ў вершах, якія прысылаліся ў „Н. Н.“, павінен быў рабіць Я. Купала. Мажліва, што вершы М. Багдановіча былі выпраўлены Я. Купалам ці кім-небудзь іншым з складу рэдакцыі „Н. Н.“, але магло быць і так, што гэтыя папраўкі выпадкова рабіліся і самім паэтам. Напрыклад, нам вядома, што ў лісьце да рэдакцыі „Н. Н.“ ад 31-VІ-1912 г., у якім паэта просіць надрукаваць у „Вянку“ свае пераклады з Вэрлена, ім-жа, між іншым, прысланы папраўкі да вершаў: „Рыцар Няшчасьце“ і „О, сум, усні ў душы маей“.

Таму, што рукапісных тэкстаў вышэйпералічаных вершаў з аўтарскімі ці іншымі рэдакцыйнымі папраўкамі Літкамісія ня мела, дык для друку яна прымушана была браць друкаваны тэкст „Нашае Нівы“, як больш выпраўлены. З гэтае прычыны і верш „На чужыне“ друкуецца з „Нашае Нівы“.

У аўтографі верш задатаваны 1908 годам і падпісаны „Максім Крыніца“.

Рукапісныя варыянты:

1 Навокала пышна цвьята расьцьвятаюць...

4 Наш родны, забыты ў цяню васілёк...

В. напамінае пераклад з А. Крымскага (гл. V разьдзел № 286).

Да в. „На чужыне“ даецца копія аўтографу, як характэрнага па пільме да першых гадоў творчасці паэты.

4. З цыкля „Эрос“. „У космах схаваліся кветы“... Верш друкуецца з аўтографу (п. VI, № 48). На падставе параўнаньня па пільме з задатаванымі вершамі 1908 і 1909 г.г. Літаратурная Камісія ўмоўна адносіць дату напісаньня вершаў (з цыкля „Эрос“ №№ 4 і 5) да 1908-1909 г.г. Юнацкімі іх трэба лічыць і па характары трактоўкі выбранае паэтам тэмы.

У лексыцы зварачае па сябе ўвагу русіцызм — „няскромная“ (6).

5. З цыкля „Эрос“, *Зірнуў, як між валос...* Верш друкуецца з аўтографу (п. VI, № 30). Дата напісаньня (1908-1909 г.) устаноўлена гадана па пільме (гл. вышэй увагу да в. № 4).

У 3-ім радку слова „згадаў“ ужыта паэтам ў сэнсе „вызваў“.

6. *Я балны, бяскрыдлаты поэт...* Верш выдаецца з аўтографу. Напісаны ў 1909 г. на фотографічнай картачцы, знімак з якой зьмешчаны на 9-ай стар. Вершы прысьвечаны М. А. К-ай, з якой паэта пазнаёміўся ў Крыме на фэрме „Шалап“, дзе лячыўся ўлетку 1909 г. („Матар'ялы для біяграфіі М. Багдановіча“ — бацькі паэты А. Я. Багдановіча). Гэтай-жа асобе прысьвечаны і в. „Цемень“ (№ 18).

7. *Нашай Ніве.* Верш выдаецца з „Нашае Нівы“. Першы раз друкаваўся ў „Н. Н.“ 1909 г. № 46.

8. *Прыдзе вясна.* Верш друкуецца з „Нашае Нівы“ і задатаваны годам надрукаваньня — 1909. Напісаны быў не пазьней 1908 г. Гэта выдаць з наступнага: у канцы вершу ў „Н. Н.“ ёсьць прыпіска: „Ніжні-Ноўгарад“, а, як вядома, з Н.-Ноўгараду ў Яраслаўль паэта пераехаў улетку 1908 г. (Матэрыялы да біяграфіі М. Б. бацькі паэты).

У 9-ым р. „сна“ зам. „сну“ застаўлена для захаваньня рыфмы.

Прыводзім пераклад гэтага вершу на украінскую мову, выдрукаваны ў „Літаратурна-Навуковым Вістніку“ 1909 г. № 9.

Прийде весна!
Холодно. Вітер по полю гуляє,
Віє, мов звір;
Сніг підриває; нудьгу наганяє,
Кепсько сих пір!
Серце ж співає: гей, не нудися!
Прийде весна!
Крикне: прокинись земля! Разбудися
З тяжкого сна.
Сонце прогляне; зазеленіє
Травка в гаю.
Крикне весна і, як вітром, розвіє
Скруту мою.

9. *Хрэсьбіны лясун.* Верш друкуецца з „Нашае Нівы“ (1909 г. № 35-36), дзе першы раз надрукован.

10. *Лясун. Сосны, елі...* Верш друкуецца з аўтографу (п. VI, № 9). Дата ў аўтографу—1909 г. Падпісаны: „Максім Крыніца“.
У лексыцы вершу трэба зазначыць русіцызм „дзвіжэць“ (7 р.). У форме—„у бару“ (8 р.) канчаток застаўлены для захавання рыфмы з словам „кару“ (6 р.). У словах „калышэць“, „дзвіжэць“ (7 р.) пакінута форма аўтографу.

11. *Лясун. Привольная, цёмная пушча...* Верш захаваўся ў аўтографіях (папка VI, №№ 14 і 34). Выдаецца з „Нашай Нівы“ 1909 г. № 35-36. Падпісаны—„М. Крыніца“.

Рукапісныя варыянты (п. VI, № 14 і 34):

6 Гарачае сонца паліць...

8 Лясун на прыпеке ляжыць.

5 Слова—„дзіка“, „пустыня“ трэба разумець, як прыслоўі да дзеяслова „імшыцца“.

12. *Старасьць.* Верш выдаецца з аўтографу (папка VI, № 20). Задатаваны 1909 годам. У аўтографу захаваўся падзагалавак вершу „Лес“. Згодна са зьместам, верш зьмяшчаецца разам з іншымі вершамі, якія могуць быць аднесены да цыклю „Лясун“.

Рукапісны варыянт:

8 Обломан...

Поэтам ужыта форма дзеяпрыметы і дзеяпрыслоўя цяперашняга часу: 3 р.—„жаўцеюшчай“, 12—„упаўзая“.

13. *Пугач.* Верш выдаецца з „Нашае Нівы“ (1909 г. № 43), дзе першы раз друкаваўся. Захаваўся ў аўтографіях (п. VI, № 16) з подпісам „М. Крыніца“. Для выданьня ўзяты тэкст „Н. Н.“ (гл. ўвагу да в. „На чужыне“ № 3).

Чарнавыя варыянты:

4 Пракацілась у гулкім лесе рэха.

5 І дрыжа, трасясь, канца чакаеш ночы.

7 Чырванеюць налітыя кроўю вочы...

У 2-ім радку „сьмеха“ зам. „сьмеху“ застаецца для захавання рыфмы з словам „рэха“ (2 р.).

14. *Асеньнай ноччу.* Перадрук з („Нашай Нівы“ 1909 г. № 41). Захаваўся ён і ў аўтографіях поэты, п. VI, № 15 (Гл. ўвагу да в. гэтага разьдзелу „На чужыне“ № 3).

Напісаны, як зазначана рукою аўтара ў рукапісе, у 1909 годзе.

Рукапісныя варыянты:

1 Чарнее за сажы стаў вечар...

- 5 А мне харашо пад вадою...
 7 Калёсы штурхаю рукою.
 8 Дрэмлю ў цяпле ў цішыне.
 9 Кальшацца, верціцца жорнаў.
 10 Трасецца ад ветру сыяна...

Верш сваім зьместам падходзіць да прынятых поэтам цыкляў „Лясун“ і „Вадзянік“ (гл. в. 94), дзеля таго ён і зьмяшчаецца ў групе з вершамі „Лясун“ і „Пугач“.

У 12 р. „сна“ зам. „сну“ пакінута для рыфмы з словам „сыяна“ (10 р.).

15. *Падвей*. Верш друкуецца з аўтографу (папка VI, № 17). Напісаны ў 1909 годзе. У аўтографі верш падпісаны—„Максім Крыніца“. Вобраз „падвёя“ паўтараецца ў вершы „Завіруха“ (№ 135).

- 9 „насоў“—аўтарскі новатвор.
 6 „рукава“ пакінута для рыфмы з словам „галава“.
 Русіцызм: 5—„пляша“.

16. *З песьняў Беларускага мужыка*. Верш выдаецца з „Нашае Нівы“ 1909 г. № 39.

У 1-ым радку замест „гнуся“ Літ. Камісіяй унесена папраўка „гнуць“ для таго, каб вытрымаць разьмер вершу—анапэст.

У 9-ым—для рытму Літ. Камісіяй выпраўлена „дрыгвою“ зам. „дрыгвой“.

17. *Над магілай*. Верш выдаецца з „Нашае Нівы“ 1909 г. № 1.

7 У „Н. Н.“ надрукавана „абвівае“. Літ. Камісіяю ўнесена папраўка: „вечер абывае“.

Верш друкаваўся і паўкраінску ў часопісе „Літаратурна-Наўковы Вістнік“ 1909 г. № 9. Гэты пераклад прыводзім.

НАД МОГІЛОЮ.

Біля шляху в чыстым полі
 Могіла стоіць.
 Колом кружыць заверюха,
 Гуляе, шуміць.
 На могилі в самотині
 Калина росте;
 Ї вітер обвивае,
 Метелиця гне,
 Ї кругом тоі могили
 Співае, гудіць
 Про того, хто в чыстым полі
 Похований спить...

18. *Цемень*. Выдаецца з „Нашае Нівы“ (1909 г. № 51-52). Верш прысьвечаны М. А. Кіц—най. Трэба думаць, што М. Кіц-на тая-ж асоба, якой прысьвечаны быў трыолет на фотографічнай картцы (гл. в. гэтага разьдзелу № 6). Загаловак вершу ў „Н. Н.“—„Цемень“, а ў тэксьце вершу ўжываецца „цемень“ і „цемень“.

19. *Ліст у рэдакцыю „Нашай Нівы“*. Верш друкуецца з „Нашай Нівы“ (№ 47).

Віншаваньне рэдакцыі „Н. Нівы“ з чацьвертаю гадавінаю існаваньня газэты (23-XI 1906—23-XI 1910).

20. *Скрылася кветамі ў полі магіла...* Друкуецца з „Нашае Нівы“ 1912 г. № 30. Напісаны ў 1910 годзе, як зазначана ў „Н. Н.“ (у канцы вершу). Верш захаваны ў чарнавых аўтографіях пад загалоўкам „Магіла ў полі“ (IV, № 12, ст. 16).

Рукапісныя варыянты:

- 1 У чыстым полі схілітась магіла...
- 4 Хто пакоіцца...
- 6 Што ў цвятох тваіх буйны бур'ян.
- 7 Прытаілась магіла сьцяпная,
- 8 А ня проты пясчаны курган,
- 9 І ў жыцці тое-ж самае. Людзі
- 10 Не пазнаюць, пачуўшы твой сьмех,
- 11 Колькі гора ў ізмучанай грудзі
- 12 Пахавае пад ім (другі) чалавек.

У 7-ым р. поэтам ужыты прыназоўнік „із“—„ізмучанай“ зам. „зму-чанай“.

У 1-ым радку ў тэксьце „Нашай Ніве“ стаяла: „Скрылася кветамі“... (дактыль); Літ. Камісіяй адпаведна з разьмерам усяго вершу выпраўлена на „Скрылася кветамі“... (анапэст).

21. *Вечар.* Верш выдаецца з „Нашае Нівы“ 1910 г. № 3.

22. *Над морам.* Верш выдаецца з „Нашае Нівы“ 1910 г. № 42. На гэтай падставе, што ў „Н. Н.“ выдрукавана „вечер салёны“ (а не „салёны“), Літ. Камісія ўнесла папраўку—„шалёны“ (1-шы р.).

23. *Зьмяіны цар.* Верш друкуецца з тэксту „Нашае Нівы“ 1910 г. № 2. Захаваўся аўтограф гэтага вершу (папка VI, № 13). Літ. Камісіяй прынята рэдакцыя „Н. Н.“ таму, што тэкст „Н. Н.“ больш апрацаваны (гл. ўвагу да вершу № 3).

Рукапісныя варыянты (п. VI, № 13):

- 2 Жыць канчаецца мая...
- 4 Перад месяцам стая...
- 7 Глуха дзяцел стукае ў дупло...
- 11 Вецер ціха, смутна запяець.
- 12 Зашуміць ён на кустох.
- 14 Заблішчаць расой паля...
- 16 Перад месяцам стая.

У 10-ым р. „яру“ зам. „яры“ застаўлена для рыфмы. У 17-ым—слова „серабра“, выдрукаванае ў „Н. Н.“, пакінута для захаваньня разьмеру (зам. „срэбра“).

У 18-ым радку наіск у слове „расой“ не адпавядае рытму.

24. *Лясун.* Верш выдаецца з „Нашае Нівы“ 1910 г. № 51.

25. *Над магілай мужыка.* Верш выдаецца з „Нашае Нівы“ 1910 г. № 31.

26. *Дождж у полі і холад...* Перадрук з „Першага Беларускага Каляндара „Нашае Нівы“ 1910 г.

У 7-ым р. ня вытрымана рыфма, трэба думаць, з прычыны таго, што рэдакцыяй „Нашае Нівы“ было выпраўлена ўжытае поэтам расійскае слова „ночной“ на „начны“.

27. *Вось і ноч.* Верш выдаецца з аўтографу № 24. Напісаны, як зазначана аўтарам, у 1910 годзе.

Русіцызм: „даверчыва“ (6 р.).

28. *Мая душа*. Выдаецца з „Нашае Нівы“ 1910 г. № 8.

29. *Ціхія мае ўсе песні...* Выдаецца з аўтографу (папка VI, № 25). Напісаны быў, як зазначана аўтарам у рукапісе, у 1910 годзе.

30. *Романс. Не знайсці мне спакою...* Выдаецца з аўтографу (п. VI, № 25). Задатаваны ў аўтографу 1910 г.

31. *Пэўна любіце вы, пане...* Перадрук з „Н. Н.“ 1911 г. № 4. Верш падобны да вершу № 90: „Вы, хто любіце патрапіць“, але тэма ў гэтым вершы больш разьвіта.

У 4-ым р., зам. выдрукаванага ў „Н. Н.“ слова „чога“, Літ. Камісіяю пастаноўлена „чаму“. „Чога“, трэба думаць, ужыта на ўзор рас. „чего“.

32. *Разгарайся хутчэй мой агонь...* Верш выдаецца з „Нашае Нівы“ 1911 г. № 39.

33. *Срэбныя зьмеі*. Перадрук з „Н. Н.“ 1911 г. № 28-29. У гэксце вершу ў „Н. Н.“ да загалёўку „Срэбныя зьмеі“ зроблены дадатак „З цыкля—Вадзянік“.

34. *Хаўтуры*. Выдаецца з аўтографу (п. IV, № 4, ст. 14). Захавалася два аўтографу—чыставы і чарнавы.

Чарнавы варыянт вершу напісаны аднёю рукою і на адным тым-жа аркушы, на якім поэтам напісаны верш, задатаваны 1911 годам (IV, № 8, арт. 7). На гэтай падставе ён аднесены да 1911 г. Друкуецца з чыставага варыянту, які мог быць напісаны і пазьней 1911 году.

Чарнавыя варыянты (IV, 8, 7):

8 і цягнуліся сіха ізвошчыкі;

15 ... так вядома.

Для рыфмы захаваны канчаткі ў словах: „гноя“ зам. „гною“ (2 р.) „ладана“ зам. „ладану“ (13 р.).

35. *Песьня пра князя Ізяслава Полацкага*. Перадрук з „Беларускага Календара „Нашае Нівы“ (1911 г.).

У гэксце „Белар. Календара“ 1 р. чытаецца: „Ізяслаў—князь, сын Васількоў“ і 5 р.—„Адняў славу ён у сваго“... Словы „князь“ і „ён“ выкінуты Літаратурнай Камісіяй на тэй падставе, што парушаюць разьмер радкоў. Наўрад ці маглі гэтыя словы стаяць у першапачатковым аўтарскім гэксце; вярней яны былі ўнесены рэдакцыяй „Н. Н.“ для большай яснасьці зьместу і больш правільнай будовы мовы.

У 15-ым р. слова „птах“ трэба разумець, як родны склон множн. ліку.

Як русіцызм, трэба адзначыць прыстаўку „із“ („ізбьіты“, 11 р.).

Да загалёўку гэтага вершу ў „Белар. Календары“ была дадана ўвага: „Слово о Полку Горева“ напісана 900 гадоў таму назад у даўнейшай заходня-рускай мове, з якой пайшла наша беларуская мова“.

Да „Усевалода“ (19 р.) і „Брачыслава“ (20 р.) у ўвагах дадана: „браты Ізяслава“. Да „Гародні“ (28 р.)—„Месца, дзе княжыў Ізяслаў“.

36. *Першая любоў*. Верш выдаецца з аўтографу (IV, № 8, 7). Вершы: „Першая любоў“, „Маркотна я чакаю“ (37) і „Пад ценню цёмных ліп“... (38) напісаны на аркушы разам з 7-ма вершамі „Вянка“. Усе гэтыя вершы напісаны аднёю рукою, аднымі чарніламі і, як відаць, у адзін і той-жа час. А з прычыны, таго што адзін з іх—„За дахамі места памеркла нябёс палота“—задатаваны 1911 годам, дык можна думаць, што і год напісаньня

вершу „Першая любоў“—1911. Бацька поэты таксама дапушчае, што гэты в, як і два наступныя, быў напісаны ў 1911 г. У лісьце ад 9-IV 1926 г. ён дадае: „Да гэтых вершаў не падходзіць толькі другі радок з вершу „Першая любоў“—„на вузкіх вуліцах ляжыць“, бо ў Яраслаўлі вуліцы ня вузкія. Калі судзіць па гэтай прымеце, дык можна аднесці гэты верш да Вільні, але наўрад ці былі ў Вільні ў поэты іншыя захапленні, апроч прыроды і культурных помнікаў. Лепей выраз „на вузкіх вуліцах“ лічыць „поэтической вольностью“. Ва ўсім іншым гэтыя вершы падыходзяць да яраслаўскіх абставін, а прыкладам „Пад ценню цёмных ліп“—дасканалы малянак яраслаўскага бульвару“.

37. *Маркотна я чакаю...* Верш выдаецца з аўтографу (папка IV, № 8, арк. 7). Адносна году напісаньня гл. ўвагу да вершу № 36.

38. *Пад ценню цёмных ліп.* Верш выдаецца з аўтографу (IV, 8,7). Адносна году напісаньня гэтага вершу гл. ўвагу да в. № 36.

У 10-ым радку з двух розначытаньняў поэты: „узглянуць“ і „глядзець“ прынята Літ. Камісіяю—„глядзець“.

39. *Як толькі закрыво...* Верш выдаецца з „Нашае Нівы“ 1911 г. № 18—19.

Русіцызм: „із“ („маку“, 5 р.), „Была ня ўсілах сарвацца“ (6 р.)—няўдалы зварот: для рытмікі націск трэба рабіць на складзе „бы“, між тым як, паводле правапісу, трэ́ было-б чытаць „было“ (з націскам на канцы).

„Узьвіецца“ (зам. „узаўецца“) застаўлена, каб не парушаць рытмікі.

40. *Дзявольскаму.* Верш выдаецца з аўтографу (папка VI, № 31). Напісаны, як зазначана ў канцы вершу у 1911 годзе. Адносна Дзявольскага бацька поэты гаворыць у сваіх „матар’ях“ да біяграфіі поэты, наступнае: „Дзіадор Дзявольскі быў таварышам Максіма па гімназіі і ліцэю. Часта заходзіў Максім да Дзявольскага пагутарыць і паспрачацца з братамі Дзявольскімі“...

У 11-ым р. „дна“ (зам. „дну“) астаўлена для рыфмы. У 15-ым р. у аўтографі напісана: „Мо’ інакш“; Літ. Камісіяю словы перастаўлены для рытмікі—„Інакш мо“...

41. *Сонэт.* Перадрук з „Нашае Нівы“ 1912 г. № 10. Захаваўся чарнавы аўтограф (п. IV, № 5, ст. 15).

Рукапісныя варыянты:

1 { Замерзла шырокая крыніца...

1 { Хоць не адразу, а замерзнула...

4 Аж нават зверху белы сьнег лажыцца...

6 Магутная, цялючая вада.

„Сьялада“ (зам. „сьляду“ ў 3 р.) застаўлена для захаваньня рыфмы з словам „нуда“ (2 р.).

42. „Учора шчасьце толькі глянула“... Выдаецца з аўтографу чарнавога рукапісу (п. XI, № 21).

Як відаць з расійскага тэксту гэтага вершу (гл. ніжэй), ён прысьвечаны Ане. „Аня, (Анна Я—на ці Анна Р—на К—ва)—адна і тая-ж асоба, яраслаўка, прыгожая дзяўчына. Яна мела ня мала паклоннікаў, у ліку якіх быў і poeta. Знаёмства поэты з ёю адносіцца да 1912-13 г.г.“ (3 ліста бацькі поэты ад 23-VI 1926 г.). Зьмешчаны в. у 1912 годзе таму, што ў ім гаворыцца аб першых днёх захапленьня поэты.

Прыводзім расійскі тэкст (IV, 13, 15):

Счастье, ты вчера блеснуло мне несмело,
И поверилось, что жизнь проста, легка,
В сердце зыбком что-то пело и болело,
Радость душу мне щемила, как тоска.

А сегодня вновь мечтой себя туманю,
Книгу развернул, но не могу читать.
Как случилось, что полюбил я Аню,
Разве знаю я? Да и к чему мне знать?

43. З цыкля „Усьмешкі“. Усе эпіграмы выдаюцца з аўтографу (п. VI № 42, 44). Тры эпіграмы (II—IV) задатаваны ў аўтографу 1912 годам. Усе яны маюць надпіс „Sine ira“. Эпіграма „Пан і Мужык“ (№ 1) над завішчам поэты. Яна ў рукапісе не задатавана, але аднесена да групы эпіграм, зважаючы на змест і руку.

У вершы „Чытаю я журнал сучасны“ заўважаны русіцызм „прэ-краснай“ (3 р.).

Захавалася ў аўтографу поэты яшчэ адна эпіграма, якая ня зьмешчана ў выданні затым, што тэкст яе не расшыфраваны і, як відаць, нявыгодны для чытаньня. Приводзім яе ў увагах:

За арыхметіку бярусь

Праз . . .

Часьць роўна цэламу свайму.

— Чаму?

1912 г. у даным разьдзеле задатаваны толькі тры нумары вершаў (41—43). Гэта тлумачыцца тым, што шмат вершаў гэтага году выдрукавана ў зборніку „Вянок“, які быў канчаткова падрыхтаваны поэтам да друку ў 1912 годзе і надрукаваны ў 1913 годзе (гл. ўвагу да „Вянкі“).

44. Ліст да В. Ластоўскага. Перадрук з газэты „Гоман“ 1917 г. № 48. Напісаны, як зазначана ў канцы выдрукаванага ў газэце тэксту, у 1913 годзе.

Рукапісныя варыянты (п. IV, № 13, ст. 30):

36 Даўно ўжо выводзіць па ёй вучня смык.

37 І ад працы тэй зьмяніўся йскрыпкі зык.

38 Якім ён ёмкім стаў!..

43 Маглі-бы не зьмяніць, калі зьмянілі дрэва?..

У 16-ым р. на слове „уражэньне“ націск пастаўлены няправільна, але яго прыходзіцца аставіць для рытмікі.

У 34-ым р. „бачна“—новатвор у сэнсе „відна“. 42 р. у слове „сьпева“ (зам. сьпеву) канчатак захаваны для рыфмы.

Русіцызм: „стаўні“ (5 р.).

45. С. Полуян. Верш выдаецца з „Нашае Нівы“ 1913 г. № 30. С. Е. Полуян—малады беларускі пісьменьнік. З пачатку 1909 г. супрацоўнічаў у „Нашай Ніве“. Скончыў жыцьцё самагубствам у 1910 г. (гл. ўвагу да 2-га разьдзелу).

46. Просьценькі вершык. Верш выданы з часопісу „Bielaruskaje Žučsio“ 1919 г. № 4. Год напісаньня вершу прыблізна ўстаноўлены Літаратурнай Камісіяй па хроналёгічнай блізкасьці з вершам: „Народ, Беларускі народ“, задатаваным 1913 годам (гл. ўвагу да в. № 47).

47. Народ, Беларускі народ! Верш выдаецца з часопісу „Bielaruskaje Žučsio“ 1919 г. № 2. Задатаваны в. 1913 годам. З прычыны таго, што вершы „Варажба“ і „Просьценькі вершык“ былі выдрукаваны ў сумежных

нумарох (3 і 4) часопісу „Biełaruskaŭe ǒučsio“, Літ. Камісія гадана ўстанавіць год напісаньня гэтых вершаў, зважаючы на час напісаньня першага вершу гэтай групы. („Народ, Беларускі народ“).

Захаваўся рукапісны варыянт гэтага вершу (п. IV, № 4, ст. 17), у якім пасля 2-га радку ўстаўлена: „Твой край у няволю забралі“.

Варыянты:

7 „У спудзе ад грознай бяды...“

12 { Хто йшчэ можа чуваць...“

{ Хто мае вушы, каб чуваць...“

У 12-ым радку „чуваць“ ужыта поэтам у сэнсе „пачуваць“, трэба думаць, для версыфікацыі.

48. *Варажба*. Выдаецца з тэксту газ. „Biełaruskaŭe ǒučsio“ 1919 г. № 3. Адносна году напісаньня гэтага вершу гл. ўвагу да папярэдняга вершу „Народ, Беларускі народ“ (№ 47).

Рукапісныя варыянты (п. IV, № 13, ст. 25):

3 Клубяцца глыбамі астаткі...“

4 Як у вадзе сьвінец...“

6 Побач-жа: засіяў блеск ясны.“

У газэце пад загалоўкам гэтага вершу зроблена прыпіска: „з архіву Ромуальда Земкевіча“.

49. *Їзноў пабачыў я сялібы...* Выдаецца з „Нашае Нівы“ 1913 г. № 20. У 2-ім радку поэта карыстаецца няправільнай формай „леты“ зам. „гады“. У 5-ым радку ў слове „пылу“ захаваны канчатак (зам. „у пыле“) для версыфікацыі.

У канцы 16-га радка, замест працяжніка ў тэксьце „Н. Н.“, Літ. Камісіяй прынята двукропце, як знак, які больш адпавядае сэнсу.

50. *Споўненае абляцаньне*. Перадрук з „Н. Н.“ 1913 г. № 44. У 3-ім радку ў тэксьце „Н. Н.“ выдрукавана: „на малюнкi“ (памылкова, а можа быць і для рыфмы з словам „чыгункi“, 2 р.). Літ. Камісіяй выпраўлена—„малюнку“. Як на некалькі сваеасабліваю форму, можна ўказаць у 16-ым радку: „у край“ (здыўлены).

51. *Дзед*. Верш выдаецца з „Нашае Нівы“ 1913 г. № 28.

Рукапісныя варыянты (п. IV, № 8, 27):

3 Сеў там, дзе гарачэй пякло...“

5 Скрозь тале сьнег, шуміць вада.“

6 Зіея сонца, ўсюды людзі...“

8 Што хутка ён зямлёю будзе.“

У даным зборніку змяшчаецца пераклад гэтага вершу на расійскую мову, зроблены самім поэтам (гл. в. № 314 у разьдзеле „Зеленя“).

52. *Кунідом*. Перадрук з „Нашае Нівы“ 1913 г. № 26-27.

У 4-ым радку „Н. Н.“ выдрукавана „маё сэрца“. Слова „маё“, якое не ўкладаецца ў рытм, Літ. Камісія палічыла за друкарскую памылку і замяніла яго на „мне“.

У 5-ым радку „візэрункам“—полёнізм.

Русіцызм: „чэрты“ (зам. „рысы“) у 16-ым радку.

Як неапрадаваны па форме зварот трэба зазначыць у 20-ым радку „Пляць готовым поўным згукам“. У „Н. Н.“ ў 28-ым радку вершу было выдрукавана: „Устае ў сувораму чаканьні“. Падобны няправільны зварот сустракаецца і ў іншых вершах Багдановіча, напр.: у „нуднаму рыпу“ (№ 181, 16-ты р.), „ў цудоўнаму сьне“ (№ 182, 5 р.). Камісія была прымушана пакінуць бяз зьмены гэты напісаньне для захаваньня мэтрыкі вершу.—У вапошнім радку („Што лепш аб ёй маўчаць“) не хапае аднаго складу; лепей было-б сказаць: „Што лепш аб ёй і памаўчаць“.

Гл. тэкст гэтага вершу на расійскай мове ў разьдзеле „Зеленя“ № 303 пад загалоўкам „Скерцо“.

53. *На могілках*. Верш друкуецца з „Нашае Нівы“ 1913 г. № 22. Захаваўся ў чарнавікох аўтограф яго (п. IV, № 13, ст. 38).

У 10-ым радку трэба заўважыць няўдалую граматычную форму: „па-лёгшы“.

54. *У старым садзе*. Верш друкуецца з чарнавога аўтографу (папка IV, № 4, 17).

Дата напісаньня—1913 г.—устаноўлена паводле нататкі поэты ў сьпісе вершаў „Красавік“.

Чарнавыя варыянты (IV, 4, 17):

6 У руках-жа кніжка новая: гартаю

7 У забыцьці яе—і зкрываю,

7-мы радок гэтага вершу спачатку чытаўся так: „У забыцьці яе я разгарнуў... і зкрываю“... Потым словы „у забыцьці“ закасованы аўтарам, але правільная пабудова вершу парушылася. Літаратурная Камісія для захаваньня размеру аднавіла закасованыя словы „ў забыцьці“ і апусьціла „яе“.

У 8-ым радку трэба зазначыць „у край“ (гл. ўвагу да в. № 50).

Гл. тэкст гэтага вершу на расійскай мове ў разьдзеле „Зеленя“ № 302.

55. *Трыолет*. „Мне доўгае расстаньне з Вамі“. Верш выдаецца з „Нашай Нівы“ 1913 г. № 22.

Гл. аўтарскі пераклад гэтага вершу на расійскую мову, „Зеленя“ № 301.

56. *Успамін*. Верш выдаецца з „Нашай Нівы“ 1913 г. № 22. Захаваўся яго чарнавы рукапіс пад загалоўкам „Згадка“ (папка IV, № 13, ст. 38). Варыянт гэтага рукапісу: „мовіў бы Катул“... (1-шы радок).

57. *Паку Антону Навіне*. Выдаецца з тэксту, выдрукаванага ў зборніку „Заходняя Беларусь“, які вышаў у Вільні ў 1924 г. Напісаны быў, як паказана ў зборніку, у 1914 г. Перад вершам рэдакцыяй зборніку была надрукавана невялікая прадмова. Гісторыя пахаджэньня вершу, як гаворыцца ў гэтай прадмове, наступная: „У 1913 г. ў Вільні вышаў зборнік вершаў М. Багдановіча „Вянок“. Крытычны артыкул аб зборніку надрукаваў у „Н. Н.“ Ант. Навіна. Прачытаўшы яе, poeta прыслаў свайму крытыку экзэмпляр „Вянка“ з гэтымі надпісамі: „Дзень добры, Пане!“... і г. д.

2-4 радкі гэтага вершу паўтараюцца ў 1-3 радках адрывку, які выдрукаваны ў выданьні пад загалоўкам: „Ёсьць гэткая японская забаўка“... (Разьдзел IV, № 246).

58. *Эміграцкая песьня*. Выдаецца з „Нашай Нівы“ 1914 г. № 17. Дата напісаньня прастаўлена ў сьпісе вершаў „Красавік“—1914 г.

59. *Мяжы*. Выдаецца з „Нашае Нівы“ 1915 г. № 28. Напісаны верш, як зазначана ў канцы тэксту ў „Н. Н.“, у 1914 годзе. У „Нашай Ніве“ заглавак стаіць „Межы“. Літ. Камісіяю прынята „Мяжы“ з мэтай дапасаваньня з тэкстам, дзе ўсюды стаіць „мяжы“. Ёсьць даведкі, што ў гэтым вершы царскаю цензураю былі зроблены пропускі, а якія іменна, пакуль што ўстанавіць не ўдалося.

60. *За газэтай*. Перадрук з „Нашай Нівы“ 1914 г. № 21-22. Захаваўся аўтограф гэтага вершу ў чарнавых рукапісах поэты (п. IV, № 10, 10), адкуль Літаратурнай Камісіяю ўзяты заглавак „За газэтай“. У „Н. Н.“ верш выдрукаваны без заглаўку.

61. *Сонэт*. Верш друкуецца з „Нашай Нівы“ 1914 г. № 4. У чарнавікох захавалася два аўтографы гэтага вершу.

Чарнавыя варыянты (п. IV, № 3 і 20, п. IV, № 13,34):

- 12 { Ён іскры сыпле і, пылаючы, нясецца...
Гарашчы ярка, увесь у іскрах, ён нясецца...
Гарашчы ён між буйных іскр нясецца...
Ён, агнявы, між іскарак нясецца...

Варыянты другога аўтографу (IV, 13,20):

12 І вось між німі метеор нясецца

13 Прарэзаўшы вячэрні небасхіл (змрок нябёс...)

- 14 { Ён, пылаючы, упопяляецца агнём...
Ён у глыбі халодным астаецца.

Апошні радок гэтага вершу: „А ў глыбіні халоднай астаецца“ паўтараецца ў в. гэтага разьдзелу № 43, р. 31: „А ў глыбіні сваей халоднай астаецца“.

62. *Мушка-Зелянушка*. Перадрук з „Нашае Нівы“ 1915 г. № 18. Гэты нумар быў сконфіскаваны царскім урадам, але захаваўся ў прыватных бацькам паэты матар’ялах.

У Літаратурнай Камісіі ёсьць рукапіс „Мушкі-Зялянускі“ папка IV, № 1-4).

Рукапісныя варыянты (IV,1):

1 Зашумела ляшчынанька баравая...

Пасьля 4 радка ўстаўлена:

5 Што ад ранку да вечара лятае

6 Камароў пекнатой прымушае...

У рукапісе можна бачыць, як паэта адточваў паасобныя месцы гэтага жартаўлівага вершу, але варыянтаў, якія маюць асаблівую цікавасьць і значэньне зьместам і стылем, няма.

У 19-ым радку „лісьць альховы“ (зам. „лісьце“) ужыта паэтам, трэба думаць, для рытмікі.

63. *Максім і Магдалена*. Перадрук з газэты „Гоман“ 1918 г. № 40. Напісаны быў не пазьней 1915 году. (3 ліста А. Луцкевіча ад 10-1 26 г.). Захаваліся чарнавыя накіды гэтага вершу ў п. IV, № 1 і п. IV, № 9, ст. 2, 6, 78, але сярод іх асабліва цікавых з боку значэньня і стылю варыянтаў няма.

Русіцызм „прэкраснае“ (96 р.).

1-шы радок у „Гомане“ чытаецца: „Гэй пайду-ка я па вуліцы...“ Літ. Камісіяю выкарыстаны варыянт з аўтографу (IV, 9, 2): „Гэй пайду-ж“...

64. *Ой, лясы-бары...* Верш друкуецца з „Н. Н.“ 1915 г. № 2. Захаваўся аўтограф гэтага вершу ў чарнавых рукапісах паэты (п. IV, № 1, 39).

Рукапісныя варыянты:

16 Што маленькая там птушка заліваецца.

17 Ды з дзяўчыны кпіць, насьмяхаецца...

18 За вясновы свой павадак паўней...

65. *Сярод вуліцы ў нас карагод...* Верш выдаецца з „Нашае Нівы“ 1915 г. № 29-30. Захаваўся верш гэты і ў чарнавым рукапісе паэты (п. IV, № 1, ст. 41).

66. *У мясьмечку Церасьмечку...* Верш друкуецца з аўтографу (XI, 7, 3). Захаваўся ён у чарнавых накідах, але даволі закончаны і таму зьямяшчаецца ў 1-ым разьдзеле. Письмом і стылістычнай апрацоўкаю падобны да групы аналёгічных вершаў 1915 году.

67. *Цёмнай ноччу лучына дагарала...* Верш выдаецца з „Нашае Нівы“ 1915 г. № 3. Захаваўся аўтограф гэтага вершу (п. IV, № 1), у якім пасля 5-га радка ўстаўлена: „Увайшла тут, сястрыца, шатаецца“... а пасля 13-га радка ўстаўка: „Зорачкі з кашулі рассыпаліся“...

68. *Як Базыль у походзе канаў.* Перадрук з „Нашае Нівы“ 1915 г. № 31. Аўтографы гэтага вершу захаваліся ў двух чарнавых рукапісах у папцы IV (№№ 9, 24 і 3, 3).

Рукапісныя варыянты: у 1-ым і 23-ім радках, замест „Базыль“, стаіць „Рыгор“. Пасля 2-га радка ўстаўлена:

Ты, дарожанька, куды пралагла?
Да зялененькай дубравачкі.
Ой, дубравачка шумным-шумна,
Галава мая смутным-смутна.
Ўзялі хлопца, ўзялі хлопца ў маскалі,
У далёкую старонку павязьлі.

Пасля 3-га радка ўстаўка: „Пакідаю я вас без пары“.

69. *Я хацеў-бы спаткацца.* Верш выдаецца з „Нашае Нівы“ 1915 г. № 7. У чарнавіках ёсць няпоўнасьцю апрацаваны працяг гэтага вершу; ён выдрукаваны ў 4-ым разьдзеле пад № 268.

70. *Варона і чыж.* Верш выдаецца з аўтографу (п. VI, № 38). Зада-таваны ў аўтографу 1915 годам.

71. *Лявоніха.* Верш выдаецца з аўтографу, які захаваўся ў папцы 11, арк. 29. Гэты верш унесены поэтам у ўкладзены ім сьпіс вершаў для збор-ніку „На ціхім Дунаю“, які, аднак, не адбыўся. Плян да гэтага зборніку і да зборніку „Шышына“ (які таксама не адбыўся) складаўся поэтам у 1915-16 гадох, які можна лічыць з дат некаторых вершаў, якія ўвай-шлі ў гэтыя сьпісы.

З прычыны таго, што больш дакладных дат няма, прыходзіцца аднесьці напісаньне ўсіх вершаў вышэйпамянёных сьпісаў да 1915-16 гадоў.

У плян гэтых зборнікаў поэтам ўнесены, апроч „Лявоніхі“, наступ-ныя вершы, якія зьмяшчаюцца ў I-ым разьдзеле выданьня: „На Лявонавай кашулі“ (№ 72), „Скірпуся“ (№ 73), „Агата“ (№ 74), „Калі паласу агнявую“ (№ 75), „Маладыя гады“ (№ 76), „Вышпаў з хаты“, ціха сьпіць надворак“... (№ 77), „Сьцюжа, мрок...“ (№ 78), „Прыдзецца, бачу, пазайздрыць“ (№ 79), „Непагодны вечар“ (№ 80).

72. *На Лявонавай кашулі...* Верш выдаецца з аўтографу (п. VI, 6). Варыянт яго быў выдрукаваны ў газэце „Вольная Беларусь“ 1918 г. № 15 у групе вершаў „На ціхім Дунаю“. Адносна году напісаньня гл. ўвагу да в. № 71.

Літ. Камісія выкарыстала варыянт аўтографу, як больш цікавы па кампазыцыі, а іменна: у тэксьце „Вольнай Беларусі“ аднолькава ва ўсіх строках стаіць: „У Максіма на кашулі“, а ў аўтографу, які выкарыстаны Камісіяй, словы „У Максіма на кашулі“, адпаведна зьменены ў кожнай строфе: „на Лявонавай“, „на Сямёнавай“, „на Сапронавай“.

73. *Скірпуся.* Верш выдаецца з аўтографу (папка VI, № 8). Адносна даты напісаньня гл. ўвагу да гэтага разьдзелу № 71.

Рукапісныя варыянты (папка № 11, № 3):

- 5 Таргавала селязьня,
- 6 Аж бражджала кішэня,
- 10 Пачала казаць што-дня:
- 11 Селязенька мой нехарош,
- 12 Згубіла я астатні грош.

13 Селязенька—селязенечка,
17 Ці ўжо я не маладзёначка?*

і далей:

Ты за печкаю сядзі,
Селязенечка, ля хаты не хадзі...

74. *Агата*. Верш выдаецца з аўтографу (папка VI, № 32). Адносна часу напісаньня гэтага вершу гл. ўвагу да в. № 71. Захаваўся яшчэ чарнавы накід гэтага вершу ў папцы № 11 (№ VI, ст. 10), у якім у 5-ым р. знаходзім „ступую“ (зам. „хадою“). У абодвух аўтографіях памылкова напісана: „маруднаю“ зам. „маруднаю“ (5 р.).

У 14-ым радку ў слове „кужэль“ пакінута напісаньне аўтографу для рыфмы з словам „мяцель“ (16 р.).

У 21-ым радку поэтам ужываецца слова „хвігура“ відавочна для захаваньня народнага колёрыту. У чарнавым аўтографіе стаіць „фігуру“.

75. *Калі падасу агнявую...* Верш выдаецца з аўтографу (п. IV, № 7). Аб годзе напісаньня гл. ўвагу да в. № 71.

Рукапісныя варыянты (XI, № 4, 3):

7 З далёкай краіны благой...

9 цёмнаю ночкай сьпявае,

10 Калі загараюцца зоркі,

11 Што радасьць на сьвече бывае...

76. *Маладыя гады...* Верш выдаецца з аўтографу з папкі VI, № 4. Аб годзе напісаньня гл. ўвагу да вершу № 71. Да вершу дадаецца аўтограф, як характэрны для рукі ў апошнія гады творчасьці поэты.

Варыянты чарнавога аўтографу з п. IV (4, 18):

5 Агнявым вечарком

6 Ціха ў сэрца загляне,

7 Наляціць вецярком,

8 Агарне, затумане.

9 І чаруе мяне

10 У сіняватыя ночы,

11 Павявае у сьне

12 І цалуе у вочы.

13 Кветні, век малады,

14 . . . днямі

15 Пралятайце, гады,

16 Залатымі агнямі!

17 І яно над зямлёй

18 Залацістымі днямі

19 Зіхаціць яснатой

20 І красуе цвятамі.

Мотывы данага вершу неадступна займалі поэту ў апошнія месяцы яго жыцьця. Гэта можна бачыць з шматлікіх накідаў і перапрацовак паасобных строф, якія захаваліся на дзвёх, старонках, пераданых у камісію Я. Дыла і зьмешчаных у папцы № IV пад нумарам 14-ым. Найбольш апрацаваныя з гэтых накідаў друкуюцца пад 1917 годам (№№ 87—88).

У 2-ім радку канчатак у слове „жаданьня“ зам. „жаданьні“ захоўваецца для рыфмы з словам „каханьня“ (4 р.).

77. *Вышай з хаты...* Выдаецца з аўтографу (VI, № 8, 31), які мае выгляд чарнавога накіду, аднак верш больш-менш закончаны зьместам і стылем. Адносна году напісаньня гл. ўвагу да вершу гэтага разьдзелу № 71.

78. *Сьцюжа, мрок...* Верш выдаецца з чарнавога аўтографу з папкі IV, № 8, 34. Гл. ўвагу да вершу № 71.

79. *Прыдзецца, бачу...* Верш выдаецца з аўтографу (п. XI, № 8, ст. 1). Адрывкі яго знаходзяцца ў папцы № 8, ст. 13. Адносна году напісаньня гл. ўвагу да в. гэтага разьдзелу № 71.

80. *Непагодны вечар...* Верш выдаецца з аўтографу (п. XI № 10, арк. 2). Адносна даты гл. ўвагу да вершу гэтага разьдзелу № 71.

81. *Мы гаворым удвох...* Выдаецца з аўтографу (п. VI, № 5). На думку бацькі поэты, верш мог быць навеяны знаёмствам з М. А. К-ай, яцінскай прыяцелькай поэты па першым яго падарожжы ў Крым, і ў пачатковай рэдакцыі мог быць напісаны ў 1909-10 г. г. (гл. ўвагі да в. в. №№ 6 і 18); але Камісія мела гэты верш толькі ў апошняй рэдакцыі 1915-16 г. г., таму і зьмешчаны ён у групе 1915-16 г. г.

82. *Ужо нара мне да дому...* Верш выдаецца з аўтографу (п. XI, № 10, ст. 1). У пачатковай рэдакцыі ён мог быць напісаны значна раней, але Камісія карысталася аўтографам апошняй рэдакцыі, які напісаны быў не раней 1915 году.

83. *Усё праходзе...* Друкуецца з аўтографу (п. IV, 8, 34). На думку бацькі поэты, верш адносіцца да Ані К-ай (гл. ўвагу да в. № 42) і мог быць напісан не пазьней 1914 году. Літаратурная Камісія дапускае, што верш зьяўляецца ўспамінам аб чымсь большь раньнім, але па характары аўтографу, які ў яе быў, аднесла яго да групы вершаў 1915-16 г. г.

84. *Пагоня...* Выдаецца з „Вольнае Беларусі“ 1917 г. Як паведамляе А. Смоліч, гэты верш, быў зачытаны поэтам у „Беларускай Хатцы“ ў канцы 1916 г. разам з в. „Страцім-Лебедзь“. Трэба думаць, што напісаны гэтыя абодвы вершы былі ўжо ў Менску, а прыехаў poeta ў Менск увосень (у канцы верасня ці пачатку кастрычніка) 1916 г.

У „Вольнай Беларусі“ в. пачынаўся словам „Як“. Літ. Камісіяю гэтае слова ня ўведзена ў тэкст з тае прычыны, што зьяўляецца непатрэбным для разьмеру; яго ня было і ў пачатковай аўтарскай рэдакцыі (са слоў А. Смоліча).

У аўтографу (п. XI, № 9) поэтам зроблена нататка: „У старай Вільні на муру Гострай Браны высечены герб местовы—ваякі на імкнучых конях. Герб гэты Вільня атрымала яшчэ за часы Вялікага Князьства Літоўскага, і завецца ён Літоўскай Пагоняй“.

85. *Страцім-лебедзь...* Выдаецца з тэксту газеты „Вольная Беларусь“ 1918 г. Захаваўся в. і ў аўтографу.

Падабенства рукі аўтографу гэтага вершу да аўтографу іншых вершаў з групы „На ціхім Дунаю“, выдрукаваньне ў адной і гэтай жа газэце, дзе „Пагоня“ і „Вершы беларускага складу“, чытаньне поэтам яго ў „Беларускай Хатцы“ разам з в. „Пагоня“ (гл. ўвагу да папярэдняга вершу),—усё гэта дазваляе думаць, што напісаны ён быў у 1916 г.

Усе аўтографы вершаў М. Багдановіча, зьмешчаныя ў „Вольнай Беларусі“, былі прырэзаны Я. Лёсіку Ядвігіным Ш. (Лявіцкім) у 1917 годзе, пасля сьмерці поэты. Аўтограф данага в. прыслаў у камісію т. М. Каспяровіч.

86. *Вершы беларускага складу...* Верш выдаецца з тэксту „Вольная Беларусь“ 1918 г. № 15. Аб часе напісаньня гэтых вершаў пэўных вестак няма. З тае прычыны, што ў гэтай групе ёсьць адрывкі з „Максіма і Магдалены“, якія напісаны ў 1915 г., можна думаць, што ўся гэтая група магла скласьціся не раней 1915 г.

У „Вольнай Беларусі“ было выдрукавана 5 вершаў, блізкіх сваім зьместам: 1) „А чалом, чалом, мае госьцейкі!... 2) „У Максіма на кашулі вышыты галубкі“, 3) „Як прышла я на ток малаціць“, 4) „Хоць і зорачка

ды не вячэрняя, 5) „... А як сьмерцю Максіма скаралі“...—Усе пералічаныя вершы носяць агульны заглавак „На ціхім Дунаю“, які Літ. Камісія не паўтарае таму, што задуманы поэтам зборнік пад гэтай назваю ня быў складзены.

Другі верш гэтае групы „У Максіма на кашулі“ выдрукаваны вышэй з аўтографу (гл. № 72), а апошні („А як сьмерцю Максіма скаралі“) зьяўляецца выняткаю з в. „Максім і Магдалена“ (гл. № 63). Таму пад даным нумарам друкуюцца толькі тры вершы—1, 3 і 4.

Варыянты першага вершу („Бяседная“) п. XI, № 11, аркуш 10:

- 3 У маю хатачку новую,
- 4 За сталы мае дубовыя...
- 6 Што бялёвыя-вышываныя,
- 7 У срэбра-злата ўвабраныя.

Варыянты другога вершу („Як прышла я на ток малаціць“) п. XI, № 13, ст. 3:

- 4 Я баюся на хатнія зірнуць...

Ды на хатнія аглядалася.

У „Вольнай Беларусі“ перад вершамі, якія друкуюцца ў выданні пад № 86, быў зьмешчаны артыкул пад заглаўкам „Забыты Шлях“ (будзе выдрукаваны ў II томе збору твораў М. Багдановіча). У гэтым артыкуле поэта кажа, што беларуская поэзія, якая шмат шляхоў прайшла пры сваім разьвіцці, адзін шлях абмянае—свой родны беларускі шлях народнай песеннай працы. Поэта гаворыць далей: „беларускіх вершаў (г. зн. вершаў народна-песеннага складу) яшчэ ня было“... і, як узор вершаў складу беларускага, прапануе вершы, выдрукаваныя пад № 86.

87—89. *Набягае яно...* Захаваліся дзье рукапісныя старонкі з вершамі поэты, якія ён пісаў у 1917 годзе ў Ялце перад самаю сьмерцю. З гэтага рукапісу прыводзім некалькі чарнавых накідаў для таго, каб азначыць перажыванні поэты апошніх месяцаў жыцця.

Адрыўкі пад №№ 87—88 зьяўляюцца дальнейшымі эскізамі, напраўкі, варыянтамі вершу „Маладая галы“ (гл. 76). Тэма гэта займае поэту, як відаць, і ў апошнія месяцы перад сьмерцю. Апроч таго, некалькі разоў ён паўтарае апошнія радкі вершу „Мы гаворым удвох пры агню ў цішыне“ (№ 81):

Малодое жыццё праляціць, прабяжыць,
Не забудзься вясёлых калёраў дажыць...

Да гэтых накідаў належаць вядомыя ўжо ў друку (гл. „Гісторыя беларускай літаратуры“ М. Гарэцкага, 1924 г. ст. 324) чатыры вершаваных радкі (№ 89), у якіх poeta гаворыць, як відаць, аб сваім зборніку „Вянок“, які разьдзяляе з ім адзіноцтва ў Ялце.

* * *

Хмурныя, цёмныя гудзяць і шэпчуць елі.
Бор чырванее на яснай зары.
Грудзь вольна дыша, кроў калышацца ў целе,—
Ціха цалую мяккі мох на кары.

Сэрца гарачае да ствала прыжымаю,
Ясныя сьлёзы на смалу ціха льлю,
У неба сінеючыя вочы падымаю,—
Дзіўнае нешта грудзь калыша маю.

Даўней цураўся я вас, сосны, елкі,
У месцы пыльным і душным праклятым жыцьцё прайшло,
А цяпер бачу я зялёныя іголки,
Чую, як глуха стучыць дзяцел у дупло.

А цяпер бачу—неба борзда дагарае,
Сам у гэтым сьвеце ледзьве-ледзьве гарыш;
Ноч ідзе: месяц тонкі, белы выплывае
Там, дзе падняла ель зялёны свой крыж.

Русалка.

Скучна мне ў глыбіне, ў цішыне;
Успамінаю я на дне аб вясне;

Я вясною пляснусь-ўскалыхнусь,
Зеляною муравой убярусь.

Выйду, белая, з цёмнай вады,—
Бачу: у лес ідуць людзкія сляды;

Кінусь, брошусь я за німі з ракі:
Асьвяціце вы мне пуць, аганькі!

А людзей атышчу, абайду,
Вочы ўсім ім зацімню, адвяду.

І туды, дзе лягла цемень, мгла,
Дзе зялёны крыж свой ель падняла,—

Усіх туды заваблю, завяду:
„Вы пацешце-ка мяне, маладу!“

Як пачну абнімаць, палаваць,—
Будуць біцца, заціхаць, уміраць.

А я гучна смяюся, хахачу.
Абхвачу іх, ня пушчу, шчакачу!

Хараша ты, ігра, весяла!
Харашы вы, няжывыя цяла!

Але блізка гадзіна ўтра—
Разгарнецца за лесам зара.

І з нудою я ў рэчку лажусь,
Горка плачу, рвусь з вады, грудзьдзію б'юсь!

Там пльвець, веець хмелем вясна,—
А тут холад, глыбіна, цішына.

II.

„В я н о к“.

1909—1912.

У другім разьдзе ле выданьня зьямшчаюцца вершы Багдановіча, якія былі выдрукаваны ў асобным зборніку „Вянок“. (Вільня 1913). На другой старонцы зборніку далей тлумачыцца: „Вянок на магілу С. Е. Полуяна“ (памёр 8-га красавіка 1910 г.).

З ліста В. Ластоўскага ад 12-11-26 г. відаць, што аўтарам зборнік быў названы: „Кніжка выбраных вершаў“; назву-ж „Вянок“ і затым дапіску „на магілу С. Е. Полуяна“ даў зборніку В. Ластоўскі з тае прычыны, што паэта быў у бліжнім знаёмстве з Полуянам. Паэта вельмі быў здаволены прадуманым Ластоўскім загатоўкам для свайго зборніку. Гэтая назва („Вянок“) пакінута Камісіяй і ў даным выданьні.

Зборнік, як вышэй было зазначана, прысьвечаны Полуяну.

Студэнт Кіеўскага унівэрсытэту С. Е. Полуян быў талентным беларускім пісьменьнікам. З 1909 году ён супрацоўнічаў у „Нашай Ніве“. Полуян з надвычайным захапленьнем сустрэў першыя вершы М. Багдановіча і дабіўся, каб яны былі выдрукаваны ў „Нашай Ніве“ (1909 г.). З С. Полуянам паэта завязаў частую перапіску на нацыянальна-культурныя і літаратурныя тэмы, але цягнулася яна нядоўга, бо 8-га красавіка 1910 г. С. Полуян скончыў жыцьцё самагубствам.

„Вянок“ зьяўляецца адзіным зборнікам паэты, які быў выдрукаваны, але ў паэты было наогул імкненьне ўкласьці свае творы ў зборнікі. Аб пахаджэньні „Вянка“ і іншых зборнікаў, якія праектаваліся, але выдрукаваныя былі, паэта гаворыць у сваім лісьце (п. IX, № 1): „Праглядаю гэтымі днямі свой „Вянок“. Недахватаў рожных—гібель, ды і кніжка гэта зусім маладая: вершы яе пісаліся з паловы 1909 да паловы 1912 г. г., калі мне было 17—20 год. Але ў ёй усё-ж такі ёсьць і творчасць, і натхненьне, і сур’ёзная праца. Узяў я карандаш, палавіну вершаў выкасаваў зусім, другую прабую абглядзіць. Дадам да гэтай другой палавіны лепшыя з вершаў 1912—15 г. г., і выйдзе зборнік „Маладзік“ або „Красавік“... У 1913 г. я асабліва ахвотна пісаў, кажучы вялікарускіяе слова, „ізыщные“ вершы; з іх бадай што ні адзін друку ня бачыў. Выйдзе яшчэ адзін зборнічак „Пярсьцёнак“. А з вершаў апошняга часу і трэці—„Шыпшына“. Укласьці гэтыя кніжачкі, пэўна, не пасьпею, але думаць аб іх прыемна...“

Як паэта прадбачыў, ніводнага зборнічку з памянёных ён укласьці не пасьпеў, але плян да „Красавіка“ і „Шыпшыны“ ім складаўся. У спісе твораў да „Красавіка“ паэтам прыведзена сорак дзеве даты. Пры ўстанаўленьні году напісаньня вершаў, якія зьямшчаюцца ў выданьні, літаратурнаю Камісіяю ўсе гэтыя даты выкарыстаны, што і зазначаецца ў паасобных увагах да вершаў.

Пры ўстанаўленьні тэксту Камісія карысталася двума экзэмплярамі „Вянка“.

Першы экзэмпляр—аўтарскі (№ 1), крыху абгарэлы, з паказаньнем першавальных памераў, з невялічкімі папраўкамі і з зазначэньнем даты апісаньня некаторых вершаў.

Другі экзэмпляр „Вянка“ цэлы (№ 2). Ён знаходзіўся ў Ялце ў апошняе падарожжа туды поэты. На гэтым экзэмпляры рукою аўтара напісана: „Милому человеку и товарищу по работе Николаю Григорьевичу Огурцову от автора. Ярославль 1914-20/III“. Відаць, кніга ня была адаслана Огурцову і засталася ў аўтара. На гэтым экзэмпляры поэтам зроблена дымаг паправак як чарніламі, так і алоўкам. У гэтым-жа экзэмпляры закачавана рукою поэты пятнаццаць наступных вершаў.

- 1) * * У небе ля хмары грывотнай (№ 97).
- 2) * * „Прывет табе, жыцьцё на волі“ (№ 29).
- 3) * * „Блішчыць у небе зор пасеў“ (№ 100).
- 4) * * „Вечар на захадзе ў попеле тушыць“ (104).
- 5) * * „Плакала лета, зямлю пакідаючы“ (106).
- 6) * * „Ноч. Газьніца гарыць, чырванее“ (109).
- 7) Зімовая дарога (110).
- 8) Романс „Зорка Вэнэра“ (115).
- 9) „Сумна мне, а ў сэрцы“... (118).
- 10) „Ня кувай ты, шэрая зязюля“ (119).
- 11) Ян і маці (120).
- 12) * * „Сэрца ные, кроіцца ад болю“ (121).
- 13) Думы. С. Е. Полуяну (139).
- 14) Каганцу (140).
- 15) Трылет (173).

З прычыны таго, што новага тэксту да гэтых вершаў поэта ня даў, яны зьмяшчаюцца ў выданьні з тэксту „Вянка“.

З выкарыстаных Камісіяю двух экзэмпляраў „Вянка“ ў паасобных выпадках у друкаваны тэкст вершаў уведзены некаторыя зьмены на падставе аўтарскіх паправак. Уводзіліся яны толькі ў тых выпадках, калі давалі ўзоры больш дасканалых тэксту і лексыкі, якая болей адпавядае сучаснай літаратурнай мове. Ува ўсіх выпадках, калі да асноўнага тэксту ўнесены аўтарскія папраўкі, зроблены заўвагі да кожнага вершу паасобку, у якіх да адпаведнага месца прыводзіцца тэкст „Вянка“, пры гэтым уведзены ў тэкст варыянт друкуецца ўверсе (курсывам), а тэкст „Вянка“—знізу. Прыкладам, да в. „Чуеш гул“ (гл. ўвагу № 91) у радку шостым: „Ці казаць ад чаго пацямянела рака“—тэкст, прыняты Камісіяю, выдрукаваны ўверсе, а розначытаньне „Вянка“—„І ці трэба казаць, чаму сьціхла рака“—зьмешчана знізу.

90. *Вы, хто любіце...* Напісаны ў 1912 годзе, як зазначана рукою аўтара ў экзэмпляры „Вянка“ № 1.

Блізак тэмаю да вершу „Пэўна любіце вы, пане“ (гл. I-шы разьдзел № 31).

У „Вянку“ пасьяя вершу № 90 („Вы, хто любіце натрапіць...“) цераз старонку выдрукавана:

„ 1. Малюнкi і сьпелы.

Этот листок что иссох и свалился,
Золотом вечным горит в песнопеньи.
А. Фет“.

91. *Чуеш гул?* Перадрук з тэксту „Вянка“ з наступнымі аўтарскімі зьменамі, узятымі з экзэмпляру „Вянка“ № 2.

У 3 р. „навяваючы“ зам. „разважаючы“.

{ Ці казаць, ад чаго пацямянела рака.
6 { І ці трэба казаць, чаму сьціхла рака.

- 7 { *Зашамрэлі мацней каласы.*
Не шасьцяць у палёх каласы.
- 8 { *Шэча ім...*
... шапаціць...

Дата напісаньня, як зазначана ў „Вянку“ ў канцы вершу. — 1910 год.
Першы раз быў надрукаваны ў „Нашай Ніве“ 1910 г. № 30.

Варыянты „Н. Н.“:

- 2 Каб пазбыцца жуды, пачаў граць.
7 Не шапочуць у палёх каласы.
8 І аб чым размаўляюць ціхутка лугі.
9 Што гараць-зіхацяць на лісьцёх лазьняка...

Варыянты экзэмпляру 1-га:

- 7 Запталі ў палёх класы,
8 І аб чым кажа ім галасок весярка...

Варыянты экзэмпляру 2-га, апроч прынятых ужо ў асноўны тэкст (г. вышэй):

- 3 „Выліваючы“ зам. „разважаючы“.

92. *Возера.* Перадрук з „Вянка“ 1913 году з наступнымі зьменамі, ўведзенымі ў тэкст выданьня з экзэмпляру № 2:

- 6 { *Як у нязнаны...*
Маўляю у іншы...

- 7 „халоднае“ зам. „спакойнае“.

Рукою аўтара задатованы 1910 годам у экзэмпляры № 1. Першы раз надрукаваны ў „Н. Н.“ 1910 г. № 41.

93. *Над возерам.* Перадрук з тэксту „Вянка“ 1913 году з наступнымі зьменамі з варыянтаў экзэмпляру „Вянка“ № 2:

- 6 { *Рвуць бліскучыя, яркія ніці;*
Рвуць і блытаюць срэбныя ніці,

У гэтым экзэмпляры 1—4 радкі закасованы і замест іх даны новыя чатыры радкі:

- 1 Заціхае і грукат і гоман.
2 Месяц выплыў у небе і сьвеціць.
3 Як шырока ён кінуў на Нёман
4 Залацістыя, яркія сеці.

Прыведзеныя чатыры радкі ня прыняты Камісіяй з тае прычыны, што яны ня лоўнасьцю апрацаваны: аўтар кажа: „Месяц... сьвеціць... і кінуў на Нёман“, а загаловак вершу застаўлены: „Над возерам“.

У 6-м радку аўтарская напраўка: „бліскучыя, яркія“ прынята для таго, каб пазбавіцца паўтарэньня слоў: „заблуталі“, „блутаюць“ і „срэбныя“.

Верш задатованы 1909 годам рукою аўтара ў экзэмпляры „Вянка“ № 1. Першы раз друкаваўся ў „Н. Н.“ 1919 г.

Варыянты „Н. Н.“:

- 2 Месяц белы снуецца і сьвеціць.
3 Аглядае бахматыя зоркі...
5 У іх русалкі запталі косы, ←
6 „плутаюць“ зам. „блутаюць“.
8 „усьніце“ зам. „засьніце“.

У лісьце С. Е. Полуяна М. Багдановічу ад 1-га кастрычніка 1909 г. прыводзіцца пераклад гэтага вершу на украінскую мову украінскага песьняра Шаповала:

Тихо скотилося сонце за гори...
Місяць блукае у білому морі,
Пільно за зіркамі дивіцца, стежить,
Тягне із озера срэбні мережы...
Ловіць русалок... заплуталі косі!..
Рвуться і путаюць срэбніі сіці..
Плавае ніч над землею і росіць!..
Ніч да русалок шепочэ: „не спіце!“

Полуян піша: „Шаповалу гэты верш дужа спадабаўся. „Він выявляе дыйснoгo поэта-художніка“, кажа ён“ (Шаповал).

94. *Вадзянік*. Верш напісаны ў 1910 годзе, як зазначана рукою аўтара ў экзэмпляры „Вянка“ № 1.

Першы раз друкаваўся ў „Н. Н.“ 1909 г. № 41.

Варыянты „Н. Нівы“: заглавак верша:—„Над соннай рэчкай“; у 1-2 радкох, замест першае асобы, пастаўлена трэцяя асоба: „ён залэг“...— „грэцца“—„сьпіць“... 3 р. „акутана“ зам. „аблутана“.

95. *Зьмяіны цар*. Верш выдаецца з „Вянка“ з наступнымі варыянтамі, зробленымі рукою аўтара ў экзэмпляры № 2:

5 „Выходзім“ зам. „ўжо вышлі“.

19 { Убачыць знахар—пуць усцьцэле...
А спаткаем чалавека,

20 { Белым палатном,
Порт расцьцэле ён.

22 { І на белай палатніне...
І праз белу палатніну...

Верш напісаны ў 1910 годзе, як зазначана рукою аўтара ў экзэмпляры „Вянка“ № 1. Першы раз надрукаваны ў „Н. Н.“ 1911 г.

У 22-ім радку русіцызм „ураню“.

96. *Бура*. Выдаецца з „Вянка“ з наступнаю аўтарскаю папраўкаю, уведзенаю ў тэкст з экзэмпляру № 2:

6 „ня сьціхаюць“ зам. „не замаўкаюць“.

Апроч уведзенай у тэкст папраўкі, у гэтым экзэмпляры „Вянка“ ў канцы вершу аўтарам зроблена прыпіска: „кроў бледная цячэ па ўсім абшары“.

Напісаны верш у 1911 г., як зазначана рукою аўтара ў экзэмпляры № 1. Першы раз выдрукаваны ў „Н. Н.“ 1911 г.

Варыянты „Н. Н.“:

6 Бліскае грозны меч, грымяць удары далей,

7 І кроў халодная лёцца з неба хваляй.

97. *У небе ля хмары...* Напісаны верш, як зазначана рукою аўтара ў экзэмпляры „Вянка“ № 1, у 1910 годзе.

Першы раз выдрукаваны ў „Н. Н.“ 1910 год. № 39.

Варыянты „Н. Н.“:

3 { Трапілась зьліцца-б і ім тут,
дык зрабілася-б хмаркай магутнай.

7 { І ў самаціне загінулі недзе
хмары дзьве тыя,

8 Чуючы, злосны, як вецер...

У екзэмпляры „Вянка“ № 2 увесь верш закасованы рукою аўтара, але новага тэксту ня дана (гл. ўвагу да II разьдз.).

98. *Возера.* Верш напісаны, як зазначана аўтарам у экзэмпляры „Вянка“ № 1-шы, у 1910 годзе.

Першы раз надрукаваны ў „Н. Н.“ 1911 г. № 40, пад загалоўкам „Над возерам“ і з варыянтам у 3-ім радку:

„і халодным, сьветлым хмелем“ (зам. „хмелем сьветлым і халодным“).

99. *Прывет табе, жыцьцё на болі...* Верш друкуецца з „Вянка“, дзе быў першы раз надрукованы.

У экзэмпляры „Вянка“ № 2 рукою аўтара верш закасованы разам з эпіграфам, але ніякіх паправак і замен няма (гл. ўвагу да II разьдзелу).

100. *Блішчыць у небе зор пасей...* Напісаны ў 1911 годзе, як зазначана рукою аўтара ў экзэмпляры „Вянка“ № 1.

Першы раз надрукованы ў „Вянку“.

Аўтарскі варыянт у экзэмпляры № 1:

Да рэчкі траплячы, ўзьляцеў.

У экзэмпляры № 2 верш закасованы, але новай пераапрацоўкі яго няма (гл. ўвагу да разьдзелу II).

У 7-ым радку „на палях“ зам. „палёх“ пакінута для рыфмы з словам „на крылах“ (5 р.).

101. *Цёплы вечар...* Перадрук з тэксту „Вянка“ 1913 г. з наступнымі заменаі, зробленымі рукою аўтара ў экзэмпляры № 2.

3 { Ня *куруцца* сьветлы пыл *усьцяж* дарог,
Не ўстае стаўпом пыл сьветлы ўздоўж дарог.

6 { *Зьнічка* коціцца агністаю сьлязою,
Заварожаны вячэрняй цішыной.

7 { *Прашумела* мякка *скрыдламі* сава;
Я ня цяплю, дзе рука, дзе галава;

Апроч варыянтаў, уведзеных у тэкст выданьня, у экзэмпляры № 2 ёсьць варыянт пятага радка, дзе чытаем: „і к яму хмурынкі падпылілі“ (зам. „у небе ціха зоркі расьцьвілі“).

Прынятыя варыянты пазбаўляюць верш ад некаторай шурпатасьці стылю. Задатованы верш 1910 годам рукою аўтара ў экзэмпляры № 1. Першы раз друкаваўся ў „Вянку“.

102. *Добрай ночы, зара-зараніца!* Напісаны верш, як зазначана рукою аўтара ў экзэмпляры „Вянка“ № 1, у 1911 годзе.

Першы раз надрукованы ў „Вянку“.

Захаваўся чарнавы аўтограф вершу (п. IV, № 8) з наступнымі варыянтамі:

1 Добры вечар...

7 { Правявае, варушыць ледзь чутна.

Чуць варуша, чуць лісьці калыша.

Варыянты ў экзэмпляры „Вянка“ № 2:

8 Пазваночкі сьмяюцца ў цішы...

103. *Ціха на мяккай траве...* Напісаны, як зазначана рукою аўтара ў экзэмпляры „Вянка“ № 1, у 1911 годзе.

Першы раз выдрукаваны ў „Вянку“.

У экзэмпляры „Вянка“ № 2 шэсьць апошніх радкоў закасованы рукою аўтара, але паправак да іх ня дана.

104. *Вечар на захадзе ў поспе...* Верш напісаны, як зазначана рукою аўтара ў экзэмпляры „Вянка“ № 1, у 1910 годзе.

Першы раз выдрукаваны ў „Вянку“.

У экзэмпляры „Вянка“ № 2 верш закасованы рукою аўтара (гл. ўвагу да разьдзелу II).

У 4 р.—„паля“ захоўваецца для рыфмы з словам „вугля“.

105. *Сомнамбул.* Першы раз выдрукаваны ў „Вянку“. Захаваўся аўтограф вершу (VI, 47) з наступнымі варыянтамі:

Спачатку вершу дадана два радкі:

Хто там быццам гаворыць у цёмнай вадзе?

3 кім ён гэтую гутарку сьцішна вядзе?

1 Месяц выплыў над змрочнай, заснуўшай ракой,

2 І павёў мяне ў сінюю даль за сабой

3 І прывабіў да цёмнай, халоднай вады,—

5 Але ён пралажыў праз раку светлы шлях,

6 „страх“ зам. „жах“.

7 Вось яна, залатая мая пуціна!

8 За табой, дзіўны край, дзе пануе вясна.

9 Доўга, доўга цябе я чакаў і шукаў,

11 „я“ зам. „ён“.

13 І цяпер я ў царстве вясеньнем жыў.

14 Бачу явь ува сьне, бачу сны наяву...

15 Не хвалюе рака, заціхае ў ёй гул.

16 І шапчу я: „шчасьліў ты, благі сомнамбул“.

12 р.—„цішына“, „глыбіна“,—з цвёрдым канчаткам застаюцца для захаваньня рыфмы.

106. *Плакала лета...* Першы раз выдрукаваны ў „Вянку“.

У экзэмпляры № 2 верш рукою аўтара закасованы (гл. ўвагу да II разьдзелу).

6 „тугаю“ зам. „тугою“ пакінута для захаваньня разьмеру вершу.

107. *Дзесь у хмарах жывуць павукі...* Напісана, як зазначана рукою аўтара ў экзэмпляры „Вянка“ № 1, у 1911 годзе.

Першы раз выдрукаваны ў „Вянку“.

Чарнавы варыянт (п. № IV. № 8, 7).

3 Кожны драблы і мяккі такі.

Варыянты ў экзэмпляры № 2:

6 Злосьць бяспэльная у мутных вачах...

7 Чуеш? Во шораг ног павукоў.

У 6-ым—„вачах“ зам. „вачох“ застаўлена для захаваньня рыфмы з словамі: „вужа“ (4р.) і „дах“ (8р.).

108. *Разрытая магіла.* Напісаны, як зазначана рукою аўтара ў экзэмпляры „Вянка“ № 1, у 1909 годзе.

Першы раз выдрукаваны ў „Н. Н.“ к 1909 г. № 47.

Варыянты „Нашае Нівы“:

2 Буйны вецер у сьцены б'ешча.

8 Усё, што было, што прайшло.

16 Ураз, павее на мяне.

У экзэмпляры № 2 эпіграф закасованы рукою аўтара.

109. *Ноч. Газьніца гарыць...* Першы раз выдрукаваны ў „Вянку“.

У экзэмпляры № 2 рукою аўтара верш закасованы, гле новай перапрацоўкі яго няма (гл. ўвагу да разьдзелу II).

110. *Зімовая дарога*. Першы раз выдрукаваны ў „Н. Н.“ 1910 г. № Варьянты „Н. Нівы“.

1. Шпарка коні бягуць чыстым полем.

У экзэмпляры „Вянка“ № 2 рукою аўтара верш закасованы (гл. ўвагу да II разьдзелу).

111. *Зімой*. Верш выдаецца з „Вянка“, дзе ўпяршыню быў выдрукаваны.

112. *Перад наводкай*. Напісаны верш, як зазначана ў „Красавіку“, ў 1910 годзе.

Першы раз надрукаваны ў „Н. Ніве“ 1912 г.

Варьянт „Н. Нівы“:

16 Распалі душу маю.

У 4-ым радку „ада сна“ (зам. „сну“) захоўваецца для рыфмоўкі з словам „вясна“ (2р.).

113. *Падьмі у гару...* Верш упяршыню быў выдрукаваны ў „Вянку“.

Варьянты ў экзэмпляры № 1:

4 А ў душы усе трывогі жыцьця.

5-8 радкі закасованы.

9 Ёй ня трэба ні шчасьця, ні ласкі.

10 У ёй няма ні нуды, ні клопот.

Варьянты ў экзэмпляры № 2:

1 Добра ў неба далёкае глянуць.

2 } Я люблюся ім, як дзіця.
} Робішся зноў, як дзіця.

3 А ў душы і сьціхаюць і тануць

4 Усе трывогі змянога жыцьця.

10 У ёй няма ні нуды, ні клопот.

У 5-ым радку пастаўлена „хмару“ зам. „тучу“, каб пазбавіцца русіцызму і дзеля таго, што ў 12-ым радку поэтам ужываецца „хмара“.

У 8-ым радку русіцызм „струях“.

114. *Па-над белым...* Верш напісаны, як зазначана рукою аўтара ў экзэмпляры „Вянка“ № 2, у 1910 годзе. Першы раз выдрукаваны ў „Н. Н.“ 1910 г. № 21 пад загалоўкам „Маёвая песьня“.

Строфіка вершу ў гэксьце „Н. Н.“ іншая, чым у „Вянку“: кожныя 2 радкі тэксту „Вянка“ ў „Нашай Ніве“ злучаны ў адзін, і верш, гэтакім чынам, мае ўдвойчы менш радкоў.

Чарнавыя варьянты (п. IV, № 12):

7-8 Ён скрыдламі блешча, плешча, звоніць ледзьве чутна ў іх.

Варьянты з экзэмпляру „Вянка“ № 1:

15 Альбо-ж то высокі...

24 Толькі той, хто сам поэт.

Варьянты з экзэмпляру № 2:

9 І дзецца ціха песьня

10 Аб красе і васьне.

12 Навявае гэта мне?

115. *Романс*. Верш першы раз друкаваўся ў „Вянку“.

У другім экзэмпляры „Вянка“ рукою поэты верш закасованы (гл. ўвагу да II разьдзелу).

Чарнавыя варыянты (п. IV, № 13, ст. 34):

- 2 { Сьветлыя радасьці ў сэрцы зажгла...
Згадкі збудзіла і (сэрца) радасьць зажгла (нуду разьвяла).

18 „зьліем“ надзвычайная форма (зам. „сальём“).

№ 23-24. 116. *Досі ўжо працы*. Верш першы раз друкаваўся ў „Н. Н.“ 1910 г.

117. *Уся ў сьлязах дзяўчына...* Верш першы раз друкаваўся ў „Вянку“.

118. *Сумна мне...* Першы раз надрукованы ў „Н. Н.“ 1911 г. № 22. У другім экзэмпляры „Вянка“ рукою аўтара верш закасованы (гл. ўвагу да II разьдзелу).

119. *Ня куйвай ты, шэрая зязюля...* Верш першы раз быў надрукованы ў „Вянку“. У другім экзэмпляры „Вянка“ рукою аўтара ён закасованы (гл. ўвагу да разьдзелу II).

120. *Ян і маці*. Першы раз надрукованы ў „Н. Н.“ 1911 г. № 16-17. Варыянты ў чарнавым аўтографе № IV (№ 5, ст. 18):
5 Тае воск, і ўніз па сьвечцы кропелькі сьцякаюць.
10 Усё зьнікае, дагарае...
У другім экзэмпляры „Вянка“ рукою аўтара верш закасованы (гл. ўвагу да разьдзелу II).

121. *Сэрца ные...* Верш першы раз надрукованы ў „Н. Н.“ 1911 год. У другім экзэмпляры „Вянка“ рукою аўтара ён закасованы (гл. ўвагу да разьдзелу II).

122. *Вечар*. Верш друкуецца з „Вянка“ з аўтарскай папраўкай у 15-ым радку: „роднай“ зам. „горкай“.
Першы раз надрукованы ў „Н. Н.“ 1911 г. № 33.
Варыянты ў экзэмпляры „Вянка“ № 2:
1 Ясны вечар, сьветлы месяц.
2 Белая дарога.
3 Выйду з песнай, душной хаты.
4 Стану ля парога.
Гэты верш зьяўляецца пераапрацоўкай народнае песні, якую спяваў і сам паэты: „А дзе-ж тая крынічанька, што голуб капаўся“. Пачатак гэтай песні паэтам уведзены ў 11-12 радкі вершу. (Матар’ялы да біяграфіі М. Багдановіча, напісаныя бацькам пісьменьніка, ст. 79).

123. *Летапісец*. Перадрук з тэксту „Вянка“ з наступнымі аўтарскімі зьменамі з варыянтаў у экзэмпляры „Вянка“ № 2:

- 3 { Тут ціша, тут спакой—ні шуму, ні клопот—
{ І... пільна летапіс другі ўжо год пішу:
4 { Ён пільна летапіс чацьверты піша год...
{ Старэнна літары малыя вываджу.
12 ... „аб чым спрачаліся“ зам. „чаго бажалі мы“...
14 „узнаюць гэта“ зам. „хай зьведваюць“...
17 „яго“ зам. „мае“.
19 — { Так мора сіняе прымчыць да нас вадой...
{ Так мора—ў Гданску я чуваў—прымчыць вадой...
Радкі 11-14 аўтарам закасованы, і Літ. Камісіяй у тэкст выданьня ня уведзены.

Аўтару, мабыць, здавалася, што простая мова летапісца яму не ўдаеша. І дзеля гэтага ён лічыў за лепшае даць характарыстыку летапісца ў трэцяй асобе, як мы бачым з прынятых Літаратурнай Камісіяю паправак у р. р. 4, 17 і інш., але папраўкі гэтыя ня скончаны, напр., у 11-ым радку замест "тут" лепей паставіць "там".

Верш быў напісаны ў 1912 годзе, як зазначана рукою аўтара ў экзэмпляры № 2. Першы раз друкаваўся ў "Н. Н." 1912 г. № 26.

Чарнавыя варыянты (IV, 8, 25):

9 Зьбірае ў соты мёд і з ліп і з горкіх кветак.

12 Пра быўшае калісь у нас і прашлы час.

13 Пра войтаў, бурмістраў...

15 Як нам жылося тут.

20 І вось, маўляў з труны...

124. *Перапішчык*. Верш напісаны ў 1912 годзе, як зазначана рукою аўтара ў экзэмпляры "Вянка" № 2.

Першы раз быў надрукаваны ў "Н. Н." 1912 г. № 26.

Чарнавы варыянт (IV, 13, 8):

4 Чырвоную страку прыгожымі цвятамі.

Русіцызм: 4—"страку", 7—"знароўкі".

Пераклад на расійскую мову гэтага вершу зьяшчаецца ў VI разьдзеле пад № 316.

125. *Кніга*. Перадрук з "Вянка" з аўтарскімі папраўкамі ў 3 р.—"радкі" зам. "рады", і ў 8 р.—"далей" зам. "усё далей".

Напісаны ў 1912 годзе, як зазначана рукою аўтара ў экзэмпляры № 2.

Першы раз быў надрукаваны ў "Н. Н." 1912 г. № 26.

Чарнавыя варыянты (п. № IV, 13):

9 А на канцы знайшоў няхітрую прыпіску,

10 Што кнігу гэтую дзеля душы сваёй

11 Сьпісаў раб божы Ян у месце Валкавыску

12 У рок з пачатку дзён сем тысяч сто другой.

У 5-ым радку "сьлічная" (псальма)—полёнізм.

126. *Слуцкія ткачы*. Верш друкуецца ў дзвёх рэдакцыях. Першая рэдакцыя (126-а) перадрукоўваецца з зборніку "Вянок". У другой рэдакцыі (126-б) даецца роўналежны тэкст, устаноўлены Літаратурнай Камісіяй на падставе аўтарскіх паправак у экзэмпляры "Вянка" № 2.

Варыянты экзэмпляру № 2 (апроч уведзеных у тэкст выданьня):

14 Ужо сінеюць васількі...

20 Там луг, як быццам з аксаміта...

Задатованы верш 1912 годам рукою аўтара ў экзэмпляры № 2. Першы раз надрукаваны быў у "Н. Н." 1912 г. № 26.

16 "ліючайся"—дзеяслоўная прымета цяперашняга часу, утворана на ўзор расійскай мовы.

Зьмест вершу "Слуцкія ткачы" ня зусім адпавядае гістарычным зьвесткам. Гісторык беларускага мастацтва М. Шчакаціхін дае наступную даведку:

"Вядомыя слуккія тканіны, у тым ліку славутныя золаталітныя і шаўковыя слуккія паясы, ніколі не вырабляліся, як гэта малюе Багдановіч, прыгоннымі сялянкамі ў панскім двары; для вырабу іх існавала ў Слуцку спецыяльная, досыць вялікая фабрыка (у 24 варштаты), заснаваная Міхалам Радзівілам у 1758 г. (зачынілася ў 1844 г.). Як сьведчаць захаваныя ў Несьвіскім архіве дакумэнты, ніякіх ткачых на гэтай фабрыцы ня было, а працавалі там выключна мужчыны, пераважна мяшчане з Слуцку і Несьвіжу, і часткова шляхцічы, што асобна зазначана ў сьпісе майстроў. Яны ня былі прыгоннымі і працавалі за плату (гл. дакумэнты, апублікаваныя

Ельскім: Wiadomóe hystoryczna o pasierni Radziwiłowskiej w Slucku. W Krakowie. Nakładem Akademii umiejętności, 1894. Стар. 9, 20-21, 22, 28-29).
Правільнай рыскай у вершы Багдановіча зьяўляецца характарыстыка случкіх вырабаў, як тканых на лад пэрсідзкіх, бо запраўды ў случкіх тканінах, асабліва першапачатковых, заўважаецца сьціслае перайманьне пэрсідзкіх рысункаў, што тлумачыцца і самымі мэтамі заснаваньня случкае фабрыкі для разьвіцьця мясцовай вытворчасці такіх прадметаў, галоўным чынам, паясоў, якія маглі-б конкурываць з прывазнымі пэрсідзкімі і турэцкімі вырабамі, надзвычайна пашыранымі ў Беларусі і ў Польшчы ў XVI, XVII і пачатку XVIII ст. Поэтыцкі вобраз рукі, якая, забыўшыся, тчэ заміж пэрсідзкага вузору пьвяток радзімы васілька,—таксама мае пэўныя падставы ў тых відазьменах, якім падляглі ранейшыя пэрсідзкія рысункі пры вырабе іх у Слуцку, дзе запраўды досыць часта ў іх уносіліся мясцовыя элементы, узятыя, пераважна, з нашай беларускай флёры”.

Як відаць, Багдановіч пабудаваў свой верш на грунце тых матэрыялаў, якія ён атрымаў у часе свайго падарожжа ў Вільню ўлетку 1911 г., калі ён азнаёміўся з случкімі паясамі і наогул з беларускай культурнай старажытнасьцю.

Бацька поэты гаворыць, што на поэту ў Вільні асабліва глыбокае ўражаньне зрабілі рукапісы старасьвецкіх славянскіх кніг і дакумэнтаў, а таксама случкія паясы, якія ён па некалькі разоў пераглядаў. („Матар’ялы“ А. Е. Багдановіча).

127. *Безнадзейнасьць*. Дата напісаньня зазначана рукою аўтара ў сьпісе вершаў „Красавік”—1913 год; але, прыняўшы пад увагу паказаньне самога аўтара, што ўсе вершы, якія ўвайшлі ў „Вянок”, пісаліся з паловы 1909 г. да паловы 1912 г. Дату „Красавіка” трэба прызнаць ня зусім дакладнай.

Першы раз выдрукаваны ў „Вянку”.

128. *Ціхі вечар...* Перадрук з „Вянка” з наступнымі аўтарскімі праўкамі: у 36 р. „каменьні” зам. „камні” і ў апошнім радку: „яйкі ў рэшаце” зам. „як рэшата”. Дата напісаньня зазначана рукою аўтара ў сьпісе вершаў „Красавік” 1912 г.

Першы раз выдрукаваны ў „Вянку”.

2 „чарота” зам. „чароту” захоўваецца для рыфмы.

11 „Крылечкам”—націск аўтарам пастаўлены на 1-м складзе для захаваньня разьмеру радка.

129. *На ляду у глухім бары...* Верш першы раз друкаваўся ў „Вянку”.

У 14-ым р. аўтарам ужыта „умалота” (зам. сучаснае формы „умалоту”). трэба думаць, для захаваньня рыфмы з словам „балота” (15 р.).

130. *Уступ*. Верш першы раз друкаваўся ў „Вянку”. Захаваліся два чарнавых аўтографы гэтага вершу.

Варыянт аўтографу з п. IV, № 8:

5 У грудзі хворыя запала...

Варыянты аўтографу з п. IV, № 13:

3 Каменьні задрыжалі гулка...

5 У (сэрца) грудзі хворыя запала...

7 І стуль аб ім пралью хваляй...

8 Яго я бачу ў ясным сьне...

Апошнія 4 радкі вершу ня зусім зразумелы ў сваёй сынтаксычнай пабудове, але друкуюцца з прычыны таго, што паўтараюцца ва ўсіх экзэмплярах „Вянка” і ў чарнавікох, але ў аўтографіх слова „дачка” ўзята ў дужкі.

131. *Вулкі Вільні зіяюць...* Верш у першы раз быў надрукаваны ў „Вянку”.

Рукапісныя варыянты (п. № VI, № 6):

3 Зьяюць вокны, ліхтарні ў гары зіхацяць...

4 Коні мчацца, трамваі трывожна зьвіняць...

Аўтарская папраўка ў 2-ім экзэмпляры „Вянка“:

3 Коні мчацца, трамваі трывожна зьвіняць...

132. У *Вільні*. Верш у першы раз друкаваўся ў „Вянку“.

Рукапісныя варыянты (п. VI, № 6):

2 Вітрынамі зьяючыя кравы.

3 Кавярні, мора вывесак, як плямы...

(Папка № IV, № 3):

6 Газэтчыкі крычаць... Сьмяюцца дамы...

7 { Гул, гоман, грук на вуліцы імкне...

{ Гук, грукат, звон—усё п'яніць мяне.

{ Гоман: усё маўляў у сьне...

5 „суюшчыя“—форма, утвораная на ўзор рас. літар. мовы.

133. *За даламі места*... Дата напісаньня зазначана рукою аўтара ў сьпісе вершаў „Красавік“—1911 год. Першы раз выдрукаваны ў „Вянку“.

Рукапісны варыянт (папка IV, № 8):

5 музыкі рыданьне...

Русіцызм: „срэзь“ (9 р.).

У 3-ім радку „дрота“ (зам. „дроту“) застаўлена для рыфмы з словам „пазалота“ (1 р.). У 4-ым радку ў слове „далёкам“ (зам. „далёкім“) канчаток, як відаць, ужыты поэтам для рыфмы з словам „мрокам“ (2 р.).

У 11-ым радку ў тэксьце „Вянка“ стаіць „Удыхалі“; для рытму выпраўлена: „1 дыхалі“.

134. *На глухіх вулках—ноч глухая*... Верш першы раз выдрукаваны ў „Вянку“.

Рукапісны варыянт (папка № IV, № 8, 7):

8 палёў, курганаў і магіл...

У 14-ым радку аўтарам ужыта форма „дрыжашчы“, утвораная на ўзор расійскае літаратурнае мовы.

5 „прастора“ (зам. „прастору“) застаецца для захаваньня рыфмы з словам „гора“ (7 р.).

135. *Завіруха*. Верш у першы раз выдрукаваны ў „Вянку“.

136. *Сей хлопчык з шклянчакі ля вулічнага ганку*. Верш першы раз друкаваўся ў „Вянку“.

137. *Ад сьнегі пышучь дахі і асфальт*. Верш у першы раз друкаваўся ў „Вянку“.

Рукапісны варыянт (папка IV, № 8, 7):

5 Хоць-бы на момант жадны адпачыць!

У 2-ім радку ў тэксьце „Вянка“: „На вуліцы“. Для захаваньня рытму выпраўлена: „На вулцы“...

138. *Дзьве сьмерці*. Верш першы раз друкаваўся ў „Вянку“.

Рукапісныя варыянты (папка IV, № 4):

1 Калі патрыцый сьмерць суворы спатыкаў...

7 „на... вуснах“ зам. „губах“.

139. *С. Е. Полюну*. Верш першы раз быў надрукаваны ў „Н. Н.“ № 50.

Аб С. Полуяне, якому прысьвечаны верш. гл. ўвагу да разьдзелу II.

Варыянты „Нашае Нівы“:

1 Глянй, як зорка, сарваўшысь, ляціць,

2 Сьпіне яркага сьвету кругі,

3 Дзіўным сьветам зірне-заблішчыць

4 І патухне у небе глухім.

5 Але ўсё-ж не прапаў яе сьвет—

6 Ён аставіў у душы маёй сьлед...

10 І пагаснуць, загінуць у мгле.

У экзэмпляры „Вянка“ № 2 верш закасованы рукою аўтара (гл. ўвагу да разьдзелу II).

У 10-ым р. „імглі“ (зам. „імгле“) застаўлена для захаваньня рыфмы з словам „зямлі“ (8 р.).

140. *Казанцу*. Верш першы раз быў надрукаваны ў „Нашай Ніве“ 1910 г. № 11.

Варыянты:

1 Поэт замаўчаў, затаіў свае песьні,

2 Ён болей іх нам не пяе.

4 Лёд моцны душы пад напорам іх трэсьне.

5 І вершы пальюцца з яе.

6 Дзесь у глыбі таемна бяжаць.

9 І будзе на волі струіцца-каціцца

10 І роднаму краю служыць.

У экзэмпляры „Вянка“ № 2 верш закасованы рукою аўтара, але новай працоўкі яго ня дана (гл. ўвагу да II разьдз.).

Русіцызмы: 5—„струёй“, 6—„уходзіць“.

141. *Упалі з грудзей пана бога...* Перадрук з тэксту „Вянка“ з наступнымі варыянтамі з экзэмпляру № 2: 5 р. „І гэтак“ зам. „І стуль так“. 6—„наш нядолны“ зам. „мой радзімы“, 7—„штож-ж чуць яны там, што бачаць?“ зам. „што-ж там яны, ясныя, бачаць?“

Час напісаньня вершу паказаны аўтарам у сьпісе „Красавік—1910 г. Першы раз друкаваўся ў „Беларускім календары Нашае Нівы“ ў 1911 г.

142. *Краю мой родны, як выкляты богам.* Першы раз друкаваўся ў „Нашай Ніве“ 1909 год № 38, але перадрукоўваўся некалькі разоў: у „Беларускім Календары Н. Н.“ 1912 г., у газэце „Беларускія Ведамасьці“ 1921 г. і інш.

Варыянты „Н. Н.“:

1 Край мой радзімы!..

Рукапісныя варыянты (VI, 35):

1 Край мой радзімы! Ці проклят ты богам—

2 Толькі няма табе долі...

3 Бory, балоты...

5 Радам віднеюцца родныя вёскі,

6 Сталі ў балотах, у брудзе;

10 Вынесьлі вагі іх сьпіны;

12 Бory, пякі ды трасіны.

14 ...сэрца ад жалю...

16 Столькі нуды і пячалі.

17 Песьня гаворыць, як ўдовіна сына,

19 Там, дзе панура хіліцца каліна.

143. *Халоднай ноччу я ў шырокім, цёмным полі...* Верш у аўтографіе рукою аўтара задатованы 1910 годам.

Першы раз друкаваўся ў „Нашай Ніве“ 1910 г. № 33.

Рукапісныя варыянты (папка IV, № 2, ст. 11):

- 2 { Каля агнішча лёг і задрамаў...
Каля агнішча ляжаў у лёгкім паўсьне.

4 І вясёла тады зрабілася разам мне!

5 Хай, шэры попел, ты сваёй чэшуёю (лускай)

10 На душу попелам лажылася мне ўвесь час...

Варыянт „Нашае Нівы“:

8 „блішчыць“ зам. „гарыць“.

144. *Кінь вечны плач свой аб старонцы!* Верш першы раз друкаваўся ў „Нашай Ніве“ 1911 год, № 36 пад загалоўкам „Хай іншы жаліцца старонцы“...

Чарнавыя варыянты (п. IV, № 5, 20):

1 Хай іншы жаліцца старонцы,

2 Я-ж сьлёзаў ня лію ракой,

3 Бо бачу: ноччу смотрыць сонца...

7 Не жаргуйце вы над гэтай песьняй-казкай,

8 Ня дзівецца на гэці песьні-сны.

9 Пад зімойвай беласьнежнай маскай

10 Бачу я чароўны твар вясны...

Варыянты „Нашае Нівы“:

1 Хай іншы жаліцца старонцы,

2 Я-ж сьлёзаў ня лію, як вы,

3 Бо бачу: ноччу глядзіць сонца...

У 6-ым р. форма „ада сна“ (зам. „ад сну“) ўжыта поэтам на ўзор рас. „от сна“.

145. *Зражаюць галіны таполі адну за адной.* Дата напісаньня зазначана рукою аўтара ў сьпісе вершаў „Красавік“—1910 год. Першы раз выдрукаваны ў „Беларускім Календары Нашае Нівы“ 1911 г.

У 8-ым радку ў экзэмпляры № 2 слова „легчы“ поэтам перапраўлена на „палеч“.

146. *Рушмыся, брацьця, хутчэй...* Верш першы раз быў надрукаваны ў „Нашай Ніве“ 1910 год.

Варыянты „Нашае Нівы“:

2 На бой з жыцьцём, пакінуўшы страх...

Разьмер вершу ня зусім вытрыманы. Звычайна поэтам разьмер паказваецца аловачнай нататкай у экзэмпляры „Вянка“ № 1; пад гэтым-жа вершам замест яе аўтарскаю рукою пастаўлены пыталынік.

147. *Нашых дзедаў душылі абшары лясоў...* Верш першы раз быў надрукаваны ў „Вянку“.

„Дзедаў“ (зам. „дзядоў“) у 1-ым і 9-ым радках застаўлена па вымаганьні рытмікі.

148. *Ўстань, навальніца, мкні нанова.* Верш першы раз быў надрукаваны ў „Вянку“.

149. *Ня блішчыць у час зьмярканьня і ў глыбокай цёмнай ночы...*

Верш першы раз быў надрукаваны ў „Нашай Ніве“ 1911 г., № 51-52.

Варыянты „Н. Н.“:

1 „цёмнай“ зам. „цёмні“.

5 „Упадаць“ зам. „упадзец“.

150. *Напілося сонца са крыніц сьцюдзёных...* Верш першы раз друкаваўся ў „Вянку“.

Рукапісныя варыянты (п. № IV, 5, ст. 22):

- 2 Прыпадняя ў неба з іх ваду, як пар;
- 4 Пар зрабіўся ў вышы чарадою хмар.
- 5 Удаць яны памкнулі над зямлёй панурай.
- 6 Мігаціць пад імі поле, бор, лука.
- 7 Але што блішчыць там? Ці ня ты, сястрыца...
- 8 „родная“ зам. „срэбная“.

- 11 { Уніз памкнулі хмары да радзімых грудзей..
Рынуліся хмары ўніз к грудзям радзімым

12 І зьліліся з імі праз крыніцы сьлёз.

У 1-ым р. прыназоўнік „са“ замест прынятага ў літаратурнай мове „з“ закінута для захавання разьмену вершу.

151. *Ой, чаму я стаў поэтам...* Верш першы раз друкаваўся ў „Вянку“.

152. *Даўно ўжо цэлам я хварэю...* Верш першы раз друкаваўся ў „Нашай Ніве“ 1912 г. № 4.

Рукапісныя варыянты (папка IV, № 12, 10):

- 1 Мне цяжка. Я даўно ўжо хварэю,
- 2 Бальны душой...
- 5 На роднай старане маёй цячэць крыніца...
7 { Там я, бальны, змагу пазбыцца.
Прынікну я да ёй, каб пазбыцца...
Нап'юсь з яе, каб пазбыцца...

9 Ня скаржусь я!

10 І нават калі ў ім загіну.

11 Ня цяжкай будзеш свайму сыну

12 Ты, маць-зямля.

У аўтографі верш падзелены на 4 строфы па 4 радкі ў кожнай строфе.

153. *Калі зваліў дужы Гэракл у пыл Антэя...* Верш першы раз друкаваўся ў „Нашай Ніве“ 1910 год.

Рукапісныя варыянты (папка № IV, № 12, ст. 24):

- 4 І з новай сілаю (і каб змагацца зноў), яшчэ чым раньш, сільнее.
- 5 Падняўся ён, моцны, як дуб стары, з зямлі...

Варыянты „Н. Н.“

Ён, каб змагацца зноў, падняўся ўраз з зямлі.

У чарнавікох захаваўся тэкст гэтага вершу на расійскай мове (п. № IV, № 13, ст. 8).

154. *Бледны, хілы, ўсё-ж люблю я..* Верш першы раз друкаваўся ў „Нашай Ніве“ 1910 г. № 37.

У аўтографі 1 р. „халы“ зам. „хілы“.

155. *Жывеш ня вечно, чалавек,—перажыві-ж у момант век!* Верш першы раз быў надрукованы ў „Нашай Ніве“ 1911 г.

156. *Мудрай прамовы мёд залацісты...* Верш першы раз друкаваўся ў „Нашай Ніве“ 1911 год, № 46.

157. *Дзе вы, лясоў, падлёў цвяты?* Верш першы раз друкаваўся ў „Нашай Ніве“ 1911 год, № 49.

Варыянт аўтографу (п. № 1, № 5, ст. 3) і „Нашай Нівы“: 2 „мароз (ix) вас загубіў“.

158. „Галі ў ракавіну цёмную жаміужніцы“... Верш першы раз друкаваўся ў „Вянку“.

159. *Сьвята бліскучая ззяе...* Верш першы раз друкаваўся ў „Вянку“. У 8-м радку форма „ём“ зам. „ім“ застаўлена для рыфмы з словам „аг-нём“ (6 р.).

160. *Песьняру.* Верш першы раз друкаваўся ў „Нашай Ніве“ 1910 год № 15.

161. *Нізка вершаў „Вольныя думы“. Уступ.* Першы радок друкуецца з перастаноўкаю слоў („я думы, путамі ня скутыя“) згодна з аўтарскаю папраўкаю ў экзэмпляры „Вянка“ № 2. Папраўка прынята, каб захавашь ямбічны разьмер вершу; у экзэмпляры „Вянка“ № 1 аўтарскаю рукою зроблена надпіс „4 ямб“.

Першы раз друкаваўся ў „Вянку“.

162. *Гутарка з паненкамі.* Першы раз друкаваўся ў „Нашай Ніве“ 1912 г. № 23.

У папцы IV (№ 6, 29) захавашь чэрнавы накід гэтага вершу на расійскай мове ў некалькі іншай апрацоўцы:

Ах, как уютно, чисто, мило

Касаточка гнездо для птенчиков слепила!

Увидевши его, мамаша говорила;

Папаша излагал солидно поученье

Про трудолюбие, терпение, уменье,

И дети пальцы в нос совали в восхищенье,

Придя, шептали, веселясь.

А надо им сказать тогда,

Что входит грязь

В состав уютного гнезда.

Мораль сама понятна, господа!

163. *Вы кажэце мне, што душа у поэта...* Верш першы раз друкаваўся ў „Вянку“.

У чэрнавікох (папка № IV, № 13, ст. 8) захавашь тэкст гэтага вершу ў расійскай мове: „Вы говорите, что в душе моей...“

164. *Вы, панове, назіраеце далёка...* Верш першы раз друкаваўся ў „Нашай Ніве“ 1913 год, № 9, 3. У Багдановіча, мабыць, стаяла „сьветла“, папраўка—„сьвятло“, як відаць, рэдакцыйная. Яна парушае рытм.

165. *Мы доўга плылі ў бурным моры...* Верш першы раз друкаваўся ў „Вянку“.

166. *Была калісь пара: гуцэла завіруха...* Верш першы раз друкаваўся ў „Нашай Ніве“ 1911 год, № 2.

Рукапісныя варыянты (папка IV, № 6, ст. 20):

1 Была калісь пара: ўзравела завіруха.

2 І замяла майго прашоўшага сьляды.

3 Уціхла ўжо яна, і доўгія гады...

167. *Мне сьнідаея.* Перадрук з тэксту „Вянка“ з зьменамі ў 1-м 7-м радках. Першы радок у „Вянку“ выдрукаваны так: „Усё вышэй і вышэй я на гору ўзьбіраўся“, у „Н. Н.“ займеньнік „я“ быў перастаўлены: „ўсё вышэй і вышэй на гару я ўзьбіраўся“. Літкамісія прыняты тэкст першага радку па „Н. Н.“ для большага захаваньня рытмікі. У 7-мы радок унесена аўтарская папраўка з экзэмпляру „Вянка“ № 2 — „стамлены“ зам. „прыстаўшы“.

Першы раз быў выдрукаваны ў „Н. Н.“—1911 г.
Варыянт „Н. Н.“:
8 Там хочь сонца і далей...

168. Шмат у нашым жыццці ёсьць дарог... Верш першы раз друкаваўся ў „Вянку“.
У 11-м радку аўтарам ужыта ўтвораная на ўзор расійскае літаратурнае мовы форма дзеяпрыметніку цяперашняга часу „паўзушчы“.

169. Пэнтамэтры.

Перадрук з тэксу „Вянка“. Першыя два радкі былі выдрукаваны ў „Нашай Ніве“ 1910 г., № 28.

Варыянты „Беларускага Календара Н. Нівы“ 1913-га году:

1 Ясныя, чыстыя сьлёзы з вачэй пакаціліся,
2 Але з зямлёю зьмяшаўшысь, гразьзо зрабіліся...

Аўтарскія папраўкі ў экзэмпляры „Вянка“ № 2: закасованы загаловак „Пэнтамэтры“ і напісаны „Элегічныя дысьціхі“.

3 радок: „бліжыцца“ зам. „хіліцца“.

У 3-м пэнтамэтры 3-ці радок „прыбрэжнай страмніны“—выраз запазычаны з расійскае мовы.

170. Непагодаю маёвай. Першы раз друкаваўся ў „Вянку“.

171. Сонэт. Першы раз друкаваўся ў „Нашай Ніве“ 1911 г.

Рукапісныя варыянты з п. № IV, № 6 ст. 2:

4 Там жмненю зэрнаў у гаршку нашлі,

5 Сухімі, пэўна, сям'яна былі...

7 Збудзілася шчасліва і буйна ўскаласілася

8 Вясною тое збожжа на ралылі.

10 Відаць, цяпер дарэмна не засьне.

11 Зварушаны нарэшце дух народны,

12 Каторы ўперад моцна рвецца, імкне,

14 Як гучная прывольная крыніца,

15 Што цераз глебу ўтрапіла прабіцца.

3 папкі № IV, № 5. 15:

1 Там, дзе ляжаць Ягіпецкія полі,

2 Ліюцца ціха хвалі бела Ніла,

3 { Стаіць разрытая даўнейшая магіла:
Ужо шмат тысяч год стаіць адна магіла...
Шмат тысяч год схаваныя ў зямлі.

4 { Гавораць,— зэрнаў жменю у ёй нашлі...
У гаршчку пад ёй зярнятак шмат...

5 { Замёрзшыя яны усе былі...
Сталецьці пад зямлёй замёрзшыя...
Бяз руху сотні лет былі яны ў зямлі

5 { Сталецьці бяз жыцьні ляжаўшыя ў зямлі...
Бяз руху, бяз жыцьця шмат...

6 { Зямля радзімая іх сокамі ўспаіла,
І прабудзілася ў іх жыцьцёвая сіла...

7 { І буйным коласам от...
Над імі сотні лет...
Яны-ж драмалі ўсе...
Сталецьці чарадой над сьветам прашлі,
Яны-ж... прараслі.

У чарнавікох (папка № IV, № 6, ст. 28) захаваўся тэкст гэтага вершу ў расійскай мове.

У 9-м радку аўтарам, як звычайна, ужыта слова „символ“ зам. сучаснага літаратурнага „сымболь“.

172. *Сонэт*. Перадрук з тэксту „Вянка“ з зьменамі, узятымі з экзэмпляру № 2 і чарновага аўтографу п. IV (№ 6, 4 і 16 ст.).

3 экзэмпляру № 2 у тэкст вершу ўнесены наступныя варыянты:

3— „Закрасавалі“ зам. „кругом паўсталі“.

9 { Цяпер нават здаволена багно! (экзэмпляр № 2).

{ Цяпер давольна топкае багно („Вянок“).

3 аўтографу прыняты Камісіяй наступныя зьмены:

4 „Каранёў“, зам. „карэньняў“.

7 „Часамі“ зам. „парою“.

У 4-м радку ўнесены варыянт з аўтографу „каранёў“ для захаваньня рытмоўкі. У 7-м радку Літ. Камісіяю прынята слова „часамі“ з прычыны таго, што больш адпавядае сэнсу вершу і пазбаўляе радок ад слова „парою“, якое ўжыта тут не ў адпаведным бел. слову сэнсе.

Апроч уведзеных у тэкст, у экзэмпляры № 2 поэтам даны наступныя варыянты:

1 У калюжыне глухой сярод балота.

2 За... мяккі сьнег бялей...

5 Паўсюды плесьня, бруд, гнілая слота,

10 Смярдзючае, бруднае, яно...

У чарнавікох захавалася некалькі аўтографу вершу.

Варыянты з рукапісу (п. IV, № 8, ст. I):

1 „Брудных“ зам. „сонных“.

2 Ад сьнегу з неба... бялей,

3 Расьце грамада чыстая лілей.

4 Схаваная трасьцінкамі чарота.

7 { Паўзе-ж пад імі тлусты, сьлізкі зьмей.

{ ...Паўдзенная сьпякота...

8 { Укруг ціна да іржа...

{ Укруг бруд іржы, благая пазалота...

Варыянты з аўтографу папкі IV-ай, (№ 6, ст. 7):

1 „вод“ зам. „луж“; „лятушчы“ зам. „нябёснай“,

3 Гуртком красуе некалькі лілей...

8 Мкнуць жабы, раса ляжыць, як пазалота.

9 Быць мо', цяпер апраўдана багно,

10 Сталеццямі зьбірала гной яно,

11 { Урэшце чыстыя пьвяты ўзрасьціла

{ Смуродным сокам тым узгадвала.

173. *Як птушка ў гібкіх трасьніках...* Верш друкаваўся першы раз у „Вянку“.

У экзэмпляры „Вянка“ № 2 рукою аўтара верш закасаваны і ніякіх замен і паправак ня дана (гл. ўвагу да разьдзелу II-га).

4 і 7 „Траьніках“—русіцызм.

174. *Трыолет. Калісь глядзеў на сонца я.* Верш друкаваўся ў „Вянку“ і ў „Н. Н.“ 1913 г., № 39.

Рукапісныя варыянты з аўтаграфу (п. IV, 10,2).

1 На сонца заглядзеўся я,

3 Шукаючы красы жыцьця,

4 На сонца заглядзеўся я.

5 Таму, што сьветла, сэрцу міла,

6 Ня ў сорам сьлепата мая.

Рукапісныя варыянты з аўтографу п. IV (№ 13, ст. 34):

1 і 4 На сонца я калісь глядзеў.

5 Няхай з мяне цяпер хахочуць...

175. Рондо. „Узор прыгожы пекных зор“. Верш першы раз друкаваўся ў „Вянку“. У „Красавіку“ вершы з такімі самымі загаловакмі „Рондо“ і „Октава“ (гл. № 176) задатованы 1911-м годам. З прычыны таго, што поэта зьліс вершаў да задуманага зборніку папаўняў з „Вянка“, трэба думаць, што і „Рондо“ і „Октава“—тыя самыя вершы, якія выдрукаваны ў „Вянку“.

Рукапісныя варыянты (п. IV, 13, 14):

1 Жывы вузор прыгожых, ясных зор,

2 Гараць на сіняй шыры небасхіла;

3 Як хороша агні адбіла

4 Вада калюжын і гнілых вазёр!

5 Якую пекнасьць ноч паўсюль зьявіла!

7 Калюжын муць: напоўніць мрок прастор,

8 Ё (устае) бачны будзе ў ёй гарашчы, мілы

9 Жывы вузор.

11 Ё чуе бор...

12 Ё чуе луг, як жаба крэхча хіла.

13 Ды ня чуваць яе вышэй ад гор...

Гэты верш ня зусім закончаны,—пабудова канцавых радкоў некалькі няжывавая; Літ. Камісія пакідае яго ў выданьні, каб не парушаць цэльнасьці зборніку.

1 „пекных“—полёнізм.

У 8-м р. поэтам ужыта форма дзеяпрыметы цяперашняга часу— „гарашчы“.

176. Октава. „Як моцны рэактыў, каторы выклікае“... Верш першы раз быў выдрукаваны ў „Вянку“. Аб годзе напісаньня гл. ўвагу да папярэдняга вершу № 175.

Рукапісныя варыянты з аўтографу (п. № IV, 13, ст. 14):

1 Як рэактыў...

2 Між строк лістка, ўсё роўна, як з магіл.

3 Ня бачны (сакрытыя) значкі,—так цемень залівае

4 Зеленаваты, чысты небасхіл,

5 Ё праз яго патроху выглядае

6 Агністых зор...

8 Ё аб красе да сэрца гаворыць.

177. Тэрыіны. Перадрук з „Вянка“ з наступнымі аўтарскімі зьменамі ўвядзенымі ў тэкст з экзэмпляру № 2:

3 „І жыць“ зам. „пажыць“

4 { Мы любім час далёкі

7 } Быцьцё дзядоў у смугку.

7 „Таму вярнуўся“ зам. „і вось зьявнуўся“.

10 „Даўняю“ зам. „даўніх форм“.

Верш першы раз друкаваўся ў „Вянку“.

178. Грамада зорак „карона“.

Верш друкаваўся ў „Вянку“.

Рукапісныя варыянты (IV, 5, 4):

2 У сьветлым паветры яна ляціць, як страла, і агнямі

3 Яркімі ў ёй на лятю каменны каштоўныя сталі робіцца ў небе...

179. З Крымскага. (Пераклад з украінскае мовы).

Верш выдаецца з „Вянка“ з наступным варыянтам у апошнім радку, уведзеным у тэкст з экзэмпляру № 2:

12 „Сьлёзы-ж ліць“ зам. „а плакаць“.

Верш першы раз друкаваўся ў „Вянку“.

180. *З Чарняўскага.* (Пераклад з украінскае мовы).

Верш першы раз друкаваўся ў „Вянку“.

181. *З Олеся.* (З украінскае мовы).

Верш першы раз друкаваўся ў „Вянку“.

13 „асьцюжэная“—рус.

16 „У нуднаму рыпу“ зам. „у нудным рыпе“ застаўлена для захаванья рыфмы з словам „ліпу“ (14 р.) (гл. увагу да № 52—„Купідон“).

182. *Астры.* Верш першы раз друкаваўся ў „Вянку“.

5 „У цудоўнаму сьне“ зам. „у цудоўным сьне“ застаўлена для захаванья рытмікі вершу (гл. увагу да в. № 52—„Купідон“).

У апошнім радку ў поэты стаяла, мабыць, форма „усех“, якая, як відаць, рэдакцыяй „Вянка“ была выпраўлена на „ўсіх“.

183. *У вёсцы.* Верш друкаваўся першы раз у „Вянку“.

У 39-м радку ў „Вянку“ выдрукавана: „І вось, дабраўшыся ў падолак разам з ёй“. Згодна аўтографу (IV, 3, 2) выпраўлена: „разам к ёй“.

У канцы вершу ў 57-м радку Камісіяй для захаванья рытмікі ўнесена слова „ўжо“:

„Хай шмат чаго [ўжо] з тых гадоў крыніца змыла“...

Рукапісныя варыянты (IV, 13, 33):

18 З бакоў, калёсамі ізьбітай...

22 Адны расьліны тут хоць трохі аздабляла...

23 Расьлінамі вясковую нуду,—бо скрозь яго мак...

26 Усыпалі гарод і пацешалі душу.

Рукапісны варыянт (IV, 3, 2):

40 Трывожна плачучы, уткнуўся галавой...

Рукапісныя варыянты (папка IV, 8, 9):

55 Вось што у вёсцы ўбачыў я,

56 І ажыла ў грудзях душа мая...

57 { І помніць шчэ душа і сэрца не забыла...

{ Ні мала облікаў душа мая забыла...

59 { І, можа, зьнікне ў цёмнай глыбіне...

{ Хоць губіцца яна ў сардэчнай глыбіне...

{ Што зьнікне облік твой у цёмнай глыбіне...

{ І тоне твой абраз у цёмнай глыбіне,—

60 Я веру, ў цяжкі дзень ты глянеш на мяне.

Русіцызмы: 2—„мацярэй“, 8—„чэрты“.

У 17-м радку зам. „абодвых“ застаўлена „абох“ для захаванья разьмеру радку.

184. *Вэроніка.* Перадрук з тэксту „Вянка“ з наступнымі зьменамі паводле варыянтаў у экзэмпляры № 2:

21 { *Зьбіваў здалёку...* (Экзэмпляр № 2).

{ Ураз „браў на вынас“. („Вянок“).

49 { *Таму з маленства...*

{ І змалку шчыра...

94. „няпрыкметна“ зам. „панямногу“.

У 132 і 133 радках „больна“ зам. „прыкра“.

У прыведзенай у канцы „Вянка“ нататцы зазначана, што трэба пасля V-й строфы паставіць IX, X і XI, а потым VI, VII і VIII. Літ. Камісія размясьціла строфы згодна гэтаму паказаньню, а таму ў 1-м радку IX-е строфы для ўстанаўленьня большай сувязі і прынята аўтарская папраўка (з экзэмпляру № 2) „таму з маленства“...

Іншыя аўтарскія папраўкі, апроч уведзеных у тэкст, у экзэмпляры „Вянка“ № 2:

1 „уражлівай“ зам. „васковай“.

49-54 і 61-72 радкі закасованы рукою поэты.

161.— Таемны надпіс у лісьце.

Рукапісныя варыянты (папка IV, № 11):

12 А ў пруд схіліўся тын стары.

14 Знаёмых нашых належаў;

24 Калі садзіў у плечы мяч...

51 Дзе разрасліся макі...

123 Ён сплёў цвяток любві маёй,

124 Ён разарваў каханьня сеці

125 І тую службу саслужыў,

126 Што нас адразу падружыў.

Рукапісныя варыянты (п. IV, 3, 7):

40 Дачка маленькая ўзрастала.

46 Айцец быў заўсёгда ў бальніцы,—

47 Няма сясьцёр у Вэронікі.

Рукапісныя варыянты: (п. IV, № 6, ст. 24):

19 Я не забыў і гульні нашы,

20 { Наш шум, калі размах рукі...

{ І двор гульні вясялай нашай,

{ На бок схіліўшыся забор...

Рукапісныя варыянты (п. IV, 6, 23):

151 Прад пекнасьцю яе жывой...

152 Зачараваны ў момант ёй...

155 І к сэрцу сьветла папылыло,

156 { І стала ў ім цяпло, сьвятло...

{ І неяк стала ў ім сьвятло.

157 І гэта сьветла не згасе!

158 І дасюль яго жывы прамень...

.....з дзён мінулых...

І сэрца іх не забывае.

Русіцызмы: 103—„струёй“, 146—„чэрты“.

Каханьне і сьмерць. Нізка вершаў (№№ 185-198).

Друкуецца з аўтографу, перадаванага ў Літаратурную Камісію С. М. Некрашэвічам у верасні 1926-га году. Некрашэвіч-жа атрымаў гэтыя вершы ад Р. Зямкевіча ў часе сваёй падарожы ў Заходнюю Беларусь.

Тэма аб каханьні ў шлюбе і жанчыне-матцы асабліва цікавіла некаторых поэтаў у эпоху сымбалізму. Яна распрацоўваецца і М. Багдановічам ня толькі з вялікаю ўвагаю, але і з вядомым піэтэтам. (Гл. увагу да в. № 287—„Осенью“). З гэтага боку яго накіды напамінаюць трактоўку тае-ж тэмы В. Брусава (параўнаць вершы В. Брусава „Habet illa in alvo“).

Усе вершы цыклю „Каханьне і сьмерць“ (№№ 185-198) М. Багдановічам меў на мэце зьмясьціць у „Вянку“ разам з цыклем вершаў „Мадонны“, а таксама і з ліста В. Ластоўскага поэце ад 24 кастрычніка 1913-га году, дзе

Ластоўскі між іншым піша: „Пытаньне, што да мейсца поэматаў, адносілася да цыкля „Мадонны“ і „Каханьне і сьмерць“: ці іх ставіць перад аддзелам „З чужой нівы“ ці пасьле?“. Ластоўскі пытаўся ў поэты ў часе выдрукаваньня „Вянка“, дзе зьмяшчаць поэмы „Мадонны“ і „Каханьне і сьмерць“. Літаратурнай Камісіі невядома, чаму нізка вершаў „Каханьне і сьмерць“ ня была выдрукавана ў „Вянку“, але Камісія, маючы поўны сьпіс вершаў гэтага цыкля, выконвае пачатковы намер аўтара і зьмяшчае „Каханьне і сьмерць“ у канцы „Вянка“ і, як гаворыцца ў лісьце, разам з цыклем „Мадонны“. Разьдзелу-ж „Вянка“—„З чужое нівы“ ці „З чужое глебы“ Камісіі поўнасьцю аднавіць не ўдалося, і таму некаторыя вершы, якія па думцы поэты павінны былі ўвайсьці ў склад гэтага цыкля, Літаратурная Камісія прымушана была зьмясьціць у агульным разьдзеле „Пераклады“ (гл. разьдзел III, пераклады з Вэрлена).

У аўтографе вершаў „Каханьне і сьмерць“ рукою аўтара зазначана „Яраслаўль, серпень-кастрычнік 1912 г.“ З гэтае дапіскі відаць, што і па часе напісаньня гэтая нізка вершаў супадае з „Вянком“.

У аўтографе, як відаць, рукою рэдактара былі зроблены папраўкі правапіснага характару. Некаторыя з гэтых паправак Камісіяю прыняты.

186. *Пачуцьцю цёмнаму...* 8-ы радок—„Ірвучыся“—форма, запазычаная з расійскае мовы.

187. *Цёмнае неба...* Камісія ў гэтым вершы захоўвае аўтарскі тэкст: „зардзеўшыся“ (12 р.) замест рэдакцыйнай папраўкі „стыдліва ты“, „дрогнула“ (13 р.), замест рэдакцыйнай папраўкі „ўдарыла“, „прэзіяла“ (19 р.) зам. „запылала“. У 17 м р. для рыфмы пакінута аўтарскае напісаньне „дрыжала“.

188-189. *Да Вагітнай.* Слова „вагітнай“ поэта ўжывае ў сэнсе „цяжарная“ (гл. вершы №№ 192, 197). Яно і было выпраўлена рэдактарам на „цяжарная“.

190. *Трыолет.* „Удаем“ (2 р.) аўтарам ужыта ў сэнсе „прадстаўляем“, „уяўляем“.

192. *Пракляцьце вагітнай.* У першым радку прынята рэдакцыйная папраўка „каля“ зам. аўтарскага „дзеля“.

У 3-м, 4-м і 7-м радках пакінуты аўтарскі тэкст „эрэбных“ замест „кранных“, „шыпіць“ зам. „сіпіць“ і „э“ (паглядам) зам. „с“.

196. *Смерцію сьмерць...*

2-гі р. У аўтографе стаіць „апачыла“. Камісіяю гэтае слова выпраўлена на „адпачыла“ на тэй паставе, што ў чарнавых аўтографах гэтага вершыку сустракаецца напісаньне „адпачыла“ (папка IV, № 8, аркуш 17).

III.

Пераклады і насьледаваньні.

* 1909—1915.

У трэцім разьдзеле сабраны пераклады поэты з чужаземных літаратур, а таксама вершы, якія маюць характар насьледаваньняў чужаземным літаратурным стылям і жанрам. У большасьці яны ўзяты з чарнавых рукапісаў поэты, і гэтакім чынам выдаюцца ў першы раз; частка перадрукоўваецца з газэт.

Вершы, якія маюць характар насьледаваньняў, поэта меў на мэце ўкласьці ў асобны зборнік, сьпіс вершаў для якога захаваўся ў папцы XI (№ 11; 7). Некаторыя пераклады ня зусім удала зроблены, і з гэтага боку наводзяць на параўнаньні з арыгіналам. У ўвагах параўнаньні даюцца да перакладаў з Вэрлена і Вэрхарна.

Орыгіналы, з якіх зроблены пераклады, у большасьці выпадкаў устапоўлены і паказаны, за выключэньнем двух: „Паво“ (пераклад з Рунэбэрга і „Сонэт“ (№ 209)—з Арвэра; тэксту якіх Літаратурная Камісія ня (№ 201) мела.

199. *Памятник*. Перадрук з тэксту час. „Krywisanin“ (1918 г., № 1) з наступнымі аўтарскімі зьменамі паводле аўтографу (п. IV, 4. 4):

У 1-м радку ў тэкст часопісу Камісіяй з аўтографу ўстаўлена слова „сабе“ для больш правільнай пабудовы вершу.

У 4-м радку ў „Krywisanine“ выдрукавана „часу вечнага“... Згодна з аўтографам і для рытму Камісіяй словы перастаўлены („вечнага часу“).

16-ы радок Камісіяй узяты з аўтографу „I лаўровым вянком мне валасы пакрый“. У „Krywisanine“—„валасы мне“...

Варыянты аўтографу, апроч уведзеных у тэкст:

8 З дзевай Весты ўсхадзіць удвох на Капітольлі жрэц...

12... хоць і ня з панства быў...

200. *Ікар і Дзедал*. Выдаецца з двух аўтографу: вершы 189—205 з чыставага аўтографу п. VI, 43; вершы 206—220—з чарнавых накідаў, якія захаваліся ў рукапісах поэты (п. IV, № 5, ст. 14).

У 19-м радку ў аўтографу стаяла: „Геліну“; Літаратурная Камісія згодна з лацінскім тэкстам выправіла—„Геліку“.

201. *Паво*. Выдаецца з аўтографу (папка VI, № 49).

Пераклад вершу выдатнага фінна-швэдзкага поэты Іоганна Людвіга Рунэбэрга, які жыў у 1804—1877 г.г.

Гэты верш, як відаць, зьяўляецца перакладам аднае з песень Рунэбэрга, якіяносяць агульны заглавак „Idyll och Epigramm“ і прысьвечаны малюнкам штодзённага фінскага жыцьця; сваім складам яны напамінаюць фінскі і сэрбскі эпос. Тэкстаў гэтых вершаў Літаратурная Камісія ня мела.

У 25-м радку ня вытрымана рытміка; лепей было-б паставіць словы так: „Але збожжа не пабіла Паво“.

202. З Шылера. Перадрук з „Нашае Нівы“ 1910 г. № 31. Пераклад вершу Шылера пад назваю „Der Schlüssel“, з разьдзелу „Votivtafeln“ (Tabulae votivae).

203. З Гэйна. „У паўночным краі на кургане“. Перадрук з „Нашае Нівы“ 1909 г. № 44. Пераклад вядомага верша Н. Heine „Ein Fichtenbaum steht einsam“ (Buch der Lieder, Lirisches Intermezzo).

У 6-м радку канчатак у слове „зямле“ (зам. „зямлі“) Камісіяю застаўлены для захаваньня рыфмы з словам „скале“ (8 р.).

204. Азра. Выдаецца з чарнавога аўтографу, які захаваўся ў папцы IV, № 4, 3.

Пераклад вершу Н. Heine „der Asra“ з разьдзелу „Gedichte“. Romanzero. Historien“.

У аўтографе верш выпраўлены чыеюсь рукою, але ня аўтарам. Літ. Камісіяй прыняты аўтарскі тэкст бяз гэтых чужых паправак.

205. Дзяцюк шыра любіць дзяўчыну. Выдаецца з аўтографу папкі IV, № 28. Задатованы ў аўтографу 1909-м годам. Пераклад вершу Н. Heine „Ein Jüngling liebt ein Mädchen“ („Buch der Lieder, Lirisches Intermezzo“).

Два апошнія радкі выдаюцца Літаратурнай Камісіяй згодна з праўкаю, якая зроблена ў аўтографу (як відаць, ня рукою паэты), дзеля таго, каб замяніць форму займеньніку ў множным ліку „кімі“, якая ў беларускай мове ня ўжываецца. У пачатковым тэксце аўтографу яны чыталіся так:

„Як з кімі здарыцца—напэўне
Сэрца разаб'е ім тады“...
Камісіяй прынята:
Як з кім яна здарыцца—пэўне
Пакрыцца ім сэрцы тады“...

206. Калі любіў ізмучыць... Выдаецца з аўтографу (п. VI, № 27) Пераклад вершу Н. Heine „Wenn junge Herzen brechen“ („Buch der Lieder lunge Leiden“).

Задатованы ў аўтографу 1909-м годам.

У аўтографу вершу зроблены чыеюсь рукою наступныя папраўкі:

1 „каханьне“ зам. „любюў“.

7 Каханьне гне іх...

11 Бо мы любіць ня ўмеем...

12 „такіх“ зам. „яе“.

Літ. Камісіяю прыняты тэкст аўтографу бяз ніякіх паправак.

207. Калі маеш шмат чаго... Друкуецца з аўтографу (папка VI, № 46). Пераклад вершу Н. Heine „Weltlauf“ (Romanzero. Lamentationen, Lazarus).

Задатованы ў аўтографу 1909 годам.

У аўтографу чыеюсь рукою, але ня аўтарам, зроблены наступныя папраўкі:

3 „мала“ зам. „трохі“, „аддай“ зам. „вазьмуць“.

Літаратурнай Камісіяй яны ня прыняты.

208. Гэтрых. Выдаецца з аўтографу (п. VI № 28). Пераклад вершу Н. Heine „Heinrich“ (Zeitgedichte) напісаны ў 1909-м г.

У аўтографе невядома кім зроблены папраўкі ў радках: 13, 17 і 22-м. Папраўка 13-га і 17-га радкоў прынята Камісіяй („Там далёка, у краю родным“). Прынята таксама і папраўка 22-га радку „Зродзіш, край, ты чалавека“, зам. „Ты зродзіш, край, чалавека“.

209. *Сонэт Арвэра*. Выдаецца з чарнавога рукапісу з папкі IV, № 8, 10.

Арвэр (Arvers Alexis-Felix) французскі пісьменьнік; радзіўся ў 1806 г., у Парыжы, памёр у 1850-м г.

Літаратурнай Камісіі, за адсутнасцю твораў Арвэра ў Менску, не ўдалося ўстанавіць, чым зьяўляецца „Сонэт Арвэра“,—перакладам вершу ці насьледаваньнем.

Варыянт з чарнавога адрывку з папкі IV. 6. 15:

6 Самотны, на т' калі-б і з ей ішоў.

У апошнім радку русіцызм „жэншчына“.

У рукапісах поэты захаваўся той-жа верш у расійскай мове (IV, 13, 1). Які тут прыводзім:

СОНЕТ АРВЭРА.

Святую тайну глыбь моей души скрывает,—
В ней вечная любовь оттиснула печать.
Но, мучась без надежд, я принужден молчать:
Виновица любви о ней совсем не знает.
Увы! Она меня всегда не замечает,
И, рядом с ней идя, я одинок опять...
Так дни мои пройдут... Но ничего мне дать,—
Не смежнему просить,—она не пожелает.

Ее господь создал и нежной и не злой.
И все ж, не слушая слов страсти за собой,
Рассеянно она пойдет тропой своею
И, строго чистая, невинная, шепнет,
Читая этот мой сонет, весь полный ею:
„Кто ж эта женщина?“ И, знаю, не поймет.

Пераклады з Вэрлена друкуюцца з дзв'юх крыніц. Дзевяць нумароў—з газэт (№№ 223 і 230 з „Нашае Нівы“ 1913-га г.; №№ 211, 213, 215, 216, 219, 220, 224—з „Нашае Будучыны“ 1923 г.; астатнія дванаццаць нумароў—з чарнавых аўтографаў. Усе яны канчаткова да друку былі падрыхтаваны паэтам ў 1912-м годзе (ліст А. Луцкевіча ад 3-VI—25 г. з копіямі некаторых вершаў і лістоў поэты). Парадак друкаваньня перакладаў прыняты Літаратурнай Камісіяй той, які быў вызначаны самім паэтам у пісьме да рэдакцыі „Н. Нівы“ ад 31-VII-1912 г. (дадаткі да ліста А. Луцкевіча ад 3-VI—25 г.). З пералічаных паэтам у гэтым лісьце вершаў не знашлося толькі аднаго—„Ракаўкі“, а ў канцы групы перакладаў з Вэрлена дадзены яшчэ адзін пераклад („Млоснасць“ пад № 216), перадрукаваны з „Н. Н.“ 1913-га году, якога няма ў сьлісе поэты.

Пераклады з Вэрлена зроблены месцамі добра і з боку перадачы зьместу і з боку набліжэньня да мастацкага стылю арыгіналу. Але некаторыя месцы павінны быць прызнаны ня зусім закончанымі і нават няяснымі ў сэнсе, што прыходзіцца аднесці часткаю на арыгінал, часам даволі складана скомпанаваны, а часткаю на няўдалы пераклад. Да гэтых ня зусім ясных месц у ўвагах даецца роўналежны тэкст з арыгіналу па выданні „Oeuvres complètes de Paul Verlaine. Tome premier. Paris. 1911.

210. *Рыцар Няшчасце...* Выдаеша з аўтографу, які захаваўся ў папцы з чарнавымі рукапісамі (IV, № 3, 13). Пераклад вершу P. Verlaine „Bon chevalier masqué qui chevauche en silence“ з разьдзелу „Sagesse“.

(Разьдзелы вершаў П. Вэрлена паказваюцца з вышэйпамянёнага выданьня).

Перакладзены асклеіадаўскім вершам (гл. в. „Памятнік“ № 199).

211. *Трэ' нам, бачыш...* Перадрук з газэты „Наша Будучына“ 1923 г. № 1. Пераклад вершу P. Verlaine „Il faut, voyez vous, nous pardonner les choses“ з разьдзелу „Romances sans paroles“.

Апошняя строфа, ня зусім ясная ў перакладзе, у Вэрлена чытаецца так:
Soyons deux enfants, soyons deux jeunes filles
Eprises de rien et de tout étonnées,
Qui s'en vont pâlir sous les chastes charmes
Sans même savoir qu'elles sont pardonnées.

212. *Ціхі і сіні блішча над хатай...* Выдаецца з аўтографу (п. IV, № 6, 14). Пераклад вершу P. Verlaine „Le ciel est pardessus le toit“... з разьдзелу „Sagesse“.

У аўтографі ёсьць варыянт трэцяе строфы, напісаны алоўкам, які прыводзім:

- 9 Божа мой, божа! вее зусюля
- 10 Ціша і мір,
- 11 У места адлюнуў, пэўна зусюля
- 12 Гоману вір.

Прыводзім францускі тэкст трэцяе і чацьвертае строфы для параўнаньня іх з арыгіналам:

Mon Dieu, mon Dieu, la vie est là,
Simple et tranquille.
Cette paisible rumeur—là
Vient de la ville!
Qu'as-tu fait, ô toi que voilà
Pleurant sans cesse,
Dis qu'as-tu fait, toi que voilà,
De ta jeunesse?

Да гэтага вершу даецца ў выданьні зьнімак з аўтографу.

213. *О сум, засьні ў душы маёй...* Перадрук з газэты „Наша Будучына“ 1923 г., № 1. Пераклад вершу P. Verlaine „O triste, triste était mon âme“ з разьдзелу „Romances sans paroles“.

Апошнія шэсьць радкоў, далёкія ад арыгіналу Вэрлена, чытаюцца так:

Est-il possible,—le fût-il,—
Ce fier exil, ce triste exil?
Mon âme dit à mon coeur: Sais-je
Moi-même, que vous veut ce piège
D'être présents bien qu'exilés,
Encore que loin en allés?

Рукапісныя варыянты (п. IV, 4, 15):

- 1 { Нуда, нуда ў душы маёй!
 { Ах смутак над маёй душой!
- 2 { Кабета гэтаму віной.
- { Нуда аб ёй, нуда аб ёй.
- 3 Успакаеньня я ня меў,
- 4 Хаця ўйсьці ад ей (тады) здалеў.
- 5 Хоць сэрца і душа мая
- 6 Былі далёка ад яе...

214. Сон цёмны ўсё мацнее... Выдаецца з аўтографу (п. IV, №8, 33).

Пераклад вершу P. Verlaine „Un grand sommeil noir“ з разьдзелу „Sagesse“.

Рукапісны варыянт (IV, 4. 6):

5. Я ліха забываю!.

У 3-м і 4-м радкох русіцызм „усьніце“.

215. Асеньняя песьня. Перадрукоўваецца з газеты „Наша будучына“ 1923 г. у № 1. Пераклад вершу P. Verlaine „Chanson d'automne“ з разьдзелу „Poèmes saturniens“.

У „Нашай Будучыне“ верш быў выдрукаваны пад загалюкам у французскай мове, („Chanson d'automne“), а ў аўтарскім сьпісе перакладаў ён названы „Асеньняя песьня“, адкуль Літаратурнай Камісіяй загаловак і ўведзены ў выданьне (ліст М. Багдановіча ў рэд. „Н. Н.“ ад 31-VII 1912 г., з матар'ялаў, дасланных у Камісію А. Луцкевічам).

У чарнавым рукапісе (IV, 6.20) захаваўся варыянт шасьці першых радкоў гэтага вершу:

Працяжны зык
Выводзіць смык
Хмурных дзён;
Як больна тне
У сэрца мне
Плечам ён!

216. Плач сэрца майго... Выдаецца з газеты „Наша Будучына“ 1913 г. № 1. Пераклад вершу P. Verlaine „Il pleure dans mon coeur“ з разьдзелу „Romances sans paroles“.

Чарнавыя варыянты (п. IV, 8.3):

- { ... па дахам зямлі...
6. { Над зямлёю чуваць
{ У дах і ў зямлю...

Прыводзім французскі тэкст другое і чацьвертае строф для параўнаньня перакладу з аўтэнтэкам:

O bruit doux de la pluie
Par terre et sur les toits!
Pour un coeur qui s'ennuie,
O le chant de la pluie!...
C'est bien la pire peine
De ne savoir pourquoi,
Sans amour et sans haine,
Mon coeur a tant de peine!

217. Захад. Друкуецца з чарнавога аўтографу (п. IV. № 6. ст. 21). Пераклад вершу P. Verlaine „Soleils couchants“ з разьдзелу „Poèmes saturniens“.

218. Глянь: месяц бледны... Выдаецца з чарнавога аўтографу (п. IV, № 6, 6). Пераклад вершу P. Verlaine „La lune blanche“ з разьдзелу „La bonne chanson“.

Чарнавыя варыянты (IV, 6, 6):

17. Блеск фарбаў рожы...

18. О, час прыгожы!

219. Пакуль, зорка, ўранні твой... Перадрук з газеты „Наша Будучына“ 1923 г., № 1. Пераклад вершу P. Verlaine „Avant que tu ne t'en ailles“ з разьдзелу „La bonne chanson“.

Рукапісныя варыянты (папка IV, 6, 5):

10 Бо ўранку неба сіне...

20 Вось і залатое сонца!

Пераклад гэтага вершу даволі далёкі ад арыгіналу; для прыкладу можна параўнаць трэцюю і чацьвертую строфы з французскім тэкстам, які ніжэй прыводзім:

Tourne ton regard que noie

L'aurore dans son azur,

—Quelle joie

Parmi les champs de blé mûr!

Puis fais luire ma pensée

La-bas, bien loin, oh! bien loain!

—La rosée

Gaïment brille sur le foin.

220. *Раяль цалуе тонкая рука...* Выдаецца з газеты „Наша Будучына“ 1923 г. № 1. Пераклад вершу P. Verlaine „Le piano que baise une main frêle“ з разьдзелу „Romances sans paroles“.

У 2-м радку ў тэксьце „Н. Будучыны“ выдрукавана „шэра-рожаваты“; у копіі, якую прыслаў А. Луцкевіч, стаіць „шэра-ружаваты“; Літаратурнаю Камісіяй прынята „шэра-ружаваты“.

У 5-м радку з двух розначытаньняў: „пужліва“ (з лісту Луцкевіча) і „тужліва“ (тэкст „Нашае Будучыны“) Літаратурнай Камісіяй пакінута „пужліва“, таму, што адпавядае французскаму выразу „étreugé quasiment“.

У папцы IV, (№ 4, 15) захаваўся варыянт першае строфы гэтага вершу:

Рояль бліскучую нямоцная рука

Цалуе ў позьні час, ружова-шараваты;

І вось на крылышках, цішэй ад весярка

Ў паветры мяккім і прыгожым паплыла ты

Стуль, песьня робкая, і, бышчам ад цвятка,

Шчэ доўга павяваў твой пах срдзёзь комнат хаты.

221. „У полі мрок“... Выдаецца з аўтографу (IV, № 6, 13). Пераклад вершу P. Verlaine „Dans l'interminable“ з разьдзелу „Romances sans paroles“.

Чарнавы варыянт трэцяе строфы (п. IV, 6, 13):

1. { Дубы ўставаюць

{ Там, дзе папар

{ Як шэры пар

{ Шарэй ад хмар...

У 3-м радку пакінута ўжытае аўтарам слова „блішчае“.

У 13-м радку ў слове „прамянеў“ поэтам ужыты націск на канчатку, як відаць, для захаваньня рыфмы.

222. *Малюнак мора.* Выдаецца з чарнавога аўтографу, які захаваўся ў папцы IV (№ 8, 33). Пераклад вершу P. Verlaine „Marine“ з разьдзелу „Poèmes saturniens“.

У 6-м радку ўжыта слова „крае“ (ад „кроіць“) у сэнсе „расьсыяе“.

У 8-м радку кідаецца ў вочы неўласьцівая беларускай мове прыстаўка із („ізіом“).

223. *Сант'ямэнтальная бясёда.* Перадрук з „Нашае Нівы“ 1913 г. № 12. Пераклад вершу P. Verlaene „Colloque sentimental“ з разьдзелу „Fêtes galantes“.

224. *Зіяньне месяца.* Перадрук з газеты „Наша Будучына“. Пераклад вершу P. Verlaine „Clair de lune“ з разьдзелу „Fêtes galantes“.

Захваўся верш у чыставым рукапісе (п. VI, II) і ў чарнавікох—бяз двух апошніх радкоў (IV, 8, 35).

225. *Рака срдзь вулкі*. Выдаецца з аўтографу (IV, 8, 33). Пераклад вершу P. Verlaine „O la rivière dans la rue“ з разьдзелу „Romances sans paroles. Streets“.

Рукапісныя варыянты (IV, 4, 6):

2 Ці ява здзіўная, яна

3 За морам фут у пяць зіе...

У 6-м радку поэтам ужыта слова „мейсца“ у значэньні „гораду“; яно выпраўлена на „места“.

Для параўнаньня з арыгіналам прыводзім францускі тэкст апошняе строфы.

La chaussée est très large, en sorte
Que l'eau jaune comme une morte
Dévale ample et sans nuls espoirs
De rien refléter que la brume,
Même alors que l'aurore allume
Les cottages jaunes et noirs.

226. *Шынок*. Выдаецца з аўтографу (VI, II). Пераклад вершу P. Verlaine „L' Auberge“ з разьдзелу „Jadis et naguère“.

Русіцызмы: „спросяць“ (4 р.), „слышыце“ (12 р.).

Прыводзім францускі тэкст другога строфы для параўнаньня перекладу з арыгіналам.

Jci l'on fume, ici l'on chante, ici l'on dort.
L'hôte est un vieux soldat, et l'hôtesse, qui peigne
Et lave dix marmots roses et pleins de teigne,
Parle d'amour, de joie et d'aise, et n'a pas tort!

У 10-м радку чытаем: „Кароль чараўнікам“; у арыгінале: „les Rois Mages“.

227. *Гул вулічных шыноў*. Выдаецца з аўтографу (IV, 6, 5). Пераклад вершу P. Verlaine „Le bruit des cabarets, la fange des trottoirs“ з разьдзелу „La bonne chanson“.

У гэтым перакладзе аўтар ужывае наступныя дзеяпрыметнікі цяперашняга часу, утвораныя на ўзор расійскае літаратурнае мовы: „рыпачы“ (4 р.), „дымяшчы“ (7 р.), „ідушчы“ (10).

У слове „істоптаны“ (9 р.), ужыта неўласьцівая беларускай мове прыстаўка „із“.

Для параўнаньня з арыгіналам прыводзім францускі тэкст трох апошніх радкоў

Toits qui dégouttent, murs suintants, pavé qui glisse,
Bitume défoncé, ruisseaux comblant l'égout,
Voilà ma route—avec le paradis au bout.

228. *Трэск дрэй; газыніцы блеск няяркі...* Выдаецца з аўтографу (IV, 6, 21). Пераклад вершу P. Verlaine „Le foyer, la lueur étroite de la lampe“ з разьдзелу „La bonne chanson“.

Захваўся чарнавы накід гэтага перакладу (у панцы IV, 6), у якім 3-ці радок чытаецца „у вачох каханкі“. Літ. Камісіяй прынята чытаньне першага аўтографу: „у вачох каханай“.

У 4-м радку поэтам ужыта дзеяпрыслоўе цяперашняга часу „дымяшчайся“, утворанае на ўзор рас. літаратурнае мовы; у гэтым-жа радку слова „пара“ (з націскам на канцы) ужыта поэтам у сэнсе „час“.

229. *Ноч, Дождз...* Верш выдаецца з аўтографу (IV, 6. 6), але чацьверты і пяты радкі ўведзены ў тэкст з другога чарнавога аўтографу, які захаваўся ў гэтай жа папцы (IV) пад нумарам 6, 17. У першым аўтографу гэтыя радкі чыталіся так:

4 Пляц. Слупы шыбеніц трымаюць ля зямлі.

5 Гурт мерцьвякоў. Вятры вясёла іх гайдаюць...

Пераклад вершу P. Verlaine „Effet de nuit“ з разьдзелу „Poèmes Saturniens“. У 2-м радку поэтам ўжыты прыметнік „скразныя“, ўтвораны, як відаць, ад прыназоўніку „скрозь“.

Формы дзеяпрыметнікаў, утвораных на ўзор расійскае літаратурнае мовы: „іссохшыя“ (9 р.), „чарнеюшчым“ (10).

230. *Млоснасьць*. Перадрук з „Нашае Нівы“ 1913 г., № 47. Пераклад вершу P. Verlaine „Lanqueur“ з разьдзелу „Jadis et naguère“.

У 10-м радку ў „Нашай Ніве“ была выдрукавана „Бахіль“, у французскім тэксьце стаіць „Bathylle“.

231. *Паўстаньне*. Выдаецца з аўтографу (IV, 8, 32). Пераклад першых пяці строф вершу E. Verhaeren „La révolte“.

У аўтографу рукою поэты да пачатковага тэксту даданы ўстаўкі ў наступных радках: 7-м—, у глыбі— між словамі „крыюць яе“, у 11-м радку—, зіхацішчыя саблі— між „агні і штыкі“, і ў 13-м—, на канцох— пасля слоў „узьдзеты ў іх“.

У 1-м радку „кракоў“ (зам. „крокаў“) ужыта поэтам, як відаць, для рыфмы з словам „кустоў“ (3 р).

У 2-м радку слова „страх“ („збьялеўшы страх“) трэба разумець як прыслоўе „вельмі“, „дужа“, „надта“. У 5-м радку дзеяпрыметнікі цяперашняга часу („мкнушчай“, „дрыжашчай“) ужыты поэтам на ўзор расійскае літаратурнае мовы.

Радкі 8-3 і 20-23 у перакладзе ня зусім ясны, таму для параўнаўня да іх прыводзім французскі тэкст:

Toute la mort
En des beffrois tonnants se lève;
Toute la mort, surgie en rêves,
Avec des feux et des épées
Et des têtes, à la tige des glaives
Comme des fleurs atrocement coupées.

Le temps normal n' existant plus
Pour les coeurs fous et résolus
De ces foules hyperboliques.

232. *Дзьве песьні. З. Ю. Святагора*. Перадрук з „Нашае Нівы“ 1909 г. № 9. Захаваўся аўтограф вершу (п. VI, № 29).

Варыянты гэтага аўтографу:

2. Зоркі ясныя блешчуць — гараць у вышыне...

3. Вось ў зялёных садох, каля ціхай ракі

4. Засьвяцілісь адзін за адным аганькі...

5. { Хто-та плывець
{ Па уснуўшай раке,

6. { Гучна песьню пяець
{ На чужом языке.

13. А як песьню пачую, што льецца ваўной

14. За зялёнай гарой над шырокай ракой,—

15 Шмат я зыкаў мне зьвесных убачу у ей

16 Што я чуяў у песьнях радзімых палей...

19 { І праснуўшысь душой
{ Чую я ўдалеке

20 { Сэрцу гук дарагой
{ На чужом языке.

У 21-м радку поэтам ужыта „мгле“ (зам. „імгле“), як відаць, для захаваньня разьмеру радку.

У 23-м радку „квяпяць“ ужыта поэтам ў сэнсе „вабяць“.

233. *Сяджу я ў турме за рашоткай*. Выдаецца з аўтографу (п. VI, № 33). Пераклад вядомага вершу А. С. Пушкіна „Узнік“.

У 12-м радку „края“ зам. „краі“ застаўлена для рыфмы з словам „я“ (12 р).

У аўтографу рукою паэты зроблена прыпіска: „Адрес мой: Ярославль, Ильинская улица, д. Кузнецовой“.

234. *Золата, золата падае з неба...* Выдаецца з аўтографу (п. VI, № 33). Пераклад вершу А. Майкава.

235. *Цяжкая дарога...* Выдаецца з аўтографу (п. VI, № 33). Пераклад вершу М. Розенгэйма.

Да гэтага вершу ў аўтографу чыеюсь рукою зазначаны русіцызмы; тут-жа зроблена, як відаць, рэдакцыйная прыпіска: „переводы с русского слабые“.

236. *Скандынаўская*. „Была Ёнгеборг, як сасонка страйна“. У папцы адзінацатай (№ 11, аркуш 7-мы) поэтам зроблена нататка: „Сэрбская, Беларуская, Велікаруская, Украінская, Скандынаўская, Гішпанская, Японская, Пэрсідзкая“... Яна паказвае, папершае, тое, што вершы, якія зьмяшчаюцца ў выданьні пад № 236-242, названы самым поэтам імёнамі таго народу, насьледваньнем песень якога яны зьяўляюцца, і, падругое,—што ўсе гэтыя вершы аднесены поэтам да аднаго цыклю.

Верш выдаецца з аўтографу (п. XI, № 15) з далучэньнем апошніх двух радкоў з другога аўтографу (№ 11 тае-ж папкі). Задатованы (у другім аўтографу) 1915-м годам.

У аўтографу верш названы „Скандынавы“. Згодна з памянёнай нататкай самога паэты, Камісія гэты загаловак зьмяніла на „Скандынаўская“.

237. *Гішпанскія*. „Яснавокая Аніта“... „Донна Кляра твар закрыла“... „Найяснейшая сіньора“... Выдаюцца з аўтографу (п. XI, № 11). У аўтографу да іх поэтам даданы падзагаловак: „Касьцільскія“.

Слова „твар“ паэта ўжывае ў жаночым родзе.

238. *Сэрбская*. „Сьмерць шэршня“. Выдаецца з чыставага аўтографу (п. VI, IV 9), у якім верш зьмешчаны поўнасьцю, але без загаловку. Задатованы ў аўтографу 1915-ым г. (VI, 8, 18). Захавалася два чарнавых аўтографы гэтага вершу,—у папцы XI-ой пад № 12 і ў папцы IV (IV 8, 18). З апошняга аўтографу Камісіяй узяты загаловак „Сьмерць шэршня“.

Варыянты (п. IV, 8, 18):

6 Што у нас калюжынай завецца.

Затым устаўлена два радкі:

Хто ні йдзе—па берагу абходзіць,

Ці плятом-лістком яго пераплывае.

7 Паглядзеў на тое слаўны шэршань

8 І пасьля такія словы кажа:

- 10 „Я карміў цябе травой-мятліцай.
 11 Я паіў цябе расой сьцюдзёнай...
 13 Пераскоч на гэны бераг мора.
 20 Пляжкі сон сястры тваёй прысьніўся.
 33 З-пад падкоў пасыпалася гліна;
 34 Ды рвануўся ён—і перамогся...
 43 Скакануў—ды ў кепскую гадзіну!
 44 Прыгнуў ён няўдала ў тое мора...
 46 Так знайшоў прадчаснае скананьне...

239. *Украінскія*. „У каго ты, дзяўчынаўка, тварай удалася“... „Стай хлапчына ля дзяўчыны“... „Сьлічна Голя Васілёва“... „А чаго-ж там на вуліцы“... Выдаюцца з аўтографу (XI, № 11, аркуш 3).

Слова „твар“ („тварай“ у 1-м радку) поэта ўжывае ў жаночым родзе.

240. *Расійская*. „Сёньні дзень у нас сьветлы“. Выдаецца з аўтографу (п. XI, № 11, 4).

241. *Пэрсідзкія*. „Я ўсё забыў на сьвеце і ведаю адно“... „Праз рыстм накрывалам ты агарнула твар“... Выдаецца з аўтографу (XI № 11, 6).

242. *Японскія*. „Ах, як сьпявае...“ „Мілая, згадай...“ „Дзіўна кво-
 лья...“ „Усё зьнікае...“ Выдаюцца з аўтографу (п. XI, № 11, 7). У аўтографі
 вершы маюць падзаглавак „Танкі“. Згодна з нататкаю поэты (гл. ўвагу
 да в. № 236) Камісіяй прыняты заглавак „Японскія“.

IV.

3 чарнавых накідаў.

* 1909—1915.

У рукапіснай спадчыне Багдановіча пераважаюць чарнавыя аўтографы, якія былі выкарыстаны для папярэдніх разьдзелаў (1—111) і для разьдзелу V ва ўсіх выпадках, калі чарнавы аўтограф зьяўляўся больш ці менш закончаным і апрацаваным вершам. Рэшта чарнавога вершаванага матэрыялу, які прадстаўляе сабою ці накіды ці цэльныя п'есы, няпоўнасьцю, аднак, закончаныя ў стылі і версыфікацыі, выбрана Камісіяй і зьмешчана ў гэтым разьдзеле, як узор працы паэты над тэмай, мовай і вершам.

Дзеля таго, што гэтыя чарнавыя накіды групоўцца каля азначанага ліку тэм, асабліва ўлюбёных паэтам, Камісія знайшла магчымым разьмеркаваць іх у некаторыя ўзорныя цыклі, абазначаныя зоркаю*.

Устанавіць даты для кожнага адрывку няма магчымасьці. Але таму, што ёсьць некаторыя накіды, якія адносяцца да 1909-10 г. г., і цэлы шэраг накідаў 1915 году, Літ. Камісія ўстанаўляе агульную да гэтага разьдзелу дату 1909—1915 г. г.

У чарнавых накідах некаторыя месцы (словы, выразы, цэлыя радкі) не закончаны аўтарам, а часам былі і ня ў поўнай меры расчытаны Камісіяй. Яны, як недакладна ўстаноўленыя, пастаўлены ў дужкі. Тэкст чарнавых накідаў падпарадкаваны сучаснаму правапісу, але лексыка застаўлена бяз ніякай зьмены.

243. *Бысак, вада перапоўніць*. Друкуецца з чарнавога аўтографу (п. IV, № 5, 10). Час напісаньня прыблізна можа быць вызначаны гадамі 1909—1911 таму, што аўтограф зьмешчаны ў чарнавым сшытку апошніх гадоў навучаньня ў гімназіі (1909—1911). У тым-жа сшытку знаходзіцца верш „Дзявольскаму“, задатаваны 1911 годам.

У радку 11-ым словы „ўсе, што мае“ друкуюцца ў дужках, як дагадка Камісіі, замест нерасчытанага тэксту.

244. *Дваіняткі*. Друкуецца з чарнавога аўтографу (п. IV, 10, 14). Год напісаньня вызначаецца рукапісным суседзтвам з в. „За газэтай“—1914 г. У даны разьдзел п'еса ўнесена, як узор няўкладзенага ў рытм і нярыфмаванага эскізу, які, як відаць, паэта меў на мэце апрацаваць у закончаны верш.

245. *Я—няпрыкметны, шэры чалавек*. 3 чарнавога аўтографу—п. IV, 10, 12 і 14. Аб часе напісаньня гл. ўвагу да папярэдняга вершу (№ 244).

246. *Ёсьць гэткая японская забаўка*. Тут пахаваны мае пачуваньні. Сьлеў залунаў.

Чарнавыя накіды з аўтографу, зьмешчаных у п. VI, № 4, 4. Выстарчаючых даных для вызначэньня году напісаньня няма.

Адзін з мотываў першага адрывку ўвайшоў у верш „Пану Антону Навіне на спамін ад аўтара“ (№ 57).

247. *Ўсё ў жыцьці мне даўно ўжо абрыдла...* З чарнавога накіду (п. IV, 2, 16). Напісаны на кавалку, адарваным ад аркушу лінаванай паперы,—як відаць, з сшытку (in 8⁰). Зьверху стаіць „III“; гэта дазваляе думаць, што гэты накід ці адна з строф нейкага вершу ці невялічкая п'еса з сэрыі вершаў на тую-ж тэму. Па пісьме дату напісаньня можна прыблізна азначыць гадамі „Вянка“—1909—1912.

248. *Тая крыніца, што раньш к акіяну нясла свае хвалі...* Друкуецца з аўтографу (VI, 10). Вершу напісаны чытэльна, але закончанага віду ня мае. Да вершу даданы пераклад некаторых беларускіх слоў на расійскую мову. Па пісьме адносіцца да раньніх гадоў (1909—1910).

Верш ясны сваёй мастацкай кампазыцыяй, але ня зусім ясны сваім пераносным значэньнем. З тае прычыны, што над ім надпісана: „Девиз. Беларусія“, трэба думаць, што поэта меў на мэце ў гэтым вершы (а можа быць і ў цэлым радзе іх) разьвіць тэму аб беларускім адраджэньні, але тэма гэтая, як відаць, засталася няпоўнасьцю апрацаванай.

Чарнавы накід вершу захаваўся ў папцы IV, 13, 27.

249. *Ты ня згаснеш...* Друкуецца з чарнавога аўтографу (XI, 5, 1). Аўтограф зьмешчаны ў абгарэлай папцы (№ XI) разам з некаторымі вершамі 1915 г.; гэтым прыблізна вызначаецца час яго напісаньня. Абгарэлыя краі аўтографу расчытаны (у радках 1, 3 і 4) па дагадцы; адноўленьня месцы тэксту пастаўлены ў простыя дужкі.

250. *Беларусь, твой народ дачакаецца...* 251. *Доля мужыка.*

252. *Досі ўжо браты...* Усе тры накіды захаваліся ў адзінаццатай папцы (№ 5, 2, 1 і № 1, 2). Прыблізна час іх напісаньня трэба аднесьці да 1915 году па тых-жа домыслах, як і чарнавога накіду № 249.

Верш „Доля мужыка“ (251) не характэрны для стылю і версыфікацыі М. Багдановіча; ён хутчэй напамінае і, мажліва, зьўляецца насьледаваньнем каму-небудзь з пісьменьнікаў нашаніўскага часу.

253. *Ой, грыві, грыві, труба, ўранку рана.* Друкуецца з чарнавога накіду (IV, 8, 4). Чарнавік вельмі нячытэльны. Аб годзе напісаньня гл. ўвагу да наступнага вершу (№ 254).

254. *Ой, скацілася, зорачка, скацілася...* Друкуецца з чарнавога аўтографу (IV, № 1, 28). Шосты радок у аўтографіе закасованы; ён пастаўлены ў простыя дужкі. Час напісаньня прыблізна вызначаецца—таксама, як і для папярэдняга вершу,—гадамі захапленьня поэты мастацкім фольклёрызмам, г. зн. 1914—15 г. г.

255. „*Аня, Анечка*“... Друкуецца з чарнавога аўтографу (IV, № 1, 29). Чарнавы накід напамінае сваім стылем адно месца вершу „Максім і Магдалена“ („Магда, Магдэчка, мая зоранька ясная“)... Гэта падабенства дае падставу час напісаньня яго аднесьці, прыблізна, да 1915 году, калі ўхіл поэты ў галіне мастацкага фольклёрызму асабліва прыметны.

256. *Ўступску сёнюю ўплятаю...* Друкуецца з чарнавога аўтографу (IV, 4, 13). Шосты радок, відавочна, прадстаўляе варыянт да 7-га. Па аўтографічных даных (знаходзіліся ў папцы № XI, дзе шмат вершаў 1914-15 г. г.) накіды могуць быць датаваны таксама, як і папярэдні верш.

257. *Залілось слязьмі, быццам зоркамі...* Друкуецца з аўтографу (IV, 12, 22). Гэты накід становіць сабою асобную перапрацоўку тае-ж тэмы, тых-жа вобразаў, што і ў вершы разьдзелу № 27 „Вось і ноч“.

Варыянт у 2-ім радку (таго-ж аўтографу):

„Неба цёмнае і бязбрэжнае“.

Захаваўся ў чарнавіках разам з вершам „Па-над белым пухам вішняў“ (гл. разьдзел II, № 114). Напісаны абодва вершы адным чарнілам і падобным пісьмом, — можна думаць, што прыблізна ў адзін і той-жа час, г. зн. у 1910 г. (у кожным разе ў час напісаньня „Вянка“—1909—1912 г. г.).

258. *Ноч імглою сізай...* Друкуецца з аўтографу (IV, 12, 15). Гэты накід па тэме блізкі да вершу з разьдзелу V—277. Аўтограф зьмешчаны ў сшытку, які прыблізна датуецца 1910 годам.

259. *Ліецца па бары...* Выдаецца з аўтографу (папка IV, № 6, ст. 15).

260. *Сягонья ноччу я ў царстве казкі...* Выдаецца з аўтографу (п. IV, № 10, 4.)

Слова „відаць“ (7 р.) закасована поэтам; словы „апеў нябёс“ (12) нячытальны і ўстаноўлены прыблізна.

261. *Усплывае грамада—сыфонофора...* Друкуецца з аўтографу (п. IV, № 4, 1). Накід ня зусім апрацаваны, на тэму аб грамадзе. Поэта цікавіўся сацыяльнымі праблемамі. У рукапісах захаваліся адрывкі яго артыкулаў на сацыяльныя пытаньні (п. 1, № 4). Гл. таксама артыкул „Н. Д. Ножнін“ („Ежемесячный Журнал“, Петроград, 1916, № 6).

262. *Вы так часта назіралі ў люстру...* 263 *Халодная, ясная ноч...* Адрывкі выдаюцца з аўтографу (п. IV, № 10, 8 і IV, 10, 9.).

Узоры нярыфмованых накідаў, якія наогул нярэдка сустракаюцца ў чарнавіках Багдановіча. Адносна „Ані“ гл. ўвагу да вершу першага разьдзелу № 42.

264. *Толькі чаму-ж гэта ў ночы глыбокія...* Выдаецца з аўтографу (п. IV, 13, 21). Аб „Ані“ гл. ўвагу да в. I разьдзелу № 42. Накід блізкі па тэме да вершу на расійскай мове: „Я вспоминаю Вас“... (V разьдзел, № 283). На ст. 21-ай 13-га нумару, IV-ае папкі поэтам зроблены надпіс: „Польны-трава. Стихи об Ане Р... не, с ея портретом, автографом, с комментариями к стихам“. Відаць, у поэты намячаўся цыкль вершаў аб Ане Р... не. Зьмешчаныя ў выданьні вершы I разьдзелу пад №№ 42, 83, IV разьдзелу №№ 262—271 і V разьдзелу №№ 285 і 286 зьяўляюцца, трэба думаць, адрывкамі задуманага, але нявыкананага цыкля.

265. *Вашай цётцы, здаецца...* Друкуецца з аўтографу (п. IV, № 10, 9). Нярыфмованы накід (гл. ўвагу да вершу №№ 262—3) аб цётцы Анны Р...ны (гл. ўвагу да в. першага разьдзелу № 42) Тацяне Р... не, да якой адносіцца і наступны верш № 266 (Весткі ўзяты з ліста бацькі поэты ад 21-га сакавіка 1926 году).

266. *Мая гаспадыня, Тацяна Р-на!* Выдаецца з аўтографу (п. IV, № 10, ст. 10). Гл. ўвагу да папярэдняга вершу (№ 265).

267. *Усё адна цяпер мне думка сэрца сушыць...* Друкуецца з аўтографу (п. XI, 21, 3). Другая строфа вершу, пачатак якога (1-ая строфа) напалову абгарэла. Аб „палынь-траве“ гл. ўвагу да в. № 264.

268. *Я хацеў-бы спаткацца з вамі на вуліцы...* Выдаецца з аўтографу, (папка IV, № 1 ст. 16-17). Працяг вершу I разьдзелу (№ 69), які мае біяграфічную цікавасьць.

269. *Больш за ўсё на свеце жадаю я...* Друкуецца з аўтографу— (п. IV, № 10, 15). Гл. ўвагі да вершаў №№ 262 і 264.

270. *Буду сьніць і днямі і начаю...* Друкуецца з аўтографу, які захаваўся ў папцы XI, № 21. Адносіцца, мабыць, да цыклю вершаў аб „Ані“ (гл. ўвагу да в. 264).

271. *Муар двума колерамі...* Друкуецца з аўтографу, які захаваўся ў папцы IV (№ 10, ст. 7).

272а. *Ці ведаеце вы, цёмнавокая пані...* 272б. *Цёмнавокая пані, ханці!* Выдаюцца з аўтографу папкі IV (№ 10, ст. 13 і 15). Да першага з гэтых вершаў поэтам быў прыведзены эпіграф з А. Блока:

„Но знаю: не пройдет бесследно
Всё, что так страстно я любил—
Весь трепет этой жизни бедной,
Весь этот непонятный пыл“.

У простыя дужкі ўзяты няпоўнасьцю расчытаньня месцы.

Вершы цікавы, як узор працы поэты над абранай тэмай: першы— толькі нярыфмованы накід, другі— той-жа накід, але ўжо ўкладзены ў рыфмы.

273-276. *Жанчына-маці.* У гэты разьдзел ў пачатку ўваходзіла каля дзесятка вершаў, але з дасылкаю ў верасьні 1926 г. ў Камісію нізкі вершаў „Каханьне і сьмерць“, якая зьмешчана ў канцы II разьдзелу пад №№ 185-198, некаторыя чарнавыя накіды прышлося выкінуць, бо яны зьяўляюцца роўналежнымі эскізамі з вершаў памянёнага цыклю.

273. *Апусьціўшы густыя расьніцы...* Друкуецца з чарнавога накіду, які захаваўся ў папцы IV, № 8, аркуш 17. Да гэтага вершу даецца зьнімак з аўтографу, як характэрны для рукі поэты ў чарнавых накідах.

274. *Шчасьцем яна аж да краю...* Друкуецца з аўтографу (п. IV, № 8, 17). Гэты чарнавы накід складаецца з дзвюх строф. Пад № 274 друкуецца толькі першая строфа, таму што другая строфа, якая пачынаецца з радка „Шчыра мяне ты любіла“, зьмешчана пад № 193 у вершы „З ёнкам дзіце ты раджаеш“...

275. *Прычасьціўся целу мацеры.* Выдаецца з аўтографу (п. IV, № 4, 12)

276. *Ласун.* Друкуецца з аўтографу (п. IV, 13, 12).

V.

* 1909—1915.

У V разьдзеле згрупованы тья вершы ў расійскай мове, якія захаваліся ў паперах поэты. Да большасці з іх роўналежных вершаў у беларускай мове ня знойдзена; можна думаць, што гэтыя вершы былі напісаны толькі парасійску.

Роўналежны беларускі тэкст у адрывках захаваўся толькі да двух вершаў: „Хорошо прозрачной теплой ночью мая“... (№ 277) і „Костел св. Анны в Вильне“ (№ 280).

277. *Хорошо прозрачной теплой ночью мая.* Верш друкуецца з аўтографу (IV, 13, 8). У папцы чацьвертай, у сшытку № 12, задатованым 1910 годам, рабіліся поэтам чарнавыя накіды гэтага вершу ў беларускай мове. Адрыв з іх прыводзім тут:

- 1 Як чудава сіняй ноччу пакрывае...
(Як чудава) Сіняй ноччу, ноччу мая.
- 2 На палях раса сырая зіхаціць.
- 3 (Як чудава) Зорак россыпь залатая.
- 4 У небе іскрыцца—дрыжыць...

Другі чарнавы накід—гл. IV разьзел в. № 258 „Ноч імглою сізай“.

278. *Жыво.* Выдаецца з аўтографу (IV, 3, 16). Розныя нататкі ў аўтографу (прыкладам, задачы з лэгарытмамі) гавораць за тое, што напісаны ён быў у апошнія гады навучання ў гімназіі (1910-1912 г.г.).

279. *Зеленая любовь.* Выдаецца з аўтографу (VI, 41). У чарнавым накідзе (IV, 8, 9) верш названы „Молодытнік“.

280. *Костел св. Анны в Вильне.* Выдаецца з чарнавога рукапісу (IV, 13, 8). Верш адносіцца да віленскіх уражанняў поэты. Прызначаўся стрэчнай сястры поэты Ганне Гапановіч, па мужу Селіванавай, якой таксама быў прысьвечаны зборнік „Зеленя“; таму будзе зусім правільна задатаваць гэты в. тым-жа часам, як і „Зеленя“ (1909-1913). (3 ліста бацькі поэты ад 9/IV-26 г.).

Адрывак беларускага тэксту вершу (захаваўся ў папцы XI, старонка 2):

Каб загаіць на сэрцы раны,
Забыць пра долі горкі глум,
Прыдзеце да касьцёла Анны!
Там зьнікнуць сьцені цяжкіх дум.
Як лёгка да гары, як красна
Узносіць вежы ён свае!
Іх очэрк стройны ў небе ясна
Ізломам строгім устае.

А гастрій іх так висока.
Так тонка ў вышу неба (ткуць)...

281. *Я вспоминаю дом старинный.* Верш сьпісаны з фотографічнай картачкі, якая зьмешчана ў выданьні на старонцы 184. Задатованы 1911 годам.

282. *Забудется многое, Клава...* Выдаецца з аўтографу (IV, 8, 14). Бацька поэты ў лісьце ад 21/III-26 году піша: „Клава—гэта, як відаць, крымская прыцельніца поэты, знаёмства з якою адносіцца да часу пражываньня яго ў Старым Крыме“ (1915 г.). У матар’ялах, якія захоўваюцца ў папцы IX (пад № 8-м), знаходзіцца пачатак ліста поэты да яе.

283. *Я вспоминаю вас такой прекрасной.* Выдаецца з чарнавога аўтографу (IV, 10, 21).

Варыянты:

2 И мне опять милы

И вновь мне дороги.

7 „желанья“ (зам. „мысли“)

284. *Зачем грустна она была...* Выдаецца з чарнавога аўтографу (п. IV, 13, 5).

285. *Четверной Акrostих.* Выдаецца з чыставаго аўтографу (VI, 2). Захаваўся аўтограф гэтага вершу і ў чарнавым рукапісе (IV, 13, 1). Прысьвечаны Ані (гл. ўвагу да в. № 42 I разьдзелу).

286. *Уймись, волнения страсти...* Выдаецца з чарнавога аўтографу (п. IV, 10, 20). Пра Аню гл. ўвагу да вершу № 42 I разьдзелу.

287. *Осенью.* Выдаецца з чыставаго аўтографу (п. VI, 45). Падысаны верш „Ек. Февралёва“. Выдрукаваны ў газ. „Голос“ 1916 г. № 154.

Восьмы радок чытаецца яшчэ так: „И в душе я тайно мысли рада“.

Супрацоўнік яраслаўскай газеты „Голос“, у якой працаваў і поэт, — А. Цітоў у сваім артыкуле „Из воспоминаний о М. А. Богдановиче“ аб гэтым вершы гаворыць наступнае: „В одном из номеров „Голоса“ я прочел небольшое стихотворение, в котором говорилось об женщине, готовящейся быть матерью, сидящей за „теплой чашкой чаю“ и гадающей „по тоненьким чайникам“: что родится—девочка или мальчик?“

Стихотворение мне очень понравилось, но автор укрылся под женским псевдонимом.

Я спросил Максима Адамовича, не известен ли ему автор этого стихотворения.

„Автор этого стихотворения—я“, сказал М. А. „Знаете, я очень люблю видеть беременных женщин. Я всегда готов преклоняться перед такой женщиной, которая готовится воспроизвести на свет будущего члена общества—человека. Поистине она выполняет величайшее назначение женщины“. (Гл. вершы II разьдзелу № № 185—198 — „Каханьне і сьмерць“).

288. *Слушай, Рона, эту сказрчку...* Друкуецца з аўтографу (п. VI, № 50). Задатованы 1911 годам.

289. *Икра.* Выдаецца з аўтографу, які захаваўся ў чарнавіках поэты (IV, 13, 37).

Пад нумарамі 290—298 зьмяшчаюцца пераклады М. Багдановіча на расійскую мову вершаў Т. Шаўчэнка (№ № 290—295), В. Самійленка (№ 296), І. Франка (№ 297) і А. Крымскага (№ 298).

Усе пераклады з Шаўчэнкі выдаюцца з чыставых аўтографаў, якія захоўваюцца ў папцы VI. Пераклады гэтыя напісаны былі поэтам у часе яго навучання ў Яраслаўскім Ліцэі, што відаць з дапіскі поэты ў аўтографе пад апошнім вершам: „Ярославль. Демидовский Лицей“ (п. VI, № 1 і 39). Загалоўкі аўтэнтыку ў перакладах з Шаўчэнкі поэтам захаваны, апроч вершу „В неволе“ (гл. ўвагу да в. № 291).

290. *Н. И. Костомарову.* Аўтограф захоўваецца ў папцы VI пад № 2. У канцы вершу прыпіска: „19. V. 1846. Петербург, в цитадели“.

291. *В неволе.* Выдаецца з чыставага аўтографу (п. VI, № 1). Загалоўка дадзены поэтам. У Шаўчэнкі гэты верш загатоўку ня мае. Захаваўся накід яго ў папцы IV (13, 3) з наступнымі варыянтамі:

- 1 В Украине жить мне можно
- 2 { Возможно ль жить в Украине будет, не все равно ли мне?
- 3 } Иль нет,—мне все равно вполне.
- 3 Иль будет помнить, иль забудет
- 4 Круг близких в дальней стороне,—
- 5 Мне одинаково вполне.

У 3-ім радку знізу ў перакладзе поэтам ужыта слова „приспят“, якому ў украінскім тэксьце адпавядае „приспляць“.

У канцы вершу прыпіска: „1847. Петербург, в цитадели“.

292. *В неволе тяжело...* Выдаецца з чыставага аўтографу (п. VI, № 37). Захаваўся чарнавы накід перакладу ў абгарэлай папцы (№ 11, 9, стар. 1-ая).

У канцы вершу рукою аўтара дапісана: „1847, Петербург, в цитадели“.

293. *А. О. Козачковскому.* Аўтограф захоўваецца ў папцы VI пад нумарам 2. У канцы вершу прыпіска: „1847. Орская крепость“.—Верш быў выдрукаваны ў „Ежемесячном Журнале литературы, науки и общественной жизни“. СПб, 1914, № 3.

294. *И серое небо, и сонныя воды.* Выдаецца з чыставага аўтографу. Захаваўся чарнавы рукапіс яго ў папцы IV (13,3). У канцы вершу прыпіска: „1848. Над Аралом“.

У 1-ым радку рытм ня вытрыманы. Лейей было-б сказаць: „И серо небо, сонны воды“... ці „Так серо небо“...

295. *Готово! парус распустили...* Выдаецца з аўтографу (VI, 1). Захаваўся чарнавы рукапіс вершу ў папцы IV (13,3). У канцы вершу прыпіска: „IX, 1849. На Арале“.

296. *Из В. Самийленко. Те, что в холодных сердцах любви ни к кому не имеют...* Выдаецца з чыставага аўтографу (п. VI, № 40).

297. *Из Ив. Франко. На реке Вавилонской* Выдаецца з чыставага аўтографу (VI, аркуш 39-ты); на адвароце аркушу знаходзіцца дапіска, мабыць, ад рэдакцыі, у якой даецца ацэнка перакладаў поэты на расійскую мову. Подпіс пад дапіскаю нявыразны.

Верш быў выдрукаваны ў „Нижегородском Листке“ 1915 г. № 183. 24-ты радок у выдрукаваным экзэмпляры чытаецца: „Не пришлось бы рабом наделить ваш народ“.

298. *Из А. Крымского. Пальмы гордыя и лавры...* Выдаецца з чыставага аўтографу (п. VI, № 39). Захаваўся верш і ў чарнавым рукапісе (п. IV, 2, 5).

VI.

„Зеленя“.

„Стихи. Перевод с белорусского автора. Ярославль. 1909-1913 г. г.“
У зборнічку „Зеленя“ зьмешчана поэтам 22 вершы.

Аб пахаджэньні гэтага зборніку бацька поэты кажа наступнае:
„У 1913 ці 1914 годзе была ў госьцях у Яраслаўлі стрэчная сястра
Максіма Адамавіча — Анна Іванаўна Гапановіч. Ёй poeta падараваў кніжку
сваіх вершаў. Яна сказала, што ня зможа ацаніць поэтычных вартасцяў
яго твораў, бо нядобра разумее беларускую мову. Тады Максім Адамавіч,
уласнаручна перапісаўшы, прыпаднёс ёй шытак перакладаў у расійскай
мове, які ў яе і захоўваецца. З гэтага шытку зьнята копія стрэчным
братам поэты Андрэем Пятровічам Галаванавым. Ці былі зроблены пераклады
раней ці зьнарок для сястры — невядома“.

На загалюнай старонцы шытку поэтам прыведзена „нямецкая пясь-
нярская пагаворка“: „Переводы стихотворений — словно женщины: если
красивы, то неверны; если верны, то некрасивы“.

Ня ўсе вершы „Зеленя“ маюць роўналежны тэкст у беларускай мове.
Да наступных трох вершаў адпаведнага тэксту на беларускай мове ў ма-
тар’ялах, якія былі выкарыстаны Літаратурнаю Камісіяю, не знашлося:

1. * * „Смех и говор. В пестрой юбке обезьянка“ (№ 304):

2. * * „Прочтите с участием правдивую эту печальную быль“ (№ 307).

Апошняя строфа гэтага вершу напамінае першы з пэнтамэтраў, якія
выдрукаваны ў другім разьдзеле (№ 169).

3. * * „Белым цветом одета калина“ (№ 312).

У адным з аўтографіаў, які захаваўся ў абгэрэлай папцы (№ XI), ру-
кою поэты зроблена нататка: „Дзед, Вечар, Марына“. Як відаць, гэты верш
быў напісаны ў беларускай мове пад загалюкам „Марына“, толькі бела-
рускага тэксту Літаратурная Камісія ня мела.

Верш „Сонет“ (299) мае роўналежны тэкст у беларускай мове толькі
да 6-ці апошніх радкоў (гл. разьдзел I, № 61).

Іншыя вершы зборніку „Зеленя“ зьмешчаны на беларускай мове
ў I і II разьдзелах гэтага выданьня поўнасьцю:

1. „Триолет“ (№ 300), гл. разьдзел II, № 174.

2. „Триолет XVIII века“, (№ 301) гл. разьдзел I, № 55.

3. „В старом саду“ (№ 302)—разьдзел I, № 54.

4. „Скерцо“ (№ 393)—разьдзел I, № 52.

5. „Подыми к небесам свои взоры“ (305)—разьдзел II, № 113.

6. „Уж синее небо темнеет“ (№ 396)—разьдзел II, № 141 („Упалі з
грудзей пана бога!“).

7. „Слышишь гул? Это дико-печальный лесун“ (308), гл. разьдзел
II, № 91.

8. „Озеро“ (309) — разьдзел II, № 92.
9. „Скоро вечер в прошедшее канет“ (310), гл. разьдзел II, № 93 („Над возерам“).
10. „На нас томительно, угрюмо наплывает“ (311), гл. разьдзел II, № 96 („Бура“).
11. „Дед“ (314), гл. разьдзел I, № 51.
12. „Теплый вечер, тихий ветер“... (315) — разьдзел II, № 101.
13. „Переписчик“ (316) — разьдзел II, № 124.
14. „Книга“ (317) — разьдзел II, № 125.
15. „Мне снилось“ (318) — разьдзел II, № 167.
16. „Бледный, тихий все-ж люблю я“... (319), гл. разьдзел II, № 154.
17. „Давно завянули цветы“ (320) — разьдзел II, № 157.

Да вершу „Ты вечером крещенским ворожила“ (№ 313) беларускі тэкст быў дасланы ў Камісію Ал. Шлюбскім ужо пасья таго, як першыя разьдзелы былі выдрукаваны (Альбом аўтографу беларускіх дзеячоў Ал. Шлюбскага. Кніга II-ая, стар. 272).

Прыводзім яго ў увагах:

* * *

Ты ночкаю каляднай варажыла
І ў воду воск напоўправідны ліла,
Цікавячы, што выхадзіла мне:
Курганчык... белы крыжык... так, магіла!
У гэты рок я буду ўжо ў труне.

І броўкі хмурачы, са дна ўзяла
Ты белы воск, яго сьціскала, мяла
І смяючысь, сказала: „Дзе твой кон?
Дык чым-бы моц яго нас ні спаткала—
Ў маіх руках, як воск, падасца ён“.

VII.

Апавяданьні.

1907—1916.

У сёмым разьдзеле зьяшчаюцца апавяданьні М. Багдановіча, якія былі выдрукаваны пры жыцці паэты ў розных часопісах і газэтах, а таксама і тыя, якія захаваліся ў рукапісах і выдаюцца першы раз.

Камісіяю сабрана шэсьць закончаных апавяданьняў на беларускай мове. Чатыры з іх („Музыка“, „Апокрыф“, „Апавяданьне аб іконьніку і залатару“ і „Шаман“) перадрукоўваюцца з беларускіх выданьняў; два закончаных апавяданьні („Марына“ і „Гарадок“) і два адрывкі („Сярод глухой пушчы“ і „Вясной“) друкуюцца з аўтографу.

З гэтых мастацкіх твораў два („Гарадок“ і „Сярод глухой пушчы“) прадстаўляюць сабою не апавяданьні ва ўласным сэнсе слова, а хутчэй мастацка-апісальныя малюнкi старажытнага беларускага быту.

На расійскай мове зьяшчаюцца ў выданьні чатыры апавяданьні: „Мадонна“, „Сон-трава“, „Страшное“ і „Катыш“. „Сон-трава“ і „Страшное“ друкуюцца з аўтографу; „Мадонна“ і „Катыш“ перадрукоўваюцца з газ. „Голос“.

1. *Музыка*. Апавяд. перадрукоўваецца з „Нашае Нівы“ 1907 г. № 24. „Музыка“—першы друкаваны твор пісьменьніка на беларускай мове. Тэма аб музычнай ігры, прыродзе гэтай ігры і аб яе ўплыве на людзей наогул цікавіла паэту. Так, напрыклад, у вершы „Ліст да Ластоўскага“ № 44 гаворыцца аб ігры на скрыпцы, як аб вялікім мастацтве, якое адбівае складаную псыхіку мастака.

Але ў апавяданьні „Музыка“ знаходзім і соцыяльныя матывы, якога няма ў „Лісьце да Ластоўскага“: паэта ўстанаўляе сувязь між іграю музыканта і народным горам, якое музыкант адчувае лепей, чымся ўсе іншыя людзі.

2. *Апокрыф*. Перадрук з „Каляднае Пісанкі“ 1913 году.

У апавяданьні сустракаюцца формы дзеяслова цяперашняга часу, утвораныя на ўзор расійскае літаратурнае мовы: „працуючых“ (6 р.), „шукуючых“ (13 р.), „паучаючых“ (19 р.)

На думку паэты, гэтае апавяданьне павінна зьяўляцца насьледаваньнем апокрыфічнай літаратуры, але зьместам яно хутчэй нагадвае народную легенду.

Асноўная ідэя „Апокрыфа“ (каштоўнасьць мастацтва ў людзкім жыцці) набліжае яго да іншых твораў Багдановіча („Музыка“, „Шаман“, „Апавяданьне аб іконьніку і залатару“).

Як наогул у мастацкай прозе Багдановіча, мы ў гэтым апавяданьні сустракаем мастацкія вобразы, уласныя яго вершам, напр., „жабы“, якія сьпяваюць у багне (12 в. „Апокрыфа“), сустракаюцца ў вершы „Рондо“ (№ 175).

3. *Апавяданьне аб іконьніку і залатару.* Перадрук з „Нашае Нівы“ 1914 г. № 7.

У гэтым апавяданьні, якое было выдрукавана ў 1914 годзе, мова паэты выглядае значна чысьцей, чымся ў двух папярэдніх. Можна думаць, што некаторыя папраўкі былі зроблены рэдактарам „Нашай Нівы“, але за адсутнасьцю аўтографу няма ніякай мажлівасьці выдзеліць рэдакцыйныя папраўкі ад аўтарскага тэксту.

У апавяданьні сустракаюцца полёнізмы, як, напр., „пся“, „заўшэ“.

„Апавяданьне аб іконьніку і залатару“ лексыкаю і сынтаксычным складам прадстаўляе сабою насьледаваньне старадаўным апавяданьням; вызначаецца яно вядомым бытавым колёрытам прытасоўна да эпохі сярэднявечча.

Асноўная тэма апавяданьня—аб значэньні мастацтва—уласьціва і іншым творам Багдановіча, але ў даным творы пераважна разьвіваецца думка аб значэньні мастацкае формы і эвалюцыі яе роўналежна з агульным разьвіцьцём культуры.

4. *Шаман.* Перадрук з „Нашае Нівы“ 1914 г. № 26.

Дзеяпрыметы цяперашняга часу, утвораныя на ўзор расійскае літаратурнае мовы: „ускіпаючыя“, „узьвіваючыхся“, „стаячых“, „торкаючымся“, „ідучых“, „запаўняючага“ і інш.

У 1-ай стар. трэба адзначыць выраз: „а ў ім кішма кішыць залатой-жа рыбы“ замест звычайнага „шмат залатой-жа рыбы“.

Аўтарам ужыта слова „звычайнае“ замест літаратурнага „звычайна“.

Незразумелы тэкст „Нашае Нівы“— „ня торкаючымся сэрца“ быў выпраўлены на „ня торкаючымі сэрца“.

Да слова „бакенаў“ („там-сям гараць аганькі бакенаў“) у „Н. Н.“ была зроблена зноска: „бакен—вядлікі памалаяваны паплавок, пастаўлены на вадзе, каб адзначыць глыбіню; ноччу на ім запальваюць агонь“.

Да слова „шаман“ у „Н. Н.“ зноска—„чараўнік“.

Асноўная думка апавяданьня выказана галоўнаю яго асобаю, якая пераказвае выпадак з шаманам (асабліва ў словах: „І здалося мне тады, што я на адзін з найвялікшых каранёў красы натрапіў“... Канчаючы славамі: „я ўпэўнены ў тым, што тут крыецца адзін з самых тлустых і цікавых каранёў гэтага пачуцьця“). Такім чынам, крыніца адчуваньня прыгожасьці жыцьця, па думцы апавядальніка, у тым, што людзі, змучаныя цяжарам жыцьця і жорсткасьцю грознай прыроды, самі стваралі сабе гэтае хараства, каб у ім і знайсьці пазбаўленьне і заспакаеньне ад свайго жыцьцёвага суму. Аўтар прабуе прарэчыць гэтай думцы аб крыніцы хараства, але пасья смутнага выпадку з патоўленай лодкай ён сам прыходзіць да горкай думкі: „чаго варта краса гэтай цёмнай ночы“...

Аканчальная формула ідзі гэтага апавяданьня складаецца так: жыцьцё цяжка і нават трагічна, а пачуцьцё хараства—стварэньне нашага „я“, якое імкнецца знайсьці сабе спакой.

Гэтую формулу сваіх адносін да жыцьця Багдановіч выразна не падкрэсьлівае ў сваіх вершах, але абедзьве думкі—аб трагізьме жыцьця і аб суб'ектыўнасьці пачуцьця хараства—адчуваюцца наогул у яго вершах і, між іншым, у вершах 1913—14 г.г.

У „Шамане“, як і ў іншых апавяданьнях, знаходзім такія мастацкія вобразы, якія сустракаюцца ў вершах Багдановіча, напр., блеск луны на паверхні Волгі параўноўваецца з „кальчугою велікалюда“, з „залатым невадам“, у якім плюскаецца „залатая рыба“ (гл. вершы №№ 33, 93).

5 *Марына.* Друкуецца з аўтографу (п. III, № 1).

У канцы апавядання у аўтографі рукою паэты пастаўлена дата— 1914 г.

Апавяданьне тэмаю, трэба думаць, звязана з падарожжам паэты ў Вільню ў 1911 годзе. (Ластоўскім ва „ўспамінах“ падарожжа пісьменьніка ў Вільню аднесена да 1912 году. Часопіс „Крывіч“, 1926 г. № 11).

М. Багдановіч дае ў ім шэраг тонка скомпанаваных малюнкаў вільскага жыцця, а на іх фоне гісторыю знаёмства з маленькай Марынай і любоўную драму Базыля. Ці зьяўляецца апошняя асоба выключна стварэньнем паэты, ці яна ўзята з кола яго знаёмстваў, устанавіць немагчыма. Але прадмет няшчаснага каханьня Базыля названы імем Анны Р-ны, г. зн. тым імем, якое сустракаецца ў некаторых вершах М. Багдановіча.

6. *Гарадок*. Друкуецца з аўтографу (п. III, № 9).

Напісаны быў у канцы 1916 году для беларускае хрыстаматы (Са слоў А. Смоліча).

У сказе „Ваякі і стральцы вельмі кахаюцца па сваёй зброі“ трэба адзначыць нязвычайны зварот („кахаюцца па сваёй зброі“).

Слова „жывёлай“ (у сказе „займаюцца жывёлай“) трэба разумець „жывёлагадоўляй“.

7. *Сярод глухой пушчы...* Друкуецца з аўтографу (п. III, № 4).

У няскончаным апавяданьні „Сярод глухой пушчы“, як і ў „Гарадку“, аўтар дае мастацка-апрацаваны малюнак старажытнага быту.

Гэты адрывак, які выяўляе процэс узнікненьня пачатковага пасяленьня („вёсачка“), зьяўляецца як-бы роўналежнасьцю да папярэдняга накіду („гарадок“).

8. *Вясной*. Два няскончаных адрыўкі („Вясной“ і „Вясёла шагаў Яныш“) друкуюцца з аўтографу (папка III, №№ 5 і 7). Напісаны адным пісьмом і на падобнай паперы; між гэтымі адрыўкамі адчуваецца сувязь і ў зьмесьце. Як відаць, другі адрывак зьяўляецца працягам першага, а таму і зьмяшчаецца ён непасрэдна за першым адрыўкам і пад агульным заглаўкам.

9. *Мадонна*. Перадрук з газэты „Голос“, 1913 г. № 295.

У апавяданьні трэба адзначыць нярэдкую для Багдановіча апавядальную манеру ў відзе размовы дзвёх асоб, з якіх адна звычайна зьяўляецца самім аўтарам (гл. „Шаман“). Тэмаю апавяданьне шчыльна прымае да цыклю „Мадонны“ (гл. „Вянок“) і асабліва добра ўвязваецца з вершам „У вёсцы“ (№ 188) у гэі яго частцы, дзе даецца вобраз дзяўчынкі-маткі (радкі 37-49). Да гэтай часткі вершу „Мадонна“ дае некаторую роўналежнасьць.

10. *Сон-трава*. Друкуецца з аўтографу (п. I, № 5).

У канцы аўтографу рукою аўтара дапісана: „Максим Богданович. Адрес мой: Ярославль, редакция газ. Голос“. Удзел у „Голосе“ паэты вызначаецца 1913-16 г. г. У гэтыя гады, прыблізна, і быў напісаны даны твор.

У сказе „смуры орел сидел“, як відаць, паэтам прыведзена беларускае слова „смуры“ ў сэнсе „хмурны“ (рас.: „мрачный“).

Слова аўтографу „небывалицы“ („полно тебе небывалицы сказывать“), якое ў расійскай літаратурнай мове ня ўжываецца, Камісія палічыла за памылку і замяніла звычайным „нябыліцы“.

Крыніца фавулы гэтага апавяданьня ня зусім ясна, але магчыма гадць, што фавула і яе простая, але прыгожая сюжэтная апрацоўка поўнасьцю належаць Багдановічу.

Апавяданьне распрацоўвае звычайную і ўлюбёную тэму аб прыродзе мастацкае творчасці (гл. „Музыка“ і інш. апавяданьні).

11. *Страшное*. Мініатюра. Друкуецца з аўтографу (п. III, № 2).

„Мініатюра“ прадстаўляе сабою спэцу з аюпнага жыцця ў часе імперыялістычнай вайны, значыць, напісана яна магла быць не раней 1914 году, справядлівей— у 1915-16 г. г. Крыніцаю данага эцюда магло паслужыць апавяданьне якога-небудзь удзельніка вайны.

У гэтую простую, але моцную тэму ўкладзены нярэдка для Багдановіча мотыў трагэдыі людскога жыцця, якое, па думцы аўтара, зьяўляецца простым па сваіх абставінах, але таксама нярэдка трагічным у сваёй прастаце.

12. *Катыш*. Перадрук з газеты „Голос“ 1916 г. № 83.

Слова „ватажок“ („закопершчк“), трэба думаць, ужыта аўтарам у сэнсе „правадыр“.

Поэта ўжывае неўласцівую расійскай літаратурнай мове форму „жмясь“ („не прощайся і жмясь к стене“), якую за адсутнасцю аўтографу і адпаведных варыянтаў прышлося пакінуць.

Апавяданьне можна разумець, як твор аўтабіяграфічнага характару, навеяны ўспамінамі дзяцінства.

Пастаўленьня ў дужкі выразы прыняты Камісіяй замест тых, якія ў аўтара аказаліся незакончанымі сваёю апрацоўкаю параўнальна з усім тэкстам апавяданьня.

У распараджэньні Літаратурнае Камісіі знаходзіцца яшчэ тры пераклады М. Багдановіча на расійскую мову і адно апавяданьне „Несчастный случай“.

Пераклады—два з В. Стэфанька („Кленовые листочки“ і „Смерть“) і адзін з І. Франка („Каменщик“),—як не арыгінальныя прозаічныя творы, у выданьні не зьмяшчаюцца. Выдрукаваны яны былі ў газэце „Голос“ 1916 г. № № 129 і 137.

Апавяданьне „Несчастный случай“ было выдрукавана ў газэце „Голос“ 1913 году, № № 99 і 101 і падпісана літарамі „М. Б.“

Камісіяю рабіліся захады для ўстанаўленьня аўтарства гэтага апавяданьня, але пакуль што дакладна не ўдалося даведацца, хто крыецца пад ініцыяламі „М. Б.“—Багдановіч ці якая-небудзь іншая асоба.

З Ъ М Е С Т.

Прадмова.

I. Орыгінальныя вершы.

(1908—1917)

Стар.

1. Мае песьні	3
2. Ноч	4
3. На чужыне	5
✓ 4. З цыклю „Эрос“. Ў космах схаваліся кветы	6
✓ 5. З цыклю „Эрос“. Зірнуў, як між валос...	7
6. * * * Я балны, бяскрылаты поэт	8
✓ 7. „Нашай Ніве“	9
8. Прыдзе вясна	10
9. Хрэсьбіны лясуна	11
10. Лясун. Сосны, елі, хвоя...	12
11. Лясун. Прывольная, цёмная пушча	13
12. Старасьць	14
13. Пугач	15
14. Асенняй ноччу	16
✓ 15. Падвей.	17
16. З песняў беларускага мужыка	18
17. Над магілай	20
✓ 18. Цемень	21
✓ 19. Ліст у рэдакцыю „Нашай Нівы“	22
20. * * * Скрылась кветамі ў полі магіла	23
21. Вечар	24
22. Над морам	25
23. Зьмяіны цар	26
24. Лясун... Я спакойна драмлю пад гарой...	27
25. Над магілай мужыка	28
26. * * * Дождж у полі і холад	29
27. * * * Вось і ноч	30
28. Мая душа	31
29. * * * Ціхія мае ўсе песьні	32

	Стар.
71. Лявоніха	92
72. * * * На Лявонавай кашулі вышыты галубкі	93
73. Скірпуса	94
74. Агата	95
75. * * * Калі паласу агнявую	97
76. * * * Маладыя гады	98
77. * * * Вышаў з хаты	99
78. * * * Сьцюжа, мрок	100
79. * * * Прыдзеца, бачу, пазайдрыць бяздольнаму Марку	101
80. * * * Непагодны вечар	102
81. * * * Мы гаворым удвох пры агні ў цішыне	103
82. * * * Ужо пара мне да дому зьбірацца	104
83. * * * Усё праходзе—і радасьць, і мукі	105
84. Пагоня	106
85. Страцім-Лебедзь	108
86. Вершы беларускага складу І. Бяседная	110
II. * * * Як прышла я на ток малаціць	111
III. * * * Хоць і зорачка—ды не вячэрняя	112
87. * * * Набягае яно вечарамі	113
88. * * * Пралятайце вы, дні	114
89. * * * У краіне сьветлай, дзе я ўміраю	115

II. Вянок.

(1909-1912)

90. * * * Вы, хто любіце натрапіць	119
91. * * * Чуеш гул?—Гэта сумны, маркотны лясун	120
92. Возера.	121
93. Над возерам	122
94. Вадзянік	123
95. Зьмяіны цар	124
96. Бура	125
97. * * * У небе—ля хмары грывотнай—празрыстая, лёгкая хмара	126
98. Возера	127
99. * * * Прывет табе, жыцьцё на волі	128
100. * * * Блішчыць у небе зор пасеў	129
101. * * * Цёплы вечар, ціхі вецер, сьвежы стог	130
102. * * * Добрай ночы, зара-зараніца	131
103. * * * Ціха па мяккай траве	132
104. * * * Вечар на захадзе ў попеле тушыць	133
105. Сомнамбул	134
106. * * * Плакала лета, зямлю пакідаючы	135
107. * * * Дзесь у хмарах жывуць павукі	136

108.	Разрытая магіла	137
109.	* * * Ноч. Газьніца гарыць, чырванее	138
110.	Зімовая дарога	139
111.	Зімой	140
112.	Перад паводкай	141
113.	* * * Падымі у гару сваё вока	142
114.	* * * Па-над белым пухам вішняў	143
115.	Романс.	144
116.	Досі ўжо працы	145
117.	* * * Ўся ў слязах, дзяўчына	146
118.	* * * Сумна мне, а ў сэрцы смутак ціха запявае	147
119.	* * * Ня куйвай ты, шэрая зязюля	148
120.	Ян і маці	149
121.	* * * Сэрца ные, сэрца кроіцца ад болю	150
122.	Вечар	151
123.	Летапісец	152
124.	Перапішчык	154
125.	Кніга	155
126а.	Слуцкія ткачыхі	156
126б.	Слуцкія ткачыхі	157
127.	Безнадзейнасць	158
128.	* * * Ціхі вечар; знікнула сьпякота	159
129.	* * * Па ляду, у глухім бары	161
130.	Уступ	162
131.	* * * Вулкі Вільні зіяюць і гулка грымяць	163
132.	У Вільні.	164
133.	* * * За дахамі места памеркла нябёс пазалота	165
134.	* * * На глухіх вулках—ноч глухая	166
135.	Завіруха	167
136.	* * * Сеў хлопчык з шклянчаккай ля вулічнага ганку	168
137.	* * * Ад сьпекі пышуць дахі і асфальт	169
138.	Дзьве сьмерці.	170
139.	С. Е. Полуяну.	171
140.	Каганцу	172
141.	Упалі з грудзей пана бога	173
142.	Краю мой родны! Як выкляты богам.	174
143.	* * * Халоднай ноччу я ў шырокім, цёмным полі	176
144.	* * * Кінь плач свой аб старонцы	177
145.	* * * Зразаюць галіны-таполі адна за адной	178
146.	* * * Рушымся, брацьця, хутчэй	179
147.	* * * Нашых дзедаў душылі абшары лясоў	180
148.	* * * Ўстань, навалыніца, мкіні нанова	181
149.	* * * Ня блішчыць у час зьмярканьня і ў глыбокай цемні почвы	182
150.	* * * Напілося сонца са крыніц сьцюдзёных	183

151. * * *	Ой, чаму я стаў поэтам	184
152. * * *	Даўно ўжо цела я хварэю	185
153. * * *	Калі зваліў дужы Гэракл у пыл Антэя	186
154. * * *	Бледны, хілы ўсё-ж люблю я	187
155. * * *	Жывеш ня вечна, чалавек	188
156. * * *	Мудрай прамовы	189
157. * * *	Дзе вы, лясоў, палёў цьвяты	190
+ 158. * * *	Калі ў ракавіну цёмную жамчужніцы	191
159. * * *	Сьвяча бліскучая зіея	192
160.	Песьняру	193
161.	Уступ	194
162.	Гутарка з паненкамі	195
163. * * *	Вы кажаце мне, што душа у поэта	196
164. * * *	Вы, панове, пазірасце далёка	197
165. * * *	Мы доўгаплылі ў бурным моры	198
166. * * *	Была калісь пара: гучэла завіруха	199
167.	Мне сьнілася	200
168. * * *	Шмаг у жыцьці ёсьць дарог	201
169.	Пэнтамэтры	202
170.	Непагодаю маёвай	203
171.	Сонэт (Паміж пяскоў Егіпецкай зямлі)	204
172.	Сонэт (На цёмнай гладзі сонных луж балота)	205
173.	Трыолет (Як птушка ў гібкіх трасьніках)	206
174.	Трыолет (Калісь глядзеў на сонца я)	207
175.	Рондо	208
176.	Октава	209
177.	Тэрціны	210
178.	Грамада зорак „Карона“	211
179.	З Крымскага	212
180.	З Чарняўскага	213
181.	З Олеся	214
182.	Астры	215
183.	У вёсцы	216
✓ 184.	Вэроніка	219
185. * * *	Хоць мы былі адны ў той час	226
186.	Пачуцьцю цёмнаму падлеглая	227
187. * * *	Цёмна неба начное	228
188-9.	Да вагітнай	229
190.	Трыолет	230
✓ 191. * * *	Як хораша, калі дзіце	231
192.	Пракляцьце вагітнай	232
193. * * *	З ёнкам дзіця ты раджаеш	233
194. * * *	Бяз сіл, уся ў пату, як белы сьнег, блядна	234
195. * * *	Пасьля радзін ты ўсё штодня марнееш	235

196. * * * „Смертю смерть поправ“	236
197. Тым вянкi суворай славы	237
198. * * * Белы крыж, плiта, пад ёй—магіла	238

III. Пераклады і насьледаваньні.

(*1909 — 1915).

199. Памятнік	241
200. Ікар і Дзедал	242
201. Паво	244
202. * * * Хочаш сябе ты пазнаць	246
203. * * * У паўночным краю на кургане	247
204. Азра	248
205. * * * Дзяцюк шчыра любіць дзяўчыну	249
206. * * * Калі любоў ізмучыць	250
207. * * * Калі маеш шмат чаго	251
208. Гэнрых	252
209. Сонэт	253
210. * * * Рыцар Няшчасьце, што скрозь езьдзіць пад маскай маўчком	254
211. * * * Трэ' нам, бачыш, усё між сабой дараваць	255
212. * * * Ціхі і сiні блішча над хатай	256
213. * * * О, сум, засьні ў душы маёй	257
214. * * * Сон цёмны ўсё мацнее	258
215. Асеньняя песьня	259
216. * * * Плач сэрца майго	260
217. Захал	261
218. * * * Глянё: месяц бледны	262
219. * * * Покуль, зорка, ўраньні твой	263
220. * * * Рояль цалуе тонкая рука	264
221. * * * У полі мрок	265
222. Малюнак мора.	266
223. Сантымэнтальная бяседа	267
224. Зіяньне месяца	268
225. * * * Рака срэзь вулкi	269
226. Шынок	270
227. * * * Гул вулічных шынкаў; панельны бруд, каштаны	271
228. * * * Трэск дроў; газьніцы блеск няяркі; за сталом.	272
229. Ноч. Дождж. Нябёс імгла	273
230. Млоснасьць	274
231. Паўстаньне	275
232. Дзьве песьні	277
233. * * * Сяджу я ў турме за рашоткай гады	279
234. * * * „Золата, золата падае з неба“	280
235. * * * Цяжкая дарога	281

236. * * *	Была Інгеборг, як сасонка, страйна	282
237. * * *	Яснавокая Аніта	284
238. * * *	Сьмерь шэршня	286
239. * * *	У каго ты, дзяўчынанька, тварай удалася	288
240. * * *	Сеньня дзень у нас сьветлы, радасны	289
241. * * *	Я ўсё забыў на сьвеце і ведаю адно	290
242. * * *	Ах, як сьпявае	291

IV. 3 чарнавых накідаў.

(*1909—1915).

243. * * *	Бывае, вада перапоўніць	295
244.	Двайняткі	296
245. * * *	Я—няпрыкметны, шэры чалавек	297
246. * * *	Ёсьць гэтка японская забаўка	298
247. * * *	Ўсё ў жыцьці мне даўно ўжо абрыдла	299
248. * * *	Тая крыніца, што раньш к акіяну нясла свае хвалі	300
249. * * *	Ты ня згасьнеш, ясная зараначка	301
250. * * *	Беларусь, твой народ дачакаецца	302
251.	Доля мужыка	303
252. * * *	Досі ўжо, браты, чужынцам мы служылі	304
253. * * *	Ой, грымі, грымі, труба, ўранку рана	305
254. * * *	Ой, скацілася зорачка, скацілася	306
255. * * *	Аня, Анечка	307
256. * * *	Ўстужку сінюю ўплятаю	308
257. * * *	Залілось, сьляззімі бышчам, зоркамі	309
258. * * *	Ноч імглою сізай землю аблівае	310
259. * * *	Ліецца па бары шырокі, поўны шум	311
260. * * *	Сягоньня ноччу я ў царстве казкі	312
261. * * *	Успывае грамада сифонофора	313
262. * * *	Вы так часта пазіралі ў люстру	314
263. * * *	Халодная, ясная ноч	315
264. * * *	Толькі чаму-ж гэта ў ночы глыбокія	316
265. * * *	Вашай цётцы, здаецца, вельмі прыемна	317
266. * * *	Мая гаспадыня	318
267. * * *	Ўсё адна цяпер мне думка сэрца сушыць	319
268. * * *	Я хацеў-бы спаткацца з Вамі на вуліцы	320
269. * * *	Больш за ўсё на сьвеце жадаю я	321
270. * * *	Буду сьніць і днямі і начаю	322
271. * * *	Муар	323
272а. * * *	Ці ведаеце Вы, цёмнавокая пані	324
272б. * * *	Цёмнавокая пані, канец	325
273. * * *	Апусьціўшы густыя расьніцы	326
274. * * *	Шчасьцем яна аж да краю	327

275. * * * Прычасьціўся целу мацеры	328
276. Ласун .	329

V. Вершы на расійскай мове.

(*1909—1915).

277. * * * Хорошо прозрачной теплой ночью мая	333
278. Жниво	334
279. Зеленая любовь	335
280. Костел св. Анны в Вильне	336
281. * * * Я вспоминаю дом старинный	337
282. * * * Забудется многое, Клава	338
283. * * * Я вспоминаю Вас такой прекрасной,стройной	339
284. * * * Зачем грустна она была	340
285. * * * Четверной акrostих	341
286. * * * Уймись, волнения страсти	342
287. Осенью	343
288. * * * Слушай. Рона, эту сказочку про „гагу“	344
289. Икра	345
290. Н. И. Костомарову	347
291. В неволе	348
292. * * * В неволе тяжко... хоть и воли	349
293. А. О. Козачковскому .	350
294. * * * И серое небо, и сонные воды	351
295. * * * Готово! Парус распустили	352
296. * * * Те, что в холодных сердцах любви ни к кому не имеют	353
297. На реке вавилонской	354
298. * * * Пальмы гордые и лавры	355

VI. Зелена.

(1909—1913).

299. Сонет .	359
300. Триолет	360
301. Триолет XVIII века	361
302. В старом саду	362
303. Скерцо	363
304. * * * Смех и говор. В пестрой юбке обезьянка	364
305. * * * Подыми к небесам свои взоры	365
306. * * * Уж синее небо темнеет	366
307. * * * Прочтите с участием правдивую эту	367
308. * * * Слышишь гул? Это дико-печальный лесун	368
309. Озеро .	369
310. * * * Скоро вечер в прошедшее канет	370

	Стар.
311. * * * На нас томительно, угрюмо напливает	372
312. * * * Белым цветом одета калина	373
313. Ты вечером крещенским ворожила	374
314. Дед	375
315. * * * Теплый вечер, тихий ветер, мягкий стог	376
316. Переписчик	377
317. Книга	378
318. Мне снилось	379
319. * * * Бледный, хилый, все ж люблю я	380
320. * * * Давно завянули цветы	381

VII. Апавяданыі.

(1907 - 1916).

1. Музыка	385
2. Апокрыф	387
3. Апавяданье аб іконьіку і залатару, людзях мудрых і красамоўных, кнігалюбцам нейкім дзеля славы божай ды размнажэньня добра паспалітага выдадзенае	390
4. Шамап	394
5. Марына	400
6. Гарадок	403
7. * * *	405
8. Вясной	407
9. Мадонна	409
10. Сов-трава	417
11. Страшное	421
12. Катыш	422

Увагі.

Агульны змест уваг і прынятыя скарачэньні	431
Вершы	433
Апавяданыі	490

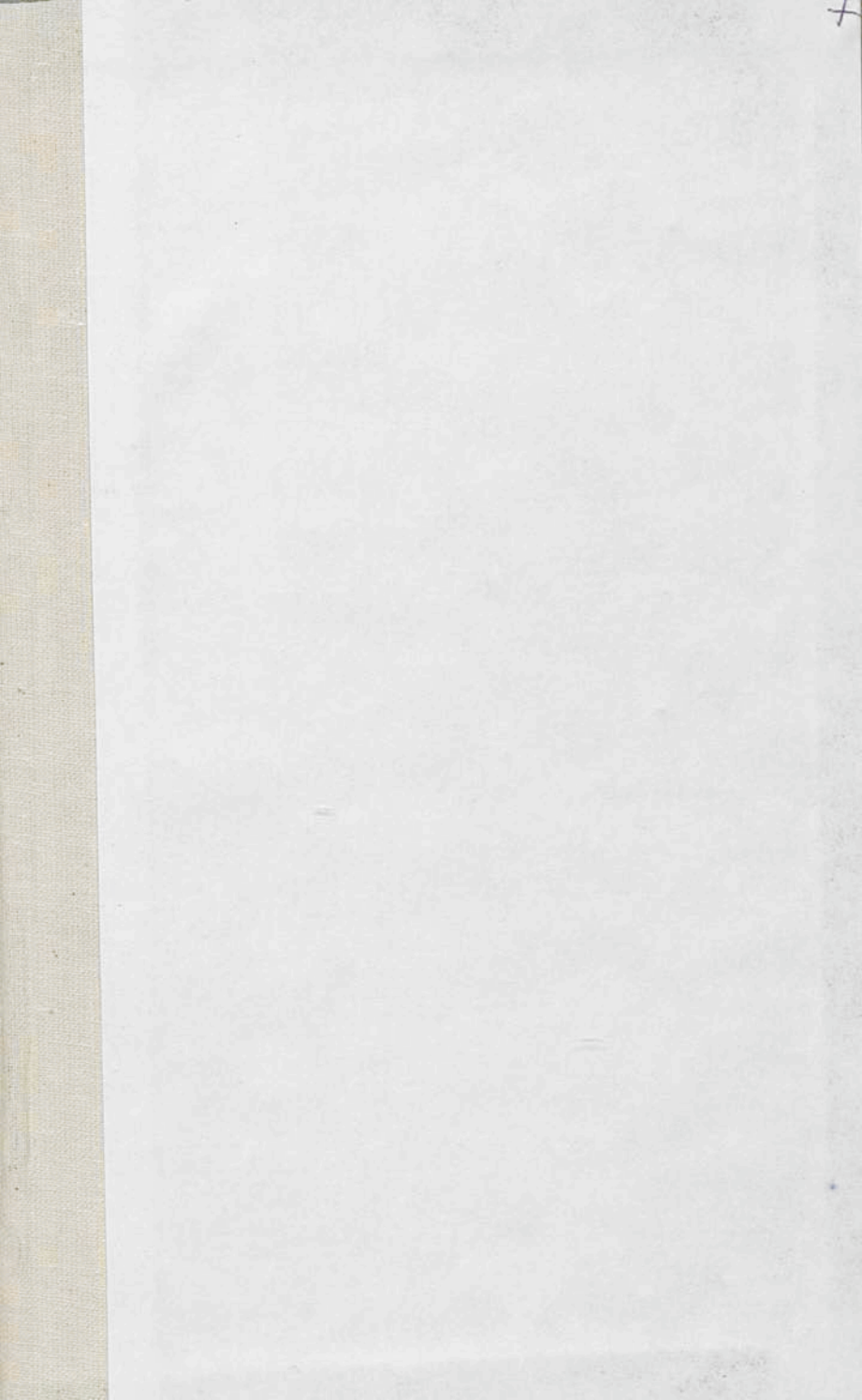
Ілюстрацыі.

М. Багдановіч у 1925-ым годзе. 3 фотографічнае групы.	V.
М. Багдановіч у 1909-ым годзе. 3 фотографічнае карткі.	9
М. Багдановіч у 1911-ым годзе. 3 фотографічнае карткі.	185
М. Багдановіч сярод таварышоў-студэнтаў. 3 фотографічнае групы 1914-га году	273
Магіла М. Багдановіча ў Ялце. 3 фотографічнае карткі	429
Зьнімак з аўтографу 1908-га году. (Верш „На чужыне“)	5
Зьнімак з аўтографу 1915—16 г.г. (Верш „Маладзья гады“)	99
Зьнімак з чарнавога аўтографу 1912-га году (Верш „Ціхі і сіні“)	257
Зьнімак чарнавых аўтографу 1912-га году (Верш „Апусьціўшы густыя расьніцы“ і іншыя накіды)	327

Памылкі друку.

Старонка	Радок:	Надрукована:	Т р е б а:
VIII	14 зверху	частавыя	чыставыя
3	1 знізу	1980	1908
17	4 зверху	мог	змог
26	1 "	Мох. Кара:	Мох. Кара.
27	3 "	звон падкоў	звон падкоў,
29	15 "	ішлі.	ішлі,
32	6 "	я лягу	лягу я
44	6 "	жыць.	жыць,
45	9 "	с мвол	символ
48	8 "	сімвалістычным	сімвалістычным
51	9 знізу	Сальері	Сальері
73	8 зверху	ля вуха	ля вуха,
74	9 "	увіхацца.	увіхацца.
88	5 "	ўходзіць	ўходзіць
95	14 "	кужэль	кужэль
106	3 "	святую.	святую
113	8 "	ласку.	ласку...
113	12 "	вочы.	вочы...
138	1 "	гарыць	гарыць,
144	эпіграф (2 радок)	étoile	étoile
154	8 зверху	застаўкі	застаўкі,
171	эпіграф	закон;	закон:
171	3 зверху	зіхаціць;	зіхаціць
174	7 знізу	загубіла	загубіла
178	1 зверху	толькі	таполі
183	6 "	луга.	лука.
186	3 знізу	бодрасьці	бодрасць
188	6 зверху	пайшло.	пайшло!
200	2 "	цяпло:	цяпло;
213	2 "	зраньня,	зраньня.
215	3 "	чакаць	чакаць,
217	9 знізу	маць.	маць.
217	1 "	ўпэцканай	ўпэцканай,
218	4 зверху	чытаю я.	чытаю я.
218	2 знізу	глыбіне,	глыбіне,—
221	3 зверху	сна	сна,
221	2 "	было,	было,—
256	3 "	ціхі	ціха

Старон- ка	Радок:	Надрукована:	Т р э б а:
268	5 зьнізу	слоў;	слоў,
268	1 "	натхнённа	натхнённа
275	6 "	няма,	няма
276	6 зьверху	К сталетняму свайму чаканьню У марах, снах.	К сталетняму свайму ча- каньню ў марах, снах.
282	8 зьнізу	дайшлі	дайшлі:
284	Назва цыклю	Гішпанская.	Гішпанскія.
290	"	Пэрсydзкая.	Пэрсydзкія.
291	"	Японская.	Японскія.
295	"	Творчасць	* Творчасць
295	3 зьверху	Калі-ж	Калі-жа
300	Назва цыклю	Бацькаўшчына.	* Бацькаўшчына.
309	1 зьверху	сьлязамі	сьлязьмі
312	7 "	налякаўся	налякаўся.
314	Назва цыклю	Каханьне	* Каханьне.
319	1 зьверху	цяпер думка	цяпер мне думка
320	1 зьнізу	зор]	зор].
337	2 зьверху	фасад	фасад,
347	11 "	забытых	забытых,
350	14 "	И петь и плакать в бурьяне,—	И там пою, а то и плачу.
359	1 "	Что с того	Что из того
377	6 "	многокрасочным спле- теньем	многокрасочным спле- теньем
392	2 "	і ў Вільні,	ні ў Вільні,
397	10 "	важная,	важкая,
398	17 "	барвоў	барваў
403	17 "	гарады	гароды
436	15 зьнізу	l	l
436	13 "	li	l
440	11 зьверху	надпіс	подпіс
451	2 "	ершавальных	вершавальных
"	3 "	апiсання	напісання
474	3 "	masqué	masqué
474	12 зьнізу	vous	nous
477	8 "	etroite	étroite

B000000 144 14 19